Anexa la Ordinul Ministrului nr._____/2024 privind aprobarea Reperelor fundamentale în învățarea și dezvoltarea copilului de la naștere la 7 ani

Repere fundamentale în învățarea și dezvoltarea timpurie a copilului de la naștere la 7 ani (2024)

SUMAR

INTRODUCERE: Notă de fundamentare 5

A. DEZVOLTAREA FIZICĂ, A SĂNĂTĂȚII ȘI IGIENEI PERSONALE 21

- Subdomeniul: Dezvoltarea fizică 24
- Subdomeniul: Dezvoltarea sănătății și igienei personale 32

B. DEZVOLTAREA SOCIOEMOȚIONALĂ 41

- Subdomeniul: Dezvoltarea socială 44
- Subdomeniul: Dezvoltarea emoțională 62

C. CAPACITĂȚI ȘI ATITUDINI ÎN ÎNVĂȚARE 69

- Subdomeniul: Curiozitate și interes 72
- Subdomeniul: Inițiativă 76
- Subdomeniul: Persistență și perseverență 78
- Subdomeniul: Creativitate 82

D. DEZVOLTAREA LIMBAJULUI, A COMUNICĂRII ȘI PREMISELE CITIRII ȘI SCRIERII 85

- Subdomeniul: Dezvoltarea limbajului și a comunicării 88
- Subdomeniul: Premisele citirii și scrierii 98

E. DEZVOLTAREA COGNITIVĂ ȘI CUNOAȘTEREA LUMII 113

- Subdomeniul: Dezvoltarea gândirii logice și rezolvarea de probleme 116
- Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi matematice elementare, cunoașterea și înțelegerea lumii 128

ANEXĂ 173

Bibliografie 177

INTRODUCERE

Notă de fundamentare

Înainte de a prezenta semnificația acestui document, iată câteva informații drept preambul[1]:

- La naștere, creierul uman are aproximativ 100 de miliarde de neuroni – din care majoritatea se formează în primele cinci luni după concepție. Cu toate acestea, procesul de dezvoltare a creierului este departe de a fi complet. În ciuda acestui număr mare de neuroni prezenți la naștere, creierul necesită un ajutor considerabil pentru a continua să se dezvolte sănătos. Creierul este descris ca fiind dependent de activitate! Acest lucru se produce prin joacă, comunicarea cu ceilalți, prin stabilirea de relații calde, adecvate și reciproce între copil și adult. Formarea rețelelor dintre neuroni (sinaptogeneza) este deosebit de prolifică în prima perioadă de viață, producându-se ca rezultat direct al stimulilor la care este expus bebelușul în mediul său. Studii recente arată că în primii ani de viață, mai mult de 1 milion de noi conexiuni neuronale se formează în fiecare secundă! Astfel, se poate argumenta că primii trei ani constituie cea mai importantă perioadă în privința creșterii și dezvoltării unui copil. Calitatea experiențelor și interacțiunilor zilnice cu adulți și alți copii este ceea ce contează cu adevărat, deoarece ajută la stimularea pozitivă a creșterii neuronilor care vor sprijini copilul pe durata întregii sale vieți. În timp ce expunerea la experiențe numeroase și diverse ar putea foarte bine să ducă la formarea unui număr mai mare de conexiuni neuronale, cele neutilizate se vor deconecta. Altfel spus, arhitectura cerebrală este modelată încă din momentul concepției, iar o mare parte este modelată în primii ani după naștere. Fereastra de oportunitate din primii trei ani de viață constituie fundația pentru definiția holistică a copilului ceea ce crează premizele pentru un adult capabil să-și gestioneze emoțiile, să învețe pe tot parcursul vieții.

- Copiii care prezintă un nivel înalt de anxietate cronică secretă cantități mari de hormoni ai stresului, cortizoli, care dăunează exercitării capacităților cognitive și funcționării sistemului imunitar.

- Sugarii prematuri care au fost masați cu grijă de câteva ori în fiecare zi în spital sau au avut frecvent contact la nivelul pielii (epidermei) cu mamele lor au crescut în greutate mai repede, iar la încheierea primului an de viață erau mai dezvoltați din punct de vedere mental și motor decât cei care nu au fost stimulați.

  Presiunea masajului stimulează o parte a nervului cranian care activează tractul gastrointestinal, stimulând producerea unor hormoni precum insulina. Cu cât este mai mare nivelul insulinei, cu atât este mai eficientă absorbția hranei, iar copiii cresc mai repede. Copiii care beneficiază de masaj au un nivel scăzut de cortizoli în urină, hormoni care ucid importante celule imunitare.

- Anumite microelemente, cum ar fi fierul, iodul și zincul, sunt extrem de importante pentru dezvoltarea sănătoasă a creierului. Subnutriția duce la letargie, diminuând interesul copilului pentru lumea din jurul lui.

- Alăptarea îl protejează pe copil de boli, deoarece anticorpii mamei sunt transmiși prin lapte. Sugarii prematuri care au fost hrăniți cu lapte provenit de la mamele lor s-au dezvoltat mult mai bine decât cei care au fost alăptați cu lapte formulă.

Acestea sunt doar câteva dintre datele furnizate de cercetări despre dezvoltarea copilului în primii 7 ani de viață, care întăresc ideea importanței perioadei timpurii din viața fiecărui individ, precum și modul în care dezvoltarea copilului este determinată de numeroși factori de îngrijire, protecție și educație ce acționează simultan și potențează progresul interdependent în toate domeniile de dezvoltare: fizic, socioemoțional, cognitiv.

Nu este de ajuns doar să îngrijim copilul, cum nu este de ajuns doar să-l hrănim sau să-l învățăm lucruri noi. Copilul are nevoie simultan și de hrană sănătoasă, și de îngrijire atentă, și de atenție și căldură, și de stimulare, și de încredere, și de răbdare, și de un mediu prielnic în care să se dezvolte etc., fiecare la timpul potrivit. Lipsa vreuneia dintre aceste condiții, în această perioadă de viață, poate avea consecințe pe termen lung.

De aceea, prin acest document, sperăm să venim în sprijinul tuturor celor care îngrijesc, cresc și educă copiii cu vârsta cuprinsă în intervalul de la naștere până la 7 ani din România, în scopul construirii unei viziuni comune asupra modului în care ei se dezvoltă și învață, punând astfel bazele unei abordări și practici coerente în perioada copilăriei timpurii și stabilind premise puternice pentru politici publice integrate destinate copiilor mai mici de 7 ani.

O contribuție importantă pentru asigurarea unei viziuni comune privind educația din România o are documentul de politici publice *Profilul de formare al absolventului*. Acesta descrie așteptările exprimate față de absolvenții diferitelor niveluri de studiu, pornind de la nivelul preșcolar. Pentru acest nivel de studiu, profilul are la bază *Curriculum pentru educația timpurie 2019*. Acesta este fundamentat pe domeniile de dezvoltare și indicatori comportamentali, în acord cu reperele fundamentale de dezvoltare pentru învățământul preșcolar - bază comună pentru dezvoltarea competențelor-cheie la nivelul învățământului primar/ gimnazial/ liceal. Profilul include atribute prioritare cu caracter transversal și descriptori de nivel care corespund domeniilor de dezvoltare/ respectiv reperelor fundamentale ale documentului de față (RFIDT).

[1] ***Early Childhood Resource Pack***, *Young Child Survival, Growth and Development (2004), Module 2: Brain Development, Rethinking the Brain, Module 3: Basic Course on ECD, Importance of Care, Feeding is a Critical Interaction. UNICEF Headquarters, New York.*
https://developingchild.harvard.edu/science/key-concepts/brain-architecture/

1. Ce sunt Reperele Fundamentale privind Învățarea și Dezvoltarea Timpurie (RFIDT)?

RFIDT reprezintă un set de enunțuri care reflectă **așteptările** privind **ceea ce ar trebui copiii să știe și să fie capabili să facă**. Acestea sunt definite pentru a sprijini creșterea și dezvoltarea copiilor de la naștere până la 7 ani, atât în mediul familial, cât și în cadrul altor servicii de îngrijire și educație timpurie. Aceste așteptări au ca repere atât cercetările și noile teorii privind dezvoltarea copilului generate de psihologie, neuropsihologie, științele educației (în ansamblu), cât și valorile naționale pe care dorim să le transmitem și să le promovăm începând cu educația timpurie.

RFIDT reprezintă o resursă, un document care informează educatorii, părinții și, în general, toți adulții care participă la creșterea, îngrijirea, dezvoltarea și educația copiilor asupra așteptărilor pe care le pot avea față de aceștia în perioada copilăriei. Ele reflectă **finalitățile** acțiunilor noastre, ne orientează și ne ajută să ne adaptăm practicile în acord cu specificul dezvoltării în această perioadă a vieții, abordând holistic toate domeniile dezvoltării copilului.

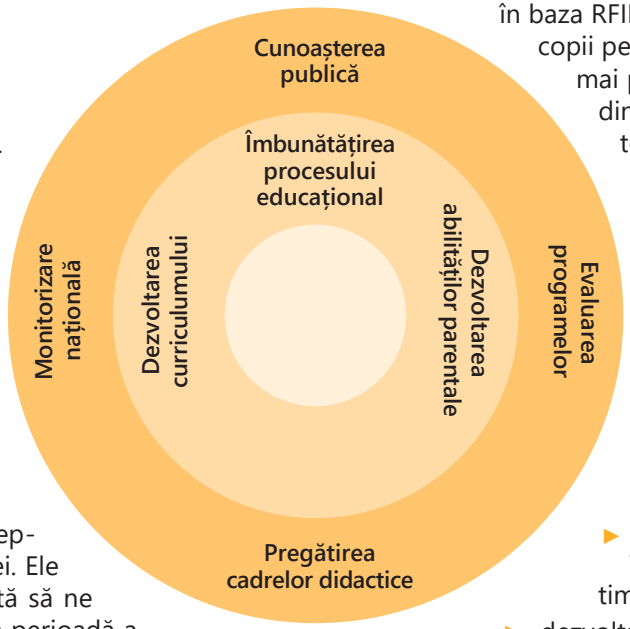

Întrucât există diferențe individuale importante între ritmurile de dezvoltare ale copiilor, aceste RFIDT sunt flexibile, permițând mici variații de la copil la copil. Însă, prin formularea lor, ele orientează adulții în procesul de participare și sprijinire a creșterii și dezvoltării normale și depline a copilului.

Pentru cadrele didactice, formularea RFIDT reprezintă un punct de referință în organizarea și proiectarea activităților din unitățile de educație timpurie. Ele au o funcție diagnostică numai la **nivel de grup de copii, și nu la nivel individual** și au ca scop evaluarea nivelului la care se situează toți copiii dintr-o grupă de creșă, grădiniță sau clasă pregătitoare, din întregul sistem pe fiecare din domeniile precizate în document. Pentru cadrul didactic, observarea copiilor în baza RFIDT are ca scop conturarea unui profil al grupei de copii pentru a vedea care sunt domeniile de dezvoltare mai puțin solicitate prin activitățile desfășurate în grădiniță și, în acest mod, a interveni în proiectarea viitoarelor activități.

RFIDT reprezintă punctul de plecare în elaborarea unui întreg sistem de standarde privind resursele umane, serviciile oferite și politicile publice privind educația, îngrijirea și protecția copilului de la naștere la 7 ani. Contribuind la elaborarea unui întreg set de standarde, RFIDT au multiple **utilizări**:

- îmbunătățirea procesului educațional din serviciile de educație timpurie;
- îmbunătățirea curriculumului destinat educației copilului de la naștere la 7 ani;
- îmbunătățirea pregătirii cadrelor didactice, a întregului personal din serviciile pentru copilăria timpurie (personal nedidactic și didactic auxiliar);
- dezvoltarea și îmbunătățirea programelor de educație parentală;
- evaluarea și îmbunătățirea programelor educaționale oferite de serviciile de educație, îngrijire și protecție;
- monitorizarea la nivel de sistem educațional a impactului programelor educaționale destinate copiilor de la naștere la 7 ani;
- îmbunătățirea nivelului de cunoaștere publică asupra importanței și valorii perioadei copilăriei timpurii;
- crearea unui continuum al învățării care leagă dezvoltarea și îngrijirea tim- purie de succesul de mai târziu din școală și din viață, prin alinierea acestor repere cu cerințele pentru etapele următoare de dezvoltare ale copilului.

***Scopul principal** al actualizării acestor RFIDT este acela de a oferi un cadru comun de referință în abordarea integrată a copilului prin toate serviciile de sănătate, îngrijire, protecție și educație care îl deservesc. RFIDT reflectă o anumită perspectivă asupra copilului și asupra dezvoltării lui, care, prin adoptarea ei de către toți cei implicați, va permite îmbunătățirea serviciilor destinate copiilor în perioada timpurie și monitorizarea sistematică a progreselor realizate.*

2. Procesul de elaborare și actualizare a RFIDT

UNICEF a demarat în anul 2002 la nivel global inițiativa de dezvoltare a standardelor de învățare și dezvoltare timpurie. În prima fază, 6 țări au fost incluse în acest proces. România s-a alăturat inițiativei în aprilie 2007, când o echipă de consultanți a participat la programul de formare de la Istanbul, organizat și susținut de Biroul Regional UNICEF pentru Europa și Asia Centrală. România, la fel ca toate țările incluse în această inițiativă globală, a beneficiat de sprijinul constant al Biroului Central și Regional și al consultanților internaționali. Pe tot parcursul celor trei etape majore ale procesului de elaborare a RFIDT – respectiv elaborarea reperelor, validarea de conținut și validarea de vârstă –, Reprezentanța UNICEF în România a alocat resursele tehnice, logistice și financiare necesare acestui demers. Tot în perioada acestui demers, România a fost reprezentată în diferite consultări la nivel global organizate cu sprijinul UNICEF.

RFIDT au fost elaborate printr-un proces comprehensiv și colaborativ care a implicat multe surse de informație, expertiză și sprijin. Procesul de elaborare și finalizare a RFIDT a durat 2 ani și jumătate, debutând în mai 2007 și încheindu-se în noiembrie 2009.

O echipă de experți sprijiniți de Reprezentanța UNICEF din România, alcătuită din reprezentanți ai Ministerului Educației, Universității București și ai organizațiilor neguvernamentale, a coordonat acest proces.

Procesul inițial de elaborare a cuprins cinci etape distincte:

1. Organizarea unui **workshop** cu reprezentanți ai ministerelor ce coordonează elaborarea și implementarea de politici privind educația, îngrijirea și protecția copilului de la naștere la 7 ani, cu specialiști în domeniul dezvoltării timpurii din lumea academică (universități), reprezentanți ai agențiilor guvernamentale a căror activitate vizează calitatea procesului educațional și a pregătirii resurselor umane (formare inițială și continuă), reprezentanți ai organizațiilor neguvernamentale care implementează proiecte în domeniul educației, îngrijirii și protecției copilului mic, cercetători în domeniul științelor educației, pentru a dezbate **tema valorilor pe care dorim să le promovăm prin educația, îngrijirea și protecția copilului până la vârsta de 7 ani**. În urma acestui workshop, valorile naționale rezultate au fost: **unicitatea copilului/diversitate, dezvoltare plenară, bunăstare, sănătate, interculturalitate, autocontrol, respect (de sine și față de semeni), independență, demnitate, identitate, creativitate, responsabilitate, ordine interioară, grijă față de mediu, solidaritate față de comunitate**.
2. **Elaborarea primei variante de RFIDT** în conformitate cu valorile naționale stabilite.
3. **Validarea conținutului RFIDT.** Procesul de validare de conținut a implicat consultarea unei game largi de specialiști din domenii precum: pediatrie, psihologia dezvoltării, pedagogie, psihologia/pedagogia copilului mic, asistență socială, precum și cadre didactice și părinți, scopul principal fiind acela de a valida aria de domenii ale dezvoltării pentru care reperele au fost elaborate, conținutul reperelor și al indicatorilor corespunzători acestor repere, precum și practicile de sprijin propuse. Criteriile de analiză au fost: cuprinderea tuturor aspectelor semnificative din dezvoltarea și învățarea copilului de până la 7 ani, evitarea suprapunerilor sau a lacunelor în definirea domeniilor de dezvoltare, a reperelor și a indicatorilor, promovarea de practici care să pună adultul în sprijinul copilului în scopul oferirii contextelor și ocaziilor de dezvoltare și învățare propice fiecărei vârste. De asemenea, o echipă de doi recunoscuți experți internaționali, consultanți ai UNICEF, a fost cooptată pentru validarea conținutului RFIDT. În urma procesului de validare a conținutului, RFIDT au fost revizuite.
4. **Validarea de vârstă a RFIDT.** Procesul de validare de vârstă a fost coordonat de o echipă formată din: specialiști în psihologia dezvoltării copilului, educație timpurie și creșterea și îngrijirea copilului mic și un statistician. Procesul de validare a durat 9 luni și s-a realizat prin investigarea unui eșantion reprezentativ la nivel național pentru copiii cu vârsta cuprinsă între naștere și 7 ani. Scopul procesului de validare de vârstă a fost acela de a confirma, de data aceasta, conținutul indicatorilor formulați pentru fiecare perioadă de vârstă în raport cu cunoștințele și abilitățile copiilor din România. Variabilele avute în vedere în constituirea eșantionului au fost: mediul de rezidență, sex, etnie, cu/fără frați, cuprins/necuprins în unități de educație timpurie. Au fost implicate 13 județe și municipiul București și un număr de 26 de operatori. În urma rezultatelor obținute prin aplicarea instrumentelor de validare a fiecărui indicator din RFIDT, a fost realizată o nouă revizuire a documentului.
5. **Finalizarea RFIDT.** Varianta finală a documentului a fost obținută după parcurgerea celor două etape de validare, în urma cărora au fost realizate două revizuiri.

Actualizarea documentului ***Repere fundamentale în învățarea și dezvoltarea timpurie a copilului de la naștere la 7 ani*** a fost impusă atât de schimbările care au avut loc în societate de la concepția și apariția acestuia până în prezent, de contextele în care trăiesc, cresc și se dezvoltă copiii astăzi, cât și de necesitatea alinierii la noua legislație românească privind educația.

Astfel, în zilele noastre, adaptarea la situații de criză (pandemie, războaie, criza refugiaților) devine o abilitate extrem de utilă copiilor. De asemenea, tehnologia are un impact crescut în viața de zi cu zi, iar extinderea utilizării ei de la vârste din ce în ce mai mici este o realitate pe care toți adulții din viața copiilor au nevoie să o gestioneze cât mai adecvat. Mai mult, pandemia de COVID-19 a adus

în atenție facilitarea învățării la distanță și prin intermediul tehnologiei, în special pentru copiii de peste 5 ani.

Din perioada procesului de elaborare a primei ediții a ***Reperelor fundamentale în învățarea și dezvoltarea timpurie a copilului de la naștere la 7 ani*** până în prezent, în societatea românească și la nivelul sistemului de educație timpurie s-au petrecut schimbări semnificative, în acest moment fiind necesară **alinierea la noua configurație de la nivelul societății și la noua legislație privind educația**, din care menționăm Legea învățământului preuniversitar nr. 198/2023 și elaborarea unui nou Curriculum pentru educația timpurie 2019 (unitar pentru perioada de la naștere la intrarea în învățământul primar – Anexa la Ordinul ministrului educației naționale nr. 4.694/2.08.2019). De asemenea, a fost completată legislația specifică pentru integrarea serviciilor standard de nivel antepreșcolar în servicii de educație și unificarea sistemului de servicii pentru educația timpurie prin O.U. nr. 100 din 10 septembrie 2021, Metodologia de organizare şi funcţionare a creşelor şi a altor unităţi de educaţie timpurie antepreşcolară, din 28.04.2022, și s-a elaborat legislația privind serviciile de educație timpurie complementare.

La aceste argumente care se concentrează pe schimbările la nivel social și legislativ, se adaugă principiile orientative referitoare la implementarea reperelor explicate în continuare, ceea ce a condus la derularea unui proces comprehensiv de consultare și actualizare.

Procesul de actualizare s-a focalizat pe accesibilizarea înțelegerii documentului, atât prin formă, cât și prin conținut, identificarea și eliminarea practicilor de sprijin caduce, irelevante cultural în prezent, precum și pe actualizarea, diversificarea și îmbogățirea contextelor de învățare în ceea ce privește practicile de sprijin recomandate pentru atingerea fiecărui reper, respectiv indicator. Nu în ultimul rând, pe baza feedbackului primit, actualizarea a inclus formularea unor repere noi, semnificative în contextul actual. Consolidarea rolului părinților în procesul stimulării dezvoltării copilului, consistența practicilor de sprijin și existența unei continuități și complementarități a acestora între mediul familiei și al serviciilor de educație timpurie au condus la sortarea practicilor de sprijin în funcție de context, ceea ce facilitează dialogul dintre cele două medii.

Întregul proces de elaborare și actualizare a RFIDT, precum și implementarea lor se bazează pe anumite principii (prezentate în următoarea secțiune a Introducerii) care reflectă perspectiva actuală asupra dezvoltării copilului, asupra rolului adulților din jurul lui, precum și a modului în care dezvoltarea și învățarea trebuie privite în această perioadă a vieții. Reperul PRIMORDIAL al RFIDT este COPILUL.

3. Principii orientative privind conținutul și implementarea RFIDT

3.1. Principii referitoare la conținutul RFIDT

Cadrele didactice, părinții și alți adulți care participă la creșterea, dezvoltarea și educația copiilor mici utilizează RFIDT ca o modalitate de a înțelege mai bine ce așteptări pot avea în privința copiilor în raport cu vârsta pe care o au și de a sprijini și stimula mai eficient procesul lor de învățare și dezvoltare.

- **Conținutul RFIDT corespunde vârstei copiilor, luând în considerare diferențele individuale privind ritmul de dezvoltare al fiecărui copil.** Fiecare copil este unic în modul în care crește, se dezvoltă și dobândește deprinderi și competențe. Copiii trec prin stadii similare de dezvoltare, dar în ritmuri diferite. Nu trebuie să ne așteptăm ca toți copiii să atingă aceleași standarde în același timp sau la același nivel de performanță.

- **RFIDT recunosc rolul copiilor mici ca participanți activi la învățare.** Copiii nu sunt recipiente pasive pentru cunoștințe; ei învață prin joc, prin implicare activă, angajare, explorare și exploatarea simțurilor – auz, văz, gust etc. RFIDT recunosc faptul că toți copiii trebuie expuși unei game cât mai bogate de oportunități de învățare, în moduri diferite și în contexte diferite.

- **Conținutul RFIDT reflectă faptul că învățarea și dezvoltarea copiilor sunt concepte multidimensionale și că toate domeniile de dezvoltare sunt interconectate.** Trebuie acordată atenție tuturor domeniilor deoarece învățarea și dezvoltarea copilului sunt complexe și se petrec traversând simultan toate domeniile de dezvoltare.

- **Conținutul RFIDT ține cont de importanța rolului jucat de familie, comunitate și mediu în dezvoltarea copilului.** Familiile reprezintă un factor semnificativ prin contribuția lor asupra dezvoltării și învățării copilului de-a lungul întregii vieți a acestuia. RFIDT recunosc faptul că toți copiii se dezvoltă și învață în contextul interacțiunilor și relațiilor pe care le stabilesc cu primele persoane care au grijă de ei, părinții, apoi cu comunitatea apropiată și mediul în care trăiesc.

- **RFIDT recunosc capacitatea tuturor copiilor de a învăța, de a realiza progrese în dezvoltare, indiferent de dispozițiile lor fizice sau emoționale, de experiențele anterioare sau moștenirea culturală.** Setul de RFIDT este

universal și trebuie dezvoltat pentru toți copiii, indiferent de diferențele culturale, de statut socioeconomic, de prezența unor deficiențe și probleme fizice sau de învățare. RFIDT trebuie să ia în considerare această diversitate și să se adapteze naturii unice a învățării și dezvoltării copilului. Cea mai mare parte a copiilor au potențialul de a atinge aceste repere pentru vârsta lor, dacă li se asigură susținerea și stimularea adecvată dezvoltării.

- **Conținutul RFIDT respectă moștenirea culturală și diferențele lingvistice. Importanța diversității mediilor și moștenirii culturale trebuie să se regăsească în aceste repere.**

- **RFIDT recunosc faptul că, la vârsta timpurie, copiii dobândesc abilități îndeosebi prin utilizarea diverselor strategii de învățare și prin constru- irea de contexte și medii de învățare variate.** RFIDT recunosc necesitatea acestor medii de învățare și faptul că ele reprezintă diversitatea modalități- lor de predare și învățare, precum și diversitatea experiențelor de învățare și dezvoltare.

- **Conținutul RFIDT este orientat de cercetările și bunele practici din educația timpurie.** Întrucât RFIDT sunt utilizate pentru a maximiza dezvoltarea programelor educaționale și a experiențelor educaționale ale copiilor, ele trebuie să se bazeze pe informații valide, riguroase și realiste de cunoaștere a dezvoltării copilului, pe expertiză și experiență în lucrul cu aceștia.

- **RFIDT recunosc importanța jocului liber și a învățării prin joc.** Învățarea timpurie se produce în contextul unor interacțiuni favorabile, astfel încât copilul să se simtă în siguranță pentru a explora mediul și a învăța. Jocul, cu adulți sau cu alți copii, este elementul-cheie al învățării și instrumentul principal prin care copilul se descoperă pe sine în relație cu ceilalți și începe să se orienteze în lume, se bucură de propriile inițiative și de joaca împreună cu ceilalți, descoperă învățarea și învață jucându-se. Jocul liber are un impact major în toate domeniile de dezvoltare, iar adulții au rolul de a crea un mediu favorabil jocului liber în copilăria timpurie.

- **RFIDT recunosc impactul STEAM/ȘTIAM pentru o învățare temeinică și integrată.** STEAM/ȘTIAM (Știință, Tehnologie, Inginerie, Arte, Matematică) reprezintă o abordare intenționată și integrată de facilitare a învățării, în care subiecții descoperă și dobândesc un set de concepte, abilități și competențe în știință, tehnologie, inginerie, arte și matematică, acestea putându-se transfera și aplica atât în învățarea academică, cât și în contexte din lumea reală. Educația în domeniul științelor, tehnologiei, ingineriei, artei și matematicii începe încă de la naștere și este susținută de cercetările din neuroștiințe și alte științe ale dezvoltării. Cercetările arată că arhitectura de bază a creierului se construiește printr-un proces neîntrerupt care începe înainte de naștere și continuă pe toată perioada adultă. Creierul uman este foarte receptiv/sensibil la învățarea matematicii și a logicii între 1 și 4 ani; de asemenea, abilitățile matematice sunt cel mai puternic predictor al învățării ulterioare. Oferind copiilor oportunități pentru a trăi experiențe de învățare timpurii din sfera STEAM/ȘTIAM, se susține dezvoltarea lor, apariția gândirii critice încă de timpuriu și a abilităților de argumentare și crește interesul în cariere STEAM/ȘTIAM în perioada adultă. În perioada copilăriei mici, STEAM/ȘTIAM poate consta în mod special în adresarea întrebărilor și încurajarea explorării de către copiii mici, activități proiectate intenționat pentru a construi concepte științifice și matematice, dar și în utilizarea efectivă a tehnologiei disponibile. Interacțiunile pozitive timpurii, într-un mediu intenționat proiectat pentru a furniza experiențe de tip STEAM/ȘTIAM, unde copiii pot explora, adresa întrebări, experimenta folosind diverse materiale și obiecte, obține suport de la educatori, vor ajuta la construirea acestei fundații. **În perioada copilăriei timpurii, știința, tehnologia, ingineria, arta și matematica nu sunt subiecte distincte, ci sunt explorate și încorporate în activitățile zilnice ale copiilor.** În plus, construind această fundație, se va realiza o continuitate între nivelurile de educație.

3.2. Principii referitoare la implementarea RFIDT

- **Bunăstarea copiilor și respectul pentru părinții lor au cea mai mare prioritate în implementarea RFIDT.** Părinții reprezintă primul și cel mai important educator, decident și suport în viața copiilor. Implicarea părinților trebuie văzută ca un proces esențial în implementarea RFIDT.

- **RFIDT sunt utilizate pentru a sprijini dezvoltarea copiilor, proiectarea programului de educație timpurie și practicile parentale.** RFIDT trebuie utilizate pentru a susține copiii mici, părinții, educatorii și programele educaționale. RFIDT nu trebuie utilizate ca instrumente pentru criticarea, excluderea sau sancționarea copiilor, a cadrelor didactice sau a părinților. RFIDT pot servi drept instrument pentru discuție, dialog și împărtășirea experiențelor între

părinți, profesioniști din domeniul educației timpurii și membrii comunității.

- **RFIDT sunt utilizate judicios și în scopul pentru care au fost create.** Ele trebuie să sprijine părinții, care sunt primii și cei mai longevivi educatori ai copiilor. Ele nu trebuie utilizate pentru a forța sau bloca dezvoltarea copilului sau pentru a eticheta copilul.

- **RFIDT sunt revizuite și actualizate cel puțin o dată la zece ani.** Pentru ca RFIDT să rămână relevante, ele trebuie să fie revizuite periodic printr-un pro-ces consultativ participativ.

- **Implementarea RFIDT este evaluată pentru a se asigura utilizarea adecvată de către părinți, serviciile de educație timpurie și comunități.** Rezultatele evaluării trebuie să conducă la o utilizare mai bună a acestora.

- **Pentru utilizarea și implementarea optimă a RFIDT se asigură suport tehnic și material adecvat.** Părinții, educatorii și ceilalți adulți care sunt implicați în dezvoltarea copilului trebuie să fie familiarizați și orientați în utilizarea adecvată a RFIDT. Ei trebuie ajutați tocmai pentru a se asigura că, prin utilizarea lor, RFIDT contribuie la stimularea dezvoltării copilului în toate domeniile indicate de către aceste repere.

Reperele Fundamentale în Învățarea și Dezvoltarea Timpurie a Copilului:

- *NU REPREZINTĂ un ghid exhaustiv al dezvoltării copilului și nu trebuie considerate ca o listă de comportamente ce servește drept parcurs fix al dezvoltării copilului.*

- *NU REPREZINTĂ un instrument de evaluare, „diagnosticare" a copilului, ele orientează conținutul instrumentelor de evaluare, dar nu sunt un substitut al acestora. De asemenea, pot fi utilizate ca o bază pentru observarea copiilor și realizarea unui profil al grupei de copii în privința domeniilor de dezvoltare care au fost mai mult solicitate prin activitățile realizate de cadrul didactic.*

- *NU REPREZINTĂ un instrument de evaluare a calității activității cadrelor didactice, ci stau la baza elaborării instrumentelor de evaluare a competențelor acestora.*

4. Definirea domeniilor de dezvoltare și a grupelor de vârstă

Această secțiune include definirea **domeniilor de dezvoltare** care se bazează pe următoarele **premise**:

a) Îndeosebi în primii trei ani de viață, copiii învață într-un ritm foarte alert. Ei traversează cu rapiditate perioada de la dependența totală la etapa în care devin moderat independenți aproape de 3 ani.

b) Creșterea și dezvoltarea copiilor în primii ani de viață sunt foarte rapide, înregistrând salturi calitative în intervale scurte de timp. Chiar dacă, în esență, copiii cresc și se dezvoltă trecând prin stadii similare, fiecare copil este un individ unic care se dezvoltă în ritm propriu. Dezvoltarea și învățarea copiilor reprezintă un proces continuu care se bazează pe experiențele și cunoștințele anterioare ale copilului. Stilul de învățare unic al fiecăruia, abilitățile și experiențele sale se reunesc pentru a susține progresul/evoluția de-a lungul acestui continuum.

c) Experiențele pe care le trăiesc copiii în perioada timpurie, prin intermediul interacțiunilor care se stabilesc între aceștia și adulții de referință (părinți, educatori, îngrijitori), le modelează arhitectura cerebrală. Centrul pentru dezvoltarea copilului de la Universitatea Harvard definește interacțiunile în care adulții sunt receptivi și prezenți în relația cu copilul folosind sintagma *Servă și Retur*. Când un bebeluș sau un copil mic gângurește, indică anumite obiecte prin gesturi sau cuvinte ori plânge, iar adultul răspunde în mod adecvat (prin contact vizual, cuvinte, o îmbrățișare etc.), se realizează și se întăresc anumite conexiuni neuronale în creierul copilului, cu efect asupra dezvoltării globale a acestuia. Relația de tip *Servă și Retur* ia naștere numai atunci când adultul surprinde semnalele și intenția copilului de a interacționa și răspunde adecvat, investind timp. Practicarea constantă, în diferite momente ale zilei a interacțiunii tip *Servă și Retur* construiește fundația pentru învățarea continuă a copilului, dezvoltarea sănătății și abilităților pentru a face față provocărilor viitoare.

d) La copiii mici nu se produce disparat dezvoltarea fizică, socială, emoțională, cognitivă sau de limbaj. Copiii învață holistic, astfel încât fiecare domeniu le influențează pe celelalte și niciunul nu operează independent. Un copil care învață să meargă va urmări privirea mamei sale, iar dacă pe chipul ei citește îngrijorarea sau spaima se va opri din noua încercare; dacă va citi mulțumirea, încrederea, va avea curaj să continue. Această referință socială a copilului este esențială pentru stimularea copilului lui, stabilirea încrederii sale de a explora mai departe sub supravegherea adultului. Odată cu achiziția mersului, copilul învață să-și coordoneze mișcările, să-și concentreze atenția, să înțeleagă un mesaj verbal transmis de către adult și să răspundă verbal sau nonverbal la acesta. În același mod, un copil hrănit și îngrijit corespunzător va dispune de o capacitate mai mare de a învăța.

e) Copiii mici au nevoie să fie expuși, stimulați în toate domeniile de dezvoltare în mod simultan. Focalizarea pe oricare dintre domenii și ignorarea celorlalte prejudiciază dezvoltarea plenară a copilului. Reperele sunt elaborate pe domenii de dezvoltare, dar dezvoltarea copilului trebuie considerată holistic.

f) Structurarea reperelor pe domenii de dezvoltare are scopul de a surprinde specificul fiecărui domeniu și de a urmări dezvoltarea globală a copilului. Fiecare domeniu de dezvoltare cuprinde subdomenii și în anumite cazuri aspecte specifice subdomeniilor, în scopul asigurării coerenței în interiorul domeniului, dar mai ales pentru cuprinderea tuturor aspectelor definitorii pentru domeniul respectiv.

g) Definirea domeniilor de dezvoltare reprezintă totodată expresia valorilor și a modului în care ne formulăm așteptările privind copilul în viitor. Valorile care stau la baza constituirii domeniilor de dezvoltare au fost enunțate după cum urmează: unicitatea copilului/diversitate, dezvoltare plenară, bunăstare, sănătate, interculturalitate, autocontrol, respect (de sine și față de semeni), independență, demnitate, identitate, creativitate, responsabilitate, ordine interioară, grijă față de mediu, solidaritate față de comunitate.

Notă: *Preocuparea pentru tratarea copilului ca individualitate, creșterea lui prin valorizarea lumii diverse în care trăiește, ca și preocuparea pentru dezvoltarea sa plenară reprezintă idei care transcend un domeniu de dezvoltare sau altul și se reflectă în modul în care contemporaneitatea privește educația timpurie și structurează programele de calitate adresate copiilor de la naștere la 7 ani.*

4.1. Domeniile de dezvoltare pentru care sunt elaborate RFIDT sunt următoarele:

A. ***DEZVOLTAREA FIZICĂ, SĂNĂTATEA ȘI IGIENA PERSONALĂ*** – *cuprinde o gamă largă de deprinderi și abilități (de la mișcări largi, cum sunt săritura, alergarea, până la mișcări fine de tipul realizării desenelor sau modelarea), dar și coordonarea, dezvoltarea senzorială, alături de cunoștințe și practici referitoare la îngrijire și igienă personală, nutriție, practici de menținere a sănătății și securității personale.*

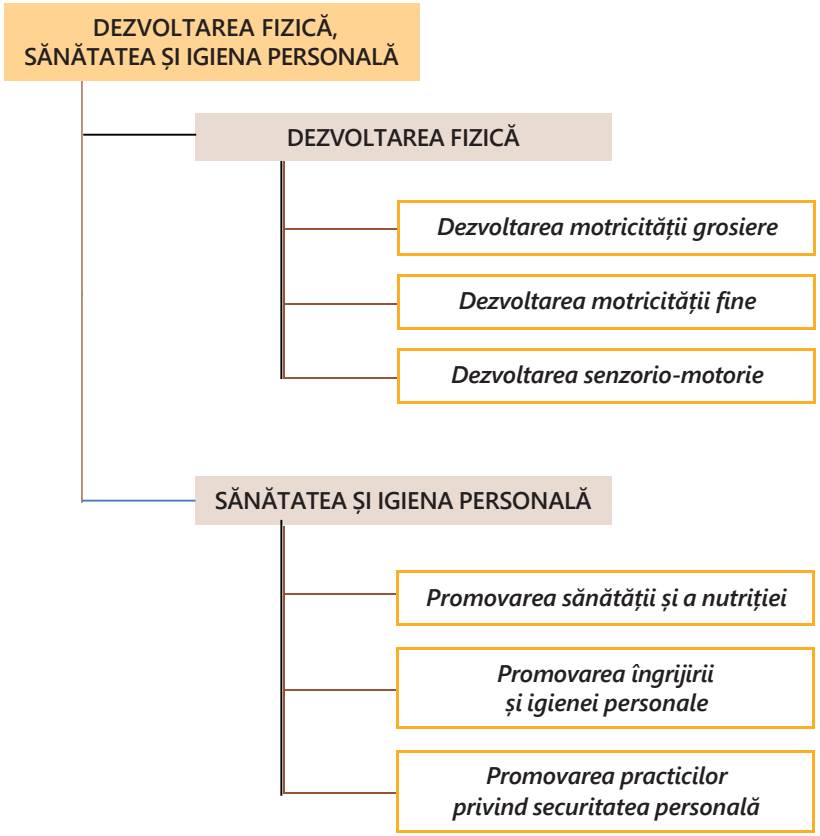

B. ***DEZVOLTAREA SOCIOEMOȚIONALĂ*** – *vizează debutul vieții sociale a copilului, capacitatea lui de a stabili și a menține interacțiuni cu adulți și copii. Interacțiunile sociale mediază modul în care copiii se privesc pe ei înșiși și lumea din jur. Dezvoltarea emoțională vizează îndeosebi capacitatea copiilor de a-și percepe și exprima emoțiile, de a înțelege și răspunde emoțiilor celorlalți, precum și dezvoltarea conceptului de sine, crucial pentru acest domeniu. În strânsă corelație cu conceptul de sine se dezvoltă imaginea despre sine a copilului, care influențează decisiv procesul de învățare. Cele două subdomenii sunt interdependente.*

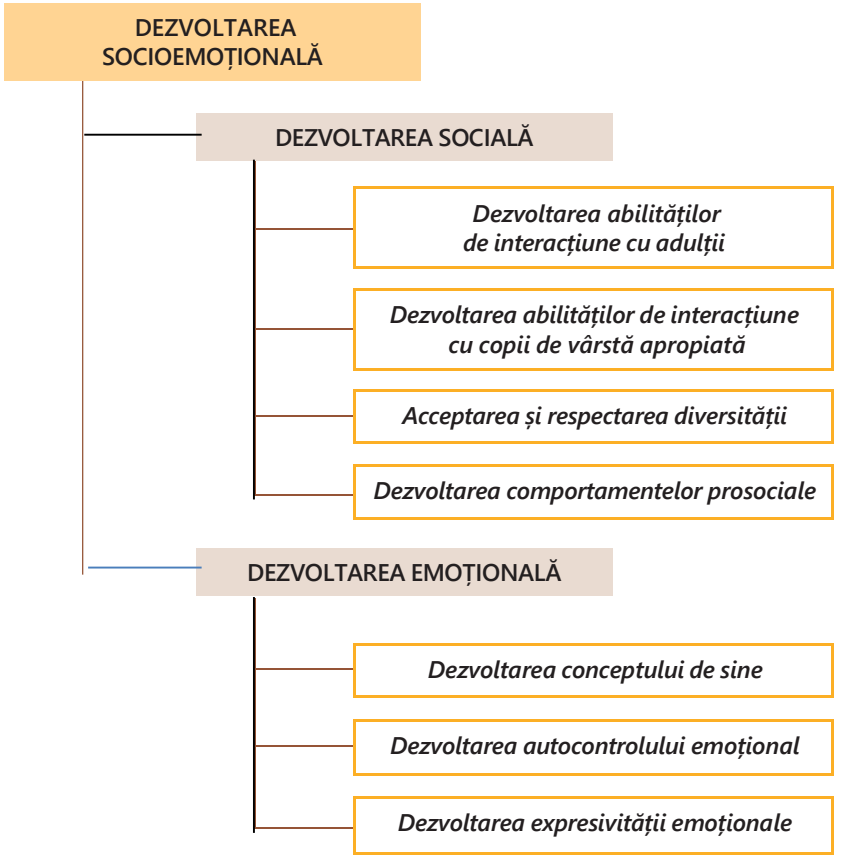

C. ***ATITUDINEA ÎN ÎNVĂȚARE*** *– se referă la modul în care copilul se implică într-o activitate de învățare, modul în care abordează sarcinile și contextelede învățare, precum și la atitudinea sa în interacțiunea cu mediul și persoa- nele din jur, în afara deprinderilor și abilităților menționate în cadrul celorlalte domenii de dezvoltare.*

D. ***DEZVOLTAREA LIMBAJULUI, A COMUNICĂRII ȘI PREMISELE CITIRII ȘI SCRI-ERII*** *– vizează dezvoltarea limbajului (sub aspectele vocabularului, gramaticii, sintaxei, dar și ale înțelegerii semnificației), a comunicării (cuprinzând abilități de ascultare, comunicare orală și scrisă, nonverbală și verbală) și preachizițiile pentru scris-citit și însoțesc dezvoltarea în fiecare dintre celelalte domenii.*

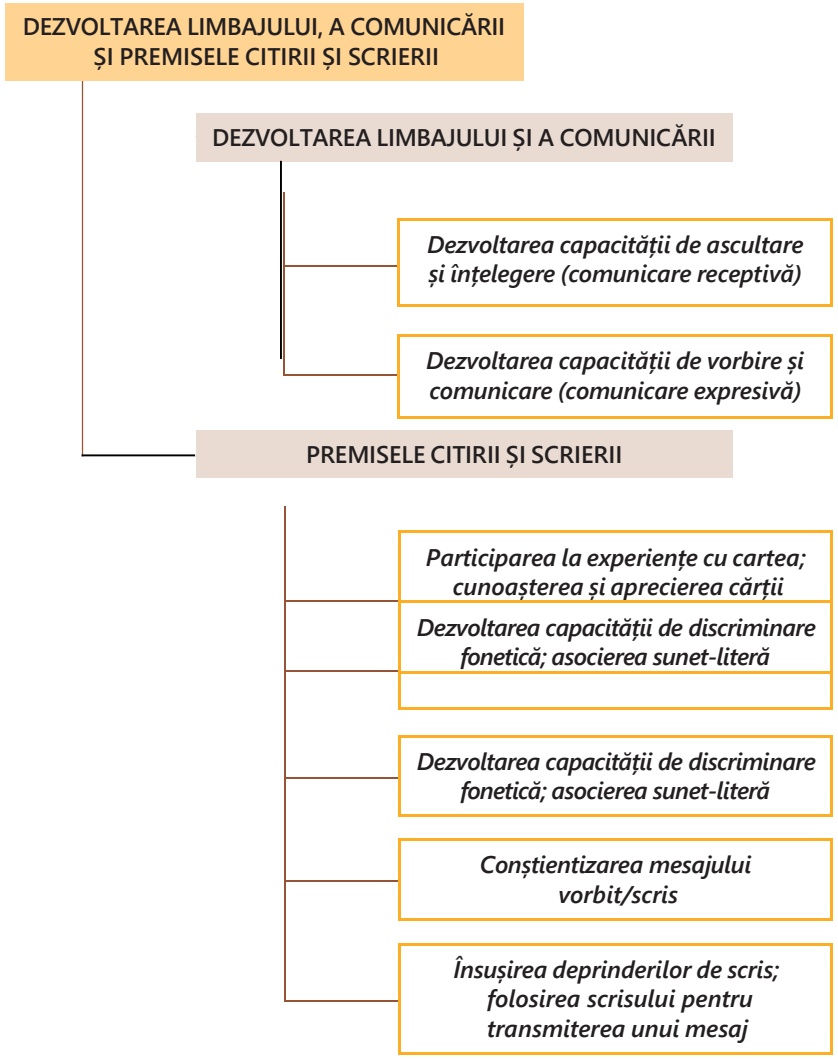

E. DEZVOLTAREA COGNITIVĂ ȘI CUNOAȘTEREA LUMII *– a fost definit în termenii abilității copilului de a înțelege relațiile dintre obiecte, fenomene, evenimente și persoane, dincolo de caracteristicile lor fizice. Domeniul include abilitățile de gândire logică și rezolvare de probleme, cunoștințe matematice elementare ale copilului și cele referitoare la lume și mediul înconjurător.*

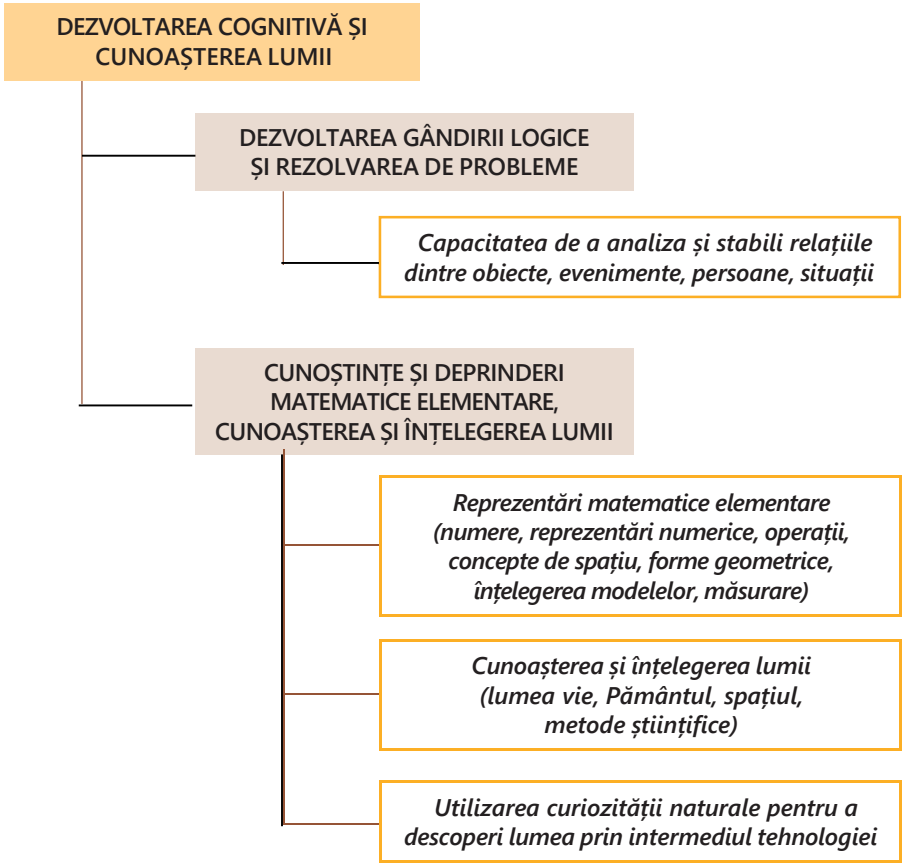

4.2. Principii referitoare la conținutul RFIDT

Întrucât RFIDT au scopul de a construi un întreg sistem de repere fundamentale în abordarea integrată a educației, îngrijirii și dezvoltării copilului mic, perioada de referință în elaborarea RFIDT este întreaga perioadă a copilăriei timpurii: **naștere-7 ani**.

Diferențele semnificative din cadrul acestei perioade conduc la următoarea grupare pe vârste:

a. naștere-18 luni
b. 19-36 de luni
c. 37-60 de luni
d. 61-84 de luni

Vârsta indicată la care fiecare copil atinge fiecare indicator reprezintă un jalon orientativ.

Date fiind caracteristicile individuale ale copiilor, așteptăm și acceptăm diferențe legate de momentul și modalitatea în care copiii ating indicatorii propuși. **Nu toți copiii vor atinge indicatorii în intervalul de timp specificat.** Unii vor ajunge mai repede la achiziționarea lor, în timp ce alții vor ajunge în alt ritm, în altă ordine, sau nu vor ajunge deloc. În toate aceste cazuri, intervalul de timp este un cadru, un reper cu funcție de informare și nu are rolul de a constrânge cursul natural al dezvoltării unui copil.

Câteva argumente în favoarea acestei grupări a vârstelor în intervalul naștere - 7 ani:

- Reperele fundamentale pentru fiecare domeniu de dezvoltare sunt astfel definite pentru a traversa întreaga perioadă de vârstă de la naștere la 7 ani, ca așteptări finale pentru copilăria timpurie. În interiorul fiecărui reper fundamental sunt formulați indicatori care reflectă specificul unei anumite vârste. Altfel spus, reperul vizează dezvoltarea copilului de la naștere la 7 ani pentru un anumit domeniu de dezvoltare, însă indicatorii reflectă ceea ce este dezirabil la finalul fiecăreia dintre grupele de vârstă stabilite.
- Întrucât diferențele individuale în ritmul de dezvoltare a copiilor pot fi foarte mari, am recurs la o grupare mai sintetică a anilor, dar care ține cont de diferențele majore dintre etapele dezvoltării copilului semnalate de psihologia copilului.
- **Intervalul naștere-18 luni** a fost stabilit pentru a permite, prin specificul vârstei, surprinderea mai multor achiziții în toate domeniile de dezvoltare. Astfel, la finalul acestei perioade de vârstă se poate observa în care dintre domeniile de dezvoltare stabilite copilul manifestă o dezvoltare mai lentă sau probleme

în dezvoltare și, implicit, necesită fie o mai puternică stimulare, fie chiar o intervenție specifică. 18 luni reprezintă perioada pe care și cercetările privind dezvoltarea creierului o menționează ca fiind semnificativă din punct de vedere al dezvoltării cognitive a copilului.

- **Intervalul 19-36 de luni** a fost ales întrucât marchează o perioadă de mari salturi în dezvoltare care se diferențiază major, în toate domeniile dezvoltării, de perioada anterioară și de cea care îi urmează. Este o perioadă foarte importantă în special din punct de vedere al cuceririi independenței „dependente" de adult.
- **Intervalul 37-60 de luni** se concentrează pe perioada preșcolarității mijlocii care îmbracă un anumit specific din perspectiva socializării, a interacțiunii sociale cu cei de vârstă apropiată și cu adulții, a achizițiilor în planul limbajului, a proceselor psihice, a jocului.
- **Intervalul 61-84 de luni** este cel destinat pregătirii copilului pentru intrarea la școală și frecventării clasei pregătitoare, perioadă în care copilul dispune de o mare capacitate de a opera cu obiectele, cuvintele, mediul și de a interacționa cu ceilalți. Disponibilitatea lui cognitivă, fizică și socioemoțională este diferită de perioadele anterioare din perspectiva modului în care copilul se raportează la realitatea înconjurătoare, prin modul în care prelucrează mesajele primite și le integrează în structuri psihice.

Definirea termenilor utilizați în acest document:

DOMENIU

Domeniul este definit ca parte din complexitatea dezvoltării copilului cu caracteristici specifice date de tipul de achiziții și procese pe care le presupune. Domeniile sunt variabile ca întindere, dar se regăsesc în toată perioada de la naștere la 7 ani, formând permanent un întreg, chiar dacă, în anumite stadii de dezvoltare, unele domenii comportă intensități mai evidente.

SUBDOMENIU

Fiecare domeniu este divizat în subdomenii care reprezintă fațete generale ale domeniului respectiv. Toate subdomeniile unui domeniu oferă o imagine comprehensivă a acestuia.

ASPECTE SPECIFICE ALE SUBDOMENIULUI

Unele subdomenii, datorită complexității lor, cuprind o detaliere în categorii distincte de cunoștințe și abilități sub forma aspectelor specifice, care reprezintă fațete subordonate ale respectivului subdomeniu.

REPERE FUNDAMENTALE privind DEZVOLTAREA și ÎNVĂȚAREA TIMPURIE

RFIDT reprezintă enunțuri privind așteptările a ceea ce copiii ar trebui să știe și să fie capabili să facă.

INDICATORI

Indicatorii reprezintă manifestări observabile privind comportamentul și abilitățile copiilor. Indicatorii sunt specifici fiecărui interval de vârstă și sunt ordonați ierarhic, pentru a putea urmări progresul în atingerea unui anumit reper. Indicatorii listați reprezintă anumite modalități prin care copiii pot demonstra evoluții în procesul de dezvoltare, dar trebuie reținut că această listă de indicatori nu este una exhaustivă și că sunt copii care vor demonstra prin modalități unice, individuale, realizări în direcția atingerii RFIDT.

PRACTICI DE SPRIJIN

Reprezintă exemple de strategii/activități de învățare care facilitează dezvoltarea copilului și în care adulții se pot implica sau pe care le pot utiliza atât în cadrul instituțiilor de îngrijire, protecție și educație timpurie, cât și în cadrul familiei, în scopul facilitării dezvoltării globale a fiecărui copil. Acestea sunt exemple de modalități în care adulții pot interacționa cu copiii în scopul stimulării creșterii și dezvoltării lor și al susținerii învățării. Practicile de sprijin indică ceea ce facem împreună cu copiii. Pentru că unele aspecte ale învățării și dezvoltării sunt mai intense în anumite stadii ale dezvoltării, numărul indicatorilor și al exemplelor privind practicile de sprijin variază.

Exemplele de practici debutează, de fiecare dată, cu cele prin care părinții (P) ori alți adulți de referință din cadrul familiei pot stimula dezvoltarea copilului. Acestea se continuă cu practicile comune, prin care părinții și profesioniștii (P,E) deopotrivă pot contribui la dezvoltarea plenară a fiecărui copil. Ultimele exemple de practici de sprijin se adresează profesioniștilor din serviciile pentru copilăria timpurie, educatorii fiind cei care contribuie semnificativ la crearea contextelor adecvate de învățare și dezvoltare.

Abrevierea (E) se referă la toți profesioniștii care interacționează cu copilul în serviciile pentru copilăria timpurie.

În structurarea documentului am utilizat următoarea schemă:

A. Domeniul

A.1. Subdomeniul:

A.1.1. Aspect specific:

Reper 1:

naștere-18 luni	19-36 de luni	37-60 de luni	61-84 de luni
Indicatori	Indicatori	Indicatori	Indicatori
Practici de sprijin	Practici de sprijin	Practici de sprijin	Practici de sprijin

5. De ce avem nevoie de Reperele Fundamentale pentru Învățarea și Dezvoltarea Timpurie a Copilului

Cu cât știm mai multe despre copii, cu atât mai bine îi sprijinim să se dezvolte și să devină adulții pe care ni-i dorim în societate. Pe de o parte, responsabilitatea pentru copii face parte din viața noastră cotidiană. Pe de altă parte, conștientizarea importanței acestei perioade pentru devenirea ulterioară a individului a făcut ca la nivel internațional – și în ultimul timp și în România – să se acorde o atenție specială copilăriei și alocării de resurse pentru îngrijirea și educarea copiilor în această perioadă a vieții.

Concepția despre copil și copilărie a fost și este determinată de noile cuceriri științifice, teoretice și practice și influențează modul în care este concepută educația. Perspectiva asupra dezvoltării copilului este tributară contextului cultural, socio-economic, politic al unei țări, dar și tradiției (uneori neconsolidate sau neinfluențate de noi infuzii teoretice și argumente ale teoriei aplicate). Această concepție despre copil și copilărie reprezintă un complex de idei, valori, modele, norme, practici, așteptări despre cum sunt copiii, respectiv despre cum să îi creștem, cum să îi educăm și să îi socializăm.

Sintaxa educației a înregistrat de-a lungul timpului o dinamică ce astăzi se regăsește în paradigma abordării holistice a dezvoltării copilului (Vezi Anexa, care prezintă o scurtă perspectivă istorică asupra educației copilului mic și un parcurs istoric al educației copilului mic în România). Societatea de azi și mai ales cea de mâine, precum și toate argumentele adunate în ultimele decenii privind politicile publice, programele sociale/educaționale/de igienă și sănătate, avantajele și implicațiile impactului intervenției noastre asupra copiilor în perioada copilăriei timpurii ne obligă să ne adaptăm modul de a privi această perioadă din viața individului în scopul asigurării celui mai bun start în viață.

Abordări actuale ale copilului și copilăriei. Perspectiva integrată asupra copilului în perioada timpurie și necesitatea unei astfel de abordări

Avem în vedere două direcții de analiză a copilului în perioada timpurie:

a. Copilul în integralitatea lui ca persoană (perspectiva dezvoltării)

b. Politicile, structurile și serviciile care vizează dezvoltarea copilului (perspectiva politică și economică, culturală și socială, perspectiva drepturilor omului)

a. Copilul în integralitatea lui ca persoană

În întreaga lume, în prezent, abordarea dominantă asupra copilului este relațională și holistică. Copilul este privit ca întreg, cu corpul său, cu mintea sa, cu emoțiile și creativitatea sa, dar și cu istoria sa personală ca identitate socială (Moss și Petrie, 2002). Această perspectivă – a dezvoltării –, documentată în numeroase cercetări pretutindeni în lume, reflectă regularitățile ce se regăsesc în dezvoltarea fizică și psihosocială în timpul copilăriei. Cercetările atrag atenția asupra corelației dintre dezvoltarea copilului și calitatea nutriției, îngrijirii, educației și, implicit, asupra vulnerabilității copilului în timpul acestei perioade formative, considerată critică sau sensibilă. Mai concret, din punct de vedere al dezvoltării în perioada naștere-7 ani, următoarele aspecte sunt foarte importante:

- evoluția fizică, mentală, socială și emoțională este distinctă de cea a copiilor mai mari sau a adulților, îmbrăcând faze, stadii, ritmuri și repere de evoluție specifice;
- în societățile moderne se petrec numeroase transformări progresive în ceea ce privește competențele fizice, cognitive și socioemoționale ale copiilor, din perioada micii copilării până la intrarea la școală. Aceste transformări marchează formarea competențelor și capacităților, modurilor de relaționare, comunicare, învățare și joc etc.;
- în perioada timpurie, ființa umană prezintă cel mai mare grad de depen- dență de relațiile cu ceilalți (părinți, frați, covârstnici, alți adulți) nu doar pentru a supraviețui, ci și pentru securitate emoțională, integrare socială, formarea competențelor cognitive și achiziții culturale;
- dezvoltarea copilului este foarte sensibilă la impactul negativ al malnutriției, al îngrijirii neadecvate și al lipsei afecțiunii parentale, tratamente care îl afectează decisiv; cercetările ultimilor ani din domeniul dezvoltării creierului demonstrează impactul organic (arhitectura creierului) și mental (dezvoltarea căilor neuronale din toți lobii creierului) asupra întregii dezvoltări a copilului mic;
- dacă nevoile de bază ale copilului nu sunt satisfăcute, dacă este maltratat sau abuzat, efectele se resimt în toată perioada copilăriei și, în funcție de durata și gravitatea tratamentului la care a fost supus, și în perioada maturității;
- deși putem vorbi de o serie de principii generale, contextele și experiențele ce marchează dezvoltarea sunt foarte variabile, fiind potențate în special de capacitățile individuale ale copilului, de nevoile lui speciale, gen, apartenență etnică, circumstanțe economice, sociale și culturale.

În concluzie, putem vorbi despre consens în lumea științifică în ceea ce privește importanța crucială a evoluției copilului de la naștere la 7 ani și preocuparea și la nivel internațional pentru această vârstă. Corelată cu această concluzie este ideea că pentru orice problemă ce poate apărea în dezvoltarea unui copil (din punct de vedere cognitiv, emoțional, social, legat de personalitate etc.), cu cât intervenția este mai timpurie, cu atât șansa de remediere este mai mare; și invers, cu cât intervenția educațională este mai târzie, cu atât mai mari sunt costurile asociate, iar prognosticul e mai puțin favorabil (Miclea 2006, p. 1).

b. Politicile, structurile și serviciile care vizează dezvoltarea copilului

În lucrarea de sinteză „Changing perspectives on early childhood: theory, research and policy" (2006), Martin Woodhead evidențiază trei perspective dominante și complementare cu perspectiva privind dezvoltarea, prezentată anterior:

- perspectiva politică și economică, ce se pliază pe profilul de dezvoltare și se traduce în intervenții sociale și educaționale, inspirate de modelele economice ale capitalului uman. Educația timpurie este o pârghie esențială de reducere a inegalităților sociale, în special a celor legate de statusul socioeconomic și de gen. Investiția în educația timpurie este cea mai rentabilă investiție în educație (Cuhna, 2005; Penn, 2002);
- perspectiva culturală și socială, ce atrage atenția asupra diversității accepțiunilor acordate copilăriei (ca un status construit) și mai ales asupra varietății modurilor în care este practicată educația (pentru copii, cu copiii și de către copii). Această perspectivă are implicații asupra actorilor participanți și asupra modului în care sunt definite scopurile, modelele și standardele. Derivate din această perspectivă de analiză, remarcăm la nivel internațional câteva teme și tendințe care susțin și reflectă abordarea integrată a copilului în secolul XXI: implicarea părinților în structurile de educare a copiilor, modele integrate de intervenție și inventarea de noi profesii (în afara cadrelor didactice și a ajutorului de educatoare, lucrează specialiști pentru activități în exteriorul instituției de educație sau după programul obișnuit – tip after-school, asistenți sociali, adulți cu nevoi speciale, cadre didactice de sprijin sau itinerante, mediatori școlari sau sanitari etc.), abordarea copiilor cu cerințe educaționale speciale (CES), promovarea limbii materne și a culturilor locale – inclusiv a celor cu dominantă religioasă, dimensiunea de gen;
- perspectiva drepturilor omului, care redimensionează abordările convenționale privind teoria, cercetarea și practicile educaționale în sensul respectării demnității copilului, recunoașterii capacității acestuia de a contribui la propria dezvoltare și la dezvoltarea serviciilor. Principalele drepturi respectate prin elaborarea și utilizarea reperelor fundamentale în învățarea și dezvoltarea copilului sunt: dreptul copilului de a-și împlini potențialul, dreptul la protecția față de influențe dăunătoare, abuz, exploatare, dreptul de a participa pe deplin la viața familiei, la viața culturală și socială.

Rezultă din aceste perspective de analiză interdependența dintre tipurile de politici, structuri, servicii. Abordarea integrată a acestora este necesară pentru a respecta unicitatea copilului și a dezvoltării sale. Dezvoltarea și învățarea în perioada timpurie pot fi privite din perspectiva mai largă a pregătirii pentru învățare/viață sau din perspectiva pregătirii pentru școală.

Prima perspectivă, cea a pregătirii pentru învățare/viață, include multiple aspecte ale dezvoltării, printre care abilități verbale și intelectuale, cunoștințe, abilități sociale, aspecte legate de sănătate și nutriție. Această perspectivă ne permite să facem predicții despre pregătirea copiilor pentru activitățile specifice maturității: participarea la viața de familie, la viața comunității, la activități economice. A doua perspectivă, pregătirea pentru școală, face predicții asupra succesului copilului pe parcursul școlar. Pentru a face față cu succes experienței școlare, copiii trebuie să aibă formate abilități fizice și motrice, abilități sociale și emoționale, o atitudine adecvată față de învățare, limbaj și competențe lingvistice, abilități cognitive.

Dacă intersectăm perspectivele amintite, rezultă că așteptările cu privire la învățarea și dezvoltarea timpurie a copilului ar trebui să se coreleze cu alte categorii de așteptări, cele referitoare la părinți, educatori, asistenți sociali, dar și programe, acces la servicii, indicatori sociali, eficacitatea sistemului. Aceste așteptări stau la baza unor documente de politică publică ce vizează dezvoltarea abilităților parentale, dezvoltarea curriculumului, îmbunătățirea procesului educațional, pregătirea cadrelor didactice, evaluarea programelor, monitorizarea națională sau informarea publică.

6. Context legislativ național și internațional privind educația timpurie

Documentele legislative care definesc contextul educației timpurii la nivel internațional și în România cuprind:

- **Convenția cu privire la drepturile copilului** adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989 la New York, ratificată de România prin Legea nr. 18/1990 republicată;
- **Declarația Conferinței Mondiale de la Jomtien**, 1990, referitoare la Educația pentru toți, care subliniază faptul că învățarea începe de la naștere și pune în lumină nevoia de servicii care integrează domeniul sănătății cu cel al nutriției, igienei și cu dezvoltarea cognitivă și emoțională a copilului;
- **Declarația de la Salamanca**, 1994, cu privire la realizarea școlii de tip incluziv, la accesibilitatea, participarea și calitatea unei educații pentru toți;
- **Obiectivele de Dezvoltare Durabilă ale Agendei 2030**, adoptate prin Rezoluția Adunării Generale ONU, în cadrul Summitului Mondial din septembrie 2015 (fără sărăcie; foamete zero; sănătate și bunăstare; educație de calitate; egalitate de gen; apă curată și sanitaţie; energie curată și la prețuri accesibile; muncă decentă și creștere economică; industrie, inovație și infrastructură; inegalități reduse; orașe și comunități durabile; consum și producție responsabile; acțiune climatică; viață acvatică; viață terestră; pace, justiție și instituții eficiente; parteneriate pentru realizarea obiectivelor);
- **Mișcarea Globală pentru Copii (Global Movement for Children)**, care repune în atenția tuturor – guverne, opinie publică, organizații guvernamentale sau neguvernamentale – 10 imperative prioritare: eliminarea excluziunii sociale și discriminării de orice formă a copiilor, respectarea drepturilor copiilor, asigurarea tuturor copiilor cu cel mai bun start posibil în viață, stoparea exploatării copiilor, accesul la educație al tuturor copiilor, băieți sau fete, lupta împotriva HIV/SIDA, dreptul copiilor și al tinerilor la exprimare și în luarea deciziilor care îi privesc, protejarea copiilor de războaie, protejarea pământului și, nu în ultimul rând, lupta împotriva sărăciei prin investirea în copii;
- **Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului**, prin care sunt promovate și reglementate respectarea și protejarea drepturilor copilului;
- **Legea privind concediul maternal/paternal pentru îngrijirea copilului** din 1997 stipulează că mamele (sau tații) au posibilitatea de a-și lua 2 ani de concediu pentru îngrijirea copilului – lucru care a condus la o descreștere a numărului de copii cuprinși în creșe și, ca urmare, multe creșe au fost desființate;
- **Strategia Națională pentru Educație Timpurie**, elaborată în 2003, care a trasat linii de acțiune ce s-au regăsit în ultimii 20 de ani în programe și proiecte naționale privind educația timpurie finanțate de Guvernul României cu sprijiinul unor finanțatori externi (Banca Mondială, Banca de Dezvoltare a Consiliului Europei, UNICEF);
- **Legea Educației Naționale** nr. 1 / 2011 introduce educația timpurie ca parte componentă a învățării pe tot parcursul vieții și o structură de sistem cuprinzând nivelului antepreșcolar (naștere – 3 ani) și preșcolar (3-6 ani). De asemenea, legea stipulează înființarea clasei pregătitoare ca primul an al învățământulu obligatoriu, nivel primar, începând din anul școlar 2012 – 2013.
- **Programe școlare** în vigoare pentru clasa pregătitoare – clasa a IV-a.
- **Profilul de formare al absolventului**, aprobat prin Ordinul Ministerului Educației nr. 6731/2023.
- **Curriculum pentru educație timpurie** 2019 (Anexa la Ordinul ministrului educației naționale nr. 4.694/2.08.2019). Acesta propune un curriculum continuu de la naștere la intrarea în școala obligatorie, care să sprijine trecerea de la un sistem de educație divizat la unul unitar, curriculum fundamentat pe documentul de față;
- **Ordonanța de urgență nr. 100**/10.09.2021 și **Metodologia de organizare a creşelor şi a altor unităţi de educaţie timpurie antepreşcolară**, aprobată prin H.G. nr 566/2022, legislația specifică pentru integrarea serviciilor stan- dard de nivel antepreșcolar în servicii de educație și unificarea sistemului deservicii pentru educație timpurie.
- **Metodologia de organizare a serviciilor de educație timpurie complementare**, aprobată prin HG nr. 1604/2022.
- **Strategia naţională pentru protecţia şi promovarea drepturilor copilului „Copii protejaţi, România sigură" 2023-2027 (H.G. nr. 969/2023).**
- **Legea învățământului preuniversitar, nr. 198/2023**, fundamentată pe proiec- tul de țară *România Educată*.

Toate aceste evenimente și documente de politică în domeniul dezvoltării copilului creează premise pentru elaborarea de politici integrate la nivel național. Pentru aceasta este necesară crearea unui reper comun care să orienteze eforturile tuturor instituțiilor guvernamentale și neguvernamentale privind serviciile publice de îngrijire, protecție și educație destinate copilului în perioada timpurie.

7. Responsabilitate pentru dezvoltarea unei strategii coerente privind dezvoltarea copilului în perioada copilăriei timpurii

Dezvoltarea timpurie a copilului se produce ca efect cumulativ al îngrijirii copilului, al nutriției, al stimulării și educației sale și al protecției sociale, ceea ce implică o serie de intervenții specifice fiecăruia dintre aceste domenii (domeniul sănătății, al protecției copilului, al educației) care ar trebui să funcționeze în mod coerent și integrat.

În România, în ultimii ani se conturează din ce în ce mai mult o politică privind dezvoltarea timpurie a copilului, legislația și investițiile în această perioadă fiind dovezi în acest sens.

Dacă în elaborarea politicilor publice în domeniul dezvoltării copilului considerăm COPILUL reperul cel mai important și investiția în această perioadă de vârstă ca fiind cea mai eficientă, atunci este necesar ca toate politicile publice, prin instrumentele lor de implementare, să se refere la orientarea, coordonareași convergența tuturor activităților desfășurate de adulții din jurul copilului, în baza unei viziuni comune, indiferent de statutul pe care adultul îl ocupă în viața acestuia: părinte/tutore, cadru didactic, asistent social, asistent maternal, asistent medical, medic etc.

De aceea, pentru asigurarea unei **convergențe în formularea și implementarea politicilor publice privind dezvoltarea copilului**, prin elaborarea și actualizarea acestui document, considerăm că se creează premisele unei abordări unitare a dezvoltării copilului de către toți actorii responsabili și implicați în educația, îngrijirea și protecția copilului mic.

A

DEZVOLTAREA FIZICĂ, A SĂNĂTĂȚII ȘI IGIENEI PERSONALE

SUMAR

A. DEZVOLTAREA FIZICĂ, A SĂNĂTĂȚII ȘI IGIENEI PERSONALE

A.1. Subdomeniul: Dezvoltarea fizică

A.1.1. Aspect specific: Motricitate grosieră

- Reper 1: Copilul ar trebui să fie capabil să-și coordoneze mușchii mari ai corpului cu un scop al mișcării 24
- Reper 2: Copilul ar trebui să fie capabil să participe la activități fizice variate 26

A.1.2. Aspect specific: Motricitate fină

- Reper 3: Copilul ar trebui să fie capabil să utilizeze mâinile și degetele pentru scopuri diferite 28

A.1.3. Aspect specific: Dezvoltare senzorio-motorie

- Reper 4: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze utilizarea simțurilor (văzul, auzul, simțul tactil, mirosul etc.) în interacțiunea cu mediul pentru a-și orienta mișcările 30

A.2. Subdomeniul: Dezvoltarea sănătății și igienei personale

A.2.1. Aspect specific: Promovarea sănătății și nutriției

- Reper 5: Copilul ar trebui să fie capabil să utilizeze o alimentație sănătoasă și variată 32

A.2.2. Aspect specific: Promovarea îngrijirii și igienei personale

- Reper 6: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze deprinderi de păstrare a sănătății și igienei personale 34

A.2.3. Aspect specific: Promovarea practicilor privind securitatea personală

- Reper 7: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze abilități de autoprotecție față de obiecte și situații periculoase 36
- Reper 8: Copilul ar trebui să demonstreze conștientizarea și înțelegerea regulilor de securitate personală 38

Dezvoltarea fizică, sănătatea și motricitatea sunt elemente centrale ale tuturor experiențelor de cunoaștere și de învățare ale copiilor și stau la baza unui stil de viață activ și sănătos pe toata durata vieții. O stare bună de sănătate fizică dă copiilor energie, echilibru și rezistență pentru a participa activ la numeroase activități. Dezvoltarea motorie este strâns legată de dezvoltarea limbajului activ și pasiv (de exprimare și înțelegere, de ex. gânguritul, indicarea obiectelor), a capacităților cognitive (de ex. explorarea mediului), a abilităților sociale (de ex. îmbrățișarea, salutul de *La revedere*) și de dezvoltarea exprimării emoționale (de ex. zâmbetul, râsul). Deși există o oarecare predictibilitate în dezvoltarea abilităților mai sus menționate, dezvoltarea fizică și a motricității este deseori inegală ca urmare a ritmului individual de dezvoltare, dar și a factorilor externi care le influențează dezvoltarea, precum nutriția sau mișcările fizice pe care copiii sunt stimulați de adulți să le efectueze.

Motricitatea cuprinde trei categorii mari de abilități: motricitate grosieră, fină și abilități senzorio-motorii.

Abilitățile de motricitate grosieră se referă la mișcări ale întregului corp sau ale unor segmente mari ale corpului, în care sunt implicați mușchii mari și include mișcări precum: rostogolirea, mersul, alergatul, săritura, ocolirea, cățărarea. Aceste abilități îi oferă copilului posibilitatea de a-și coordona mușchii corpului în demersul de adaptare la mediul înconjurător și la investigarea sa, ajutându-l să exploreze. Dezvoltarea forței musculare determină copilul să participe activ și independent la activități de joc și învățare, în medii cunoscute sau noi pentru el.

Abilitățile de motricitate fină se referă la capacitatea de coordonare a mușchilor mici ai mâinilor, ai brațelor, ai degetelor, precum și ai feței. Aceste abilități includ: prinderea/apucarea obiectelor, folosirea instrumentelor de pictat/scris/modelat, lipirea, tăierea, mototolirea, înșirarea, utilizarea de instrumente de deservire, încheierea/descheierea nasturilor, fermoarelor. Toate aceste abilități pun bazele multor deprinderi necesare pe tot parcursul vieții.

Abilitățile senzorio-motorii presupun capacitatea copilului de a utiliza simțurile pentru a-și orienta și coordona mișcările: auzul, văzul, mirosul, gustul, pipăitul. Abilitatea de a utiliza relația strânsă între auz și simțul tactil îl susțin în aprecierea culorilor, dimensiunilor, categoriilor și se condiționează cu dezvoltarea limbajului și dezvoltarea cognitivă. Atenția este susținută de dezvoltarea auzului, de abilitatea de a-și orienta corpul către sunetele cunoscute, cuvinte sau muzică. Deprinderea limbajului este influențată de modul în care copilul își dezvoltă abilitățile și competențele în acest plan. Cunoașterea obiectelor cu ajutorul gurii și al zonei periorale îl ajută pe copil să își dezvolte percepțiile și senzațiile gustative și olfactive, permițându-i să-și determine preferințele, să învețe despre mediul înconjurător. Coordonarea oculo-motorie (văz, mișcare) este fundamentală pentru însușirea multor deprinderi ce îi sunt absolut necesare copilului pe tot parcursul vieții (autoservirea, scrisul etc.) și care sunt strâns legate de dezvoltarea cognitivă.

Sănătatea și igiena personală condiționează, de asemenea, dezvoltarea echilibrată a copilului. Sănătatea și igiena personală cuprind *igiena corporală* (*baie*, *igiena dentară*, *îmbrăcăminte*), *a somnului*, *a alimentației*, *mișcarea în aer liber*. Pentru a pune bazele unui stil de viață sănătos, copilul are nevoie să dobândească abilități de autoservire în timpul mesei, deprinderi de nutriție sănătoasă, de dobândire a autonomiei și a controlului sfincterian, de a utiliza toaleta în mod adecvat, de a participa la momentele de îmbăiere, de a utiliza voluntar și corect obiectele igienico-sanitare.

Nevoia esențială a copilului de asumare a autonomiei este condiționată de dezvoltarea abilităților și deprinderilor acestuia de *asigurare a securității personale*. Pentru a reuși acest lucru, copilul trebuie să aibă abilitatea de a-și cunoaște schema corporală pentru a se putea delimita de mediul înconjurător, de a-și cunoaște abilitățile motrice, de a anticipa gesturi și mișcări sau de a-și gestiona emoțiile în raport cu propriile dorințe. Este esențială pentru siguranța copilului abilitatea acestuia de a distinge între *siguranță, risc* sau *pericol*. El trebuie să aibă capacitatea de a solicita ajutor în aceste situații. Integrarea regulilor generale (pentru un stil de viață sanogen) și particulare (date de diferite contexte de viață sau de dezvoltare ale copilului) este o abilitate importantă pentru dezvoltarea sănătoasă a copilului.

A.1. Subdomeniul: Dezvoltarea fizică

A.1.1. Aspect specific: Motricitate grosieră

Reper 1: Copilul ar trebui să fie capabil să-și coordoneze mușchii mari ai corpului cu un scop al mișcării.

naștere-18 luni

Indicatori

1. Își ridică, fiind pe burtă, capul și pieptul.
2. Dobândește control al mișcărilor mâinilor și picioarelor.
3. Se rostogolește.
4. Când stă pe spate, își ridică picioarele și le duce la gură.
5. Stă în șezut cu sprijin din partea adultului și mai apoi fără sprijin.
6. Se leagănă înainte și înapoi ajutându-se cu mâinile și genunchii și mai târziu se târăște.
7. Se împinge să se ridice în picioare, sprijinindu-se de ceva sau cineva.
8. Merge ținându-se de mobilier.
9. Se apleacă pentru a explora obiecte aflate pe covor.
10. Încearcă să urce singur scările.

Practici de sprijin

- (P) Puneți copilul pe burtă și arătați-i jucării care produc sunete deplasându-le în câmpul său vizual pentru a le urmări. Supravegheați-l.
- (P) Jucați cu copilul jocuri de schimbare a poziției corpului prin rulare de pe spate pe burtă și de pe burtă pe spate sau jocuri în care este ajutat prin mișcarea unui prosop pe care se află copilul; ridicând prosopul lateral, îi imprimați mișcarea de rulare. *Rula- rea se referă la schimbarea poziției copilului de pe burtă pe spate și de pe spate pe burtă, prin lateral.*
- (P) Inițiați jocuri cu mișcări de tip *gimnastică*: așezați copilul pe spate și mișcați-i mâinile și brațele, apoi picioarele, cu mișcări de flexie și extensie. Mișcările să fie ușoare, fără să forțați.
- (P) Acordați-i spațiu pentru a se mișca liber, a încerca să meargă, să se ridice, să se cațere. Îmbrăcați copilul în haine comode să se poată mișca. Nu-i limitați mișcările prin înfășare nici ziua, nici noaptea.
- (P,E) Jucați-vă cu el jocuri în care cântați și îi antrenați în mișcări mâinile și picioarele. Așezați copilul pe podea, ajutați-l și sprijiniți-l să se ridice în picioare, apoi încurajați copilul să se deplaseze sprijinindu-se de mobilă. Asigurați-vă că în mediul în care se află copilul sunt înlăturate riscurile de accidentare, pentru a avea libertate de mișcare.
- (P,E) Puneți-i la dispoziție obiecte care să poată fi trase, împinse, ridicate.

19-36 de luni

Indicatori

11. Duce obiecte în mâini în timp ce merge dintr-un loc în altul.
12. Merge și aleargă cu ușurință schimbând ritmul și direcția.
13. Merge cu spatele.
14. Se urcă și coboară din pat sau dintr-un scaun al adultului.
15. Lovește și aruncă mingea cu control redus al direcției și vitezei.
16. Sare pe loc.
17. Merge în linie dreaptă.
18. Împinge obiecte.
19. Urcă și coboară scări, nealternând picioarele, fără sprijin.

Practici de sprijin

- (P,E) Oferiți copilului posibilitatea de a alerga, de a sări, de a se cățăra, de a urca și coborî scări în siguranță. Susțineți-l când are nevoie de ajutor, încurajându-l să realizeze mișcări noi, în mod independent.
- (P,E) Puneți-i la dispoziție jucării, diferite materiale și echipamente care să-l implice în activități de mișcare, de ex. căluți pentru a fi călăriți, cărucioare sau mașini pe care să le împingă.
- (P,E) Implicați copilul în activități care să îi solicite echilibrul, poziții diferite ale corpului.
- (P,E) Lăsați copilul să experimenteze loviri și căzături ușoare. Astfel, își delimitează dimensiunea propriului corp – contribuind la constituirea eului fizic.
- (P,E) Încurajați copilul să exploreze spațiul, fiind în apropiere și susținându-l atunci când se lovește, fără a amplifica momentul/situația.
- (P,E) Identificați și respectați lateralitatea dominantă.

37-60 de luni

Indicatori

20. Urcă și coboară scările alternând picioarele, ținând un obiect într-o mână sau în ambele mâini.
21. Se târăște cu ușurință prin tuneluri, pe sub masă.
22. Se cațără pe echipamente de joacă pentru copii.
23. Aruncă cu ambele mâini o minge mare.
24. Lovește mingea cu piciorul, dând-o înapoi.
25. Sare pe ambele picioare și peste obiecte mici păstrându-și echilibrul.
26. Pedalează corespunzător când merge cu tricicleta/bicicleta.

Practici de sprijin

- (P,E) Supravegheați copilul când urcă sau coboară scările. Ajutați-l să conștientizeze alternanța picioarelor și să adapteze ritmul de mers pentru siguranța personală și ușurința respirației.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului echipamente de joacă pentru a se juca liber, a exersa diferite tipuri de mers și alergare în jurul lor, a se târî, a se cățăra, a sări.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului mingi de diferite mărimi. Implicați-l în jocuri individuale sau de echipă cu mingea, folosind mâna sau piciorul. În colectivitate jucați-vă împreună cu copiii cu mingea, demonstrați-le mișcări noi și îndemnați-i să încerce și ei.
- (P,E) Jucați-vă cu copilul imitând animale care sar. Cântați cu el asociind mișcarea cu cântecul. Folosiți dansul pentru a implica întregul corp în mișcare.
- (P,E) Valorificați contextele de mișcare în mediul natural spontan, în timpul plimbărilor sau vizitelor tematice, de ex. mers pe bordură, cățărat pe un buștean, sărit peste o băltoacă.
- (P,E) Supravegheați copilul atunci când merge cu tricicleta. Arătați copilului cum se pedalează, cum se frânează în siguranță. Creați condiții pentru exersarea mersului pe tricicletă sau bicicletă și realizați plimbări doar în locuri special amenajate. Puneți la dispoziția fiecărui copil echipament de protecție, cască.

61-84 de luni

Indicatori

27. Merge și aleargă cu ușurință, coordonându-și armonios mișcările.
28. Poziționează corpul și membrele în mod corespunzător pentru a imita ceva sau pe cineva ori pentru a executa o mișcare (a prinde o minge, a arunca o minge).
29. Lovește mingea către un punct anume cu oarecare precizie.
30. Prinde o minge de mărime medie cu oarecare precizie.
31. Aleargă pe lângă obstacole cu ușurință.

Practici de sprijin

- (P,E) Oferiți copilului permanent oportunitatea de a face mișcare în aer liber și în interior.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului diferite obiecte, de ex. scaune, găletușe, coșuri cu jucării, legume, fructe pentru a le transporta sau grupa în diferite locuri indicate (în interior sau în exterior).
- (P,E) Pentru asigurarea unei diversități de jocuri și activități, propuneți jocuri și jucării specifice pentru interior și exterior.
- (P,E) Jucați împreună jocuri de imitare fidelă a mișcărilor unor animale, a unor mișcări de dans. Încurajați copilul să reprezinte prin mișcare personaje din povești și din mediu.
- (P,E) Participați la antrenamente sau la meciuri ale diferitelor echipe ale școlii sau localității. Încurajați fiecare copil să execute unele mișcări.
- (E) Implicați toți copiii în construirea de trasee aplicative și încurajați-i să le parcurgă.

A.1. Subdomeniul: Dezvoltarea fizică

A.1.1. Aspect specific: Motricitate grosieră

Reper 2: Copilul ar trebui să fie capabil să participe la activități fizice variate.

naștere-18 luni

Indicatori

32. Încearcă cu sprijin mișcări de motricitate grosieră.
33. Demonstrează dorința de a încerca noi jocuri și jucării.
34. Este încântat când sunt utilizate jucării sau obiecte în jocuri.

Practici de sprijin

- (P) Respectați zilnic programul de somn și ritualurile de dinainte și de după somn.
- (P,E) Oferiți copilului zilnic câteva ore de mișcare și joc liber, atât în interior, cât și în exterior.
- (P,E) Ajutați-l zilnic să meargă, să alerge, să se ridice.
- (P,E) Jucați cu copilul jocuri ce implică mișcare și activitate fizică, mai ales în aer liber.
- (E) Amenajați denivelări atât în spațiul interior, cât și afară, în spațiul exterior, de ex. estrade, trepte, movile, scări.

19-36 de luni

Indicatori

35. Încearcă activități noi care necesită mișcări fizice fără sprijinul adultului.
36. Participă activ la jocuri, dansuri, în interior și în aer liber etc.

Practici de sprijin

- (P,E) Oferiți copilului cel puțin 60 de minute de activitate fizică de-a lungul fiecărei zile.
- (P,E) Oferiți momente de odihnă după activitățile fizice.
- (E) Puneți la dispoziția tuturor copiilor echipamente și obiecte care îi implică în activități fizice structurate (de ex. mișcări însoțite de cântec, ritm, de cățărare, de menținere a echilibrului etc.).
- (E) Practicați împreună cu fiecare copil jocuri simple cu ocolire de obstacole.

37-60 de luni

Indicatori

37. Participă cu entuziasm la diverse activități fizice: alergare, cățărare, aruncări, dans etc.
38. Desfășoară spontan diverse activități fizice în momentele de tranziție, de trecere de la o activitate la alta, de la un spațiu la altul.

Practici de sprijin

- (P) Includeți în programul zilnic activități fizice: plimbări, jocuri în natură, mers pe jos, ștafete, dans.
- (P,E) Faceți ca activitățile fizice să fie distractive, amuzante.
- (E) Implicați toți copiii într-o varietate largă de activități fizice și de mișcare, în diverse momente ale zilei și în timpul celorlalte activități. Oferiți-le oportunitatea implicării în aranjarea jucăriilor, cărților, instrumentelor de lucru, truselor, lucrurilor personale.
- (E) Oferiți zilnic copiilor cel puțin 60 de minute de activitate fizică la grădiniță, în interior sau în aer liber.

61-84 de luni

Indicatori

39. Participă în mod regulat la activități fizice de alergare, dans, rostogolire[1], jocuri sau chiar activități motrice individuale ori de echipă.
40. Ajută la realizarea de activități domestice care implică mișcare: măturat, adunarea rufelor, aranjarea jucăriilor, mutarea unor obiecte etc.

[1] Rostogolire: rulare peste cap, pe spate, cu sprijin pe omoplați

Practici de sprijin

- (P,E) Oferiți zilnic copilului suficient timp pentru activități și mișcare în aer liber și învățați-l noi mișcări, organizați noi provocări. Susțineți copilul pentru a-și antrena viteza, forța, precizia, echilibrul.
- (E) Utilizați momentele de rutină și tranziție pentru implicarea tuturor copiilor în activități fizice.
- (E) Încurajați fiecare copil să creeze mișcări noi și să le prezinte celor din jur, copii sau adulți.
- (E) Organizați vizite la o sală de sport și participarea la o oră condusă de un antrenor specializat.
- (E) Organizați momente de învățare și exersare a unor pași de dans.

A.1. Subdomeniul: Dezvoltarea fizică

A.1.2. Aspect specific: Motricitate fină

Reper 3: Copilul ar trebui să fie capabil să utilizeze mâinile și degetele pentru scopuri diferite.

naștere-18 luni

Indicatori

41. Prinde degetele adultului.
42. Apucă cu ambele mâini jucării/obiecte situate în imediata apropiere.
43. Imită gestul de *La revedere*, de aplauze – *Bravo*.
44. Transferă obiecte mici dintr-o mână în alta.
45. Apucă obiecte cu o mână.
46. Golește cutii de conținut.
47. Manipulează obiecte.
48. Apucă în pensă digitală – *degetul mare și arătătorul* – obiecte mici.
49. Dă paginile unei cărți mari, deseori dând mai multe pagini.
50. Face semne mari pe hârtie când i se dau instrumente de scris.
51. Umple cutii cu conținut.

Practici de sprijin

- (P) Oferiți feluri de mâncare pe care poate să le mănânce cu mâna: cereale, biscuiți mici.
- (P) Încurajați copilul să se joace cu jucării în timpul băii, să le scufunde, să le umple cu apă, să le golească.
- (P) Puneți obiecte în jurul copilului astfel încât să ajungă la ele, să le prindă, să le ridice.
- (P,E) Jucați-vă împreună cu mingi de ping-pong și tenis de câmp. Oferiți-i o minge și țineți-l de o mână pentru a-l constrânge să apuce cu o singură mână, apoi lăsați-l să manipuleze mingile trecându-le dintr-o mână în cealaltă. Puteți să-i demonstrați, ca să imite.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului cărți cu pagini groase, cartonate, instrumente de scris (creioane cerate, creioane colorate mai groase), citiți, scrieți și desenați cu el.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului diferite texturi pentru stimularea simțului tactil; folosiți un *covor senzorial*.
- (P,E) Jucați împreună jocuri și cântați cântecele care includ mișcarea mâinilor și a degetelor, de ex. bătut din palme, cântat la pian, imitarea toboșarului, a ploii, a moriștii etc.

19-36 de luni

Indicatori

52. În majoritatea situațiilor, dă paginile unei cărți una câte una.
53. Mâzgălește cu creionul începând să imite semne, cum ar fi cercul.
54. Utilizează pensula.
55. Deschide ușa, cu ajutor, apăsând pe clanță și închizând-o.
56. Realizează puzzle-uri de 3, 4, 6 piese.
57. Utilizează corespunzător unele tacâmuri.
58. Se dezbracă și se îmbracă cu anumite articole, cu ajutor.

Practici de sprijin

- (P,E) Oferiți copilului cărți cu povești, imagini și dați-i libertatea să le exploreze.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului vopsele, culori de apă pentru a experimenta/picta cu degetele.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului materiale de scris – coli mari, creioane și pensule groase, acuarele – și încurajați-l să scrie, să deseneze sau să picteze. Apreciați-i permanent efortul.
- (P,E) Propuneți copilului jocuri tip puzzle cu 3-6 piese mari, reprezentând imagini cla- re, și cuburi mari pentru construit.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului aluat pentru modelat, pregătit din făină, apă și ulei.
- (P,E) Încurajați copilul să se dezbrace/îmbrace singur de anumite obiecte vestimentare (pantaloni, geacă). Apreciați-i efortul.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului tacâmuri personale: lingură și furculiță cu vârfuri rotunjite și încurajați-l să le folosească în timpul mesei.
- (E) Propuneți activități ce permit tuturor copiilor să antreneze prinderea de obiecte în mâini.

37-60 de luni

Indicatori

59. Mănâncă folosind tacâmurile.
60. Utilizează diverse instrumente pentru scris și desenat.
61. Copiază desene geometrice sau cu diverse forme.
62. Taie în linie dreaptă sau curbă.
63. Manipulează cu ușurință obiecte de mărime medie, de ex. șiruri de mărgele, obiecte mici introduse prin găuri etc.
64. Închide nasturi mari.
65. Închide fermoare mari.
66. Realizează puzzle-uri de 9, 16, 25 de piese.
67. Scrie unele litere și cifre ce pot fi recunoscute.
68. Se îmbracă și se dezbracă singur, se descalță și se încalță.

Practici de sprijin

- (P,E) Oferiți copilului seturi de jucării și timp pentru a se juca liber cu ele. Demonstrați, prin exemplul propriu, modul de utilizare a veselei, îmbrăcarea și dezbrăcarea păpușii.
- (P,E) Încurajați copilul să scrie litere mari de tipar și cifre, observând și copiind materialele scrise din clasă/casă: afișe, etichete.
- (P,E) Asistați copilul în refacerea imaginii unui puzzle din 9, 16, 25 de bucăți tăiate pe linii șerpuite sau drepte, pe care le-ați creat anterior.
- (P,E) Oferiți copilului diverse materiale din natură cu care poate confecționa jucării, obiecte de decor, prin diferite tehnici, de ex. tăiere, lipire, îmbinare etc.
- (P,E) Creați condiții astfel încât copilul să exerseze abilitățile de încălțare și descălțare, încheiere și descheiere a nasturilor, capselor și fermoarelor. Demonstrați copilului acțiunea, dacă are nevoie, și acordați-i timp să și-o însușească.
- (E) Încurajați fiecare copil să folosească diferite instrumente/materiale în activitățile zilnice, de ex. pensetă, pipetă, clești, instrumente muzicale cu clape și corzi, recipiente pentru realizarea transferului de lichide, cuburi de dimensiuni mici, cocă, lut, plastilină.
- (E) Propuneți copiilor activități, utilizând tehnici simple de îndoire, pliere, înșirare, răsucire, lipire, tăiere/decupare pe linii drepte sau șerpuite, rupere și mototolire, în funcție de nevoile/opțiunile/interesele lor.
- (E) Exersați împreună regulile de utilizare a instrumentelor, asigurând tuturor copiilor un mediu sigur.
- (E) Oferiți costumații diferite/variate în centrul de joc simbolic, unde toți copiii pot exersa îmbrăcatul și dezbrăcatul.

61-84 de luni

Indicatori

69. Își pune singur pantofii și își leagă șireturile.
70. Scrie diferite litere, precum cele din propriul nume, și cifre.
71. Utilizează independent și cu ușurință materiale și tehnici de lucru diferite pentru a picta, a modela, a construi.

Practici de sprijin

- (P,E) Alocați timp în fiecare zi pentru activități de dezvoltare a motricității fine, valorificând situații de rutină, de ex. aranjarea mesei, servirea mâncării, aranjarea jucăriilor, pregătirea materialelor necesare pentru anumite activități.
- (P,E) Propuneți copilului jocuri cu apă și nisip pentru antrenarea musculaturii degete- lor.
- (P,E) Oferiți materiale diferite, de ex. jocuri de construcție, hârtie, sfoară, ciocan, cuie, pentru realizarea în echipă a unor proiecte propuse de copii. Supravegheați copilul când utilizează instrumente și echipamente noi, de ex. echipamente de uz casnic.
- (P,E) Acompaniați copilul în folosirea corectă a tastaturii, mouse-ului, aparatului de fotografiat.
- (P,E) Încurajați copilul să-și împăturească hainele și să le aranjeze.
- (E) Propuneți sarcini de decorare a unor obiecte sau a unor contururi de obiecte, utilizând instrumentele de scris. Rugați copiii să se *semneze* pe lucrările lor.
- (E) Elaborați împreună cu copiii compoziții plastice din puncte, linii, pete de culoare, aplicații din frunze.
- (E) Implicați toți copiii în activități plastice, de ex. modelare, punctare, hașurare, realizare de colaje etc.; experimentați împreună diverse tehnici și instrumente, de ex. desen cu degetele, bureți, vată, pensulă, markere, creioane, cretă etc.
- (E) Utilizați șabloane din carton, reprezentând pantofi cu găuri pentru șireturi, pentru a exersa legarea șireturilor.
- (E) Exersați separarea boabelor de fasole, grâu, porumb.

A.1. Subdomeniul: Dezvoltarea fizică

A.1.3. Aspect specific: Dezvoltarea senzorio-motorie

Reper 4: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze utilizarea simțurilor (văzul, auzul, simțul tactil, mirosul etc.) în interacțiunea cu mediul pentru a-și orienta mișcările.

naștere-18 luni

Indicatori

72. Reacționează întorcându-se după sunetul sau atingerea percepută.
73. Focalizează privirea pe obiectele apropiate sau depărtate.
74. Explorează mediul cu mâinile și gura.
75. Realizează coordonarea oculo-motorie în cadrul anumitor acțiuni, de ex. pune obiecte mici într-un recipient mai mare.
76. Explorează și reacționează la texturi și suprafețe diferite.

Practici de sprijin

- (P) Verificați nivelul de zgomot din apropierea copilului. Evitați expunerea lui la sunete puternice.
- (P) Stimulați vederea copilului cu jucării care pendulează, pe care le poate prinde. Indicați obiecte în jurul copilului numindu-le atât pe cele din apropierea sa, cât și pe cele îndepărtate. Prin aceste practici vă asigurați că vede și aude.
- (P) Legănați ușor copilul folosind brațele, un balansoar sau alte echipamente de joacă.
- (P) Atingeți copilul pe un obraz și pe celălalt, bucurați-vă când mișcă/întoarce capul în partea în care l-ați atins. Bateți ușor din palme în apropierea urechii drepte, apoi a celei stângi, jucați-vă cu un clopoțel în stânga și în dreapta copilului și verbalizați activitatea, de ex. *Auzi clopoțelul!*
- (P,E) Oferiți copilului obiecte din materiale și texturi diferite.
- (P,E) Când vorbiți cu copilul denumiți culorile, formele, mirosurile, gusturile, temperatura aerului, caracteristicile suprafețelor etc.
- (P,E) Explicați copilului când mâncarea sau unele obiecte sunt prea fierbinți ori prea reci și nu trebuie atinse.

19-36 de luni

Indicatori

77. Imită animale prin mișcare, onomatopee, înfățișare etc.
78. Manifestă coordonare oculo-motorie în jocurile de mișcare, de construcție, în realizarea puzzle-urilor, în înșirarea de obiecte pe ață etc.
79. Utilizează diferite texturi când se joacă, de ex. nisip, apă, frunze, pluș, plastic, burete etc.

Practici de sprijin

- (P,E) Citiți împreună cărți cu imagini mari și clare reprezentând animale; numiți animalele și imitați modul de mișcare al acestora, onomatopeele emise de ele. Încurajați copilul să repete împreună cu dumneavoastră.
- (P,E) Jucați jocuri în care copilul interpretează animalele favorite, le imită mișcările, sunetele emise, inventează roluri.
- (P,E) Cântați cu copilul cântece sau recitați-i poezii scurte despre animale.
- (P,E) Construiți cu copilul ferma animalelor sau o grădină zoologică, folosind animale de dimensiuni medii din plastic.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului jocuri tip puzzle, piese de construcții și de înșirat, de ex. 4-6 piese mari, colorate, ață groasă sau sârmă protejată.
- (P,E) Creați un labirint prin întinderea unor elastice și/sau înșirarea unor obiecte.
- (P,E) Oferiți oportunități de activități fizice care integrează mișcarea cu utilizarea simțurilor, de ex. jocul umbrelor, pictura cu picioarele, mișcări la auzul unor semnale etc.
- (P,E) Demonstrați copilului mișcări variate realizând anumite activități împreună cu el: dansuri, bătut la tobă, cântat la pian etc.
- (P,E) Oferiți jucării și obiecte din materiale și texturi diferite. Numiți-le.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului cuve cu apă și jucării pentru jocurile cu apă.
- (P,E) Prezentați copiilor florile, fructele, legumele de sezon, pentru a le observa, atinge, mirosi și a se juca cu ele.

37-60 de luni

Indicatori

80. Reacționează fizic corespunzător stimulilor din mediu – când sare își îndoaie picioarele pentru a ateriza mai ușor, se mișcă mai repede pentru a evita un obstacol, se ferește, simte mirosuri supărătoare etc.
81. Realizează mișcări artistice împreună cu adultul, cum ar fi dansul pe muzică sau mișcări ritmice.
82. Demonstrează o mai bună coordonare oculo-motorie, de ex. prinde mingea după ce a fost aruncată spre pământ.
83. Se urcă pe scări de înălțime redusă, se balansează în leagăn, alunecă pe tobogan.

Practici de sprijin

- (P,E) Ascultați împreună bucăți muzicale favorite. Încurajați copilul să se exprime prin mișcări inspirate de muzică. Dansați împreună după mișcările inventate de copil, organizați un *flashmob* și utilizați instrumente de percuție.
- (P,E) Ascultați împreună sunetele produse de fenomenele naturii (vânt, ploaie), de viețuitoare (cântecul păsărilor) sau sunete emise de instrumente muzicale, diferite obiecte sau din mediul înconjurător (clopotul bisericii, susurul apei, zgomotul autovehiculelor).
- (P,E) Practicați cu copilul jocuri care solicită simțurile și mișcarea corpului: jocuri de imitație, cântece cu comenzi etc.
- (E) Realizați trasee cu obstacole pe care fiecare copil trebuie să le ocolească, să le escaladeze, conform unor comenzi verbale/muzicale.
- (E) Oferiți oportunitatea de a utiliza echipamentul de joacă în aer liber.
- (E) Inițiați jocuri de orientare în spațiul preșcolar, de ex. poziționarea cabinetului medical, a sălii de mese, a centrelor de interes/activitate în raport cu unele repere date.

61-84 de luni

Indicatori

84. Demonstrează conștientizarea simțurilor în acțiuni, de ex. recunoaște obiecte ascunse prin pipăit fără să le vadă, execută mișcări la auzirea unor comenzi, recunoaște mirosuri etc.
85. Schimbă ritmul, direcția, viteza mișcărilor la semnale de natură diferită – culoare, sunet, simboluri grafice.
86. Mânuiește păpuși și marionete.
87. Participă cu plăcere la jocurile care implică multă mișcare și contact social, reguli de joc, de ex. *Statuile*, *De-a v-ați ascunselea* etc.

Practici de sprijin

- (P,E) Jucați jocuri de umbre pe perete sau pe un ecran, fie cu degetele, fie cu diverse decupaje.
- (P,E) Implicați copilul în acțiuni de ajutorare reciprocă, de așezare a mesei, de curățenie la locul de depozitare a materialelor.
- (P,E) Jucați jocuri de recunoaștere a sunetelor, materialelor, formelor, mirosurilor prin implicarea simțurilor: auz, văz, pipăit, miros, în interior sau în aer liber.
- (E) Învățați-i pe copii jocuri precum *Statuile*, *De-a v-ați ascunselea*, *Călătorie misterioasă*. Exersați cu toți copiii orientarea în spațiu pe baza reprezentărilor spațiale, prin indicații scurte și precise: *înainte doi pași, cinci pași la dreapta, înapoi un pas, încă trei pași în față*.
- (E) Utilizați în jocuri exerciții de tipul *Stop-Start*.
- (E) Propuneți jocuri cu schimbarea mișcărilor la semnal, la schimbarea ritmului muzicii și jocuri cu schimbarea direcției și vitezei de mișcare.
- (E) Realizați un teatru de păpuși cu figurine ușor de manevrat, confecționate împreună, de ex. din linguri de lemn, pungi de hârtie.
- (E) Implicați toți copiii în jocul *Robotelul cu telecomandă*. Solicitați-le să redea în mișcări comenzile auzite.
- (E) Jucați cu toți copiii jocuri precum *Șotron*, diferite ștafete și curse cu obstacole.
- (E) Realizați diferite experimente simple care antrenează organele de simț.

A.2. Subdomeniul: Dezvoltarea sănătății și igienei personale

A.2.1. Aspect specific: Promovarea sănătății și nutriției

Reper 5: Copilul ar trebui să fie capabil să utilizeze o alimentație sănătoasă și variată.

naștere-18 luni

Indicatori

88. Se hrănește prin alăptare.

89. Își reglează viteza și intensitatea cu care mănâncă.
90. Consumă o varietate de mâncăruri din toate grupele de alimente (grupa întâi: cereale; grupa a doua: legume și fructe; grupa a treia: carne, pește, ouă, lactate; grupa a patra: dulciuri și grăsimi).
91. Explorează mâncarea cu degetele.

Practici de sprijin

- (P) Alăptați copilul *la cerere*. Creați un mediu relaxat, propice alăptării.
- (P) Alimentați copilul exclusiv la sân, *fără niciun alt aliment fluid sau solid, nici măcar apă sau ceai*, în primele 6 luni de viață. Începeți diversificarea alimentației de la 6 luni și continuați în paralel alăptarea până la doi ani.
- (P) Oferiți lichidele cu linguriță și cana, nu cu biberonul.
- (P) Nu adăugați sare în mâncare.
- (P) Introduceți progresiv alimente din toate grupele alimentare în ordinea și cantitățile recomandate de medici. Susțineți copilul pentru a explora mâncarea folosindu-se de simțul gustului și al mirosului.
- (P,E) Insistați la introducerea diferitelor alimente, până când copilul le simte gustul.
- (P,E) Așezați-vă la masă și mâncați împreună cu copilul, fiind un model pentru acesta.

19-36 de luni

Indicatori

92. Începe să recunoască și să mănânce o mare varietate de mâncăruri.

93. Face diferența între alimente și lucruri care nu se pot mânca.
94. Poate face alegeri între diverse opțiuni de mâncare.
95. Încearcă mâncăruri noi când îi sunt oferite.

Practici de sprijin

- (P) Oferiți copilului posibilitatea de a alege între câteva variante de mâncăruri.
- (P) Introduceți mâncărurile noi împreună cu cele preferate de copil.
- (P) Evitați adaosul de zahăr în alimentele oferite copilului până la 2 ani. Limitați și după această vârstă consumul de dulciuri concentrate: zahăr, bomboane, prăjituri, siropuri și băuturi dulci. Evitați zahărul în alimentele copiilor. Evitați dulciurile produse industrial. Oferiți copiilor dulciuri artizanale, pregătite în propria bucătărie.
- (P) Oferiți copilului fructe și legume variate zi de zi.
- (P,E) Stabiliți ore regulate de masă și gustare.
- (P,E) Vorbiți cu copilul despre importanța alimentației și a apei pentru sănătatea organismului.
- (P,E) Încurajați copilul să bea apă pe tot parcursul zilei.
- (P,E) Nu forțați copilul să mănânce!
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului tacâmuri adecvate pentru a le folosi.

37-60 de luni

Indicatori

96. Participă la pregătirea unor gustări sănătoase.
97. Numește unele calități ale alimentelor sănătoase, hrănitoare.
98. Ajută la pregătirea mesei și servirea mâncării și își apreciază corect porția de mâncare.

Practici de sprijin

- (P) Oferiți zilnic copilului fructe/legume. Lăsați-i libertatea de a le consuma pe cele preferate.
- (P,E) Discutați despre mâncăruri.
- (P,E) Creați condiții astfel încât copiii să exerseze spălarea fructelor și a legumelor; discutați de ce este necesară spălarea lor.
- (P,E) Organizați activități de preparare a unor salate, gustări și implicați-i pe copii în pregătirea lor. Discutați despre fiecare aliment utilizat și despre importanța igienei alimentare și a unei alimentații sănătoase.
- (P,E) Implicați copiii în activități de plantare, creștere și recoltare a unor legume și zarzavaturi.
- (P,E) Realizați împreună meniuri sănătoase folosind imagini sugestive, apoi preparați-le.
- (E) Organizați vizite în livezi, grădini de legume, sere, solarii, ferme, stupine.

61-84 de luni

Indicatori

99. Explică rolul benefic sau dăunător al anumitor alimente pentru organismul uman.
100. Recunoaște mâncăruri din mai multe mâncăruri diferite, cu sprijinul adultului.

Practici de sprijin

- (P) Încurajați copilul să pregătească singur o gustare sănătoasă pentru el și familie.
- (P) Citiți și discutați împreună cu copilul informațiile de pe ambalajele produselor și detalii legate de data producerii/expirării acestora.
- (P,E) Observați diverse legume și fructe și discutați despre contribuția lor la o viață sănătoasă.
- (P,E) Discutați despre reclamele publicitare la diferite alimente și produse.
- (E) Discutați despre valoarea nutritivă a diferitelor alimente, utilizând planșe sau diverse resurse digitale, de ex. *Garda alimentelor*, *Piramida alimentelor*, invitând în clasă persoane-resursă: părinți, specialiști.
- (E) Sprijiniți toți copiii în organizarea unor jocuri de rol care includ alimentația, de ex. *De-a restaurantul*. Încurajați-i să ilustreze sau să scrie rețetele utilizate în cadrul jocului.
- (E) Realizați împreună postere: *Meniu sănătos*.
- (E) Preparați și serviți împreună cu toți copiii diferite băuturi sănătoase (sucuri de fructe și/sau legume).
- (E) Încurajați fiecare copil să aducă pentru gustarea de la ora 10 alimente sănătoase, de ex. fructe, iaurt, legume.
- (E) Prezentați copiilor imagini cu cantitatea de zahăr pe care o conțin diferite alimente preferate, de ex. sucurile carbogazoase, prăjiturile, și discutați despre riscurile asociate consumului excesiv de zahăr.

A.2. Subdomeniul: Dezvoltarea sănătății și igienei personale

A.2.2. Aspect specific: Promovarea îngrijirii și igienei personale

Reper 6: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze deprinderi de păstrare a sănătății și igienei personale.

naștere-18 luni

Indicatori

101. Se relaxează în timpul băii.

102. Reacționează prin mișcări, sunete, mimică la momentele de rutină (hrănire, schimbatul scutecelor, baie, îmbrăcat).
103. Își spală și își usucă mâinile cu sprijinul adultului.
104. Încearcă să își perie dinții cu sprijinul adultului.

Practici de sprijin

- (P) Transformați momentele de igienă personală în momente agreabile, vorbiți cu copilul, cântați-i în timp ce îi faceți baie, când îi schimbați scutecul, când îl îmbrăcați etc.
- (P) Respectați programul de igienă al copilului.
- (P) Masați și mângâiați copilul.
- (P) Spălarea pe dinți se practică de la apariția primilor dinți! Spălați-vă pe dinți în același timp cu copilul și încurajați-l să vă imite. Apreciați tehnica copilului de a folosi periuța de dinți.
- (P,E) Spuneți copilului ce faceți împreună.
- (P,E) Însoțiți copilul la baie și apreciați eforturile lui de a se spăla pe mâini singur și de a-și peria dinții.

19-36 de luni

Indicatori

105. Folosește șervețele pentru a-și șterge nasul, cu sprijinul adultului.

106. Atrage atenția adultului când scutecul este ud sau, mai târziu, când dorește la toaletă.
107. Demonstrează interes privind mersul la toaletă și o poate folosi în mod autonom la 36 de luni.
108. Își spală mâinile și le usucă în momentele potrivite, de ex. înainte de masă, după utilizarea toaletei etc., cu ușoară supraveghere.
109. Își perie dinții cu sprijinul adultului.
110. Identifică produsele de îngrijire a corpului, de ex. săpun, șampon, pastă de dinți etc.

Practici de sprijin

- (P) Creați un loc unde copilul să își poată păstra obiectele de igienă personală, de ex. săpunul, pieptănul, periuța de dinți etc. Explicați importanța folosirii individuale a unor obiecte de igienă personală, cum ar fi periuța de dinți, pieptănul, prosopul, batista etc.
- (P) Mergeți împreună să cumpărați produse de igienă personală pentru copil. Oferiți-i ocazia să aleagă din mai multe produse pe cel preferat, de ex. periuța de dinți, șamponul etc.
- (P,E) Formați deprinderile copilului de a se spăla pe mâini și a se șterge, de a utiliza toaleta, de a-și peria dinții. Apreciați-l permanent.
- (P,E) Oferiți copilului ocazia de a exersa prin joc deprinderile de igienă personală: să spele păpușa sau cățelul de pluș, să spele rochița păpușii etc.
- (P,E) Discutați despre reguli de păstrare a igienei când îl sprijiniți în formarea acestor deprinderi, de ex. *Tușim sau strănutăm în pliul cotului pentru că..., Schimbăm scutecul dacă este murdar deoarece...* etc., argumentând permanent.
- (P,E) Sprijiniți copilul să numească stările de disconfort fizic cauzate de simptome ale unor boli, de ex. *Mi-e frig/cald.*
- (E) Utilizați poezii, cântece, povești despre deprinderile de igienă personală.

37-60 de luni

Indicatori

111. Folosește șervețele pentru a-și șterge nasul și le aruncă după utilizare la coș. Se spală pe mâini după utilizare.
112. Merge la toaletă atunci când are nevoie.
113. Își spală mâinile și le șterge la intrarea în grădiniță/casă, înainte și după masă și după utilizarea toaletei, fără sprijinul adultului.
114. Cooperează cu adultul la spălarea dinților.
115. Își acoperă gura cu pliul cotului ori șervețelul când tușește sau strănută.
116. Recunoaște și spune când simte unele simptome de boală.

Practici de sprijin

- (P,E) Puneți la dispoziția copilului permanent șervețele, săpun, dezinfectant, pentru a le utiliza la nevoie.
- (P,E) Supravegheați continuu respectarea rutinei în păstrarea igienei, de ex. spălatul mâinilor, mersul la toaletă, spălatul dinților etc.
- (P,E) Apreciați de fiecare dată când copilul își acoperă gura când tușește sau strănută și folosește șervețelul. Organizați jocuri în grupuri mici în care unii copii sunt medici, iar alții pacienți. Discutați despre simptomele unor boli.
- (E) Spuneți copiilor ghicitori, poezii, cântați cântece, vizionați filme scurte despre obiectele și regulile de igienă personală.
- (E) Realizați afișe cu regulile de igienă și expuneți-le în grupurile sanitare.
- (E) Invitați în grupă medicul, asistenta medicală sau membri ai familiei din domeniul medical pentru a le explica și demonstra copiilor deprinderi de igienă personală.
- (E) Propuneți jocuri precum *De-a magazinul*, unde fiecare copil poate alege produse de igienă personală, de ex. săpunuri, șampoane, geluri de duș, pastă de dinți, bureți de baie etc.

61-84 de luni

Indicatori

117. Demonstrează independență în igiena personală: se spală și se șterge singur pe mâini, își acoperă gura când strănută, când tușește, folosește independent toaleta, folosește șervețel de unică folosință.
118. Utilizează corect și independent periuța de dinți.
119. Demonstrează practicile de igienă personală, ca rutine, în diferite momente ale zilei, dimineața/prânz/seara.

Practici de sprijin

- (P,E) Oferiți zilnic fiecărui copil posibilitatea de a-și exersa deprinderile de igienă personală. Apreciați copiii când le respectă și amintiți-le constant despre importanța respectării lor.
- (E) Realizați cu toți copiii cărți despre sănătate. Încurajați-i să creeze desene, afișe, să compună poezii sau cântece despre regulile sanitare.
- (E) Vorbiți cu toți copiii despre profesia de medic stomatolog. Mergeți împreună să vizitați un cabinet stomatologic.
- (E) Invitați un medic stomatolog la grupă/clasă pentru a le vorbi copiilor despre igiena dentară și despre periajul corect.

A.2. Subdomeniul: Dezvoltarea sănătății și igienei personale

A.2.3. Aspect specific: Promovarea practicilor privind securitatea personală

Reper 7: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze abilități de autoprotecție față de obiecte și situații periculoase.

naștere-18 luni

Indicatori

120. Reacționează când adultul zice *NU*, dar poate avea nevoie de susținere pentru a se opri.
121. Reacționează diferențiat la adulții pe care îi cunoaște și la persoane străine cu care intră în contact.
122. Reacționează la atenționările adulților când i se semnalează un pericol.

Practici de sprijin

- (P) Precizați când vorbiți copilului care este statutul dvs.: mama, tata și la fel pentru ceilalți adulți care vin în contact zilnic cu copilul. Nu permiteți ca adulții care îl îngrijesc să apeleze copilul cu *Hai la mama!* ș.a.m.d.
- (P,E) Supravegheați permanent copilul și folosiți modalități de atenționare în situații periculoase. Utilizați aceleași semnale, astfel încât copilul să se obișnuiască cu semnificația lor.
- (P,E) Explicați copilului permanent motivul pentru care interziceți un anumit comportament, care este pericolul pe care îl evitați, de ex. *Nu, acolo nu e voie, pentru că...*

19-36 de luni

Indicatori

123. Începe să evite pericolele (aragaz, fier de călcat, cuțite, chibrituri), dar nu poate fi lăsat nesupravegheat.
124. Spune adultului când cineva îl lovește sau îi face ceva rău.

Practici de sprijin

- (P,E) Explicați permanent copilului, pe înțelesul său, care sunt situațiile și obiectele periculoase pentru el și pentru cei din jur. Discutați despre accidentele care se pot produce și ce consecințe grave pot avea. Folosiți cărți cu imagini și povești scurte.
- (P,E) Explicați copilului ce înseamnă să-și păzească părțile intime ale corpului, zone care nu pot fi arătate și atinse decât de mamă sau/și persoanele împuternicite de aceasta, profesioniști din serviciile de educație timpurie, medic.
- (E) Folosiți jucăriile din centrul de joc simbolic sau alte centre pentru a discuta despre obiecte și lichide periculoase. Vorbiți despre accidentele care se pot petrece și despre ce consecințe grave pot avea.
- (E) Folosiți imagini cu pompieri, medici și discutați despre intervențiile lor în situațiile periculoase. Organizați jocuri, activități pentru familiarizarea cu diferite meserii.
- (E) Învățați fiecare copil să vorbească despre experiența sa personală când a simțit pericole. Folosiți jucării de pluș în centrul de joc de rol, pentru a ajuta copilul să exprime ceea ce simte prin joc.

37-60 de luni

Indicatori

125. Comunică adulților sau colegilor atunci când vede un comportament periculos.
126. Înțelege diferența dintre atingere sigură și atingere periculoasă, *abuzivă*.
127. Recunoaște simboluri care indică pericol și le evită.
128. Nu ia medicamente în absența adultului, dar știe că medicamentele sunt utile în anumite situații.
129. Privește în stânga și în dreapta înainte de a traversa strada.

Practici de sprijin

- (P) Exersați cu copilul elementele de schemă corporală. Explicați rolul și funcția fiecărui segment și organ, de ex. *Ai penis/vulvă ca să faci pipi. Când vei fi mare, o să poți avea copii.*
- (P,E) Menționați și argumentați permanent care este granița între *sigur* și *periculos*.
- (P,E) Utilizați imagini pentru a ilustra situații de risc, de ex. consum de lichide din sticle necunoscute, apropierea de un fier de călcat în priză, de flacără etc., și propuneți copilului să vă spună ce ar face dacă s-ar afla într-o astfel de situație.
- (P,E) Citiți povești, povestiri ce prezintă situații periculoase și discutați despre posibilitatea evitării lor sau a riscurilor pe care le presupun.
- (E) Dotați centrul de joc simbolic/de rol cu materiale, simboluri ce transmit o anumită conduită de evitare a situațiilor periculoase, de ex. semafor, semne de circulație, semnale acustice, semnale luminoase, astfel încât copiii să poată demonstra înțelegerea pericolelor.
- (E) Organizați o vizită la Crucea Roșie.

61-84 de luni

Indicatori

130. Nu pleacă/merge cu persoane necunoscute și nu acceptă jucării, bomboane, mâncare, bani etc. de la persoane adulte necunoscute.
131. Înțelege că unele comportamente pot afecta dezvoltarea sănătoasă, de ex. fumatul, consumul de alcool, jocul cu chibriturile etc.
132. Identifică adulții care pot să-l sprijine în situații periculoase.

Practici de sprijin

- (P,E) Învățați copilul să utilizeze, la nevoie, Telefonul copilului: 116111 sau 119.
- (P,E) Folosiți povestiri pentru a discuta cu copiii despre pericole și căi de acțiune în situații periculoase. Asigurați-vă că înțeleg care sunt persoanele în care pot avea încredere și la care pot apela în astfel de situații.
- (P,E) Utilizați exemple pentru a discuta despre comportamente care afectează sănătatea.
- (E) Utilizați diferite înregistrări, resurse digitale și discutați despre posibile urmări ale jocului cu chibriturile.
- (E) Implicați toți copiii în realizarea de afișe, campanii pentru evitarea pericolelor.

A.2. Subdomeniul: Dezvoltarea sănătății și igienei personale

A.2.3. Aspect specific: Promovarea practicilor privind securitatea personală

Reper 8: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze conștientizarea și înțelegerea regulilor de securitate personală.

naștere-18 luni

Indicatori

133. Poate fi distras de la un comportament periculos prin semnale, vorbe, mișcări, dar necesită supraveghere.
134. Urmează unele reguli și rutine stabilite.

Practici de sprijin

- (P,E) Oferiți fiecărui copil un mediu securizant și supravegheați-l permanent.
- (P,E) Utilizați jucării și echipamente de joacă corespunzătoare vârstei și greutății copilului.
- (P,E) Evitați accesul copilului la obiecte de dimensiuni mici. Se recomandă să nu fie folosite obiectele care trec prin inelul format de degetul mare și arătător, *diametrul minim de 3 cm*.

19-36 de luni

Indicatori

135. Demonstrează recunoașterea regulilor, chiar dacă nu le respectă întotdeauna.
136. Anticipează consecințele nerespectării regulilor.
137. Acordă atenție indicațiilor privind situațiile periculoase, de ex. *Dă-mi, te rog, mâna când traversăm strada*.

Practici de sprijin

- (P) Obișnuiți copilul cu folosirea scaunului special pentru transport și a centurii de siguranță atunci când călătorește cu autoturismul.
- (P,E) Atrageți atenția copilului asupra necesității respectării unor reguli când utilizează echipamente de joacă pentru a nu se răni pe sine sau alți copii. Regulile trebuie respectate și de adulții din preajma copiilor.
- (P,E) Citiți povestiri pentru a pune accent pe regulile de securitate personală în diverse contexte, de ex. pe stradă, în magazine, în locuri publice, în parcul de joacă etc.
- (P,E) Amintiți-le permanent regulile și implicați copiii în conversații despre reguli și necesitatea respectării lor.
- (E) Discutați despre posibilitatea producerii incendiilor/cutremurelor; organizați simulări de incendiu/cutremur cu implicarea tuturor copiilor.

37-60 de luni

Indicatori

138. Respectă reguli de siguranță de bază în transportul public, pe stradă, cu bicicleta etc.
139. Identifică semne de protejare față de pericole existente în sala de clasă și acasă.
140. Anticipează și înțelege consecințele nerespectării regulilor.

Practici de sprijin

- (P) Duceți copilul la evenimente de tip *Porți deschise* ale poliției, pentru a intra direct în interacțiune cu personalul abilitat.
- (P) Obișnuiți copilul să folosească echipamente de protecție, de ex. cască, cotiere ș.a.m.d., când folosește bicicleta, tricicleta, placa.
- (P) Discutați și stabiliți comportamentul în caz de incendiu/cutremur.
- (P,E) Atrageți atenția copilului asupra anumitor semne și simboluri întâlnite în diferite locuri publice, de ex. săli de spectacol, intrări, ieșiri, magazine, pe stradă. Discutați despre regulile de protecție și evitare a pericolelor.
- (P,E) Propuneți jocuri pentru cunoașterea semnificației culorilor semaforului, a semnelor rutiere.
- (P,E) Discutați despre accidente care pot fi prevenite.
- (P,E) Apreciați de fiecare dată respectarea regulilor.
- (E) Discutați și organizați simulări de incendiu/cutremur folosind un cod/o parolă. Reflectați asupra modului de desfășurare.
- (E) Realizați împreună semne, simboluri, cărți, afișe cu reguli de circulație, de igienă.
- (E) Invitați în grupă un reprezentant al Poliției de proximitate sau al Poliției Rutiere pentru explicarea și demonstrarea respectării unor reguli de siguranță.

61-84 de luni

Indicatori

141. Respectă regulile de comportare pe stradă, în transportul public și în alte locuri publice pentru a evita accidentele, situațiile periculoase.
142. Povestește unde și când trebuie să se adreseze pentru ajutor.
143. Demonstrează cunoașterea regulilor de siguranță în jocul simbolic.

Practici de sprijin

- (P,E) Elaborați împreună cu copilul scheme, desene reprezentând surse și persoane cărora li se poate adresa pentru ajutor.
- (P,E) Organizați discuții și jocuri de orientare într-un mediu nou, de ex. *Învăț să mă protejez în orice situație*.
- (E) Realizați hărți rutiere cu copiii.
- (E) Propuneți jocuri de rol de tipul: *De-a muzeul*, *La magazin*, *La medic*, *La piață* și exersați regulile rutiere, de evitare a pericolelor, în care să implicați toți copiii.
- (E) Invitați lucrători ai poliției, medici, pompieri, asistenți sociali pentru convorbiri despre utilizarea numărului de telefon de urgență 112 și Telefonul copilului 119.
- (E) Realizați un joc de rol cu diverse personaje care pot oferi ajutor în situații de risc, de ex. medici, pompieri, polițiști etc.
- (E) Propuneți copiilor vizionarea unor desene animate sau a altor resurse video în care apar *salvatori* (pompieri, polițiști, medici) pentru a consolida comportamentele privind securitatea personală.
- (E) Organizați simulări de incendiu/cutremur folosind un cod/o parolă. Reflectați asupra modului de desfășurare.

Notițe

B

DEZVOLTAREA SOCIOEMOȚIONALĂ

SUMAR

B. DEZVOLTAREA SOCIOEMOȚIONALĂ

B.1. Subdomeniul: Dezvoltarea socială

B.1.1. Aspect specific: Abilități de interacțiune cu adulții

- Reper 1: Copilul ar trebui să fie capabil să manifeste încredere în adulții cunoscuți și să interacționeze cu aceștia 44
- Reper 2: Copilul ar trebui să fie capabil să ceară ajutorul adultului când are nevoie 46

B.1.2. Aspect specific: Abilități de interacțiune cu copii de vârstă apropiată

- Reper 3: Copilul ar trebui să fie capabil să interacționeze adecvat cu copii de vârstă apropiată 48

B.1.3. Aspect specific: Acceptarea și respectarea diversității

- Reper 4: Copilul ar trebui să fie capabil să recunoască, să aprecieze și să respecte asemănările și deosebirile dintre oameni 50

B.1.4. Aspect specific: Dezvoltarea comportamentului prosocial

- Reper 5: Copilul ar trebui să fie capabil să perceapă regulile și să conștientizeze ulterior efectele acestora 54
- Reper 6. Copilul ar trebui să fie capabil să își asume responsabilități, să negocieze și să participe la luarea deciziilor 58
- Reper 7: Copilul ar trebui să fie capabil să manifeste empatie față de celelalte ființe 60

B.2. Subdomeniul: Dezvoltarea emoțională

B.2.1. Aspect specific: Dezvoltarea conceptului de sine

- Reper 8: Copilul ar trebui să fie capabil să se perceapă în mod pozitiv, ca persoană unică, cu caracteristici specifice 62

B.2.2. Aspect specific: Dezvoltarea expresivității emoționale

- Reper 9: Copilul ar trebui să fie capabil să recunoască și să exprime adecvat o varietate de emoții 64

B.2.3. Aspect specific: Dezvoltarea autocontrolului emoțional

- Reper 10: Copilul ar trebui să fie capabil să își regleze trăirile emoționale 66

Dezvoltarea socială și dezvoltarea emoțională a copilului sunt aspecte esențiale în evoluția sa și în special în procesualitatea învățării. Acest domeniu vizează abilitatea și dorința copilului de a interacționa eficient cu adulții și cu copiii.

În multe abordări, socializarea și sfera emoțională sunt prezentate separat. În acest document ele sunt încadrate în același domeniu, deoarece sunt implicate simultan în învățarea copilului și dificil de diferențiat în activitățile de achiziție în care copilul este permanent angajat încă de la naștere.

Dezvoltarea socială constă în achiziționarea abilităților de relaționare cu alte persoane (adulți și copii). Relațiile cu adulții se referă la capacitatea copilului de a manifesta încredere și a interacționa ușor cu aceștia, de a le recunoaște diferitele roluri și a-i percepe ca persoane care îi orientează, sprijină în ceea ce fac, gândesc, simt. Capacitatea de a stabili interacțiuni cu copiii este fundamentală atât pentru definirea propriei persoane, cât și a lumii în care trăiesc. Prin interacțiuni cu alți copii, se exersează capacitatea de a menține relații de prietenie, de a cere și a oferi ajutor altui copil, de a aparține unui grup.

Tot în cadrul dezvoltării sociale, copiii învață să recunoască, să respecte și să aprecieze diferențele dintre indivizi, diversitatea fizică și culturală (mai ales în contextul globalizării și schimburilor culturale atât de intense în societatea de azi) și să își exerseze capacitatea de a coopera cu ceilalți, de a negocia și de a lua decizii în grup, de a respecta dorințele celorlalți, de a respecta regulile unui grup. Toate aceste abilități contribuie la dezvoltarea copilului ca parte a unei comunități.

Dezvoltarea emoțională vizează îndeosebi construirea conceptului de sine al copilului prin modul în care se percepe ca ființă unică, reacționează și receptează/interpretează reacțiile/trăirile emoționale ale celorlalți în interacțiunile pe care le stabilește cu aceștia. Imaginea pozitivă de sine reprezintă un resort puternic în susținerea continuă a învățării. Cu cât va avea mai multă încredere în sine, cu atât copilul va fi mai dornic de a încerca noi experiențe, de a explora, de a experimenta și învăța lucruri noi.

De asemenea, dezvoltarea emoțională vizează creșterea capacității de autoreglare a propriilor trăiri emoționale, precum și capacitățile copilului de a recunoaște, exprima și înțelege trăirile emoționale atât ale sale, cât și ale celorlalți și de a le răspunde adecvat.

Trăirile emoționale însoțesc toate activitățile copilului și sunt strâns legate de formarea abilităților de relaționare și comunicare, ca și de susținerea motivațională și formarea intereselor, inclusiv a celor de cunoaștere și învățare. De exemplu curiozitatea, ca trăsătură specific umană, este cea care demonstrează coparticiparea socializării și a emoției la învățare. Curiozitatea impulsionează cunoașterea și rezultatul acestei investigații aduce trăirea satisfacției care declanșează o nouă acțiune.

Acest domeniu se constituie într-un resort esențial în dezvoltarea sănătoasă a copilului prin intercondiționările pe care le presupune cu celelalte domenii. Socialul și emoționalul potențează orice acțiune a copilului și determină salturi în fiecare din celelalte domenii de dezvoltare.

B.1. Subdomeniul: Dezvoltarea socială

B.1.1. Aspect specific: Abilități de interacțiune cu adulții

Reper 1: Copilul ar trebui să fie capabil să manifeste încredere în adulții cunoscuți și să interacționeze cu aceștia.

naștere-18 luni

Indicatori

144. Copilul se liniștește în prezența adulților cu care este obișnuit.
145. Inițiază și menține interacțiuni cu adulții care îl îngrijesc și cu care este obișnuit.
146. Arată preferința pentru unii dintre adulții cu care este familiarizat prin expresii faciale și gesturi (zâmbește, urmărește cu privirea, gângurește, dă din mâini).
147. Folosește mișcări corporale – gesturi pentru a iniția interacțiuni sociale (atinge ușor cu palma pentru a atrage atenția, întinde mâinile pentru a fi luat în brațe).
148. Manifestă teama de separare prin plâns (când nu vede adulții cu care este obișnuit sau în prezența străinilor).

Practici de sprijin

- (P) Comportați-vă afectuos și calm cu copilul. Acordați-i atenție ori de câte ori plânge, vorbiți-i.
- (P) Adresați-vă copilului pe nume, zâmbiți-i, vorbiți-i, îmbrățișați-l, încurajați-l să imite gesturi și sunete produse de adulții cu care este obișnuit. Priviți copilul în ochi când îi vorbiți.
- (P,E) Vorbiți-i și cântați-i frecvent copilului, în toate activitățile de rutină (momentele de hrănire, schimbare, îmbrăcare, plimbare).
- (P,E) Reacționați la gesturile inițiate de copil.
- (P,E) Asigurați un mediu în care copilul este acompaniat de persoane de încredere, spuneți-i că este în siguranță. Ajutați-l să își depășească temerile.
- (P,E) Spuneți copilului ce activități urmează să faceți împreună cu el. Asigurând predictibilitatea, copilul este în așteptarea a ceva ce i-a fost anunțat și i se va diminua sentimentul de teamă.
- (E) Gândiți un program de acomodare treptată a fiecărui copil în serviciile de educație timpurie. Creați un spațiu prietenos, cât mai apropiat de cel de acasă.

19-36 de luni

Indicatori

149. Se atașează de un adult, altul decât persoana care l-a îngrijit.
150. Își exprimă verbal sau nonverbal nevoia de securitate în situații de disconfort (neplăcute) sau periculoase căutând adulții în care are încredere.
151. Imită activitățile adulților (ajută la strângerea jucăriilor, se preface că citește sau gătește lângă adultul care face acest lucru).
152. Interacționează pozitiv și se joacă împreună cu adulții.

Practici de sprijin

- (P) Oferiți copilului posibilitatea de a interacționa (gradat) cu alți adulți de încredere, în afara celor care îl îngrijesc.
- (P) Anunțați copilul atunci când urmează să plecați câteva ore, iar el urmează să rămână, neacompaniat de aparținători, la creșă sau într-un grup de joacă. Oferiți repere pe înțelesul copilului despre momentul revederii (de ex. *Mergem acasă după ce primești gustarea de după-amiază*).
- (P,E) Prin gesturi și cuvinte, arătați copilului înțelegere față de reacțiile sale și asigurați-l că îi sunteți alături.
- (P,E) Încurajați copilul și oferiți-i modele de comportament variate, care să evite reproducerea unor stereotipuri de gen (de ex. lectură, activități casnice, de petrecere a timpului liber etc.).
- (P,E) Manifestați receptivitate la mesajele verbale și nonverbale inițiate de copil, jucați-vă împreună cu acesta.
- (P,E) Așezați-vă la nivelul copilului, pe podea, atunci când interacționați cu acesta.
- (E) Implicați fiecare familie în procesul de acomodare treptată în serviciul de educație timpurie (de ex. vizite la creșă, aducerea obiectelor de atașament sau a fotografiilor pentru *Colțul familiei*).

37-60 de luni

Indicatori

153. Cu sprijin, se desparte de adulții cu care este obișnuit (fără a arăta foarte multă teamă, ca în cazul copiilor mai mici).
154. Își exprimă afecțiunea față de adulții cu care este obișnuit.
155. Spune numele fraților sau surorilor și îi apelează.
156. Răspunde la formulele de salut folosite de adulți.
157. Își exprimă sentimentele față de anumiți adulți (*O iubesc pe...*).
158. Ajută adultul la sarcini simple.
159. Din când în când, face lucruri pentru a fi pe placul adulților (aduce papucii, dansează sau cântă, face mici *comisioane* în familie etc.).

Practici de sprijin

- (P) Anunțați copilul când urmează o activitate, un eveniment sau când vă despărțiți de el într-un context nou. Oferiți repere privind încadrarea în timp.
- (P) Angajați copilul în sarcinile cotidiene și cooperați cu acesta (de ex. aranjarea mesei, gătit, îngrijirea florilor, curățenie), evitând reproducerea stereotipurilor de gen.
- (P,E) Încurajați și apreciați comportamentul pozitiv în relația cu adulții, manifestând aceleași reacții față de copii, indiferent de genul lor.
- (P,E) Planificați procesul treptat de acomodare la grădiniță (de ex. vizite la grădiniță, aducerea obiectelor de atașament, creșterea progresivă a intervalului de frecventare zilnică).
- (P,E) Folosiți formule de salut adecvate diferitelor momente ale zilei și situații sociale și atrageți atenția asupra utilizării lor în parc, la grădiniță, în alte medii.
- (P,E) Încurajați exprimarea emoțiilor față de adulți.
- (P,E) Așezați-vă la nivelul copilului atunci când interacționați cu acesta.
- (P,E) Faceți doar promisiuni pe care le puteți respecta (de ex. detalii despre programul zilei, acordarea/neacordarea de recompense).
- (P,E) Discutați, stabiliți și respectați rutinele din programul copilului.
- (E) Adresați-vă tuturor copiilor folosind prenumele și descurajați folosirea excesivă a pronumelor personale care generează ambiguități (de ex. ei, ea, el).
- (E) Încurajați fiecare copil să povestească despre frați și/sau surori, după caz.
- (E) În grădiniță folosiți fotografii ale familiei pentru a sprijini fiecare copil în intervențiile lui despre membrii familiei (de ex. puteți realiza un spațiu al familiei).
- (E) Stabiliţi responsabilităţi simple la nivelul grupei pe care copiii să le îndeplinească individual sau în pereche.
- (E) Demonstrați că, pentru realizarea unei sarcini, adeseori este nevoie de contribuția mai multor oameni. Comentați cu toți copiii că fiecare contribuție contează.

61-84 de luni

Indicatori

160. Interacționează cu ușurință cu adulți familiari din comunitate (părinți, bunici, cunoscuți de la locul de joacă, vecini, educatoare, medic pediatru sau medic de familie, vânzători de la magazine din cartier etc.).
161. Se desparte cu ușurință de membrii familiei.
162. Interacționează adecvat cu adulții (nu îi întrerupe, răspunde la întrebări, folosește diferite dispozitive pentru comunicarea cu adulți și copii).
163. Folosește formule de politețe în comunicarea cu adulții (*te rog*, *mulțumesc* etc.).

Practici de sprijin

- (P,E) Oferiți exemple și modelați comportamentul copilului interacționând respectuos cu ceilalți; repetați cu copilul formulele adecvate de adresare (de ex. în jocurile *La doctor*, *La cumpărături*, *La teatru* etc.).
- (P,E) Oferiți un model adecvat de comunicare, evitând întreruperea copilului atunci când vorbește.
- (P,E) Manifestați respect și încredere față de copil, discutând despre relațiile cu ceilalți, despre activitățile zilnice și evenimentele semnificative pe care le-a trăit, încurajându-l să verbalizeze cum se simte și să descrie ce a realizat.
- (P,E) Facilitați interacțiunile cu adulții în diverse contexte sociale și încurajați comunicarea cu aceștia și participarea la acțiuni (de ex. să ceară informații, să răspundă la întrebări, să facă cumpărături simple). În grădiniță, clasa pregătitoare sau familie, jucați-vă *De-a cumpărătorul și vânzătorul*, *De-a medicul și pacientul* etc.
- (E) Vizionați împreună secvențe din desene animate, filme pentru copii, povești pentru identificarea relațiilor și emoțiilor de bază ale personajelor (de ex. ied fricos, cocoș supărat, fată curajoasă etc.).
- (E) Exersați, prin intermediul jocului de rol, situaţii în care fiecare copil comunică cu membrii familiei sau cu alţi adulţi în diverse contexte (de ex. vizita la bunici, sărbătorirea zilei de naştere, apelarea serviciului de urgenţă 112).
- (E) Organizați plimbări în locuri publice, vizite și excursii în care toți copiii să exerseze comportamente sociale specifice.
- (E) Discutați și demonstrați tuturor copiilor reguli de comportament adecvate şi încurajați respectarea lor. Discutați despre întâmplări cotidiene sau povestiri în care copiii s-au comportat sau nu s-au comportat respectuos cu membrii familiei, cu alte persoane cu care interacționează.
- (E) Invitați în sala de grupă adulți, încurajaţi comunicarea tuturor copiilor cu aceştia şi apreciaţi comportamentul pozitiv şi utilizarea formulelor de politeţe.

B.1. Subdomeniul: Dezvoltarea socială

B.1.1. Aspect specific: Abilități de interacțiune cu adulții

Reper 2: Copilul ar trebui să fie capabil să ceară ajutorul adultului când are nevoie.

naștere-18 luni

Indicatori

164. Semnalează prin diferite sunete, mișcări, plâns nevoia de ajutor din partea adultului.
165. Anticipează/testează reacții din partea celor care îl îngrijesc prin diverse comportamente (când vrea să ia un obiect interzis și se uită spre adult să-i testeze reacția).
166. Așteaptă aprobarea sau dezaprobarea adultului cu privire la comportamentele sale adecvate, respectiv inadecvate.

Practici de sprijin

- (P) Oferiți cu promptitudine și răbdare ajutor și atenție copilului atunci când acesta are nevoie. Faceți distincția între comportamentele sale ce reflectă o nevoie reală și cele prin care vrea doar să vă atragă atenția.
- (P,E) Vorbiți copilului și comportați-vă astfel încât să-i oferiți sentimentul de siguranță.
- (P,E) Reacționați constant, calm și ferm în legătură cu comportamente și obiecte interzise sau periculoase pentru copil.
- (P,E) Facilitați identificarea de către copil a comportamentelor adecvate/inadecvate prin reacții verbale sau nonverbale de aprobare, respectiv respingere.

19-36 de luni

Indicatori

167. Cere ajutorul adultului atunci când întâmpină o dificultate (nu poate deschide o cutie cu jucării, nu poate asigura stabilitatea turnului de cuburi etc.).
168. În timp ce se joacă cu alți copii, din când în când, cere ajutorul adultului și confirmare din partea acestuia.
169. Începe o activitate după ce primește sugestii sau indicații din partea adultului (să găsească o piesă lipsă la o jucărie).

Practici de sprijin

- (P,E) Răspundeți pozitiv la întrebările copilului și la cererea de ajutor, sprijiniți-l concret să depășească dificultatea.
- (P,E) Observați cu atenție activitatea copilului, încurajați-l să continue și lăudați-l pen- tru ce a reușit să facă; din când în când, asigurați-l că sunteți acolo și îl sprijiniți dacăare nevoie.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului obiecte și jucării și ajutați-l să înceapă o activitate, stimulându-l cu întrebări și explicații.
- (P,E) Observați stările copilului și numiți emoția trăită de acesta (de ex. *Văd că ești bucuros*).

37-60 de luni

Indicatori

170. Adresează frecvent întrebări adulților pentru a obține informații.
171. Urmează indicațiile adulților în ceea ce privește comportamentul adecvat în diverse situații.
172. La nevoie, cere ajutor adulților și oferă sprijin la rândul său.
173. Urmează instrucțiunile sau/și se supune unei figuri de autoritate, având încredere în aceasta (*Așa a spus mama*, *Doamna educatoare ne-a chemat*...).
174. Semnalează adulților situații problematice simple (un copil s-a lovit sau are nevoie de ajutor, se aud zgomote suspecte, se arde mâncarea pe aragaz etc.).

Practici de sprijin

- (P,E) Răspundeți direct, cu claritate și răbdare întrebărilor adresate de copii; încurajați-i să adreseze întrebări pentru a obține informații.
- (P,E) Folosiți o atitudine pozitivă, un ton și o formulare adecvată a mesajelor pentru a oferi un model de comportament și comunicare.
- (P,E) Clarificați ori de câte ori este nevoie limitele acceptabile ale comportamentului.
- (P,E) Oferiți copilului sprijin atunci când cere și are nevoie; cereți ajutor copilului și discutați împreună despre ce înseamnă a oferi și primi ajutor (când apar situații relevante pentru acest subiect).
- (P,E) Descrieți și discutați cu copilul diverse situații problematice simple, ajutându-l să coreleze ideea de pericol cu solicitarea ajutorului din partea celorlalți (adulți sau copii); comentați situații concrete văzute la grădiniță sau în parc, la televizor sau în filme.
- (P,E) Încurajați copilul să ceară și să primească ajutor ca pe un lucru normal și necesar, ca pe un pas în obținerea autonomiei, nu ca expresia unei neputințe.
- (P,E) Implicați copiii în exerciții care presupun reacții în situații de urgență (de ex. exerciții de simulare a evacuării în caz de cutremur, incendiu etc.).
- (P,E) Citiți copiilor texte literare care să faciliteze înțelegerea comportamentului de întrajutorare.
- (E) Arătaţi deschidere faţă de fiecare copil, pentru ca acesta să se simtă confortabil atunci când vă cere ajutorul.

61-84 de luni

Indicatori

175. Cere ajutor adulților din comunitate (vecini, bibliotecar, prieteni de joacă etc.).
176. Alege momentul potrivit pentru a aduce în atenția adulților anumite probleme.
177. Cere acordul adultului înainte de a realiza anumite acțiuni cu potențial periculos (folosirea computerului, aparatelor electrocasnice, aparaturii electronice).

Practici de sprijin

- (P,E) Oferiți copilului șansa de a observa și participa la discuțiile adulților; discutați despre ce înseamnă să nu vorbești în același timp cu ceilalți, să îți aștepți rândul, să ai un ton potrivit.
- (P,E) Oferiți sugestii copilului pentru a se descurca singur atunci când cere ajutorul și încurajați-l să rezolve problema.
- (P,E) Când un copil face o greșeală, discutați cu el despre ce a învățat din situația respectivă.
- (P,E) Încurajați copilul să întrebe adultul sau pe ceilalți copii ori de câte ori este nevoie.
- (P,E) Arătați deschidere față de copil pentru ca acesta să se simtă confortabil când vine să vă ceară ajutorul.
- (P,E) Valorificați activitățile educative școlare și extrașcolare pentru a exersa în situații reale comportamentul de acordare a ajutorului.
- (E) Valorificați situațiile în care fiecare copil observă că a cere și a primi ajutor reprezintă comportamente sociale obișnuite/cotidiene.
- (E) Oferiţi sugestii când copiii se află în dificultate, pentru a-i orienta și ajuta să se descurce singuri în soluționarea unei probleme.
- (E) Realizați jocuri de rol cu situații prin care toți copiii pot conștientiza importanța comportamentelor sociale adecvate, prin acordarea și primirea unui ajutor.
- (E) Discutaţi despre cum pot fi prevenite anumite situații de risc şi care sunt comportamentele adecvate în aceste situaţii.
- (E) Citiţi poveşti, povestiri în care personajele trec prin situaţii periculoase și discutați despre repercusiuni şi despre cum puteau evita aceste situaţii.
- (E) Invitaţi persoane care acţionează în situaţii de urgenţă (de ex. pompieri, poliţişti, medici) pentru a explica modalitățile prin care pot fi evitate situaţiile periculoase.

B.1. Subdomeniul: Dezvoltarea socială

B.1.2. Aspect specific: Abilități de interacțiune cu copii de vârstă apropiată

Reper 3: Copilul ar trebui să fie capabil să interacționeze adecvat cu copii de vârstă apropiată.

naștere-18 luni

Indicatori

178. Privește alți copii și le zâmbește.
179. Exprimă prin sunete, gesturi, expresii faciale bucuria de a se juca împreună cu alți copii.
180. Arată interes față de alți copii urmărindu-i cu privirea și imitându-le comportamentul (de ex. comportamentul fraților).
181. Începe să se joace în paralel cu alți copii.

Practici de sprijin

- (P) Oferiți copilului posibilitatea de a se afla în prezența altor copii.
- (P) Oferiți exemple de cooperare cu ceilalți în activitățile cotidiene (de ex. în pregătirea mesei și în alte activități casnice).
- (P,E) Stabiliți contact vizual, zâmbiți-i.
- (P,E) Răspundeți potrivit la sunetele, țipetele, gesturile copilului prin comportamente verbale și nonverbale.
- (P,E) Oferiți fiecărui copil posibilitatea de a se juca și interacționa cu alți copii (din familie, dar și cu copii din medii culturale diferite).

19-36 de luni

Indicatori

182. Se joacă lângă alt copil.
183. Observă și imită comportamentul altui copil.
184. Inițiază interacțiuni sociale cu covârstnici.
185. Se bucură de compania copiilor la joacă.
186. Își exprimă spontan preferința să se joace cu copii pe care îi cunoaște.

Practici de sprijin

- (P) Petreceți timp cu copilul jucându-vă, dați-i posibilitatea să se afle în compania copiilor, indiferent de vârstă. Mergeți cu copilul în parc și lăsați-l să se joace alături de alți copii; interveniți în jocul lor doar atunci când vă solicită.
- (P) Asigurați copilului ocazia să se joace în mod frecvent cu unul sau doi copii cu care este deja familiarizat.
- (P,E) Facilitați copilului contactul cu copii din medii culturale diverse pentru a se familiariza cu covârstnici aparținând unor medii diferite din punct de vedere social, cultural, lingvistic.
- (P,E) Creați oportunități de a se juca împreună copii din medii diverse, ceea ce facilitează dezvoltarea interacțiunilor, schimburile culturale (de ex.: în joc, copiii aud cuvinte din alte limbi).
- (P,E) Modelați comportamentul adecvat în interacțiunea cu copii și adulți (ascultați activ, vorbiți blând, fiți calm).
- (P,E) Valorizați comportamentul fiecărui copil atunci când interacționează pozitiv cu ceilalți copii.
- (E) Încurajați colaborarea între toți copiii, în grupuri mici de 2-4 copii, oferindu-le posibilitatea de a realiza produse comune, de a folosi împreună materialele/jucăriile existente.

37-60 de luni

Indicatori

187. Se alătură unui grup de copii care se joacă (cu ajutorul adultului, dacă este necesar).
188. Inițiază o activitate împreună cu alt copil.
189. De cele mai multe ori își exprimă dorința de a se despărți de adult pentru a se juca împreună cu alți copii.
190. Se conformează deciziilor de grup.
191. Cooperează, face schimb de obiecte în joc.
192. Se împrietenește și menține prietenia cu cel puțin un copil.
193. Rămâne cu grupul și nu merge cu persoane necunoscute.

Practici de sprijin

- (P,E) Oferiți copilului oportunități pentru a împărți materiale și a-și spune părerea despre continuarea jocului.
- (P,E) Ajutați-l pe copil să se alăture altui copil care se joacă. Faceți conversație cu el astfel încât să învețe să asculte și să vorbească, să țină cont de dorințele și nevoile celorlalți.
- (P,E) Facilitați aplicarea strategiei de a se implica într-un joc paralel și de a contribui ulterior cu ceva semnificativ la desfășurarea acestuia.
- (P,E) Asigurați copilului ocazia de a se întâlni cu prietenii pentru a trăi sentimentul de încredere unul în celălalt și pentru a se simți mai puțin vulnerabili atunci când își exprimă dificultățile într-un domeniu.
- (P,E) Identificați elemente specifice grupului din care face parte copilul (grupul de la grădiniță, grupul de prieteni) pentru a cultiva sentimentul de apartenență, asociat cu solidaritatea și securitatea emoțională și socială.
- (P,E) Inițiați jocuri pentru exersarea abilităților de solicitare și acceptare a ajutorului între copii, pentru înțelegerea mesajului că fiecare contribuție contează (de ex. în cazul construcțiilor în pereche, lucrărilor plastice colective).
- (P,E) Încurajați copiii să folosească formule de adresare și politețe în interacțiunile dintre ei.
- (P,E) Sprijiniți copiii să identifice interese și preocupări comune cu alți copii, facilitând interacțiunile de grup.
- (P,E) Încurajați crearea și oferirea de daruri simbolice între copii cu diferite ocazii.
- (E) Citiți cărți, folosiți jocuri cu marionete, jocuri de rol pentru a demonstra cu ajutorul personajelor ce înseamnă să împarți cu ceilalți, să îți aștepți rândul și să cooperezi.
- (E) Observați fiecare copil în timp ce se joacă împreună, punând la dispoziție resurse și încurajări; interveniți doar în caz de conflict.
- (E) Facilitați și întăriți alcătuirea grupurilor mixte de joc.
- (E) Dați tuturor copiilor posibilitatea de a se juca în grupuri de diverse mărimi și vârste. Acordați atenție specială integrării în joc a copiilor retrași.

61-84 de luni

Indicatori

194. Interacționează din proprie inițiativă cu copii apropiați ca vârstă în diferite contexte.
195. Inventează activități care implică mai mult de un copil.
196. Cere și oferă ajutor altor copii (îl ajută pe alt copil să găsească o jucărie rătăcită, să își facă patul).
197. Propune, dar și urmează sugestiile unui partener de joacă despre cum să se joace.
198. Se identifică drept prieten al unor copii din diferite medii apropiate (la grădiniță/școală, acasă, la bunici).

Practici de sprijin

- (P,E) Observați, numiți și apreciați comportamentele de întrajutorare, astfel încât copiii să fie motivați să le identifice singuri și să le repete în viitor.
- (P,E) Încurajați copilul să își exprime părerea, să identifice mai multe variante de rezolvare a unei situații sau de continuare a unui joc.
- (P,E) Dați copiilor ocazia de a fi parte a diverselor activități de grup în contexte sociale diferite (de ex. la grădiniță/școală, acasă, la bloc, în curte, la bunici) pentru a se identifica cu acele grupuri și pentru a practica încrederea și colaborarea în medii diferite.
- (E) Interveniți asupra comportamentelor de intimidare sau excludere manifestate față de anumiți copii (de ex. prin apel la regulile grupei, discuții individuale, implicarea cadrului didactic în jocul copiilor, oferirea de alternative în joc).
- (E) Oferiți tuturor copiilor posibilitatea de a propune jocuri colegilor.
- (E) Oferiți jucării și propuneți activități care necesită cooperarea între toți copiii. Apreciați-i pe copii când acceptă sugestiile celorlalți și se ajută reciproc, întărind alcătuirea grupurilor mixte de joc.
- (E) Stimulați participarea fiecărui copil în jocuri în perechi și de grup, încurajând dezvoltarea/exersarea abilităților de comunicare și cooperare, întrucât jocul în perechi stimulează preponderent abilitățile de comunicare, iar cel în grup stimulează preponderent cooperarea și competiția.
- (E) Stabiliți împreună roluri și responsabilități pentru toți copiii, încurajând apartenența și contribuția lor la grup (de ex. responsabilul cu colectarea selectivă a deșeurilor, cu distribuirea materialelor, gardianul Eco etc.).
- (E) Utilizați metode care presupun cooperarea în perechi sau în grup (de ex. *Predicții în perechi*, *Gândiți – lucrați în perechi – comunicați*, *Mozaic*).
- (E) Faceți fotografii când copiii demonstrează interacțiuni pozitive. Etichetați și postați aceste imagini în clasă, asigurându-vă că toți copiii sunt reprezentați.

B.1. Subdomeniul: Dezvoltarea socială

B.1.3. Aspect specific: Acceptarea și respectarea diversității

Reper 4: Copilul ar trebui să fie capabil să recunoască, să aprecieze și să respecte asemănările și deosebirile dintre oameni.

naștere-18 luni

Indicatori

199. Se privește în oglindă.
200. Privește cu interes persoanele din jurul său.
201. Observă/percepe trăsăturile fizice ale celorlalți (atinge pielea sau părul altor persoane).
202. Interacționează cu persoane diferite din punct de vedere al etniei, genului, vârstei, limbii vorbite, condițiilor speciale de învățare.

Practici de sprijin

- (P,E) Plasați în casă sau în sala de grupă oglinzi în care copilul să se poată vedea în întregime și apropiați-l de oglindă pentru a percepe propria imagine. Îndrumați-l cu întrebări: *Cine este acolo?* și spuneți numele: *X*, *mama*, *Y*. Puneți la dispoziția copilului oglinzi care nu se sparg.
- (P,E) Dați copilului posibilitatea de a intra în contact cu alte persoane în afara celor care îl îngrijesc. Stabiliți contact vizual când vorbiți cu copilul.
- (P,E) Facilitați și ghidați activitatea perceptivă a copilului. Folosiți cuvinte care descriu diverse părți ale corpului (de ex. nas, păr, obraz etc.), încurajări verbale și gesturi (*Măi, măi*).
- (P,E) Participați la întruniri de familie și la evenimente culturale din comunitate, pentru a-l familiariza pe copil cu propria cultură, dar și cu alte culturi.
- (E) Familiarizați-vă și practicați în serviciul de educație timpurie metode de îngrijire a copilului specifice familiei și grupului din care face parte. Respectați cultura din care provine fiecare copil (de ex. respectați alimentația copilului, conform religiei). Utilizați cuvinte și semne cu care copilul este familiarizat.

19-36 de luni

Indicatori

203. Se joacă în prezența unor copii diferiți din punct de vedere al genului, limbii vorbite, etniei sau cu cerințe educative speciale.
204. Se interesează de alți copii sau adulți din anturaj (pune întrebări simple: *Unde este X?*).
205. Remarcă diferențe de gen între el/ea și ceilalți.

Practici de sprijin

- (P,E) Dați copilului posibilitatea să se joace cu copii din medii diferite în contexte variate (de ex. în parc, familie, la creșă), oferind asistență pentru facilitarea interacțiunilor (de ex. în cazul diferenței de vârstă, dacă se vorbesc limbi diferite, dacă nivelul abilităților este diferit).
- (P,E) Puneți la dispoziția copiilor resurse pentru jocul dramatic care să reflecte diversitatea.
- (P,E) Familiarizați copilul cu diverse experiențe, medii sociale prin cărți, cântece, interacțiuni cu oameni din medii și culturi diferite.
- (P,E) Încurajați copilul să-și perceapă propriile caracteristici identitare. Discutați cu copilul despre deosebiri și asemănări pe care le-a remarcat. Utilizați oglinda în jocuri și exerciții de recunoaștere a părților corpului și descrieți-le.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului cărți și fotografii care reflectă diversitatea.

37-60 de luni

Indicatori

206. Identifică asemănări și deosebiri între persoane după diferite criterii.
207. Este capabil să se angajeze în jocuri simbolice (pretinde că face ceva sau că este altcineva etc.).
208. Se joacă împreună cu orice copil sub îndrumarea adulților.

Practici de sprijin

- (P,E) Susțineți copilul să aprecieze asemănările și deosebirile dintre activitățile și comportamentele membrilor unei familii/grupe.
- (P,E) Participați împreună cu copilul la manifestări culturale ale altor comunități.
- (P,E) Ajutați copilul să înțeleagă diferențele, comentând: *Fiecare dintre noi este diferit, unii au nevoie de baston ca să meargă, alții de scaun cu rotile, iar alții merg singuri, fără sprijin*.
- (E) Asigurați în mediu obiecte care să reflecte diversitatea și care să stimuleze învățarea interculturală (de ex. obiecte, cărți, fotografii, suporturi electronice, obiecte de artă, etichete cu cuvinte scrise în diverse limbi, truse, muzică, jocuri, jucării) pe care copiii le pot folosi în joc.
- (E) Organizați jocuri de identificare și de numire a trăsăturilor fizice (de ex. culoarea ochilor, părului, înălțime). Îndrumați-i pe copii să perceapă asemănările și deosebirile dintre oameni pornind de la propria persoană. Ajutați-i să interpreteze aceste deose- biri astfel încât să nu aibă valoare evaluativă (de ex., atunci când copilul spune: *Eu sunt mai înalt decât Y*, adăugați: *Tu ești mai înalt decât Y pentru că ești mai mare cu un an*).
- (E) Încurajați interdependența pozitivă, facilitați asumarea de sarcini realiste de către fiecare copil și oferiți asistență (de ex. când sunt dificultăți de comunicare într-o limbă sau când copilul are nevoie de sprijin).
- (E) Citiți împreună cu toți copiii cărți, analizați imagini sau urmăriți filme care prezintă oameni din culturi diferite și cu caracteristici fizice sau abilități diferite.
- (E) Discutați despre personaje, sărbători, eroi, cântece care reflectă această diversitate.
- (E) Caracterizați cu fiecare copil chipul și trăsăturile mamei, ale tatălui sau/și ale personajelor din poveşti. Povestiţi despre comportamentul lor în situaţii diverse.

continuare în pagina următoare

61-84 de luni

Indicatori

209. Formulează întrebări despre familia, etnia, limba vorbită, cultura, caracteristicile fizice ale celorlalți.
210. Recunoaște abilitățile diferite ale altor copii în diverse domenii (*X cântă bine la pian*, *Y aleargă rapid*...).
211. Numește și acceptă diferențe și similarități în ceea ce privește mâncăruri sau jocuri preferate de el și alți copii.
212. Remarcă faptul că alți copii folosesc cuvinte diferite pentru același obiect sau ființă (pentru jucărie, mamă).
213. Remarcă faptul că aceeași persoană poate avea mai multe roluri sociale (mama este mama lui, este angajată la..., este fiica bunicii lui etc.).

Practici de sprijin

- (P) Schimbați rețete, gătiți și mâncați împreună cu mai multe familii preparatele favorite.
- (P,E) Facilitați interacțiunile cu persoane din medii diferite, față în față sau folosind tehnologia.
- (P,E) Cultivați respectul pentru diversitatea lingvistică și interveniți ferm atunci când copiii folosesc cuvinte cu sens impropriu sau peiorativ (de ex. când în mod intenționat nu este pronunțat corect un nume).
- (P,E) Discutați cu copilul ideile, argumentele, perspectivele celorlalți. Promovați ideea că acestea sunt diferite, nu greșite.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului imagini cu persoane aparținând unor culturi diferite, cărți, enciclopedii, filme. Valorificați situațiile de contact cu alte culturi (de ex. vizite, călătorii, vacanțe).
- (E) Organizați activități în care toți copiii să se familiarizeze cu varietatea caracteristicilor unei persoane (de ex. meserie, vârstă, gen, limbă vorbită, port național).
- (E) Discutați cu copiii despre caracteristici fizice și preferințe, ca aspecte ale identității. Organizați activități care atrag atenția întregului grup asupra diferenței și capacității într-un mod pozitiv (de ex. arătând copiii cu dizabilități într-o lumină pozitivă, valorizând bilingvismul etc.).
- (E) Afișați imagini ale tuturor copiilor din clasă și ghidați-i în identificarea caracteristicilor fizice, cum ar fi culoarea părului, culoarea ochilor, înălțimea etc.
- (E) Invitați membrii fiecărei familii să împărtășească din tradițiile specifice (de ex. preparate culinare, muzică, dansuri, jocuri, sărbători) și organizați cu copiii activități în care să le valorificați.

continuare în pagina următoare

37-60 de luni (continuare)

Practici de sprijin

- (E) Realizați cu fiecare copil desene de tip autoportret, colaje despre propria persoană, prezentarea fotografiei proprii la vârste diferite.
- (E) Utilizați o diversitate de resurse și metode pentru a veni în întâmpinarea nevoilor și particularităților fiecărui copil, având în vedere stilurile de învățare diferite ale acestora.

61-84 de luni (continuare)

Practici de sprijin

- (E) Încurajați copiii să folosească limba maternă, dar și limba de predare pentru a numi acțiuni și obiecte din mediu.
- (E) Oferiți fiecărui copil posibilitatea de a se familiariza cu o persoană din perspectiva mai multor roluri, în diverse contexte sociale. Realizați vizite la diverse instituții pentru a se familiariza atât cu profesiile, cât și cu varietatea rolurilor specifice membrilor familiilor copiilor (de ex. vizite la bibliotecă, la spital, la coafor, la poliție, la o fabrică unde lucrează aceștia).
- (E) Folosiți în spațiul grupei/clasei etichete sau mesaje în mai multe limbi, prin care se cultivă respectul pentru diversitatea lingvistică sau pentru a reflecta diversitatea copiilor din grup.
- (E) Oferiți oportunități tuturor copiilor de a experimenta altă limbă prin muzică, povești și interacțiuni cu persoane din culturi diferite sau de a gusta diferite preparate culinare specifice unor culturi (de ex. mâncarea orezului cu bețișoarele).
- (E) Citiți cărți despre diverse culturi.
- (E) Puneţi la dispoziţia copiilor cărţi în diferite limbi, ascultaţi cântece în diferite limbi.
- (E) Prezentați povestiri, filme din care copiii să înțeleagă efectele discriminării. Discutaţi despre emoțiile și sentimentele personajelor discriminate.
- (E) Discutați despre diversitate, oferindu-le copiilor exemple.

Notițe

B.1. Subdomeniul: Dezvoltarea socială

B.1.4. Aspect specific: Dezvoltarea comportamentului prosocial

Reper 5: Copilul ar trebui să fie capabil să perceapă regulile și să conștientizeze ulterior efectele acestora.

naștere-18 luni

Indicatori

214. Urmează reguli și rutine simple legate de hrană și somn.
215. Asociază anumite comportamente ale adulților cu propriile comportamente (când este așezat în pătuț, se așteaptă să adoarmă; când ridică mâinile, așteaptă să fie luat din pătuț).

Practici de sprijin

- (P,E) Stabiliți și respectați rutine legate de programul de hrană, igienă și somn, ținând cont atât de particularitățile individuale ale copilului, cât și de caracteristicile culturale ale familiei.
- (P,E) Manifestați în mod constant disponibilitate și sensibilitate față de copil, dar și consecvență în respectarea rutinei specifice.

19-36 de luni

Indicatori

216. Anticipează și urmează reguli simple, dacă i se reamintește și este supravegheat (să pună jucăriile la loc, să nu strice construcțiile altor copii etc.).
217. Urmează rutinele familiei (de ex. comportamentul la masă).
218. Anticipează consecințele nerespectării regulilor.
219. Recunoaște că un comportament negativ atrage reacții negative din partea adulților.

Practici de sprijin

- (P,E) Stabiliți rutine și reguli care să fie respectate constant/frecvent, dar ținând cont și echilibrând în mod flexibil nevoile individuale ale copilului.
- (P,E) Repetați reguli simple: *Înainte să mâncăm, ne spălăm pe mâini. Dacă nu ne mai jucăm, strângem jucăriile.* Repetați regulile în situații similare și reacționați la comportamentul copilului.
- (P,E) Prin observare directă și comunicare, puneți-i pe copii în situația de a învăța că fiecare context social are anumite reguli (de ex.: *Dacă nu ne așteptăm rândul la tobogan, ne accidentăm*).
- (P,E) Echilibrați limitele comportamentului cu o serie de alternative. În același timp, respectați cu consecvență regulile pe care le-ați comunicat și stabilit cu copiii, de ex.: *Ieșim afară doar după ce am adunat jucăriile*.

37-60 de luni

Indicatori

218. Participă la stabilirea regulilor și urmează reguli simple fără a i se mai aminti.
219. Recunoaște comportamentele adecvate/inadecvate ale celorlalți.
220. Folosește jocul pentru a explora, exersa și înțelege rolurile sociale.
221. Anticipează ce urmează în programul zilnic, dacă există un program clar și respectat.

Practici de sprijin

- (P,E) Stabiliți un număr de reguli adecvat vârstei copilului și dinamicii grupului. Fiți consecvenți în aplicarea regulilor și consecințelor.
- (P,E) Folosiți în mod repetat îndemnuri de tipul: *Acum așteptăm..., Întâi faci..., apoi faci...*
- (P,E) Găsiți modalități diferite prin care să evidențiați comportamentele adecvate ale fiecărui copil.
- (E) Realizați împreună desene sau colaje care ilustrează comportamente adecvate.
- (E) Reamintiți copiilor regulile și rutinele prin afișarea lor într-o formulă grafică accesibilă.
- (E) Afișați elemente specifice programului zilnic și regulilor de urmat, într-o manieră sintetică și accesibilă, la nivelul privirii lor.
- (E) Puneți la dispoziția copiilor o clepsidră, un ceas sau un semnal sonor care să-i atenționeze atunci când timpul pentru un anumit joc a expirat sau este rândul altui copil să se joace cu jucăria respectivă.
- (E) Stabiliţi rutine şi reguli, ţinând cont şi echilibrând, în mod flexibil, nevoile individuale ale copilului cu ale grupului.
- (E) Sprijiniți autoreglarea prin stabilirea succesiunii activităţilor, *întâi/apoi* sau *planificați/realizați*, folosind imagini atunci când este cazul (de ex.: *Mai întâi ne spălăm pe mâini, apoi luăm micul dejun*).
- (E) Motivați toți copiii prin discuții (de ex.: *Să ne amintim ce comportamente potrivite au fost identificate azi*). După câteva zile veți observa că unii copii vă atrag atenția să discutați gesturile frumoase.

continuare în pagina următoare

61-84 de luni

Indicatori

222. Se joacă sau lucrează fără să îi deranjeze pe ceilalți.
223. Își adaptează comportamentul în funcție de regulile diferitelor situații (vorbește în șoaptă când merge la teatru, respectă intervalele de timp stabilite și programul pentru utilizarea tehnologiei etc.).
224. Își exprimă dezacordul față de comportamente incorecte (*Nu este corect, Așteaptă-ți rândul*).
225. Respectă reguli de participare la activități și joc.
226. Participă la activități în grupuri mici sau mai mari, uneori în rol de conducător, alteori ca executant.
227. Aplică independent regulile în situații noi, dar asemănătoare.
228. Explică celorlalți reguli din familie, de la grupa mare sau clasa pregătitoare.

Practici de sprijin

- (P,E) Sprijiniți copiii în realizarea legăturilor dintre acțiuni și emoții prin adresarea unor întrebări specifice și directe și prin interpretarea emoțiilor care se află la baza comportamentelor; încurajați-i să se exprime atunci când se simt nedreptățiți sau frustrați.
- (P,E) Ajutați-i pe copii să anticipeze consecințele anumitor acțiuni, fapt ce contribuie la rezolvarea eficientă a problemelor și la dezvoltarea empatiei acestora. Faceți împreună cu copiii planuri zilnice, identificând elementele de noutate față de rutina cunoscută.
- (P,E) Dați copilului posibilitatea să interacționeze cu copii și adulți în contexte cât mai diverse. Valorificați în mod flexibil diferențele culturale derivate din valorizarea diferită a relației dintre autonomie și supunere, sau regula de a-și aștepta rândul ori de a nu vorbi deodată cu alții.
- (P,E) Oferiți-i ocazia de a-și aprecia propriul comportament în raport cu persoane, personaje și situații cunoscute.
- (P,E) Permiteți copilului să experimenteze consecințele nerespectării regulilor, asigurându-vă că toți cei implicați sunt în siguranță.
- (E) Amintiți de fiecare dată când desfășurați activități individuale cu mai mulți copii că suntem mai eficienți dacă ne concentrăm asupra activității noastre, fără să deranjăm sau să fim deranjați, în timp ce lucrăm. Dați exemplu prin comportamentul dvs., intervenind numai atunci când este necesar.
- (E) Comunicați cu claritate regulile și comportamentele așteptate, argumentând. Organizați vizite implicând toți copiii, modelând comportamentul dezirabil prin propriul exemplu.

continuare în pagina următoare

37-60 de luni (continuare)

Practici de sprijin

- (E) Oferiți oportunități de aplicare a normelor de conviețuire socială, de utilizare a formulelor de politețe în diferite situații (de ex. jocuri libere, jocuri de creație).
- (E) Organizați jocuri, piese de teatru, lecturi, pentru ilustrarea respectării/nerespectării unor reguli și a consecințelor lor, pentru a-i ajuta pe copii să facă distincția dintre comportamentele adecvate și cele neadecvate.

61-84 de luni (continuare)

Practici de sprijin

- (E) Dați copiilor posibilitatea ca pentru unele activități libere să se înscrie, de ex. desenând un simbol sau notând numele. Pentru respectarea rândului, puneți la dispoziția copiilor o clepsidră sau un ceas și, împreună cu ei, puteți alege un responsabil cu timpul.
- (E) Identificați și sprijiniți suplimentar copiii introvertiți, care interacționează cu dificultate cu ceilalți, fie că nu au fost suficient stimulați, nu li s-a oferit oportunitatea de a-și exersa abilitățile sociale, fie că au trăit într-un mediu mai autoritar.
- (E) Creați condiții pentru exersarea regulilor de conduită prin jocuri și dramatizări.
- (E) Susțineți fiecare copil să povestească ce i s-a întâmplat în diferite medii/contexte/situații din perspectiva relației dintre reguli și consecințele lor în viața socială.

Notițe

B.1. Subdomeniul: Dezvoltarea socială

B.1.4. Aspect specific: Dezvoltarea comportamentului prosocial

Reper 6: Copilul ar trebui să fie capabil să își asume responsabilități, să negocieze și să participe la luarea deciziilor.

naștere-18 luni

Indicatori

229. Acceptă intervențiile adulților pentru a negocia disputele privind jucăriile.

Practici de sprijin

- (P) Amenajați un scaun în care copilul poate să stea la masă împreună cu ceilalți membri ai familiei, de când dobândește posibilitatea să stea în șezut, având grijă să îi oferiți feluri de mâncare adecvate vârstei sale.
- (P,E) Creați oportunități pentru ca împărțirea jucăriilor să reprezinte primul pas în învățarea comportamentelor prosociale. Valorificați faptul că este o situație care apare cu mare frecvență (de ex. în familie, dacă sunt mai mulți frați, la locul de joacă ori în serviciul pentru copilăria timpurie).
- (P,E) Modelați comportamentul prosocial prin propriul exemplu.

19-36 de luni

Indicatori

230. Începe să împartă și să înapoieze jucării cu ajutorul adulților.
231. Menționează preferințe și intenții simple.
232. Cu ajutorul unui adult, vorbește cu alt copil pentru a rezolva un conflict.

Practici de sprijin

- (P) Oferiți copilului oportunitatea de a participa efectiv la alegerea hainelor cu care se va îmbrăca, alimentelor pe care le va consuma etc.
- (P,E) Oferiți sprijin pentru împărțirea jucăriilor. Puteți întreba: *Te mai joci cu jucăria X? Poate acum să o ia Y? Vrei să o mai păstrezi?* Puteți să utilizați jocul cu diferite obiecte pe care le aruncați, împingeți sau rostogoliți de la unul la celălalt (de ex. baloane colorate, mingi etc.).
- (P,E) Modelați comportamentul copiilor realizând o activitate împreună cu aceștia (de ex. desenatul) și aduceți o singură cutie de culori. În timp ce desenați, rugați-i pe copii, pe rând, să vă dea un creion și apreciați gestul lor (de ex.: *Dă-mi, te rog, și mie creionul galben. Mulțumesc!*).
- (P,E) Creați oportunități și încurajați copilul să își exprime intenția de a realiza anumite lucruri, pentru a o face cunoscută și celorlalți.
- (E) Dați fiecărui copil suficient timp pentru a discuta și negocia înainte de a interveni atunci când apare un conflict. Explicați importanța rezolvării pozitive a conflictelor, de ex.: *Ce bine ne pare când un copil ne dă și nouă cercul! Ne jucăm împreună! Și noi putem da altor copii jucăriile noastre.*

37-60 de luni

Indicatori

233. Participă la luarea deciziilor cu ajutorul adulților.
234. Utilizează diverse strategii pentru a participa la un joc (negociere, schimb).
235. Aplică strategii simple pentru a rezolva adecvat problemele, fie individuale, fie de grup (cere ajutorul unui adult).
236. Negociază cu alți copii rezolvarea unei probleme, ajutat de un adult.
237. Își exprimă drepturile și motivele în negocierea conflictelor (*Îți dau pasta de lipit după ce termin eu de lipit două hârtii*).

Practici de sprijin

- (P) Discutați cu copilul despre activități comune, de ex.: *Ce vrei să facem azi?, Ce mâncare pregătim?*
- (P) Invitați acasă sau la un loc de joacă cel mult doi copii cu care copilul să exerseze abilitățile sociale.
- (P) Discutați și decideți împreună cu copilul activitățile comune în timpul liber.
- (P,E) Oferiți cât mai des copilului posibilitatea de a lua decizii (de ex. oferiți două ținute din care să aleagă cu ce să se îmbrace, două povești pentru momentul de lectură).
- (P,E) Oferiți copilului sugestii pentru rezolvarea problemelor, de ex.: *Dacă ne jucăm pe rând, o să ajungă fiecare la calculator*.
- (P,E) Cereți copilului să rezolve singur sarcini în care știți că va avea succes pentru a-i da încredere în forțele proprii. Dacă nu este pregătit, se va simți speriat și copleșit de această situație și există riscul să refuze pe viitor implicarea în activitate.
- (P,E) Citiți copilului povești și povestiri, inventați cu ajutorul păpușilor situații în care personajele rezolvă conflictele în mod constructiv.
- (E) Acordați atenție și sprijin suplimentar tuturor copiilor care întâmpină dificultăți.
- (E) Oferiți alegeri astfel încât fiecare copil să poată lua decizii și să simtă mai mult control asupra mediului său.

61-84 de luni

Indicatori

238. Ține cont de dorințele și nevoile altor copii.
239. Folosește multiple strategii pentru rezolvarea conflictelor (își exprimă opinia, negociază, cere ajutorul adultului).
240. Caută soluții pentru rezolvarea problemelor apărute în interacțiunea cu copiii, fără a-l implica pe adult.
241. Evită situațiile care duc la conflict.
242. Acceptă responsabilități și le respectă.
243. Încearcă să repare sau să corecteze consecințele eventual distructive ale acțiunilor sale.
244. Ia decizii simple cu minimă supervizare din partea adultului (mâncare, îmbrăcăminte, jucării, cărți).

Practici de sprijin

- (P,E) Dați copilului ocazia să descrie faptele, ca pas important în a-l învăța să vorbească despre comportament și nu despre persoană, să evite blamările și etichetările.
- (P,E) Încurajați tentativele de rezolvare a conflictelor, cerându-i părerea: *Ce crezi că ar trebui să facem ca să rezolvăm această problemă?*
- (P,E) Discutați cu copiii alternative pentru diverse situații. Încurajați-i să manifeste atitudini tolerante față de reacțiile emoționale care sunt exprimate în jurul lor, chiar dacă acestea sunt în opoziție cu trăirile proprii.
- (P,E) Acordaţi copiilor ocazii de a face alegeri.
- (P,E) Susţineţi copiii în alegerile proprii şi în analiza variantelor.
- (E) Facilitați exprimarea emoțiilor trăite de fiecare copil atunci când alți copii nu vor să împartă jucării cu el, pentru a-i permite să conștientizeze mai bine consecințele acestui comportament.
- (E) Facilitați realizarea de activități care să permită tuturor copiilor să negocieze rezolvarea conflictelor (de ex. joc dramatic, construcții, folosirea de costume specifice diverselor evenimente etc.).
- (E) Dați tuturor copiilor suficient timp pentru a discuta, negocia și dobândi sentimentul de control.
- (E) În situațiile în care au comis o greșeală, familiarizați copiii cu modele de conduită, discutând exemple din povești, poezii, filme. Valorificați situații cotidiene pentru a le demonstra copiilor cum pot fi remediate anumite greșeli.
- (E) Daţi fiecărui copil posibilitatea de a-şi alege responsabilităţile la nivelul grupei/clasei şi activităţile libere în care se implică.
- (E) Valorificaţi situaţii cotidiene pentru a prezenta copiilor modele de negociere şi remediere.
- (E) Implicați toți copiii în rezolvarea problemelor din clasă, antrenând abilități de rezolvare a conflictelor (de ex. vorbiți despre problemă și emoțiile asociate și negociați soluții).

B.1. Subdomeniul: Dezvoltarea socială

B.1.4. Aspect specific: Dezvoltarea comportamentului prosocial

Reper 7: Copilul ar trebui să fie capabil să manifeste empatie față de celelalte ființe.

naștere-18 luni

Indicatori

245. Urmărește cu atenție mișcările și reacțiile ființelor din jur.
246. Reacționează când o ființă manifestă bucurie sau suferință.

Practici de sprijin

- (P,E) Oferiți copilului o varietate de medii sigure pe care să le exploreze.
- (P,E) Vorbiți-le întotdeauna clar și pe un ton prietenos când efectuați diferite activități cu copilul.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului oglinzi care nu se sparg și ocazii pentru a vedea fețe și manifestări emoționale diverse.
- (P,E) Dovediți respect pentru varietatea manifestărilor emoționale în grupuri culturale diferite.
- (P,E) Modelați prin propriul exemplu comportamentul empatic față de copii, adulți, animale.

19-36 de luni

Indicatori

247. Remarcă dacă ceilalți copii sunt triști sau veseli.
248. Demonstrează conștientizarea stărilor emoționale diferite prin jocul de rol (ia în brațe păpușa care plânge).

Practici de sprijin

- (P,E) Folosiți în conversațiile cu copiii cuvinte care descriu emoții (de ex. vesel, supărat, furios); încurajați copiii să fie atenți la cei din jurul lor.
- (P,E) Vorbiți-le zilnic copiilor despre ce anume simțiți în anumite ocazii și încurajați-i să vorbească despre emoțiile lor.
- (P,E) Oferiți oportunități pentru a identifica emoțiile prin folosirea imaginilor, afișelor, oglinzilor, jocurilor cu păpuși care reflectă culturi diferite.
- (P,E) Alegeți cântece, povești sau poezii cu diferite situații care declanșează emoții și determină trăiri empatice (de ex. *Căsuța din oală*).

37-60 de luni

Indicatori

249. Exprimă sentimente și emoții față de personaje din povești (*țin cu fata moșului, biata capră, săracul cocoș* etc.).
250. Exprimă sentimente și emoții față de semeni.
251. Arată empatie față de suferința fizică sau emoțională a celorlalți copii.
252. Calmează copiii de vârstă apropiată cu ajutorul adulților.

Practici de sprijin

- (P,E) Atunci când apare un conflict între doi copii, arătați înțelegere față de ambii. Numiți și discutați despre emoții și trăiri (de ex.: *Ești trist/ă pentru că…*).
- (P,E) Validați emoțiile și modul de gândire al copilului (de ex.: *Înțeleg de ce te simți așa*).
- (E) Susțineți fiecare copil să identifice emoțiile analizând expresiile faciale, tonul vocii, postura corpului.
- (E) Încurajați fiecare copil să înțeleagă emoțiile, ideile și acțiunile celorlalți prin citirea unor cărți, urmărirea unor desene animate sau filme. Centrați discuția pe stările emoționale.
- (E) Citiți povești în care personajele trec prin situații neplăcute; reamintiți-le copiilor cum s-au comportat personajele în acea situație (de ex.: *Îți mai amintești ce a făcut ariciul atunci când a fost necăjit de iepuraș?*). Apreciați-le răspunsurile.

61-84 de luni

Indicatori

253. Știe când să ofere ajutor în rezolvarea unei probleme, fără să acționeze în locul celuilalt.
254. Vorbește despre emoțiile celorlalți.
255. Liniștește membrii familiei sau prietenii care nu se simt bine (din proprie inițiativă).
256. Începe să înțeleagă cum e afectată viața oamenilor aflați în situații și contexte sociale și naturale diferite (sărăcie, dezastre naturale, război, pandemie etc.).

Practici de sprijin

- (P) Selectați împreună cu copilul jucării, haine, cărți din lucrurile personale, pentru donație.
- (P) Implicați copilul în activități ce includ grija față de animale (prin vizitarea unei ferme, asumarea responsabilității în îngrijirea unui animal etc.).
- (P,E) Creați oportunități pentru fiecare copil să își împărtășească și să discute despre trăirile emoționale.
- (P,E) Încurajați copilul să deseneze figura unui prieten când se simțea vesel, trist sau singur și să descrie situația.
- (P,E) Fiți un exemplu pentru copii dovedind grijă față de mediu și explicând efectele anumitor comportamente asupra mediului natural și social.
- (E) Oferiți explicații simple referitoare la comportamentul celorlalți copii, deoarece când copiii sunt capabili să recunoască indiciile verbale și fizice ale emoțiilor celorlalți, ei își pot dezvolta empatia și compasiunea față de aceștia.
- (E) Discutați de ce un personaj a reacționat într-un anumit mod într-o poveste, ținând cont de diferențele dintre culturi.
- (E) Sprijiniți fiecare copil să recunoască emoțiile celorlalți și încurajați-l să încerce să înțeleagă ce simte un alt copil, adresându-i întrebări de tipul: *Cum crezi că se simte acum X?*
- (E) Prezentați imagini cu oameni locuind în contexte economice diferite, discutați despre economisirea resurselor (apă, energie electrică, mâncare) și despre un consum echilibrat.
- (E) Demonstrați și implicați copiii în respectarea drepturilor celorlalți (de ex.: *Maria va da prima cu mingea, apoi va fi rândul tău*).

B.2. Subdomeniul: Dezvoltarea emoțională

B.2.1. Aspect specific: Dezvoltarea conceptului de sine

Reper 8: Copilul ar trebui să fie capabil să se perceapă în mod pozitiv, ca persoană unică, cu caracteristici specifice.

naștere-18 luni

Indicatori

257. Își explorează (își pipăie, își privește) propriul corp.
258. Reacționează prin sunete și gesturi când își aude numele.
259. Se recunoaște în oglindă.

Practici de sprijin

- (P) Îngrijiți cu afecțiune copilul, răspundeți tuturor nevoilor lui pentru dezvoltarea atașamentului, acordați-i timp pentru a-și explora corpul. Înainte de baie lăsați copilul câteva momente dezbrăcat ca să ia cunoștință tactil cu corpul lui, la fel când este schimbat. Masați și denumiți, în același timp, fiecare parte a corpului.
- (P,E) Folosiți prenumele copilului în timpul interacțiunilor.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului oglinzi care nu se sparg pentru a se privi și a se juca în fața lor.

19-36 de luni

Indicatori

260. Își spune numele și vârsta, dacă este întrebat.
261. Își exprimă apartenența de gen: *Sunt fată/Sunt băiat*.
262. Își recunoaște obiectele personale.
263. Atrage atenția asupra sa în fotografii sau în oglindă.

Practici de sprijin

- (P,E) Adresați-vă copilului utilizându-i prenumele. Creați povești despre el, invocând un personaj care are aceeași vârstă.
- (P,E) Folosiți numele persoanelor cu care interacționează.
- (P,E) Cultivați copiilor imaginea de sine pozitivă, evitând stereotipurile de gen de tipul *Fetele sunt drăguțe, băieții sunt puternici*.
- (P,E) Obișnuiți-l pe copil să își țină jucăriile în ordine, punându-i la dispoziție cutii și spații de depozitare.
- (P,E) Facilitați fiecărui copil contexte de a se descrie: *Am părul creț, sunt blond, am ochii albaștri* etc. Utilizați oglinzi autocolante/incasabile.
- (P,E) Evitați să spuneți *fată* sau *băiat* unui copil care nu corespunde acestui gen, ca mod de alintare sau de negare a unei realități.
- (P,E) Desenați cu markere nepermanente pe oglindă, pentru a obține autoportretul.
- (E) Aduceți în spațiul grupei fotografii cu copiii și cu familiile lor. Raportați-vă la ele în cadrul jocurilor/activităților.

37-60 de luni

Indicatori

264. Își spune corect numele, prenumele și vârsta.
265. Folosește corect pronumele (la persoana I singular în loc de persoana a III-a pentru a se referi la sine).
266. Descrie membrii familiei, asociindu-le corect statutul și spunându-le numele.

Practici de sprijin

- (P,E) Încurajați copilul să povestească despre familia lui sau să o deseneze.
- (P,E) Dați fiecărui copil ocazia de a se prezenta în situații diferite (de ex. la joacă, la grădiniță, la medic, la întâlnirile cu vecinii).
- (E) Folosiți în adresare prenumele fiecărui copil. La începutul anului școlar, organizați jocuri pentru memorarea prenumelor.
- (E) Notați numele copilului și datați toate lucrările. Ajutați fiecare copil să-și personalizeze lucrările prin lipirea etichetelor cu numele său, prin scriere după model.
- (E) Utilizaţi fotografiile tuturor copiilor ca bază pentru realizarea de desene, colaje, picturi, construcţii cu materiale din natură (de ex. seminţe, sâmburi, pietre, dopuri de plută) sau materiale reciclabile.
- (E) Construiți oportunități astfel încât fiecare copil să vorbească liber despre sine și despre ceilalți, cu referire și la caracteristici lingvistice și culturale diferite (de ex. prezentarea unor obiecte personale, colecții, preferințe, talente).
- (E) Facilitați descrierea vieții în familie, valorificând diferențele privind structura familiei, caracteristici economice, profesionale, culturale, lingvistice sau mediu de rezidență. Invitați membri ai familiei la activitățile din grădiniță.

61-84 de luni

Indicatori

267. Cunoaște ziua, luna, orașul și țara în care s-a născut, precum și numărul de telefon.
268. Împărtășește celorlalți informații despre sine.
269. Solicită liniște și spațiu.
270. Demonstrează conștientizarea schimbărilor care se produc în sine și în mediu (copilul crește, plantele au un ciclu de viață).
271. Dă dovadă de încredere în abilitățile sale în formare.
272. Are o imagine pozitivă despre sine.

Practici de sprijin

- (P,E) Utilizați jocul dramatic pentru a conștientiza valoarea informațiilor despre sine, de ex. când se preface că sună la salvare sau la pompieri, trebuie să comunice numele, adresa, telefonul.
- (P,E) Consolidați imaginea pozitivă prin evidențierea calităților copiilor, a faptelor bune pe care le fac.
- (P,E) Amenajați în casă și în sala de grupă/clasă un spațiu în care copilul se poate retrage când se simte obosit sau trist (de ex. puteți dota spațiul cu perne și se poate asculta muzică la căști).
- (P,E) Încurajați adresarea de complimente. Evidențiați succesele copiilor, apreciați eforturile lor.
- (E) Realizați împreună cu toți copiii calendarul zilelor de naștere, pe care îl folosiți la grupă/clasă pentru a pregăti aniversările.
- (E) Adresați-vă tuturor copiilor folosind prenumele și cereți-le și lor să se adreseze unul altuia în același fel. Folosiți jocuri pentru a memora prenumele celorlalți colegi de grupă/clasă.
- (E) Propuneți copilului să-și aleagă activități în funcție de ceea ce preferă și ce îl interesează; discutați în grupuri mici despre preferințele copiilor (de ex. convorbiri pe temele *Activitatea mea preferată, Locul meu preferat, Jocul meu preferat* etc.). Încurajați copiii să arate și să argumenteze aceste preferințe.
- (E) Respectați nevoia de intimitate a fiecărui copil.
- (E) Încurajați copilul să descrie acțiunile sale și ale copiilor în general; discutați despre ce poate face fiecare din ei. Implicați toți copiii în jocuri care dezvoltă abilitățile verbale, cognitive și motorii, oferindu-le oportunitatea de a se simți competenți în cât mai multe domenii de activitate.
- (E) Desfăşuraţi jocuri de autocunoaştere în care copiii să descrie caracteristici personale (de ex.: *Eu sunt..., eu nu sunt...*).
- (E) Creați oportunități pentru toți copiii de a discuta despre ciclul de viață al plantelor, animalelor, despre viața oamenilor. Creați un grafic cu caracteristicile copiilor din grupă (de ex. înălțime, greutate, preferințe) la începutul/sfârșitul fiecărui an școlar pentru a sesiza evoluția fiecăruia.

B.2. Subdomeniul: Dezvoltarea emoțională

B.2.2. Aspect specific: Dezvoltarea expresivității emoționale

Reper 9: Copilul ar trebui să fie capabil să recunoască și să exprime adecvat o varietate de emoții.

naștere-18 luni

Indicatori

273. Țipă, utilizează expresii faciale și mișcări corporale pentru a-și exprima emoțiile.
274. Răspunde la manifestările celorlalți (plânge atunci când și alți copii plâng).
275. Zâmbește, gângurește sau râde ca răspuns la interacțiunile pozitive cu adulții.
276. Se încruntă când nu reușește să facă ceva.

Practici de sprijin

- (P,E) Reacționați pozitiv (verbal sau prin expresii faciale) la plânsul copilului sau la alte comportamente prin care acesta se exprimă. Acordați atenție copilului dacă plânge sau emite sunete. Dați-i răspunsuri verbale și tactile (mângâiați-l, luați-l în brațe).
- (P,E) Manifestați empatie față de alți adulți, copii sau animale.
- (P,E) Oferiți alinare copilului în situații stresante.
- (P,E) Jucați-vă cu copilul provocându-i reacțiile prin grimase, mișcări neobișnuite sau sunete amuzante (de tipul *Cucu-bau*).
- (P,E) Încurajați copilul să continue folosind expresii de tipul *Foarte bine!*, *Bravo!*, *Aproape ai reușit!* și arătați-i cum să rezolve problema cu care se confruntă (dacă după mai multe încercări nu reușește singur).

19-36 de luni

Indicatori

277. Recunoaște emoții simple (teamă, bucurie, tristețe, furie).

Practici de sprijin

- (P,E) Ajutați-i pe copii să înțeleagă cuvintele care exprimă emoții; cuvintele referitoare la emoții pun probleme copiilor, deoarece se referă la stări emoționale neobservabile.
- (P,E) Inițiați jocuri de dezvoltare a expresivității, prin care copiii să simuleze o expresie de bucurie, entuziasm, tristețe, frică etc. Folosiți păpuși, marionete, cântați cântece care conțin stări emoționale, ascultați muzică (genuri și ritmuri diferite).
- (P,E) Analizați expresiile personajelor de desene animate. Descrieți imaginile cărților cu povești și vorbiți despre stările emoționale ale personajelor.
- (P,E) Insistați pe exprimarea verbală și nonverbală a emoțiilor trăite mai ales în cazul copiilor care sunt frustrați, furioși sau iritabili.
- (P,E) Stimulați fiecare copil să vorbească despre emoțiile lui, să redea verbal și prin mimică emoțiile personajelor din filme și cărți.
- (P,E) Utilizați jocuri de selectare a cuvintelor despre emoții, a poeziilor, poveștilor despre dispoziție, sentimente.
- (P,E) Dați copiilor posibilitatea să discute despre faptul că unele comportamente expresive emoțional le folosesc pentru a substitui, masca, diminua sau maximiza expresivitatea lor emoțională în concordanță cu anumite situații (de ex. un copil își exagerează exprimările afective plângând pentru a obține atenție sau a primi răspuns din partea adulților). Reacționați astfel încât copilul să înțeleagă că i-ați decodat corect expresiile emoționale.

37-60 de luni

Indicatori

278. Recunoaște și denumește emoțiile. Asociază emoțiile cu cuvinte și expresii faciale sau corporale.
279. Răspunde la emoții în contexte diferite.
280. Își exprimă emoțiile prin joc și activități artistice.

Practici de sprijin

- (P,E) Stimulați denumirea emoțiilor de către copii pentru că aceasta contribuie la reamintirea unor evenimente; fără o etichetă verbală a emoțiilor, copiii pot să nu realizeze că acel comportament provoacă o emoție.
- (P,E) Încurajați copilul să prezinte în fața celorlalți diferite modalități de exprimare a emoțiilor, sentimentelor.
- (P,E) Creați contexte diferite pentru exprimarea emoțiilor fiecărui copil prin muzică, dans, desen, pictură, modelaj, lectură etc.
- (P,E) Discutați despre întregul spectru de emoții și evitați descurajarea emoțiilor neplăcute, validând toate emoțiile copilului.
- (P,E) Fiți partenerii copilului în jocuri de rol, astfel încât să preia stilul de expresivitate facială, comportamentul verbal și nonverbal.
- (E) Folosiți reflectarea emoțiilor în faza în care copiii învață despre acestea și încă nu le știu denumirea: fără să întrebați copilul cum se simte, încercați să identificați emoția copilului și apoi să i-o transmiteți sub formă de întrebare sau afirmație.
- (E) Desfășurați jocuri pentru recunoașterea, denumirea și identificarea cauzelor care produc diferite emoții în care să implicați toți copiii.

61-84 de luni

Indicatori

281. Împărtășește celorlalți trăirile/emoțiile sale (copiilor de vârstă apropiată, adulților din anturaj).
282. Reacționează emoțional într-o manieră adaptativă și flexibilă în contexte sociale variate.
283. Își verbalizează emoțiile.
284. Are mimică adecvată sensului mesajului transmis de altcineva.

Practici de sprijin

- (P,E) Încurajați în permanență copilul să utilizeze cuvinte și expresii ce denumesc stări emoționale. Adresați copilului întrebări de genul: *Cum te simți?*, *Cum te face acest lucru să te simți?*, *Cum te simți atunci când...?* pentru a-l ajuta să-și identifice propriile emoții. Copilul va învăța astfel că este normal să experimenteze diverse emoții și să vorbească despre ele.
- (P,E) Utilizați mesajele la persoana I singular pentru exprimarea propriilor emoții, păreri, așteptări (de ex., în loc de *Tu m-ai supărat*, puteți spune *M-am supărat când nu ai venit la mine*; astfel îi veți învăța pe copii să se exprime și ei în același mod).
- (P,E) Apreciați și încurajați copiii atunci când fac față unei situații frustrante.
- (P,E) În conversațiile cu copiii faceți referiri directe la emoții și la comportamentele generate de acestea.
- (E) Propuneți jocuri de asociere a sunetelor, culorilor, mișcărilor cu diverse emoții.
- (E) Implicați toți copiii în diferite activități artistice (pictură, desen) și întrebați-i ce fac și cum anume se simt. Dacă încep să vă descrie un eveniment, un vis sau o emoție simțită, ascultați-i cu atenție și oferiți-le sprijin spunând *Înțeleg* sau *Și apoi?*
- (E) Oferiţi materiale și activități (de ex. desen, scriere, pictură, dans, joc de rol, construcţii) care îi ajută pe copii să exprime o gamă largă de emoții legate de sine și de alții folosind cuvinte și acțiuni adecvate.
- (E) Dialogați cu copiii despre emoțiile trăite la activitățile de grup (vizionarea filmelor, audierea muzicii, dansuri, ascultarea poveștilor etc.).
- (E) Examinați imagini, fotografii și propuneți tuturor copiilor să identifice emoțiile.
- (E) Exersaţi expresii faciale specifice anumitor emoţii prin jocuri de imitaţie, mimă (de ex. *Fă ca mine, Ghici cum mă simt acum*).
- (E) Oferiţi fiecărui copil aprecieri pozitive, descriptive atunci când etichetează emoțiile.

B.2. Subdomeniul: Dezvoltarea emoțională

B.2.3. Aspect specific: Dezvoltarea autocontrolului emoțional

Reper 10: Copilul ar trebui să fie capabil să își regleze trăirile emoționale.

naștere-18 luni

Indicatori

285. Își exprimă nevoile prin sunete și mișcări.
286. Se relaxează când se simte confortabil (când i se vorbește calm, este luat în brațe etc.).
287. Își găsește singur alinare când este obosit (ține o jucărie sau pledul preferat).

Practici de sprijin

- (P) Manifestați grijă pentru nevoile copilului, comportându-vă astfel încât să simtă că sunteți aproape de el atunci când se modifică anumite variabile din mediu (de ex. când plecați de acasă).
- (P,E) Vorbiți copilului și răspundeți-i prin expresii faciale; comportați-vă astfel încât să vadă receptivitatea față de nevoile sale.
- (P,E) Reacționați la orice sunet pe care îl emite copilul, încercând să identificați cu glas tare ceea ce credeți că solicită acesta.
- (P,E) Asigurați confortul copilului stând aproape de el și comportându-vă conform rutinei familiare.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului obiectele cu care este obișnuit și care îl liniștesc (de ex. melodia de culcare, jucărie, pled etc.).

19-36 de luni

Indicatori

288. Numește câteva emoții (bucurie, tristețe, teamă, furie).
289. Caută sprijin emoțional când trăiește emoții intense.
290. Începe să-și controleze pornirile/impulsurile (spune *Nu* obiectelor pe care i se interzice să le ia).

Practici de sprijin

- (P,E) Încurajați copilul să își recunoască emoțiile și modelați-i comportamentul prin propria expresivitate emoțională. Utilizați imagini cu reprezentarea unor stări diferite.
- (P,E) Discutați cu copilul despre ceea ce simte.
- (P,E) Încurajați copilul să-și amâne realizarea dorințelor pentru un timp. (de ex.: *Nu putem să mâncăm acum prăjitură, pentru că mai e foarte puțin timp până la masa de prânz. După ce te trezești, cu siguranță o să mănânci* sau *Nu putem merge în acest moment să cumpărăm creioane colorate, căci este târziu și trebuie să ajungem la bunica, ne așteaptă. Când plecăm de la ea, îți promit că mergem*.)
- (E) Creați situații în care fiecare copil să identifice propriile emoții și emoțiile altor persoane. Organizați jocuri și observați-i comportamentul la centrul *Colțul căsuței* sau *Joc de rol*.
- (E) Organizați jocuri cu mișcare la semnal (de ex. *Stăm pe loc până auzim clopoțelul*).

37-60 de luni

Indicatori

291. Se calmează cu ajutorul adultului (merge într-un loc liniștit sau cere să i se citească din cartea preferată când este trist).
292. Face față sarcinilor fără să manifeste frustrări foarte mari.
293. Are răbdare până i se oferă atenție sau o recompensă.
294. Face referire la dorințele și gândurile celorlalți când interpretează comportamentul lor.

Practici de sprijin

- (P,E) Stabiliți un loc liniștit, cunoscut de copil, în care se poate uita pe o carte sau poate desena singur atunci când se simte trist sau obosit. Stați alături de fiecare copil în astfel de situații.
- (P,E) Discutați cu copiii și despre emoții pozitive/plăcute, și despre emoții negative/neplăcute. A nu vorbi despre emoțiile negative/neplăcute le poate induce copiilor ideea că emoțiile nu trebuie exprimate, ceea ce afectează capacitatea de reglare emoțională a acestora. Sugerați activități interesante pentru copii sau încorporați sarcina dificilă în ceva plăcut.
- (P,E) Puneți la dispoziția copiilor o clepsidră, o jucărie cu sonerie sau un ceas, care să-i atenționeze atunci când timpul pentru un anumit joc a expirat sau este rândul altui copil să se joace cu jucăria respectivă. Apreciați-i pentru răbdare.
- (P,E) Oferiți și cereți exemple de situații în care v-ați simțit bine sau nu și discutați despre ele cu copiii.
- (P,E) Oferiți explicații referitoare la realizarea sarcinilor, modelați prin propriul comportament disponibilitatea de a face ceea ce ți se cere, îndrumați copiii în coordonarea acțiunilor pentru atingerea scopului.
- (E) Exersați împreună cu toți copiii tehnici de autoreglare (exerciții de respirație, *mindfulness*, muzică).
- (E) Selectați situații din viața copiilor și demonstrați-le că fiecare copil are dorințele și nevoile sale. Valorificați momentele potrivite în situațiile cotidiene pentru a-i ajuta să țină cont și de dorințele și nevoile altora.
- (P) Creați în mod regulat situații în care să fie motivați să amâne o recompensă imediată, dar mică, pentru o recompensă ulterioară unei activități, dar mai substanțială (de ex.: *Poți să te uiți la desene animate acum, dar după ce îți strângi jucăriile putem pleca la plimbare în parc*).

61-84 de luni

Indicatori

295. Încearcă să își controleze manifestarea emoțiilor (mai ales a celor neplăcute).
296. Încearcă să rămână calm când situația se modifică sau când nu reușește să realizeze ceva (își controlează furia).
297. Își exprimă propriile trăiri în mod constructiv, fără să se certe.
298. Își modifică expresia și comportamentul în funcție de context.

Practici de sprijin

- (P,E) Oferiți ghidaj emoțional, dat fiind faptul că, deși la această vârstă copiii apreciază prietenii de aceeași vârstă cu ei, continuă să apeleze la adulți (mai ales la familii) pentru ajutor.
- (P,E) Facilitați exersarea și aplicarea de strategii de reglare emoțională precum: identificarea de soluții alternative adecvate la problemele cu care se confruntă, înlăturarea cauzei, solicitarea ajutorului unui adult/coleg.
- (P,E) Discutați cu copilul comportamentul anumitor personaje care ilustrează faptul că recunoașterea greșită a mesajului emoțional atrage după sine apariția unor dificultăți în relațiile sociale.
- (P,E) Încurajați autoevaluarea copilului și nu faceți comparații cu alți copii: copiii devin critici cu ei înșiși în caz de eșec.
- (E) Sprijiniți toți copiii în manifestarea și autoreglarea emoțiilor adecvate în contexte diferite.
- (E) Creați situații în care copiii să recunoască emoțiile pe baza componentei nonverbale: expresie facială, postură și să interpreteze corelarea acestora cu contextul.
- (E) Desfăşuraţi jocuri de *mindfulness* prin care copiii să-și dezvolte empatia, să înveţe să-şi gestioneze emoțiile zilnice și să participe la crearea stării de bine.
- (E) Examinați împreună imagini și propuneţi copiilor să identifice emoţiile persoanelor.
- (E) Oferiți timp pentru jocuri simbolice în care copiii interpretează roluri așa cum le percep ei și cum le înțeleg semnificația. Interveniți în jocuri cu roluri noi pentru a reconfigura contextul jocului și a determina reacții și comportamente diverse.
- (E) Inițiați jocuri/cântece pentru prevenirea apariției și gestionarea furiei (de ex. tehnica țestoasei, distragerea atenției).
- (E) Utilizaţi poveşti şi reprezentări vizuale (fișe, jetoane, postere care prezintă situaţii cauză-efect) pentru a sprijini însuşirea strategiilor sociale dezirabile.
- (E) Exersați cu toți copiii tehnici adecvate și specifice pe care le pot folosi pentru a-şi canaliza furia, a-și diminua frica, a-și tempera entuziasmul și a se calma (de ex.: *solicitaţi ajutorul unui adult, respiraţi adânc de trei ori, folosiți cuvinte care vă liniştesc, ieşiţi din joc şi mergeţi într-un loc sigur pentru a vă relaxa, a asculta muzică liniştitoare sau a modela cu lut*).

Notițe

C

CAPACITĂȚI ȘI ATITUDINI ÎN ÎNVĂȚARE

SUMAR

C. CAPACITĂȚI ȘI ATITUDINI ÎN ÎNVĂȚARE

C.1. Subdomeniul: Curiozitate și interes

- Reper 1: Copilul ar trebui să fie capabil să manifeste curiozitate și interes să experimenteze și să învețe lucruri noi 72

C.2. Subdomeniul: Inițiativă

- Reper 2: Copilul ar trebui să fie capabil să aibă inițiativă în interacțiuni, jocuri și activități 76

C.3. Subdomeniul: Persistență și perseverență

- Reper 3: Copilul ar trebui să fie capabil să continue realizarea sarcinii, chiar dacă întâmpină dificultăți 78

C.4. Subdomeniul: Creativitate

- Reper 4: Copilul ar trebui să fie capabil să manifeste creativitate în activitățile zilnice 82

Acest domeniu este diferit de cele anterioare, deoarece cuprinde abilități ce ar putea fi considerate ca aparținând altor domenii, precum cel cognitiv sau socioemoțional.

Formularea lui intenționat separată marchează importanța pe care i-o acordăm în dezvoltarea globală a copilului, considerând că dezvoltarea acestor capacități și atitudini începând din perioada copilăriei pune bazele învățării pe tot parcursul vieții.

Curiozitatea și interesul ca subdomeniu se referă la dorința copilului de investigare a realității din jur, de a o cunoaște mai bine și la interesul său de a afla lucruri noi, de a ști și a dori să învețe cât mai multe despre tot ce-l înconjoară. Acestea sunt două motoare cognitive și motivaționale care susțin procesul învățării.

Inițiativa se referă la dorința copilului de a participa la activități de învățare și joc, de a iniția acțiuni individuale sau în grup. Inițiativa presupune încredere, dorință, motivație și pune bazele capacității autonome de învățare.

Persistența și perseverența reprezintă subdomeniul ce vizează capacitatea copilului de a-și concentra atenția asupra unei sarcini și de a o duce la bun sfârșit, chiar dacă întâmpină dificultăți. Această capacitate dezvoltată în timp contribuie semnificativ la acumularea de progrese în învățare și se întrepătrunde mult cu resorturile de tip emoțional implicate în învățare.

Creativitatea vizează capacitatea copilului de a-și extinde singur cunoașterea pe baza cunoștințelor/experiențelor deja acumulate, utilizând modalități noi de combinare a lor în alte forme, dincolo de modurile convenționale, de găsire a unor soluții diferite pentru aceeași situație problematică, de construire a unor noi realități utilizând imaginea, cuvântul, sunetul, mișcarea, dansul, obiectele și materialele din jurul său.

C.1. Subdomeniul: Curiozitate și interes

Reper 1: Copilul ar trebui să fie capabil să manifeste curiozitate și interes să experimenteze și să învețe lucruri noi.

naștere-18 luni

Indicatori

299. Reacționează la sunete și lumini noi (de ex. se întoarce, se liniștește sau devine agitat).
300. Își manifestă curiozitatea prin explorarea mediului (de ex. întinde mâna să prindă ploaia).

Practici de sprijin

- (P,E) Asigurați copilului un mediu sigur și bogat în obiecte/jucării și surse de stimulare (vizuală, auditivă, tactilă). Numiți cu glas tare toate jucăriile oferite copilului, ca și obiectele din jurul său.
- (P,E) Stimulați copilul punându-i gradat la dispoziție o varietate de stimuli noi (de ex. jucării, jocuri care produc sunete, lumini).
- (P,E) Când este expus la sunete noi sau stimuli luminoși, adresați-vă copilului spunându-i pe nume și liniștiți-l.
- (P,E) Încurajați copilul care nu îndrăznește să exploreze lucruri noi.
- (E) Observați fiecare copil pentru a-i identifica preferințele, stilul de învățare, temperamentul.

19-36 de luni

Indicatori

301. Manifestă interes pentru activități și obiecte noi.
302. Pune întrebări despre oameni pe care nu i-a mai văzut și obiecte necunoscute.

Practici de sprijin

- (P,E) Asigurați gradat obiecte noi pe care copilul le poate explora. Descrieți-i locuri și oameni noi când mergeți în comunitate (de ex.: *Uite poștașul!*).
- (P,E) Dați copilului posibilitatea să interacționeze cu mai multe persoane, extindeți-i treptat aria de interacțiuni și încurajați-l să adreseze întrebări.
- (P,E) Puneți-i la dispoziție cărți și alte materiale accesibile care îi pot satisface interesul de cunoaștere.
- (P,E) Încurajați copilul să pună întrebări, fiind model pentru acesta. În cazul unui obiect cunoscut, întrebați *Ce este acesta?* Răspundeți cu promptitudine și pe înțelesul copilului la întrebările formulate de el.
- (P,E) Captați atenția copiilor cu jocuri diferite, pentru a le respecta și încuraja preferințele și opțiunile de joc.
- (P,E) Folosiți în jocurile cu copiii obiecte din natură sau din gospodărie care le-ar putea capta interesul (de ex. o pană, un polonic: *Ce este? Ce putem face cu ea/el?*).

37-60 de luni

Indicatori

303. Manifestă entuziasm față de plimbări, vizite în aer liber și în locuri noi.
304. Experimentează materiale noi și combinații noi de materiale.
305. Manifestă interes față de modul în care oamenii fac diverse lucruri și de ce le fac.
306. Formulează frecvent întrebările *De ce?* și *Cum?* pentru a înțelege ce se petrece în jur.
307. Își conturează domenii de interes (*Eroi și eroine*, *Cum se fabrică înghețata/jucăriile* etc.).

Practici de sprijin

- (P) Urmăriți împreună cu copilul programe de știință accesibile și oferiți-i explicații suplimentare. În absența resurselor tehnologice, inițiați discuții cu tematică științifică.
- (P,E) Organizați plimbări, vizite la muzee, excursii la diferite obiective.
- (P,E) Adresați încurajări copiilor atunci când explorează: *Bravo, hai să vedem ce se întâmplă cu zăpada în această zi însorită!*
- (P,E) Dați copilului posibilitatea să vă urmărească în timp ce realizați diverse activități (de ex. citiți, gătiți, șofați, îngrijiți plantele, folosiți calculatorul, faceți fotografii etc.) și folosiți-le ca pretexte de discuție.
- (P,E) Răspundeți cu răbdare întrebărilor copilului.
- (P,E) Încurajați copilul să formuleze singur răspunsuri adresând întrebări ajutătoare, dacă este nevoie.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului o varietate de materiale informative (enciclopedii pentru copii, cărți, resurse digitale deschise) și căutați împreună răspunsuri la întrebările lui.
- (P,E) Puneți la dispoziția copiilor jucării care pot fi folosite într-o varietate de moduri (de ex. piese pentru construcții, păpuși, diverse uniforme, medic, *loose parts*[1] etc.).
- (P,E) Oferiți copilului materiale, suporturi și instrumente pentru exersarea liberă a desenului, picturii, construcțiilor (din paie, bureți, pahare, dopuri, cutii), scrierii libere (de ex. în tăvițe cu orez, făină albă, mălai). Apreciați implicarea în proces, efortul, inițiativa manifestate.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului o varietate de materiale noi și încurajați-l să încerce diverse combinații.
- (E) Oferiți tuturor copiilor posibilitatea să colecționeze sau să creeze suveniruri care să le amintească unde au fost, ce au descoperit. Utilizați materialele colecționate pentru activități diverse (de ex. descriere, sortare, clasificare, numărare).

continuare în pagina următoare

[1] deșeuri netoxice ale diferitelor materiale – tuburi, furtunuri, bureți etc.

61-84 de luni

Indicatori

308. Formulează întrebări referitoare la schimbările din jur.
309. Caută informații noi legate de domeniile care îl interesează.
310. Își exprimă satisfacția în descoperirea și discutarea unor noi informații și situații.
311. Împărtășește celorlalți entuziasmul său legat de noi descoperiri.

Practici de sprijin

- (P,E) Încurajați copilul în demersurile sale exploratorii și apreciați-i contribuția.
- (P,E) Urmăriți împreună cu copiii emisiuni de știință, filme sau resurse educaționale deschise accesibile, cu conținut științific, și discutați despre acestea. Încurajați discuțiile de reflecție despre ce le-a plăcut, ce emoții au trăit în timpul vizionării.
- (P,E) Încurajaţi copilul să încerce să descifreze instrucţiunile jocurilor, modul de asamblare a unor obiecte, să citească reţete.
- (P,E) Puneţi la dispoziţia copilului instrumente simple (de ex. ciocan, şurubelniţă, centimetru de croitorie, cântar, vase gradate, lanternă) pentru a descoperi cum şi pentru ce activitate pot fi utilizate.
- (P,E) Furnizați materiale informative diverse (de ex. enciclopedii, reviste, cărți sau resurse digitale) și acordați sprijin când caută informații (inclusiv pe internet).
- (E) Practicați cu toți copiii activități de observare și de înregistrare a schimbărilor din jur și încurajați-i să formuleze întrebări referitoare la fenomenele urmărite.
- (E) Utilizați calendarul naturii la grupă/clasă.
- (E) Exersați metoda *Știu/Vreau să știu/Am aflat*.
- (E) Oferiți experiențe senzoriale cât mai variate, pe care copiii să le investigheze și să le descrie (folosind nisip, apă, zăpadă, gheață, noroi, *slime* etc.).
- (E) Puneţi la dispoziţia tuturor copiilor *borcane cu mirosuri* (borcane cu capace găurite care conţin materiale cu mirosuri familiare, de ex. coajă de portocală, ciocolată, suc de struguri, mentă) şi *sticle senzoriale* (care conţin combinaţii de lichide şi materiale solide). Invitați copiii să le exploreze, să se documenteze și să discute despre cele observate.
- (E) Inițiați jocuri de rol de tip *reporter – cercetător* în care să își prezinte descoperirile.
- (E) Organizați activități în care toți copiii să aibă ocazia să observe, să experimenteze diferite procese (de ex. topirea zahărului, evaporarea).
- (E) Stimulaţi copiii să participe la colectarea de materiale din natură (*Vânătoare de comori*). Amenajați o zonă pentru organizarea materialelor în colecţii, pe care apoi să le folosească în diverse activităţi.

continuare în pagina următoare

37-60 de luni (continuare)

Practici de sprijin

- (E) Încurajați conturarea unor domenii de interes, acordând atenție specială dimensiunii de gen; perpetuarea stereotipurilor de gen limitează dezvoltarea copiilor prin explorarea unui set redus de activități și prin construirea unui set de percepții reduse asupra propriilor competențe putând limita, de exemplu, angajarea în activități de tip STEAM/ȘTIAM.
- (E) Solicitaţi explicaţii fiecărui copil atunci când realizează o activitate, pentru a facilita înţelegerea relaţiilor de cauzalitate.
- (E) Oferiţi tuturor copiilor oportunităţi de a-şi folosi simțul auditiv pentru a identifica sunete şi a le pune în corespondență în perechi (de ex. sunetele produse de borcane sigilate umplute cu materiale precum agrafe metalice, orez, nuci, pietriș).
- (E) Puneţi la dispoziţia copiilor diverse materiale (cum ar fi pietre, țesături, diferite tipuri de hârtie, scoici, frunze, pene, jucării), astfel încât să-și folosească simțul tactil pentru a explora, descrie şi compara diverse texturi.
- (E) Discutați despre gusturi și mirosuri şi realizaţi grafice cu gustul diverselor alimente (de ex. dulce, sărat, acru, amar).
- (E) Obişnuiţi copiii să observe, să compare, să descrie lucruri din mediul înconjurător şi să culeagă date despre ele prin desen, numărare, diagrame, decupare de imagini, fotografii.
- (E) Plantați diferite semințe, apoi creați reviste științifice cu diagrame simple și desene pentru a înregistra observațiile privind creșterea plantelor.
- (E) Experimentați creșterea sau supraviețuirea plantelor prin schimbarea condițiilor (de ex.: *Ce s-ar întâmpla dacă o plantă ar trăi într-un dulap întunecat? Ce s-ar întâmpla dacă o plantă ar continua să primească apă prea multă sau în cantitate insuficientă? Ce s-ar întâmpla dacă punem o plantă în nisip, nu în pământ?*). Încurajați toți copiii să facă predicții și apoi să le compare cu rezultatele înregistrate.

61-84 de luni (continuare)

Practici de sprijin

- (E) Îndrumați copiii să observe, să descrie şi să înregistreze schimbările pe care le suferă animalele și plantele în funcţie de anotimp (de ex. hibernare, culoare, comportament, hrănire), apoi să le compare cu schimbările declanșate de anotimpuri în viața oamenilor (de ex. îmbrăcăminte, activități specifice anotimpului).
- (E) Ajutaţi copiii să compare și să constate diferenţe între funcțiile unor părți ale corpului oamenilor și animalelor (de ex. păsările folosesc aripi pentru a se mișca, melcii folosesc antene pentru a simți mediul, tigrul rupe mâncarea cu dinții, în timp ce omul folosește furculița și cuțitul).
- (E) Înregistrați împreună cu toți copiii date despre lucruri, peisaje, sunete, texturi și mirosuri în diferite momente ale zilei, în diferite zone ale clasei, în excursii și comparați datele. Utilizaţi fotografii, desene, cuvinte scrise pentru colectarea datelor în liste de control sau jurnale.
- (E) Realizaţi cu întreaga clasă jurnale pe diferite teme utilizând imagini, desene, grafice şi/sau descrieri.
- (E) Organizați oportunități de învățare astfel încât toți copiii să exploreze modul în care materialele pot suferi schimbări de structură prin înghețare, topire, dizolvare etc. (de ex. cristale de zahăr sau gelatină în apă) și prin combinarea cu alte materiale (de ex. pământ + apă = noroi).
- (E) Organizați activități în care copiii experimentează un mediu fără unul dintre simțuri – *excludere senzorială* (de ex. ascultă sunetele unor animale legați la ochi, vizionează un videoclip fără sunet, folosesc cutii senzoriale).
- (E) Implicaţi toți copiii în jocuri în care să formuleze întrebări pe o anumită temă şi să răspundă la întrebările adresate de colegi.
- (E) Utilizați aplicații sau programe de calculator pentru editarea unor imagini sau rezolvarea de probleme (de ex. Jigsaw Planet, Worldwall).
- (E) Organizați periodic jocuri prin intermediul cărora toți copiii să împărtășească întregii clase ce surse de informare au folosit în învățare.

Notițe

C.2. Subdomeniul: Inițiativă

Reper 2: Copilul ar trebui să fie capabil să aibă inițiativă în interacțiuni, jocuri și activități.

naștere-18 luni

Indicatori

312. Explorează medii noi.

313. Dorește să facă singur anumite lucruri (de ex. să mănânce, să bea, să se îmbrace).
314. Arată că îi plac sau îi displac anumite activități, experiențe sau interacțiuni.

Practici de sprijin

- (P,E) Jucați-vă cu copilul în fiecare zi. Așezați copilul pe podea, asigurându-vă că este ferit de riscul de accidentare; încurajați-l să privească în jur, să exploreze și să experimenteze prin manipularea obiectelor, pipăit, atingeri, explorări cu gura, ascultarea zgomotelor produse prin manipulare.
- (P,E) Oferiți multiple posibilități de explorare activă (de ex. să privească o buburuză).
- (P,E) Dați copilului posibilitatea de a alege jucării și cărți. Încurajați autonomia copilului.
- (P,E) Respectați preferințele copilului, nu îl forțați să facă lucruri de care momentan se teme.
- (P,E) Acordați-i șansa să își asume riscuri, de ex. să se întindă după o jucărie aflată sub pat.

19-36 de luni

Indicatori

315. Încearcă lucruri noi și începe să își asume riscuri.

316. Inițiază jocuri cu alții.
317. Alege o activitate sau un joc din mai multe și o susține pentru o perioadă scurtă.
318. Propune o idee de petrecere a timpului.
319. Explorează materiale din proprie inițiativă.

Practici de sprijin

- (P) Acasă, puneți la îndemâna copilului obiecte casnice și ustensile de bucătărie cu care să se joace, eliminând obiectele cu risc de accidentare (de ex. să bată toba în cratiță cu un tel).
- (P,E) Asigurați un mediu în care să poată explora în siguranță lucruri noi și să își asume riscuri.
- (P,E) Creați copilului variate posibilități să se joace singur și alături de alți copii.
- (P,E) Oferiți copilului timp și oportunități pentru a face alegeri. Stimulați-l să aleagă o activitate sau un joc în care vrea să se implice: *Dorești să ne plimbăm cu bicicleta în parc sau vrei să mergem la aparatele de joacă?* Oferiți copilului posibilitatea de a alege dintr-un număr limitat de opțiuni (două, trei) și respectați-i decizia luată.
- (P,E) Lăsați materialele destinate copilului la îndemâna lui, încurajați explorarea lor.

37-60 de luni

Indicatori

320. Cere unui copil să se joace împreună cu el.
321. Găsește și utilizează materiale pentru a pune în practică o idee (de ex. cuburi pentru o construcție).
322. Ia decizii legate de alegerea unor activități și materiale dintr-o gamă mai largă.

Practici de sprijin

- (P,E) Creați contexte și alocați timp pentru jocul liber al copilului, atât acasă, cât și în colectivitate.
- (P,E) Apreciați efortul copilului de a participa la proces și de a ajunge la un rezultat.
- (E) Oferiți tuturor copiilor posibilitatea de a lucra individual, în perechi și în grupuri mici în cadrul activităților.
- (E) Accesibilizați mediul pentru participarea la activități și jocuri a tuturor copiilor, cu nevoi educaționale speciale, cu dizabilități, de culturi și vârste diferite.
- (E) Încurajați copiii să improvizeze, folosind resursele disponibile (de ex. cutii goale de carton, materiale din natură, ambalaje etc.), pentru realizarea unor proiecte comune, propuse de ei.
- (E) Încurajați comportamentele prosociale (de ex. împrumutul unor materiale, acordarea ajutorului).
- (E) Oferiți resurse variate. Respectați inițiativele și deciziile fiecărui copil. Susțineți copiii într-un mod individualizat, în funcție de nevoile fiecăruia.
- (E) Alegeți cântece și mișcări pentru a ajuta copiii să își însușească cuvinte şi cunoştinţe noi (de ex. denumirea părților corpului oamenilor și animalelor, anumite fenomene ale naturii).
- (E) Puneţi la dispoziţia copiilor recuzită pentru a concepe singuri reprezentaţii de teatru, dansuri, jocuri.
- (E) Oferiți fiecărui copil timpul de care are nevoie pentru a iniția jocuri și a-și pune în practică ideile legate de desfășurarea acestora.

61-84 de luni

Indicatori

323. Alege și desfășoară activități care concordă cu interesele lui sau pentru care a fost motivat corespunzător.
324. Face planul unei activități și îl pune în practică.
325. Inițiază jocuri și activități cu alte persoane, copii și adulți.
326. Își exprimă dorința de a învăța să realizeze anumite acțiuni de autoservire, să confecționeze obiecte, jucării sau de a găsi informații despre obiecte sau fenomene interesante.

Practici de sprijin

- (P) Exersați cu copilul deprinderile elementare de planificare, discutând înaintea unei activități desfășurarea acesteia (de ex.: *Dacă mergem la picnic, de ce avem nevoie? Cum procedăm?*).
- (P,E) Diversificați contextele și alocați timp pentru jocul liber al copiilor, atât acasă, cât și în colectivitate.
- (P,E) Susțineți inițiativele care vin din partea copiilor și facilitați-le accesul la informații și materiale. Fiți receptiv la dorințele de cunoaștere ale acestora.
- (P,E) Acordați oportunități de manifestare a inițiativei: solicitați copiilor să propună ocupații, jocuri, subiecte de discuție sau teme pentru activitățile artistice etc.
- (E) Acordați timp în fiecare zi pentru jocul liber, astfel încât fiecare copil să aibă ocazia să inițieze jocuri.
- (E) Oferiți tuturor copiilor posibilitatea de a-și alege activitatea pe care doresc să o desfășoare și partenerii.
- (E) Oferiți tuturor copiilor oportunități de a încerca noi activități în grupuri mici, în care să exerseze diverse roluri (de ex. arhitect – realizează schița lucrării, diriginte de șantier – supraveghează lucrările, constructori – execută lucrările).
- (E) Desfăşuraţi jocuri în care copiii să urmeze instrucţiunile care implică secvenţe de doi sau trei paşi. Cereţi copiilor să creeze propriile instrucţiuni de joc (de ex. un traseu aplicativ, paşi de dans, mişcări ale pionului pe tabla de şah).
- (E) Implicați toți copiii în planificarea unor activități (de ex. o excursie sau o vizită la bibliotecă, la muzeu). După desfășurarea activității, organizați cercuri de discuții în care copiii și educatorii își spun părerea despre ce a fost/nu a fost potrivit din ceea ce s-a planificat.
- (E) Oferiți tuturor copiilor oportunități de a observa mai mult timp, de a discuta și de a exersa cum să aibă grijă de oameni, animale și plante (de ex. reprezentați grafic ce și cât mănâncă în fiecare zi un animal de companie).
- (E) Implicaţi copiii în construirea de case, poduri și alte structuri din cuburi și materiale. Discutaţi despre structură, compoziţie, echilibru.

C.3. Subdomeniul: Persistență și perseverență

Reper 3: Copilul ar trebui să fie capabil să continue realizarea sarcinii, chiar dacă întâmpină dificultăți.

naștere-18 luni

Indicatori

327. Repetă mișcări simple (pentru a lua o jucărie).

328. Se concentrează pe perioade scurte asupra persoanei care îi citește sau îi spune o poveste.
329. Își amintește unde găsește obiectele preferate.

Practici de sprijin

- (P,E) Jucați-vă zilnic cu copilul.
- (P,E) Observați ce activități îi suscită și îi mențin interesul.
- (P,E) Facilitați jocul și activitățile copilului împreună cu alte persoane.
- (P,E) Oferiți copilului spațiu și timp suficient pentru a se juca sau a realiza sarcini simple, fără să fie întrerupt.
- (P,E) Observați copilul și sprijiniți-l în rezolvarea sarcinii pentru a-i dezvolta perseverența.
- (P,E) Mențineți locurile obiectelor (jucării, haine etc.) folosite frecvent de copil, astfel încât să le poată utiliza când dorește.

19-36 de luni

Indicatori

330. Repetă activitățile preferate.

331. Finalizează proiecte simple (de ex. un puzzle din 3-5 piese).
332. Încearcă de mai multe ori o sarcină dificilă, pe o perioadă scurtă (de ex. să construiască un turn în 3-5 minute).
333. Solicită și acceptă ajutor pentru a depăși o dificultate.

Practici de sprijin

- (P,E) Oferiți copilului ocazia de a repeta activitățile care îi fac plăcere (de ex. să refacă în mod repetat un puzzle, să construiască un turn din piese de construcție etc.). Când simțiți că a exersat suficient, pentru a evita monotonia, introduceți elemente noi.
- (P,E) Respectați ritmul copilului, oferiți-i timpul necesar, înainte să se plictisească de aceeași activitate; încurajați-l și apreciați-l permanent.
- (P,E) Reduceți factorii care îi pot distrage atenția, de ex. închideți televizorul, puneți deoparte telefonul mobil.
- (P,E) Vorbiți cu copilul despre activitatea pe care o desfășoară, adresându-i întrebări deschise de genul: *Cum ai făcut asta? Povestește-mi.*
- (P,E) Răspundeți solicitării copilului de a fi ajutat.
- (P,E) Susțineți copilul să finalizeze o acțiune înainte de a începe o alta.

37-60 de luni

Indicatori

334. Se concentrează pe sarcini diferite, mai ales pe cele care îl interesează.
335. Își menține atenția concentrată pe sarcină între 5 și 10 minute.
336. Persistă în rezolvarea unei sarcini dacă nu a reușit (să recompună un puzzle, să construiască un turn din cuburi).
337. Spune *Nu știu* atunci când nu poate realiza o sarcină dificilă.

Practici de sprijin

- (P,E) Faceți comentarii pozitive referitoare la persistența și concentrarea atenției copilului.
- (P,E) Vorbiți cu copilul despre ce i-a reușit și ce n-a funcționat, ajutați-l să pună în aplicare mai multe alternative de rezolvare.
- (P,E) Arătați copilului disponibilitate și răspundeți-i când vă solicită, fără să fiți intruzivi.
- (E) Ajutați fiecare copil, prin modularea vocii, să își concentreze atenția, spunându-i: *Să vedem ce se întâmplă*.
- (E) Reformulați sarcina dacă este nevoie, adaptați-vă așteptările față de persistența în activitate pentru a veni în întâmpinarea particularităților fiecărui copil. Susțineți copilul prin atitudine manifestă, întrebări, pentru a nu se demoraliza. Încurajați copilul să aibă o atitudine adecvată (constructivă) față de o nereușită.
- (E) Creați oportunitatea asumării unor responsabilități la grupă (de ex. împărțirea materialelor, udatul plantelor, distribuirea ghiozdanelor) în care fiecare copil este ajutat să persevereze și să își exerseze abilitățile.
- (E) Oferiți posibilitatea prezentării în fața grupei a unor activități desfășurate acasă sau a unor responsabilități pe care copilul le are în familie. Apreciați contribuția fiecărui copil.
- (E) Organizați jocuri în care fiecare copil își exersează perseverența (de ex. *Statuile, IQ puzzle*, rezolvare de puzzle-uri).
- (E) Combinați sarcinile mai dificile cu muzică, mișcare, dans, pentru a le face mai plăcute pentru copii.

61-84 de luni

Indicatori

338. Se concentrează la o activitate 20 de minute, fără supervizare.
339. Planifică o activitate din 3-4 pași și o realizează.
340. Îndeplinește o sarcină revenind asupra ei la intervale diferite de timp.
341. Revine asupra sarcinii chiar dacă are dificultăți, este întrerupt sau are anumite nemulțumiri.

Practici de sprijin

- (P,E) Creați oportunități și alocați timp suficient pentru a alege și derula activități care îl interesează pe copil.
- (P,E) Oferiți ajutor copilului pentru a soluționa problemele și a-și menține încrederea în forțele proprii.
- (P,E) Oferiți copiilor oportunități de a-și stabili obiective și a le atinge.
- (P,E) Alocați suficient timp pentru a finaliza jocuri sau sarcini complexe.
- (P,E) Dați copiilor posibilitatea să își asume responsabilități pentru activități care se derulează mai multe zile la rând.
- (E) Derulați cu toți copiii proiecte pe termen lung, care presupun mai multe etape (de ex. despre creșterea plantelor). Țineți seamă de interesul/lipsa de interes a copiilor în decizia de a respecta/extinde termenul propus inițial pentru derularea unui proiect.
- (E) Discutați sarcina de lucru individual cu fiecare copil și susțineți-l să revină la ea.
- (E) Propuneți fiecărui copil să își aleagă o activitate dorită și să elaboreze un plan de realizare a acesteia. (Adresați întrebări de genul: *Ce ai vrea să faci? De ce ai avea nevoie? Ce vei face mai întâi? Și apoi? Crezi că ai tot ce îți trebuie? Ai timp suficient?*)
- (E) Încurajați toți copiii să colaboreze sau să ceară ajutor altor colegi atunci când întâmpină dificultăți în realizarea unei sarcini.
- (E) Oferiți tuturor copiilor posibilitatea de a relua anumite activități, jocuri, lucrări, până când sunt satisfăcuți de rezultatul obținut.
- (E) Oferiți activități variate prin care copiii să exerseze aceleași comportamente (de ex. exersarea număratului prin jocuri manipulative, jocuri de construcție, activități artistice).
- (E) Citiți cărți despre personaje care se dovedesc perseverente. Discutați despre obstacolele peste care au trecut și despre satisfacția pe care au avut-o la final. Cereți copiilor să imagineze alte căi de rezolvare a problemelor acestora.

continuare în pagina următoare

61-84 de luni (continuare)

Practici de sprijin

- (P,E) Realizaţi fotografii cu stadiul unei lucrări la finalizarea activității/zilei, atunci când nu există posibilitatea de a o păstra pentru a fi continuată (de ex. o construcţie).
- (E) Propuneţi spre rezolvare probleme care pot avea mai multe soluţii. Apreciaţi răspunsurile tuturor copiilor, chiar dacă nu duc la rezolvarea problemei.
- (E) Creaţi o zonă în care copiii să îşi lase lucrările neterminate, pentru a le finaliza la un moment dat.
- (E) Afişaţi fotografii cu lucrările tuturor copiilor pentru a sărbători realizările acestora.
- (E) Prezentați copiilor provocări de a realiza anumite lucrări (de ex.: *Poți să faci un pod pentru ca mașinile să ajungă de aici până acolo?* sau *Cine poate construi un turn mai înalt decât propria înălțime?*).

Notițe

C.4. Subdomeniul: Creativitate

Reper 4: Copilul ar trebui să fie capabil să manifeste creativitate în activitățile zilnice.

naștere-18 luni

Indicatori

342. Diversifică operațiile învățate: aruncă, lovește între ele diferite obiecte pentru a urmări consecințele și a produce zgomote, sunete și alte efecte.
343. Folosește diverse obiecte pentru a construi sau pentru a ajunge unde vrea (suprapune diverse obiecte).

Practici de sprijin

- (P,E) Susțineți copilul să exploreze, să se joace asigurând accesul la diferite medii și resurse, în interior și în exterior.
- (P,E) Jucați-vă zilnic cu copilul. Oferiți-i jucării, obiecte din materiale diferite. Lăsați-l să le pipăie cu degetele și să le atingă cu gura.
- (P,E) Dovediți creativitate în jocul cu copilul, de ex. folosiți păpuși de pluș sau păpuși-mănușă pentru a le transforma în personajele unei mici scenete.
- (P,E) Schimbați ritmic obiectele, materialele, jucăriile din mediul copilului.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului obiecte și materiale cu o varietate de culori, texturi, sunete, forme și mirosuri.

19-36 de luni

Indicatori

344. Găsește utilizări noi ale obiectelor cu îndrumarea adultului (transformă farfuria și lingura în tobă).
345. Folosește ocazii de a inventa jocuri simbolice.
346. Se preface că este ceva sau cineva, își folosește imaginația în joc.

Practici de sprijin

- (P) Oferiți copilului materiale, spațiu și timp pentru a se juca (de ex. amenajați un loc în casă unde poate folosi materiale pentru pictură sau modelaj).
- (P) Încurajați copilul să se joace, să exploreze și să descopere, să se murdărească, să facă dezordine, să dezasambleze și să asambleze jucării.
- (P,E) Demonstrați ce utilizări noi pot avea materialele și obiectele.
- (P,E) Asigurați copilului materiale care să reflecte propria cultură, dar și cultura specifică prietenilor, colegilor, pentru a le folosi în joc.
- (P,E) În interacțiunile cu copilul, folosiți întrebări deschise și încurajați limbajul descriptiv pentru a vă povesti ce face.
- (P,E) Stimulați copilul să pretindă că e un personaj, să își folosească imaginația.

37-60 de luni

Indicatori

347. Sugerează teme pentru jocuri simbolice, pentru jocurile de rol și jocurile de creație.
348. Se implică și rămâne angajat în jocuri complexe (de ex. *casa*, *în excursie*, *supereroi*).
349. Inventează cântece, povești sau cuvinte.
350. Își exprimă ideile prin activități artistice, construcții, muzică sau mișcare.
351. Creează reguli acceptabile într-un joc de grup.

Practici de sprijin

- (P,E) Fiți partenerul copilului în joc, explorare, descoperire, murdărindu-vă, făcând dezordine și ordonând apoi spațiul împreună.
- (P,E) Creați un mediu în care copilul să fie stimulat să experimenteze și să își folosească imaginația.
- (P,E) Facilitați accesul la produse artistice și întâlniri cu artiști care să-și reprezinte propria cultură.
- (P,E) Oferiți copiilor libertatea de a combina materiale reciclabile în moduri diferite pentru a crea diverse obiecte utile.
- (P,E) Încurajați desenul liber cu diferite instrumente (creioane, carioci, markere, cretă).
- (P,E) Organizați jocuri care combină mișcarea cu muzica, utilizând percuția cu obiecte de acasă/din grupă (de ex. cutii, linguri, pahare). Improvizați scurte texte onomatopeice și melodii simple.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului materiale mărunte (de ex. mărgele, semințe, orez) cu care să realizeze aplicații, tablouri, construcții, povești, pentru a le transforma în obiecte de artă tranzientă.
- (E) Folosiți întrebări deschise pentru a stimula creativitatea.
- (E) Încurajați copiii să-și imagineze alt final pentru povești cunoscute, formulând întrebări de tipul *Ce-ar fi fost dacă...*
- (E) Formulați sarcini care presupun aplicarea de strategii alternative și nu găsirea unui răspuns corect sau incorect.
- (E) Demonstrați ce înseamnă să fii flexibil și să poți schimba anumite rutine.
- (E) Oferiți sprijin suplimentar pentru structurarea activităților în caz de nevoie.

continuare în pagina următoare

61-84 de luni

Indicatori

352. Aduce elemente noi în activitățile cunoscute.
353. Schimbă conținutul unor povești cunoscute și introduce personaje create de el, modificând astfel întregul fir narativ.
354. Inventează jocuri și activități noi.
355. Utilizează sau combină materiale și strategii în modalități noi pentru a explora sau rezolva probleme.
356. Găsește forme și mijloace noi de exprimare a gândurilor și emoțiilor (prin muzică, desen, dans, joc simbolic).

Practici de sprijin

- (P,E) Fiți partenerul copilului în joc, explorare, descoperire.
- (P,E) Încurajați și extindeți ideile și acțiunile noi ale copilului.
- (E) Puneți la dispoziția tuturor copiilor o varietate de exemple în activitățile de artă (de ex. albume, afișe), fără a impune modele.
- (E) Încurajați copiii să utilizeze ceea ce știu în situații noi: să formeze obiecte variate din figurile geometrice cunoscute, să cânte versurile memorate, să pună în scenă poveștile cunoscute etc.
- (E) Propuneți-le să înlocuiască unele personaje din povești sau filme de desene animate și să-și imagineze ce s-ar întâmpla: *Ce-ar fi dacă?*
- (E) Demonstrați copiilor cum pot fi combinate diferite materiale sau acțiuni și propuneți-le să încerce singuri.
- Propuneți copiilor sarcini noi (de ex. sărbătorirea unui eveniment, pregătirea pentru vizita unui adult din comunitate) și solicitați-le idei, soluții.
- (E) Discutați împreună cu copiii despre valorificarea deșeurilor, despre ce utilizări pot avea cutiile de carton, din ce pot fi improvizate diverse obiecte necesare activităților în grădiniță/școală. Invitați copiii să noteze toate ideile, iar la final să le selecteze pe cele mai potrivite.
- (E) Invitați toți copiii să creeze jucării noi din materiale reciclabile.
- (E) Organizați jocuri în care regulile interzic comunicarea verbală, propunându-le copiilor să utilizeze cântecul, desenul, dansul, mișcarea.
- (E) Facilitați crearea lucrărilor individuale sau colective prin combinarea diferitelor tehnici de lucru (de ex. colaj, desen, pictură, modelaj).
- (E) Implicați toți copiii în colectarea materialelor din natură și a celor reciclabile pentru a le transforma în obiecte de artă tranzientă.

continuare în pagina următoare

37-60 de luni (continuare)

Practici de sprijin

- (E) Furnizați copiilor materiale cu diferite texturi pentru a picta (de ex. cremă de ras, amidon lichid, vopsea amestecată cu nisip sau sare).
- (E) Puneţi la dispoziţia copiilor materiale naturale variate (lemn, bumbac, blană, lână, piatră, piele) și materiale produse de om (plastic, polistiren) pentru a le explora, utiliza şi pentru a le descoperi caracteristicile.
- (E) Puneţi la dispoziţia copiilor imagini, materiale din natură, pe care să le utilizeze în diverse moduri (de ex. să le sorteze după diferite criterii, să creeze modele etc.). Discutați despre motivele pentru care se sortează lucrurile în diferite categorii.

61-84 de luni (continuare)

Practici de sprijin

- (E) Oferiţi posibilitatea de a-şi reutiliza lucrările în alte activităţi sau pentru crearea de colaje individuale ori colective (de ex. decuparea picturilor sau desenelor şi realizarea de colaje noi pe o anumită temă).
- (E) Oferiți posibilitatea organizării de expoziții, aniversări, târguri, valorificând lucrările tuturor copiilor.
- (E) Afişaţi în sala de grupă imagini (de ex. poduri, animale) ca sursă de inspiraţie pentru realizarea unor lucrări artistice, construcţii individuale sau colective.
- (E) Repetați și reamintiți-le copiilor terminologia despre materiale și proprietățile lor în timpul jocului sau învățării.
- (E) Oferiți copiilor oportunități de a construi cu diferite tipuri de piese de lemn sau alte materiale (de ex. spumă, carton, lemn, pietre, cutii, materiale din natură), apoi discutați ce design și ce materiale au fost mai eficiente în realizarea construcţiei și de ce.
- (E) Citiți cărți, urmăriți resurse digitale deschise care introduc concepte ştiinţifice. Oferiţi tuturor copiilor oportunităţi să exploreze subiectul, să experimenteze, să testeze ipoteze sau să recreeze anumite experienţe.
- (E) Investigați relațiile dintre dimensiunea și forma umbrelor, obiectele care creează umbra și sursa de lumină.
- (E) La anumite intervale de timp, stimulați copiii să schimbe rutina de începere a unei zile la grădiniță sau la școală, prin inventarea unor jocuri.
- (E) Din când în când, oferiți fiecărui copil posibilitatea de a juca rolul cadrului didactic, pentru a-i învăța ceva nou pe colegi.

D

DEZVOLTAREA LIMBAJULUI, A COMUNICĂRII ȘI PREMISELE CITIRII ȘI SCRIERII

SUMAR

D. DEZVOLTAREA LIMBAJULUI, A COMUNICĂRII ȘI PREMISELE CITIRII ȘI SCRIERII

D.1. Subdomeniul: Dezvoltarea limbajului și a comunicării

D.1.1. Aspect specific: Dezvoltarea capacității de ascultare și înțelegere (comunicare receptivă)

- Reper 1: Copilul ar trebui să fie capabil să asculte în scopul înțelegerii limbajului 88
- Reper 2: Copilul ar trebui să fie capabil să înțeleagă semnificația limbajului vorbit 90

D.1.2. Aspect specific: Dezvoltarea capacității de vorbire și comunicare (comunicare expresivă)

- Reper 3: Copilul ar trebui să fie capabil să comunice eficient 92
- Reper 4: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze capacitatea de a se exprima corect gramatical 94
- Reper 5: Copilul ar trebui să fie capabil să-și extindă progresiv vocabularul 96

D.2. Subdomeniul: Premisele citirii și scrierii

D.2.1. Aspect specific: Participarea la experiențe cu cartea; cunoașterea și aprecierea cărții

- Reper 6: Copilul ar trebui să manifeste interes pentru carte și tipărituri 98
- Reper 7: Copilul ar trebui să fie interesat de citit 100

D.2.2. Aspect specific: Dezvoltarea capacității de discriminare fonetică; asocierea sunet-literă

- Reper 8: Copilul ar trebui să fie capabil să identifice diferite sunete ale limbii 102
- Reper 9: Copilul ar trebui să fie capabil să pună în corespondență simboluri abstracte cu sunete 104

D.2.3. Aspect specific: Conștientizarea mesajului scris/vorbit

- Reper 10: Copilul ar trebui să fie capabil să aprecieze și să folosească limbajul scris și tipăritura în fiecare zi 106
- Reper 11: Copilul ar trebui să fie capabil să folosească mesajele scrise/vorbite pentru scopuri variate 108

D.2.4. Aspect specific: Însușirea deprinderilor de scris; folosirea scrisului pentru transmiterea unui mesaj

- Reper 12: Copilul ar trebui să fie capabil să utilizeze diferite modalități de comunicare grafică 110

Limbajul și comunicarea, dar și achizițiile premergătoare cititului și scrisului prind viață în cadrul unui proces complex, intens, care debutează la naștere. Drumul de la nou-născutul care gângurește (emițând sunete) ca expresie a bucuriei în prezența mamei, până la jocul simbolic, care se bazează pe stăpânirea limbajului, se prezintă ca un proces interactiv în care copilul învață sistemul de sunete (fonologie), cuvinte (morfologie) și structuri gramaticale (sintaxă), sensurile cuvintelor (semantică), folosirea adecvată a acestora, în prezența și asistat/susținut/stimulat continuu de aparținători/familie, de grupurile de joacă formale (în cadrul serviciilor de educație timpurie) ori informale, sau de către comunitate. Modelele verbale ale copilului, modalitățile de stimulare, varietatea experiențelor de învățare, atitudinea adulților din mediul apropiat copilului față de carte și aprecierea acesteia, interesul acordat comunicării scrise în copilăria timpurie, toate acestea sunt variabile care influențează și determină achizițiile copilului cu dezvoltare tipică în domeniul dezvoltării limbajului, al comunicării și al premiselor citirii și scrierii.

Cele două subdomenii ale domeniului studiat, **Dezvoltarea limbajului și a comunicării**, respectiv **Premisele citirii și scrierii**, sunt corelate și evoluează concomitent de la naștere la 7 ani (ca și ulterior). Nu este posibil să separi achiziția unui aspect de a celorlalte, cu toate că, în timp, focalizarea se produce asupra unui aspect specific mai mult decât asupra celorlalte.

Subdomeniul Dezvoltarea limbajului și a comunicării vizează capacitatea copilului de a asculta și a înțelege semnificația limbajului vorbit, de a vorbi și comunica eficient, dincolo de vârsta acestuia, capacitatea sa de a se exprima corect gramatical și de a-și dezvolta vocabularul, astfel încât să poată fi înțeles nu numai în mediul familiei, dar și în serviciul de educație timpurie, în grupurile de copii frecventate sau în mediul extins al comunității. Achizițiile în acest subdomeniu se realizează gradual începând de la naștere și sunt puternic dependente de contextul stimulativ în care copilul crește și se dezvoltă.

Subdomeniul Premisele citirii și scrierii pune accent pe dezvoltarea interesului pentru cărți și tipărituri și, implicit, pentru citit, pe identificarea, discriminarea sunetelor limbii și realizarea corespondenței dintre simboluri abstracte și sunete, pe dobândirea și interpretarea informațiilor, urmarea instrucțiunilor, orientarea spațio-temporală etc. prin intermediul limbajului scris, pe conștientizarea mesajului vorbit/scris și însușirea deprinderilor de scris în scopul comunicării unui mesaj.

Acest subdomeniu atrage atenția asupra multor abilități care contribuie încă de la naștere la procesul de dezvoltare a premiselor citirii și scrierii, abilități atât de importante pe tot parcursul vieții. Este important de știut că există experiențe cu cartea pe care copilul poate și e recomandat să le aibă încă de la naștere, parcurgând în acest fel drumul de la explorări bazate pe simțuri, la capacitatea de alegere a cărții ca obiect preferat, la dobândirea de informații prin intermediul cărții – pe care le poate împărtăși covârstnicilor sau adulților. Cultivarea interesului pentru citit la copii în această perioadă a vieții este subliniată prin practicile de sprijin oferite drept inspirație adulților din mediul apropiat al acestora, precum: citirea unor cărți de povești, poezii, întâmplări în care copilul este personajul central, cărți despre copii speciali sau despre alte culturi. Tot în cadrul acestui subdomeniu este vizat parcursul construirii premiselor scrisului, de la primele linii trasate, depășind etapa mâzgălelilor ca pretins scris, până la descoperirea de către copil a înțelesului pe care-l poartă propriul nume, și ajungând până la folosirea scrisului pentru îndeplinirea unor scopuri diverse. Exemplele de practici de sprijin oferite subliniază rolul important al adultului de a pune la dispoziția copilului materiale variate pentru exersarea musculaturii fine sau de a juca jocuri care includ literele.

D.1. Subdomeniul: Dezvoltarea limbajului și a comunicării

D.1.1. Aspect specific: Dezvoltarea capacității de ascultare și înțelegere (comunicare receptivă)

Reper 1: Copilul ar trebui să fie capabil să asculte în scopul înțelegerii limbajului.

naștere-18 luni

Indicatori

357. Se întoarce pentru a localiza vorbitorul.
358. Recunoaște vocile persoanelor cunoscute și se întoarce spre vorbitori.
359. Preferă vocile cunoscute (mama, tata) față de alte voci sau înregistrări.
360. Râde în hohote când i se vorbește cu afecțiune.

Practici de sprijin

- (P,E) Însoțiți orice activitate desfășurată cu copilul de vorbirea paralelă.
- (P,E) Numiți fiecare obiect din jurul copilului când îl folosiți sau când copilul îl privește.
- (P,E) Vorbiți copilului pe un ton prietenos și cu articularea clară și corectă a cuvintelor; stabiliți contactul vizual și asigurați-vă că vă ascultă; mișcați-vă încet în jurul copilului când îi vorbiți.
- (P,E) Organizați pentru copil un mediu variat, bogat în stimuli auditivi (de ex. muzică, jucării muzicale, interacțiuni permanente cu persoane familiare).
- (P,E) Jucați cu copilul jocuri de tip *Cucu-bau*.
- (P,E) Cântați împreună cu copilul utilizând modulații ale vocii, sunete repetitive, onomatopee, pentru a-i atrage atenția.
- (P,E) Folosiți un limbaj bogat, variat, în conversațiile cu copilul. Evitați folosirea diminutivelor.

19-36 de luni

Indicatori

361. Acționează adecvat la solicitări (comenzi) care includ verbe (*vino, deschide/închide...*).
362. Repetă un mesaj verbal simplu atunci când îl aude.
363. Participă la jocuri/cântece/poezii însoțite inițial de gesturi.
364. Ascultă povești și povestiri scurte, simple, pe care le preferă cu un final fericit.

Practici de sprijin

- (P,E) Citiți zilnic copilului explicând cuvintele necunoscute; introduceți cuvintele noi prin povestirea/descrierea a ceea ce experimentează copilul prin toate simțurile (ceea ce vede, gustă, pipăie, aude sau miroase). Puteți folosi citirea dialogată sau completarea propozițiilor.
- (P,E) Folosiți un vocabular cât mai divers atunci când vorbiți cu copilul. Rostiți corect cuvintele în dialogul cu acesta.
- (E) Cereți copiilor să transmită un mesaj verbal scurt în timpul jocului sau al activităților zilnice.
- (E) Organizați jocuri de mișcare, cu text și cânt, ca parte dintr-o activitate sau utilizate în cadrul tranzițiilor, astfel încât copiii să asocieze mișcări adecvate în timp ce ascultă versurile sau cântă (de ex. *Dacă vesel se trăiește*, *Câte unul pe cărare*).

37-60 de luni

Indicatori

365. Participă la discuțiile unui grup ascultând interlocutorii pentru un timp scurt.
366. Demonstrează înțelegerea vocabularului uzual/de bază prin oferirea de răspunsuri adecvate.
367. Dobândește informații prin ascultare, utilizându-le apoi în contexte adecvate.

Practici de sprijin

- (P,E) Încurajați copilul să povestească despre activitățile și experiențele lui zilnice.
- (P,E) Adresați copilului întrebări despre povești și ilustrații.
- (P,E) Folosiți cuvinte noi, necunoscute în contexte diferite și explicați copilului sensul acestora.
- (P,E) Oferiți copilului oportunitatea de a viziona povești puse în scenă în cadrul unor piese de teatru, fizic sau prin intermediul tehnologiei.
- (P,E) Încurajați copilul să repovestească, să identifice personajele, să explice ce și de ce (nu) i-a plăcut, oferind argumente.
- (E) Încurajați/creați oportunități pentru toți copiii să participe în grupuri la discuții pe diverse teme de interes.
- (E) Citiți povești unui grup de copii și încurajați-i să pună întrebări sau să descrie: *Cu ce era îmbrăcată fata/băiatul?, Ce anume face ursul?*
- (E) Susțineți extinderea vorbirii tuturor copiilor prin folosirea întrebărilor deschise.
- (E) Alocați zilnic un interval de timp pentru lectură.
- (E) Discutați mesajul zilei la întâlnirea de dimineață, pentru înțelegerea lui corectă.
- (E) Organizați jocuri de tipul *Adevărat/Fals*, pornind de la firul epic al unei povești.
- (E) Completați periodic un *Dicționar al cuvintelor noi*.
- (E) Stimulaţi copiii să folosească vocabularul nou dobândit într-o varietate de contexte (conversații, în timpul unei activităţi în grup mic etc.).

61-84 de luni

Indicatori

368. Ascultă cu plăcere texte literare (povești citite de adulți sau folosind resurse digitale, poezii pentru conștientizarea ritmului, rimei).
369. Participă pentru mai mult de 20 de minute la activități în care se citesc povești, povestiri.
370. Participă activ la discuțiile dintr-un grup, ascultând și intervenind în conversație, exprimându-și opinia.

Practici de sprijin

- (P,E) Furnizați copilului oportunități de a asculta diferite înregistrări, atât la culcare sau în mașină, cât și în cadrul unor activități sau în momentele de tranziție dintre activități.
- (P,E) Oferiți copilului cărți cu povești; citiți copilului încurajându-l să participe (de ex. urmărind imagini, anticipând continuarea).
- (P,E) Oferiți copilului posibilitatea de a formula predicții pornind de la coperta unei cărți de povești sau de la titlul poveștii (*Despre ce crezi că este vorba în această poveste?*).
- (P,E) Implicați copilul în ateliere de lectură în cadrul cărora autorii de cărți pentru copii citesc povești (la grădiniță/la școală, în bibliotecă/la librărie).
- (E) Implicați alți membri ai familiei în sesiuni de lectură.
- (E) Adresați întrebări pornind de la povestea citită/audiată/vizionată (*Cine?, Ce?, Unde?, Când?, Cum?, De ce?*).
- (E) Oferiți tuturor copiilor șansa de a participa la activități de grup, de a avea dreptul la opinie (diferită de a celorlalți) și de a se implica în luarea deciziilor.
- (E) Antrenați toți copiii să asculte și să respecte opinia fiecărui coleg.
- (E) Oferiți fiecărui copil, prin rotație, posibilitatea de a alege o carte dintr-o ofertă prezentată, pentru a fi citită la momentul de lectură din ziua respectivă.
- (E) Oferiți copiilor oportunități de a asculta mai multe povești cu subiecte similare, apoi cereți-le să compare experiențele personajelor.
- (E) După ce ascultă o poveste, cereți copiilor să creeze o poveste asemănătoare sau să povestească o experiență personală similară.
- (E) Consolidaţi vocabularul nou în contexte de învăţare diverse şi în cadrul experienţelor personale ale copiilor.

D.1. Subdomeniul: Dezvoltarea limbajului și a comunicării

D.1.1. Aspect specific: Dezvoltarea capacității de ascultare și înțelegere (comunicare receptivă)

Reper 2: Copilul ar trebui să fie capabil să înțeleagă semnificația limbajului vorbit.

naștere-18 luni

Indicatori

371. Indică obiecte familiare când acestea sunt denumite.
372. Îndeplinește comenzi simple însoțite de gesturi (spune *Pa-pa* când este solicitat sau aplaudă împreună cu un adult: *Bravo!*).
373. Încetează o activitate simplă în 75% din cazuri atunci când i se spune *Nu*.
374. Indică, la cerere, persoanele cunoscute (*Unde este bunica?*) și obiecte familiare (*Arată-mi camera/pătuțul tău*).
375. Răspunde afirmativ sau negativ la întrebări cu răspuns *Da* sau *Nu* (*Vrei apă?*).

Practici de sprijin

- (P,E) Încurajați copilul să arate obiectul atunci când acesta este denumit.
- (P,E) Acționați ca un model pentru copil; încurajați-l să vă imite.
- (P,E) Explicați copilului pe înțelesul lui motivul pentru care nu are voie să facă un anumit lucru (folosiți consecințele naturale ale acțiunilor).
- (P,E) Jucați jocuri de denumire și indicare a părților corpului, persoanelor din familie, obiectelor din apropiere, de ex.: *Unde sunt ochii tăi?, Ce este aceasta* (arătând gura)*?*
- (P,E) Purtați dialoguri cu copilul de la vârste cât mai mici, oferindu-i posibilitatea de a răspunde nonverbal, apoi verbal.

19-36 de luni

Indicatori

376. Identifică anumite persoane, obiecte și acțiuni după denumire.
377. Răspunde la comenzi care includ verbe (*sari, aleargă, deschide, prinde, adu*...).
378. Îndeplinește două comenzi corelate, redate prin folosirea unor structuri mai complexe, care includ substantive, verbe, adverbe, adjective (*Așază jucăriile de construit pe rafturile lor și vino la masă*).
379. Adresează întrebări simple (*Ce este?*).

Practici de sprijin

- (P) Răspundeți întotdeauna întrebărilor copilului. Puneți la dispoziția copilului cărți cu imagini, reviste, cu scopul de a provoca și stimula discuțiile cu acesta.
- (P) Citiți copilului povești scurte și purtați discuții pe baza lor, folosind suporturi diferite (de ex. cărți tipărite, aplicații sau platforme).
- (P,E) Jucați jocuri precum *Ascunde obiectul*.
- (P,E) Ajutați copilul să vorbească la telefon cu o persoană cunoscută.
- (P,E) Inițiați jocuri de completare a propoziţiilor lacunare.
- (P,E) Indicaţi părţi ale corpului, obiecte din mediu, alimente, imagini diverse şi cereţi copilului să le denumească.
- (P,E) Exersaţi cu copilul poezii şi cântece scurte care conţin cuvinte care se repetă.
- (P,E) Implicați copilul în rezolvarea unor situații simple secvențiale, repetând sarcina sau realizând acțiunea împreună la început (de ex. să aducă un obiect din camera vecină), sau jucați jocuri de ascultare și înțelegere cu copilul (de ex. jocul *Fă ca mine!*).
- (P,E) Încurajați copilul să pună întrebări în scopul înțelegerii.

37-60 de luni

Indicatori

380. Demonstrează un grad înalt de înțelegere și participare în conversații alături de copii sau adulți.
381. Demonstrează progres în înțelegerea și aplicarea unor instrucțiuni simple din mai multe etape.
382. Răspunde la întrebări folosind limbajul verbal, referindu-se atât la contextul prezent, cât și la alte contexte.
383. Face diferența între cuvintele reale și cele inventate.

Practici de sprijin

- (P) Selectați accesul copilului la programe și aplicații digitale cu un conținut adecvat vârstei sale. Urmăriți împreună cu el și explicați-i semnificația vocabularului utilizat. Limitați accesul copilului la programe și aplicații digitale la maximum o oră pe zi.
- (P,E) Stimulați/încurajați participarea copilului la discuțiile care îl privesc.
- (P,E) Apreciați eforturile copilului de a răspunde la întrebări. Extindeți încercările copilului de a folosi cuvinte și structuri noi, reformulând sau oferind modele de exprimare corectă.
- (P,E) Citiți texte scurte. Adresați copilului întrebări deschise care privesc înțelegerea textului.
- (P,E) Ajutați copilul să răspundă întrebărilor, solicitând cât mai multe detalii.
- (P,E) Jucați jocuri cu reguli pentru înțelegerea etapelor și regulilor de joc.
- (E) Puneți la dispoziția copiilor un șir de imagini cu acțiuni în serie. Ghidați copiii cu întrebări pentru a enumera acțiunile observate în imagini.
- (E) Jucați cu copiii jocuri care implică urmărirea unor instrucțiuni în secvențe (de ex. jocuri de masă, jocuri de tip *domino*, *Găsește diferențele*) sau cântați cântece care includ instrucțiuni.
- (E) Folosiți jocul de rol sau dramatizarea pentru a demonstra interesul și înțelegerea unui text informațional (de ex. rolul conductorului, interpretat după ce s-a citit un text despre trenuri).

61-84 de luni

Indicatori

384. Întreabă ce înseamnă cuvintele necunoscute.
385. Urmează instrucțiuni cu două-trei etape necorelate și fără legătură cu contextele cunoscute.
386. Povestește un eveniment sau o poveste cunoscută respectând succesiunea evenimentelor.
387. Utilizează dialoguri în jocurile simbolice.

Practici de sprijin

- (P,E) Puneți la dispoziția copilului povești, cărți ilustrate, jocuri și filme în care să antrenați diferențierea realului de fantastic.
- (P,E) Răspundeți întrebărilor copilului cu atenție, oferind mai multe informații.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului păpuși pentru degete, costumații, siluete etc. cu ajutorul cărora să pună în scenă povești ascultate anterior sau povești inventate.
- (E) Puneți la dispoziția copiilor jocuri de tipul *Fă ca mine*, completați împreună mici rebusuri, rezolvați jocuri precum *Parcurge labirintul*.
- (E) Creați zilnic pentru copii oportunități de a împărtăși colegilor evenimente din viața personală sau de a povesti în fața unui grup, câte unul singur sau împreună cu un partener, scene, povești, legende citite de adulții din familie sau de personalul didactic.
- (E) Încurajați copiii să pună în scenă în cadrul centrului de joc simbolic/de rol povești clasice sau inventate.
- (E) Stimulaţi copiii să pună întrebări despre cuvintele noi din poveştile ascultate.
- (E) Provocaţi copiii *să citească* ilustrații din poveşti: să descrie CE s-a întâmplat într-o poveste; CINE a fost personajul din poveste și UNDE s-a întâmplat.
- (E) Solicitaţi copiilor să creeze ghicitori.
- (E) Utilizați un organizator grafic pentru a compara personajele din aceeași poveste sau din mai multe povești.
- (E) Vorbiți despre faptele dintr-un text științific în timp ce observați conceptul (de ex. după citirea unui text informativ despre broaște, discutați etapele ciclului de viață al acestora, în timp ce observați mormoloci în baltă).

D.1. Subdomeniul: Dezvoltarea limbajului și a comunicării

D.1.2. Aspect specific: Dezvoltarea capacității de vorbire și comunicare (comunicare expresivă)

Reper 3: Copilul ar trebui să fie capabil să comunice eficient.

naștere-18 luni

Indicatori

388. Gângurește, vocalizează ca răspuns la vorbirea altei persoane, lalalizează.
389. Răspunde prin gesturi la întrebări simple.
390. Imită intonația vocii altora (sub aspectul tonului sau al ritmului vorbirii).
391. Rostește cuvinte monosilabice și bisilabice cu sens pentru a atrage atenția celor din jur.
392. Folosește onomatopee pentru a imita glasul animalelor și sunetul produs de unele fenomene sau pentru a le denumi.
393. Comunică o nevoie prin cuvinte, expresii faciale sau gesturi care exprimă acțiuni.
394. Imită saluturi simple.
395. Asociază cuvinte cu onomatopee.

Practici de sprijin

- (P) Expuneți copilul limbajului încă de la naștere, comunicând, vorbind și citindu-i.
- (P,E) Arătați copilului că înțelegeți ceea ce spune prin gesturi sau expresii faciale; transformați răspunsul său într-unul de tip verbal.
- (P,E) Vorbiți expresiv; expresiile feței, intonația sunt importante pentru a stimula interesul și reacțiile copilului.
- (P,E) Arătați și numiți diferite obiecte familiare în fața copilului; invitați copilul să repete sau să inițieze acest joc; dați-i posibilitatea de a contribui cu câte un cuvânt atunci când îi citiți sau îi spuneți o poveste urmărind diferite imagini.
- (P,E) Inserați jocuri cu onomatopee atunci când răsfoiți/citiți cărți despre animale sau fenomene cunoscute de copil.
- (P,E) Conștientizați intenția de comunicare a copilului; prețuiți-i nivelul de comunicare.
- (P,E) Inițiați de timpuriu copilul în folosirea normelor de comportament civilizat. Salutați și invitați copilul să salute, să mulțumească, folosindu-vă de fiecare context adecvat.
- (P,E) Arătați copilului că înțelegeți onomatopeele folosite de el. Repetați cuvântul corect, pentru ca, în timp, onomatopeele să fie înlocuite de cuvintele corespunzătoare.

19-36 de luni

Indicatori

396. Își spune numele când este întrebat sau când se prezintă.
397. Cunoaște numele membrilor familiei.
398. Arată cu ajutorul degetelor câți ani are.
399. Adresează întrebări pentru a extinde cunoașterea (*Ce este?*).
400. Folosește cuvinte care desemnează categorii simple (animale, alimente, jucării).
401. Alege intonații diferite pentru a transmite diferite mesaje.
402. Folosește gesturi și limbajul corpului pentru a exprima nevoi și sentimente (îmbrățișează spontan membrii familiei).
403. Se adaptează interlocutorilor diferiți (când vorbește cu un copil îi spune numele).

Practici de sprijin

- (P) Povestiți copilului întâmplări despre familie, obiceiurile acesteia sau comunitatea din care provine.
- (P,E) Dați copilului posibilitatea de a interacționa cu alți copii și adulți și oferiți-i ocazia de a se prezenta în diferite contexte (de ex. în familie, vecinătate, comunitate, instituții).
- (P,E) Ajutați copilul să realizeze corespondența dintre număr și cantitate, prin imitație, până la împlinirea vârstei de 3 ani.
- (P,E) Răspundeți întrebărilor copilului. Stimulați-l să adreseze întrebări despre obiecte și fenomene interesante. Adresați întrebări deschise pentru a oferi modele pentru întrebările adresate de acesta.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului cărți cu imagini care reprezintă diferite categorii (de ex. cărți cu imagini de tipul animalul și puiul său, obiecte de uz casnic, jucării etc.).
- (P,E) Oferiți copilului exemple în vorbire (în folosirea tonului, intonației vocii) acționând ca un model de comunicare.
- (P,E) Când citiți povești copilului folosiți diferite marionete, păpuși pentru degete, pentru a-l învăța să descifreze și să folosească limbajul nonverbal.

37-60 de luni

Indicatori

404. Vorbește suficient de clar pentru a fi înțeles de toți interlocutorii.
405. Relatează întâmplări din experiența zilnică atât ca răspuns la întrebări, cât și în mod spontan.
406. Răspunde cu explicații la întrebarea *De ce?*
407. Își exprimă propriile opinii folosind cuvinte, gesturi sau diferite semne.
408. Utilizează propoziții dezvoltate pentru a comunica nevoi, idei, acțiuni sau emoții.
409. Transmite corect un mesaj (de la un coleg către educatoare, de la bunici către părinți).

Practici de sprijin

- (P) Propuneți jocuri de rol utilizând jucării, păpuși, prin intermediul cărora copilul poate să inițieze dialoguri pe teme alese de el.
- (P,E) Oferiți copilului posibilitatea de a iniția conversații cu persoane din afara familiei (de ex. la cumpărături).
- (P,E) Ajutați copilul să-și construiască argumente pentru a explica un fapt, un fenomen. Acceptați, rafinați explicațiile copilului.
- (P,E) Jucați cu copilul jocuri de tipul *Mima* sau oferiți-i oportunitatea să se joace cu alți copii.
- (P,E) Încurajați copilul să-și exprime verbal bucuria, teama, frica, tristețea. Nu negați aceste emoții; ajutați copilul să folosească cuvinte pentru exprimarea acestor trăiri.
- (P,E) Inițiați jocuri pentru utilizarea formulelor de salut (de ex. *Bună ziua!, La revedere!*), solicitarea unui ajutor (de ex. *Vă rog!*), adresarea mulțumirilor.
- (P,E) Jucați cu copilul jocuri de tipul *Telefonul fără fir* sau *Unul întreabă, al doilea răspunde*.
- (P,E) Creați contexte în care copilul să transmită mesaje de la educatoare la părinți și invers, între părinți și ceilalți membri ai familiei.
- (E) Stimulați copiii să împărtășească experiențe trăite în absența membrilor familiei (de ex. o vizită, o activitate, o aniversare).
- (E) Amenajați un spațiu liniștit, cu o canapea, un fotoliu, pernuțe, unde fiecare copil se poate retrage pentru a citi o carte sau a povesti cu un coleg.
- (E) Încurajați toți copiii să folosească *Scaunul povestitorului/autorului* la întâlnirea de dimineață sau în alte momente ale zilei.
- (E) Solicitați verbalizarea acțiunilor efectuate, utilizând cuvinte și noțiuni specifice diferitelor domenii de cunoaștere (de ex. *Am format o grupă/o mulțime de mere mari*).

61-84 de luni

Indicatori

410. Inițiază o conversație și participă adecvat în discuțiile cu copii sau adulți.
411. Își adaptează discursul în funcție de interlocutor (cu copiii mici folosește cuvinte simple, alt ritm al vorbirii).
412. Adresează întrebări de informare și clarificare și răspunde la întrebări.
413. Își exprimă o idee prin mai multe modalități.
414. Folosește intonația atunci când dramatizează o poveste și interpretează un rol.
415. Folosește formule de politețe în vorbirea curentă.
416. Copiii a căror limbă maternă nu este limba română progresează în utilizarea acesteia în comunicare.

Practici de sprijin

- (P) Asigurați accesul copilului la vizionarea unor spectacole de teatru pentru copii, a unor filme de animație sau documentare pentru copii, apoi discutați pe baza celor vizionate.
- (P) Încurajați copilul să folosească obiecte din gospodărie drept recuzită pentru spectacolele jucate în casă. Implicați-vă ca actor și spectator în spectacolele puse în scenă de copil.
- (P,E) Inițiați jocuri în care copilul să aibă posibilitatea intervievării diferitelor persoane: un membru al familiei, un prieten, un vecin (de ex. *Unde locuiești?, Câte persoane sunt în familia ta?, Care este mâncarea/sărbătoarea preferată a familiei tale?*).
- (P,E) Oferiți copilului șansa de a-și exersa vorbirea în public, mai întâi în grupuri mici, în familie, în grupă sau clasă, apoi în contexte mai largi.
- (P,E) Adresați copilului întrebări deschise și răspundeți întrebărilor adresate de acesta.
- (P,E) Încurajați copilul să comunice o idee folosind limbajul verbal, mimico-gestual, simboluri.
- (P,E) Oferiți fiecărui copil posibilitatea de a propune anumite teme de discuție, tipuri de cărți, povești pentru a fi citite.
- (P,E) Responsabilizați copiii, încurajându-i să transmită mesaje dinspre grădiniță sau școală acasă și invers.
- (E) Inițiați conversații în care să implicați toți copiii, pornind de la întâmplări reale din viața fiecăruia, învățându-i să folosească întrebări deschise (*Cu cine?, Unde?, Când, De ce?*).
- (E) Practicați saluturi diferite la începutul zilei, inclusiv în limbi diferite.
- (E) Încurajați copiii să facă predicții despre evenimentele dintr-o poveste, pe baza ilustrațiilor și a textului, ca apoi să le verifice după citirea poveștii.
- (E) Cereți copiilor să povestească despre o carte creată în clasă pe baza unui subiect de interes (de ex. o excursie, o vizită).
- (E) Alocați timp pentru copiii bilingvi să se implice în conversații semnificative atât în limba română, cât și în limba maternă.

D.1. Subdomeniul: Dezvoltarea limbajului și a comunicării

D.1.2. Aspect specific: Dezvoltarea capacității de vorbire și comunicare (comunicare expresivă)

Reper 4: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze capacitatea de a se exprima corect gramatical.

naștere-18 luni

Indicatori

417. Folosește cuvinte cu valoare de propoziție (de ex. *Sus* – comunică faptul că vrea să fie luat în brațe).
418. Folosește propoziții laconice (*Mama*, *pa*).
419. Îmbină cuvintele cunoscute cu onomatopee pentru a transmite un mesaj (*Uite mac*).

Practici de sprijin

- (P,E) Când vă adresați copilului, utilizați propoziții simple, corecte din punct de vedere gramatical.
- (P,E) Lăudați copilul pentru încercarea sa de a se exprima în propoziții. Reluați propoziția în forma completă, de ex. *Mama a plecat*.
- (P,E) Extindeți vocabularul copilului pornind de la experiența sa, de ex. *Uite, rața și puii sunt pe lac*.
- (P,E) Utilizați în vorbirea cu copilul un limbaj simplu, fără diminutive.

19-36 de luni

Indicatori

420. Folosește structuri gramaticale simple în care asociază substantive, substantive și verbe, verbe și pronume posesive, substantive și adjective, substantive și adverbe.
421. Folosește verbe la timpul trecut (*Tata a plecat*).
422. Folosește pronumele posesiv *al meu* și apoi pronumele personal persoana I singular (*Eu*).
423. Începe să folosească în mod corect pluralul substantivelor.
424. Folosește negația în vorbirea spontană: *Nu*.
425. Formulează întrebări (incorecte din punct de vedere gramatical sau al topicii).
426. Formulează propoziții simple sau dezvoltate cu trei-patru cuvinte.

Practici de sprijin

- (P,E) Folosiți în mod constant în vorbire descrierea rutinelor zilnice. De ex.: *Ne-am trezit după somnul de amiază și ne pregătim să mergem la joacă: mai întâi mergem la baie, ne spălăm, apoi ne schimbăm hainele...*
- (P,E) Când adresați copilului întrebări, alocați timp suficient pentru ca acesta să vă răspundă.
- (P,E) Angajați copilul în conversații și adresați-i întrebări deschise, fără să încurajați răspunsuri monosilabice.
- (P,E) Jucați cu copilul jocuri de tipul *Eu spun una, tu spui mai multe*.
- (P,E) Utilizați propoziții dezvoltate în comunicarea cu copiii. Încurajați exprimarea copiilor în propoziții complete.
- (P,E) Reluați mesajul sau întrebările copilului, pronunțând corect cuvintele cu sunete deformate de acesta din cauza dislaliei fiziologice, fără a-l descuraja să se exprime.

37-60 de luni

Indicatori

427. Folosește pluralul în vorbirea curentă, corect și sistematic.
428. Folosește corect pronumele personal (*eu, tu, ei, voi*).
429. Folosește adverbe de timp (*azi, mâine*).
430. Exprimă în vorbirea curentă acțiuni viitoare (*O să desenez, Voi desena*).
431. Vorbește folosind propoziții dezvoltate și fraze pentru a descrie evenimente curente, oameni, locuri, punând verbe la timpul trecut.
432. Descrie un produs al activității, un proiect, din trei sau mai multe propoziții secvențiale.
433. Folosește corect prepozițiile în limbajul curent.

Practici de sprijin

- (P,E) Citiți copilului povești pe suport tipărit sau digital. Pe parcursul poveștii, dați-i posibilitatea de a face predicții, de a anticipa evenimentele sau de a modifica firul evenimentelor ori finalul.
- (P,E) Jucați jocuri de tipul *Unde este/era?*
- (P,E) Ascultați copilul atunci când dorește să vă transmită ceva, să vă facă părtaș la experiențele sale de învățare. Acceptați ritmul copilului, nu îl grăbiți și apreciați produsul realizat, ca și procesul prin care a trecut copilul.
- (P,E) Utilizați jocuri cu imagini pentru consolidarea folosirii corecte a prepozițiilor, de tipul *Spune unde se află iepurașul.*
- (E) Inițiați jocuri pentru ca toți copiii să se familiarizeze cu numărul și genul substantivului (de ex. *Eu spun una, tu spui multe*), utilizând jucării, jetoane sau resurse digitale deschise. Apreciați folosirea corectă a formelor neregulate de plural.
- (E) Încurajați desfășurarea jocurilor pentru îmbogățirea vocabularului.
- (E) Organizați jocuri de prezentare despre sine cu asocierea prenumelui și a unor calități/interese personale (de ex. *Ce știi despre mine/noi?, Cine este/sunt?*).
- (E) Desfășurați jocuri pentru exersarea utilizării pronumelor personale și de înlocuire a substantivelor cu pronumele.
- (E) Implicați toți copiii în relatări despre evenimente, fapte care să includă exersarea folosirii adverbelor. Jucați jocuri de tipul *Când/unde/cum s-a întâmplat?*
- (E) Puneți la dispoziția copiilor imagini, comentați imaginile, creați împreună scurte povești pe baza lor sau dați-le posibilitatea de a desena pentru a ilustra poveștile create.
- (E) Jucați jocuri pentru exersarea folosirii corecte a cazurilor substantivelor (dativ și genitiv), de ex. *Cui dau jucăria?, Pe cine chemi la joc?, Prietene, fă ca mine!, Al/ai a cui este/sunt?*

61-84 de luni

Indicatori

434. Utilizează în vorbire acordul de gen, număr, persoană, timp.
435. Folosește corect adverbul de timp (*azi, mâine, ieri*).
436. Folosește verbe la modul condițional-optativ (*aș putea, aș vrea*).
437. Demonstrează folosirea propozițiilor în secvențe logice.

Practici de sprijin

- (P) Folosiți timpul petrecut în familie împreună (de ex. servirea cinei) pentru a oferi copilului șansa de a împărtăși experiențele, bucuriile, îngrijorările de peste zi.
- (P) Puneți în scenă împreună cu copilul povești cunoscute.
- (P,E) Fiți model în vorbirea copilului, astfel încât să își corecteze singur exprimarea.
- (P,E) Oferiți copilului ocazia de a se implica în activitățile zilnice, lăsându-l să aleagă ce poate/dorește să facă, ce poveste ar vrea să asculte.
- (E) Derulați jocuri prin care să aplice utilizarea adverbelor de timp; folosiți întâlnirea de dimineață ca oportunitate de exersare.
- (E) Jucați cu copiii jocuri cu potriviri de cuvinte, de tipul *Descurcă cuvintele* sau *Răspunde repede și bine*.
- (E) Inițiați jocuri de rol de tipul *De-a eroii/De-a magicienii* cu scopul de a se simți puternici, de a avea controlul asupra emoțiilor și visurilor lor.

D.1. Subdomeniul: Dezvoltarea limbajului și a comunicării

D.1.2. Aspect specific: Dezvoltarea capacității de vorbire și comunicare (comunicare expresivă)

Reper 5: Copilul ar trebui să fie capabil să-și extindă progresiv vocabularul.

naștere-18 luni

Indicatori

438. Vocalizează folosind vocale neclare, apoi clare (*a, e, i, o, u*).
439. Gângurește folosind mai multe sunete (*bbb, ppp, mmm*).
440. Articulează vocale cu consoane și le diferențiază (a se articulează cu m, n, p, b, t, d).
441. Repetă în mod spontan aceeași silabă de două-trei ori (*ma, ma, ma*) – lalalizează.
442. Repetă sunetele emise de alte persoane.
443. Folosește cuvinte cu rol de propoziții și le combină cu gesturi (*Pisica pa-pa*, *Fata buf*).
444. Folosește un număr de cuvinte ușor de decodificat (*mama, tata, apa*) – 10-12 cuvinte și onomatopee.

Practici de sprijin

- (P,E) Vorbiți cu copilul, inversând rolul de vorbitor/auditor, chiar și înainte ca acesta să folosească cuvinte; în exersarea vocalelor, dvs. puteți avea rol de model.
- (P,E) Asigurați copilului un mediu bogat în stimuli auditivi (de ex. muzică variată, comunicare interumană).
- (P,E) Dați sens încercărilor de comunicare ale copilului (de ex. *be, be – bebe*).
- (P,E) Extindeți încercările copilului de a utiliza cuvinte (de ex. *mama*).
- (P,E) Modelați vorbirea copilului repetând în forma corectă cuvintele pronunțate greșit de către acesta.
- (P,E) Demonstrați înțelegerea enunțurilor folosite de copil. Apreciați încercarea de a comunica în propoziții. Reluați propoziția în forma corectă.
- (P,E) Jucați cu copilul jocuri cu cuvinte. Arătați diferite obiecte, le denumiți, încurajați copilul să le repete, având la dispoziție cărți sau imagini adecvate.

19-36 de luni

Indicatori

445. Folosește deseori cuvinte noi în experiențele zilnice.
446. Folosește cuvinte bisilabice, trisilabice.
447. Comunică folosind propoziții din două-trei cuvinte.
448. Verbalizează experiențele senzoriale gustative (acru, dulce, amar, sărat), odorifice (miros de floare, de parfum), auditive, tactile (moale, tare) sau vizuale (denumind întâi culorile primare).
449. Întreabă pentru a cunoaște denumirea obiectelor, evenimentelor noi (*Ce este?, Cum se numește?*).

Practici de sprijin

- (P,E) Utilizați modalități diferite de a exprima aceleași lucruri, expuneți copilul unui vocabular cât mai divers. Încurajați și apreciați folosirea cuvintelor noi de către copil în situații și contexte diferite.
- (P,E) Propuneți jocuri de despărțire a cuvintelor în silabe pentru a facilita pronunția cuvintelor alcătuite din mai multe silabe.
- (P,E) Extindeți propozițiile construite de copil, transformându-le în propoziții dezvoltate; rearanjați topica atunci când este cazul.
- (P,E) Oferiți copilului explicații adecvate nivelului său de înțelegere (de ex. arătați-i modul de funcționare, utilitatea unui obiect).
- (E) Jucați jocuri de tipul *Săculețul fermecat* pentru dezvoltarea capacității de exprimare a experiențelor senzoriale. Inițiați jocuri fizice/de explorare/senzoriale dând tuturor copiilor șansa să verbalizeze experiențele trăite.

37-60 de luni

Indicatori

450. Înțelege și utilizează cuvinte care exprimă grade de rudenie.
451. Adresează frecvent întrebările *De ce?, Pentru ce?, Unde?, Când?* ca expresie a curiozității crescute care conduce la extinderea vocabularului.
452. Cere explicații despre cuvintele pe care nu le înțelege și le utilizează.
453. Folosește cuvinte pentru a evalua acțiuni sau situații (a cântat în șoaptă, a dormit mult...).
454. Își exprimă starea de spirit și emoțiile utilizând o gamă variată de cuvinte și expresii: *Sunt fericit(ă)/trist(ă)/supărat(ă)/speriat(ă)/mirat(ă)/furios(oasă)/curios(oasă)/nerăbdător(oare)*.
455. Înțelege antonime (cuvinte cu sens opus), sinonime (cuvinte cu același sens) și diminutive în vorbirea curentă.

Practici de sprijin

- (P,E) Citiți copilului povești și basme scrise de autori clasici sau contemporani din literatura română (de ex. Petre Ispirescu, Ion Creangă, Alec Blenche, Simona Epure) sau universală (de ex. H. Ch. Andersen, Frații Grimm, Eric Carle, Anna Dewdney, Eric Litwin, James Dean) în format tipărit sau digital.
- (P,E) Apreciați întrebările adresate de copil. Ajutați-l să dobândească răspunsuri folosindu-se de diferite surse: imagini, dicționare, enciclopedii pentru copii, resurse digitale.
- (P,E) Utilizați dicționarul tipărit sau online pentru explicații, oferind copilului opțiuni privind modalitatea de căutare. Dacă folosiți dicționare pentru copii, implicați copilul în *citirea* imaginilor.
- (P,E) Încurajați copiii să-și descrie comportamentul. Implicați-i în evaluarea/autoevaluarea comportamentelor și situațiilor trăite.
- (E) Fiți empatici și ajutați copiii să-și exteriorizeze trăirile, emoțiile și să le exprime prin intermediul cuvintelor. Propuneți jocuri de dezvoltare personală (de ex. *Borcănelul cu emoții, Roata emoțiilor*).
- (E) Inițiați jocuri cu cuvinte: *Cuvinte alintate* (diminutive), *Cuvinte supărate* (opuse, antonime), *Cuvinte surori* (cu același sens, sinonime), în format fizic sau digital.
- (E) Organizați jocuri de grup în care copiii sunt solicitați să recunoască și apoi să identifice cuvinte cu sens opus, ca de ex. *Dacă nu e..., atunci este...* Explicați antonimele pornind de la experiențele de viață și de învățare ale copiilor în înțelegerea contrariilor (de ex.: *Atunci când nu îți este deloc frig, spui că îți este...*).
- (E) Organizați jocuri lexicale (de ex. *Cuvântul care lipsește, Umple borcanul cu cuvinte despre...*). Încurajați copiii să găsească cuvinte care încep cu un anumit sunet și se sfârșesc cu altul.
- (E) Introduceți cuvinte noi în vocabular, cu grad crescut de complexitate, prin intermediul jocurilor de tipul *Cuvintele săptămânii*.

61-84 de luni

Indicatori

456. Utilizează cuvinte care exprimă sentimente și emoții proprii și ale altora.
457. Denumește obiecte care nu se află în câmpul vizual, folosind cuvinte adecvate.
458. Poate defini anumite cuvinte din vocabularul cunoscut, cu ajutor (*câinele este un animal cu patru picioare*).
459. Utilizează în vorbire antonime și sinonime.
460. Demonstrează înțelegerea unui vocabular specializat în anumite domenii (în domeniul medical vorbește despre *stomatolog* și *pediatru*).
461. Folosește în vorbire cuvinte noi, creații verbale, fantezii.
462. Dezleagă ghicitori, rebusuri, creează rime.
463. Utilizează în vorbire propoziții dezvoltate și fraze.

Practici de sprijin

- (P,E) Dezlegați împreună ghicitori din cărți sau reviste și încurajați copilul să creeze propriile ghicitori și rime.
- (P,E) Motivați copilul să povestească din memorie. Citiți împreună benzi desenate din revistele pentru copii sau folosind resurse digitale și încurajați copilul să redea propria experiență.
- (P,E) Încurajați copilul să povestească/repovestească povești și povestiri îndrăgite, cu sau fără imagini.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului cărți de povești ilustrate doar cu imagini (de ex. *Cartea fără poveste* de Carolina Rabei), pentru a crea povestea pe baza ilustrațiilor.
- (P,E) Solicitați-i copilului ca la finalul poveștii să menționeze ce cuvinte noi a descoperit pe parcurs.
- (P,E) Discutați cu copilul despre mesajele verbale și nonverbale întâlnite pe drumul spre grădiniță/școală/casă (de ex. panouri publicitare, afișe etc.).
- (E) Implicați toți copiii în jocuri de rol sau în dramatizarea poveștilor cunoscute; încurajați-i să-și aleagă și să interpreteze rolul preferat; discutați despre cum s-au simțit interpretând rolul respectiv.
- (E) Jucați jocuri cu antonime, de ex. *Spune cuvântul opus/invers* sau *Sus/Jos*.
- (E) Citiți copiilor poezii; explicați cuvintele necunoscute cu ajutorul sinonimelor. Jucați jocuri cu sinonime de tipul: *Cum spunem altfel?* sau *Găsește cuvântul geamăn!*
- (E) Lăudați copiii atunci când folosesc în vorbire cuvinte noi; ajutați-i să le introducă în contexte și propoziții noi.
- (E) Încurajați toți copiii să creeze povești, povestiri, scurte istorii, pe care le puteți scrie pe măsură ce aceștia le creează, pentru a le putea citi ulterior.

D.2. Subdomeniul: Premisele citirii și scrierii

D.2.1. Aspect specific: Participarea la experiențe cu cartea; cunoașterea și aprecierea cărții

Reper 6: Copilul ar trebui să manifeste interes pentru carte și tipărituri.

naștere-18 luni

Indicatori

464. Explorează cărțile cu toate simțurile (văz, tactil, gust, olfactiv).
465. Se bucură când atinge și cară/transportă/manipulează cărți.
466. Aduce adultului cărți pentru a-i fi citite.
467. Manifestă preferințe pentru anumite cărți.

Practici de sprijin

- (P) Organizați în camera copilului sau într-un loc din casă o minibibliotecă pentru acesta; este suficientă aranjarea câtorva cărți pe rafturi deschise pentru a încuraja utilizarea lor independentă de către copil.
- (P,E) Alegeți și oferiți copilului cărți cartonate, din material plastic sau care combină diferite texturi (de ex. material lucios, suprafețe netede, lână, pâslă etc.).
- (P,E) Rămâneți în contact vizual și chiar tactil cu copilul (de ex. țineți-l de mână, în brațe) atunci când îi citiți.
- (P,E) Alegeți cărți cu rime simple, text predictibil, câteva cuvinte pe pagină.
- (P,E) Oferiți copilului modelul personal de interacțiune cu cartea, pe care să îl poată imita.

19-36 de luni

Indicatori

468. Este atras de cărți, reviste, imagini și le privește/răsfoiește fără să fie asistat.
469. Când privește împreună cu adultul o carte, comentează pozele, imaginile.

Practici de sprijin

- (P,E) Puneți la dispoziția copilului diferite materiale tipărite (cărți de povești cu/fără imagini, reviste, albume de fotografii), pe care să le răsfoiți și să le discutați împreună. Stați aproape de copil și oferiți-i ocazia de a privi împreună cu dumneavoastră paginile și imaginile cărții, de a ține cartea sau de a da paginile.
- (P,E) Inițiați și încurajați comentariile copilului și asocierile dintre cărțile citite și experiența sa de viață.
- (P,E) Amenajați împreună cu copiii un colț cu cărți acasă și la Centrul Bibliotecă/Alfabetizare din serviciul de educație timpurie.
- (P,E) Citiți copilului în fiecare zi 30 de minute, folosind descrierea imaginilor, pentru a-l atrage și a-l implica în actul lecturii.

37-60 de luni

Indicatori

470. Precizează care este povestea sau cartea preferată, o arată și o poate prezenta.
471. Răsfoiește cu interes cărți aduse de alți copii sau pe care le întâlnește în sala de grupă ori în alte spații.
472. Arată interes crescut pentru diferite tipuri de tipărituri (cărți, albume, pliante, broșuri, afișe/postere, etichete, indicatoare, firme).
473. Ascultă și discută pe baza unei varietăți de texte: ficțiune/nonficțiune, poezie pentru copii, poezie populară, basme, reviste cu benzi desenate.

Practici de sprijin

- (P,E) Creați condiții pentru manipularea cărților, exersarea descrierii imaginilor, citirea textului.
- (P,E) Când citiți copilului, prezentați titlul cărții, autorul, discutați despre prima și ultima copertă.
- (P,E) Încurajați copiii să împrumute și să folosească în comun cărțile. Stimulați copiii prin oferirea unor contexte în care să-și prezinte cărțile favorite, astfel încât să le aflați interesele și să le stimulați dorința de cunoaștere și celorlalți copii.
- (P,E) Discutați cu copilul despre conținutul textelor citite, despre personajele principale și calitățile lor.
- (P,E) Creați o rutină zilnică la grădiniță și în familie de citire a unei povești (*Nicio zi fără poveste, Momentul de lectură*).
- (P,E) Creați împreună cărți pe diverse teme interesante pentru copil. Ajutați copilul să stabilească titlul cărții, să scrie autorul și să o ilustreze (*Cartea despre mine, Cartea despre familia mea, Cartea vacanței, Enciclopedia noastră despre case/animale, Cartea despre excursiile grupei* etc.).
- (E) Organizați vizite la biblioteca din apropiere pentru familiarizarea cu secția de carte pentru copii. Inițiați parteneriate cu biblioteca și invitați bibliotecara să participe la activități de lectură în cadrul grupei/grădiniței.
- (E) Puneți zilnic la dispoziția tuturor copiilor cărți de ficțiune/nonficțiune, benzi desenate, pe care să le răsfoiască independent, apoi să le povestească.
- (E) Încurajați copiii să descrie imaginile din carte, să folosească onomatopee și expresii ritmate, să efectueze mișcări specifice unor personaje din poveștile citite.
- (E) Antrenați copiii să adreseze și să răspundă la întrebări despre detalii-cheie din text, pentru a demonstra o înțelegere crescândă în lecturile ulterioare ale aceleiași cărți.
- (E) Amenajați împreună cu toți copiii Centrul Bibliotecă/Alfabetizare în cadrul serviciului de educație timpurie.

61-84 de luni

Indicatori

474. Înțelege care este titlul, cine sunt autorul și ilustratorul cărții, precum și paginația.
475. Este interesat de cărți despre cum sunt concepute și cum funcționează lucrurile.
476. Povestește cu colegii despre ce a aflat din cărți.
477. Caută să găsească diferite cărți în funcție de interes (despre spațiu, despre corpul omenesc).
478. Are un autor sau un ilustrator preferat, chiar o serie de cărți de același autor sau apărute la aceeași editură.
479. Demonstrează că știe cum să utilizeze și să păstreze cărțile.

Practici de sprijin

- (P) Dați copilului posibilitatea de a explora cărți într-o librărie, bibliotecă, magazin pentru copii sau supermarket.
- (P,E) Citiți copilului atât povești, povestiri, basme sau poezii, cât și cărți de știință (despre cum funcționează obiectele, despre viața plantelor și a animalelor etc.).
- (P,E) Oferiți copilului posibilitatea de a comunica cu parteneri de aceeași vârstă pe teme de interes comun.
- (P,E) Discutați cu copilul despre autorul cărților citite și despre autorul, regizorul în cazul spectacolelor de teatru sau al desenelor animate pentru copii.
- (P,E) Apreciați copilul atunci când folosește corect și întreține cărțile.
- (E) Sortați împreună cărțile din bibliotecă (cărți de ficțiune, cărți de nonficțiune), lipind un anumit simbol pentru fiecare categorie, sau solicitați-le copiilor să le sorteze și să le marcheze cu un simbol.
- (E) Completați biblioteca în funcție de proiectul tematic sau interesele copiilor cu cărți noi, pentru a le oferi posibilitatea să le descopere/exploreze.
- (E) Vorbiți despre asemănări și diferențe între personaje, acțiuni și sentimente din două sau mai multe povești ale aceluiași autor sau din același gen literar, ori ale aceluiași personaj, dar din povești diferite.
- (E) Citiți cu voce tare texte informaționale cu fotografii sau ilustrații despre subiecte care sunt semnificative pentru copii (de ex. cărți despre popoare și culturi).
- (E) Indicați în mod consecvent numele autorului și al ilustratorului când citiţi și discutați despre rolurile acestora.
- (E) Invitați autori, ilustratori de carte pentru copii pentru a le citi copiilor și a le explica cum se scrie/ilustrează o carte.
- (E) Oferiți sprijin fiecărui copil în crearea propriilor cărți cu text sau ilustrații, asigurându-vă că poveștile lor includ o copertă cu numele lor ca autor sau ilustrator.

D.2. Subdomeniul: Premisele citirii și scrierii

D.2.1. Aspect specific: Participarea la experiențe cu cartea; cunoașterea și aprecierea cărții

Reper 7: Copilul ar trebui să fie interesat de citit.

naștere-18 luni

Indicatori

480. Exprimă stări de spirit când i se citește (gângurește, zâmbește).
481. Indică imagini din carte dacă acestea sunt denumite.
482. Se concentrează pentru perioade scurte atunci când se uită pe cărți.
483. Urmărește și *citește imaginile* cărții preferate asistat de un adult.

Practici de sprijin

- (P,E) Alegeți cărți cu imagini, fotografii reprezentând copii și adulți, imagini ale obiectelor similare mediului apropiat al copilului.
- (P,E) Denumiți imaginile cărților, revistelor pe care le răsfoiți împreună cu copilul și încurajați-l și pe el să facă același lucru.
- (P,E) Oferiți copilului șansa de a interacționa cu cărți de câte ori îi face plăcere, în momentele în care este odihnit și bine dispus.
- (P,E) Creați o carte/o poveste în care personajul principal să fie copilul și întâmplările de peste zi; folosiți fotografii ale copilului pentru a ilustra cartea.

19-36 de luni

Indicatori

484. *Citește* cartea preferată unui adult sau sieși.
485. Dorește ca povestea preferată să îi fie citită în mai multe rânduri.
486. Reține cuvinte, expresii din povestea preferată.

Practici de sprijin

- (P,E) Când citiți copilului schimbați rolurile, astfel încât copilul devine povestitor (citește și arată imagini) și adultul ascultă povestea.
- (P,E) Acceptați rugămintea copilului de a citi de mai multe ori o carte preferată. Copiii se simt în siguranță dacă ascultă povești cunoscute.
- (P,E) Folosiți în vorbirea curentă fraze, expresii din povești; amintiți copilului despre ce poveste este vorba.

37-60 de luni

Indicatori

487. Citește povești păpușilor sau pentru sine.
488. Recunoaște cuvinte de pe etichete familiare (din sala de grupă, de acasă, din magazine).
489. Recită o strofă sau repetă ultimul vers al unei poezii preferate sau redă cuvinte, expresii, sintagme, din cartea/povestea preferată.

Practici de sprijin

- (P) Obișnuiți copilul cu vizitele la bibliotecă; alegeți o carte, vă așezați în sala de lectură și *citiți* cartea aleasă. Apoi, fiecare povestește ce *a citit* și discutați despre carte.
- (P,E) Ajutați copilul să înțeleagă că se citește de la stânga spre dreapta, de sus în jos, urmărind uneori textul cu degetul atunci când citiți.
- (E) Etichetați cu litere mari de tipar lucrurile copilului, lucrările și produsele activității sale, precum și diferite spații din sala de grupă (bibliotecă, colțul păpușii, masă pentru scris etc.).
- (E) Citiți copiilor cărți din cultura proprie/diferită de a dvs., poezii din folclorul copiilor sau aparținând autorilor clasici și contemporani de literatură pentru copii. În momentele în care repovestiți textele citite, stimulați copiii să folosească expresii din poveste.
- (E) Facilitați utilizarea formulelor clasice de început și de final ale unei povești.

61-84 de luni

Indicatori

490. Este interesat de citit și încearcă să citească singur cărțile/poveștile favorite.
491. Dorește să răsfoiască și încearcă să citească independent.
492. Este interesat de cărți despre aspecte foarte diferite ale vieții.
493. Diferențiază vizual cărțile de proză de cele de versuri.
494. Asistă la momente de lectură fără să deranjeze, rămâne până la final.

Practici de sprijin

- (P,E) Puneți la dispoziția copilului cărți cu text puțin pe care acesta îl poate citi sau memora.
- (P,E) Citiți copilului poeziile preferate de mai multe ori; indicați fiecare cuvânt pe măsură ce îl citiți; subliniați faptul că între cuvinte există spații libere, că unele cuvinte sunt scrise cu mai multe/mai puține litere.
- (P,E) Extindeți durata de timp în care citiți copilului până la 30-40 de minute.
- (P,E) Discutați cu copiii despre importanța cărților în viața oamenilor, despre păstrarea și recondiționarea lor, despre manuscrise sau primele cărți.
- (P,E) Oferiți copiilor posibilitatea de a citi povestea preferată colegilor/membrilor familliei.
- (E) Încurajați copiii să citească pentru alți copii (cuvinte, instrucțiuni simple).
- (E) Puneți la dispoziția copiilor cărți despre copii care arată și trăiesc la fel/diferit, despre cum ne facem prieteni, despre bucuria de a avea frați/surori, despre diferența de a locui în oraș și la sat, la munte sau la câmpie.
- (E) Încurajați toți copiii să aducă la grădiniță/școală cărți din biblioteca proprie pe care să le prezinte colegilor.

D.2. Subdomeniul: Premisele citirii și scrierii

D.2.2. Aspect specific: Dezvoltarea capacității de discriminare fonetică; asocierea sunet-literă

Reper 8: Copilul ar trebui să fie capabil să identifice diferite sunete ale limbii.

naștere-18 luni

Indicatori

495. Imită sunetele emise de alte persoane.
496. Începe să conștientizeze diferența dintre sunete și să reacționeze diferit la acestea (zgomotul puternic produs de tunet poate să-l sperie).
497. Repetă cu plăcere rime scurte împreună cu adultul.

Practici de sprijin

- (P,E) Vorbiți cu copilul într-un ritm moderat, în scopul inteligibilității pronunției.
- (P,E) Jucați jocuri pentru dezvoltarea capacității de discriminare auditivă (de ex. jocuri cu sunete produse de diferite instrumente muzicale: *Batem la tobe, Suflăm la fluier, Cântăm la orgă* sau cele produse de diferite obiecte din gospodărie).
- (P,E) Ascultați muzică și ritmați împreună cu bătăi din palme în acord cu sunetele muzicii.
- (P,E) Recitați copilului versuri simple sau cântați împreună cântece pentru copii. Încurajați-l să recitați împreună.

19-36 de luni

Indicatori

498. Completează versurile familiare prin continuarea versului început sau a cuvântului final.
499. Recită sau cântă rime familiare individual sau împreună cu alți copii.

Practici de sprijin

- (P,E) Repetați împreună poezii și cântece cunoscute. Dacă sesizați că versurile îi sunt cunoscute, lăsați copilul să continue, fără a-l corecta. Reluați, fără a insista/forța copilul.
- (P,E) Jucați jocuri de tip karaoke sau încercați împreună să fredonați versurile având la dispoziție doar linia melodică (negativul).
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului muzică pentru copii pe diferite suporturi. Ascultați și fredonați împreună.

37-60 de luni

Indicatori

500. Demonstrează creșterea conștientizării sunetelor inițiale ale unui cuvânt prin identificarea lor cu/fără ajutor.
501. Devine conștient că mai multe cuvinte încep cu același sunet (*b – bunic, bucătar, banană*).
502. Alege din imagini obiecte care încep cu același sunet.
503. Articulează adecvat anumite sunete, toate vocalele și majoritatea consoanelor.

Practici de sprijin

- (P,E) Practicați exerciții de percuție corporală folosind diferite instrumente (de ex. foi de hârtie sau hârtie de copt, bețe/tuburi muzicale).
- (P,E) Cântați zilnic cu copiii în limba română și/sau limbi străine.
- (E) Propuneți jocuri sau exerciții cu recitative ritmice, onomatopee, numărători (de ex. *Spune după mine*).
- (E) Propuneți jocuri de identificare a sunetelor inițiale ale cuvintelor utilizând la început cuvinte care încep cu vocale (de ex. *A, E, I, O, U*).
- (E) Utilizați resurse digitale pentru exersarea discriminării fonetice.
- (E) Organizați jocuri/activități în care copiii ar trebui să diferențieze anumite sunete prin intermediul diferitelor jocuri de tipul *Spune cu ce sunet începe/se termină cuvântul.*
- (E) Jucați cu copiii jocuri cu jetoane reprezentând diferite obiecte; propuneți sortarea obiectelor după diferite criterii, precum sunetul inițial/final al cuvântului reprezentat.
- (E) Faceți posibilă participarea tuturor copiilor la jocuri precum repetarea silabelor, cuvintelor.

61-84 de luni

Indicatori

504. Demonstrează creșterea conștientizării sunetelor inițiale și finale ale unui cuvânt prin identificarea lor fără ajutor.
505. Desparte cuvinte în silabe cu ajutor.
506. Începe să creeze cuvinte noi prin înlocuirea sunetului inițial (*lac, rac, sac*).
507. Identifică rime ale cuvintelor familiare în jocuri, cântece, poezii.

Practici de sprijin

- (P,E) Implicați copilul în activități și jocuri de limbaj de tip *Fazan*.
- (P,E) Jucați jocuri de corespondență între prenumele copilului, al dumneavoastră și al altor cunoscuți și numărul de silabe pe care acestea îl conțin.
- (E) Implicați copiii în jocuri de analiză fonetică (de ex. *Cuvinte care respiră de două ori, Cuvinte elastice, Cuvinte-silabe, Jocul sunetului*).
- (E) Desfășurați jocuri prin care să fie încurajată crearea de cuvinte noi prin înlocuirea sunetului inițial; creșteți gradul de complexitate al jocului prin înlocuirea sunetelor mediane/finale pentru crearea de cuvinte noi.
- (E) Încurajați copiii să creeze rime pe diferite teme (de ex. *mama, familia, grădinița*). Le puteți nota pentru a le citi ulterior.
- (E) Implicați copiii în compunerea de poezii.
- (E) Propuneți jocuri de frământări de limbă pentru pronunțarea corectă a sunetelor.

D.2. Subdomeniul: Premisele citirii și scrierii

D.2.2. Aspect specific: Dezvoltarea capacității de discriminare fonetică; asocierea sunet-literă

Reper 9: Copilul ar trebui să fie capabil să pună în corespondență simboluri abstracte cu sunete.

naștere-18 luni

Indicatori

508. Imită sunete pe măsură ce urmărește în cărți diferite obiecte sau cuvintele asociate lor (*imaginea unui tren, cuvântul tren, asociat cu „Uuu!”*).
509. Cere să i se *citească* diferite imagini dintr-o carte.

Practici de sprijin

- (P,E) Stimulați copilul să verbalizeze pe baza imaginilor întâlnite; apreciați nivelul său de comunicare.
- (P,E) Citiți copilului respectând alegerea sa; ajutați-l să decidă asupra cărților preferate.

19-36 de luni

Indicatori

510. Cântă sau recită cântece și poezii care includ sunete/litere (*Cântecul vocalelor*).
511. Începe să spună că *scrie* atunci când desenează.

Practici de sprijin

- (P,E) Cântați împreună cântece care includ sunete (de ex. diferite onomatopee, vocalele, alfabetul).
- (P,E) Oferiți-i ocazii de a vă povesti despre ce anume a *scris* în desenul său, unde *a scris* pe foaia de hârtie, cui a vrut să i se adreseze etc. *Scrieți* alături de el pe aceeași pagină (dacă vă permite).

37-60 de luni

Indicatori

512. Identifică literele cuprinse în propriul nume cu sunetele specifice.
513. Începe să înțeleagă faptul că tipăritura reprezintă cuvinte.

Practici de sprijin

- (P,E) Încurajați încercarea/reușita copilului de a identifica literele cuprinse în prenumele său. Puneți la dispoziția copilului literele din alfabetar pentru a realiza (compune) propriul nume. Încurajați-l să își scrie propriul nume pe lucrările de zi cu zi/produsele activității lui.
- (P,E) Urmăriți cuvintele atunci când citiți copilului; indicați imaginea obiectului și cuvântul corespunzător.
- (P,E) Propuneți jocuri de recunoaștere a simbolurilor unor instituții, firme, marcaje din mediul înconjurător.
- (P,E) Desfășurați jocuri-exercițiu de tipul *Scrisoare către Moș Crăciun/Prietenul meu imaginar/Extratereștrii, Felicitare pentru mama/bunicul/prietenul*, cerându-le copiilor să ilustreze ceea ce doresc să exprime.
- (E) Creați afișe, postere, *flyere* pe diferite teme (de ex. pentru protejarea naturii) utilizând simboluri cunoscute.
- (E) Oferiţi tuturor copiilor ocazii să decoreze litere prin desen, lipire, unire de puncte etc.

61-84 de luni

Indicatori

514. Recunoaște litere mari și mici de tipar și le pune în corespondență cu sunetul asociat.
515. Poate determina sunetul inițial al unui anumit cuvânt, câte sunete sunt incluse într-un cuvânt.

Practici de sprijin

- (P,E) Cereți copilului să indice diferite litere și cuvinte din mediul înconjurător. Utilizați jocuri pe diferite platforme digitale de tipul *Spune unde s-a oprit roata*.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului jetoane cu diferite cuvinte scrise și altele cu imaginea simbolică, pentru a putea fi asociate.
- (P,E) Cereți copiilor să vă ajute să scrieți liste de cumpărături, felicitări, să creați un meniu pentru o săptămână.
- (E) Ilustrați poeziile/cântecele pe care le memorează copiii, îmbinând scrierea unor cuvinte simple (monosilabice sau bisilabice) cu imagini.
- (E) Încurajați copiii să construiască/să scrie în tava cu făină sau la masa luminoasă, să modeleze din aluat, lut, plastilină litere ce corespund sunetelor unui anumit cuvânt.
- (E) Puneți la dispoziţia copiilor litere magnetice, astfel încât să se joace cu literele și scrisul (cu şi fără model).
- (E) Etichetați articolele din clasă, astfel încât copiii să poată asocia un cuvânt cu semnificația lui. Scrieți cuvântul pe o fișă cu litere mari și clare.
- (E) Cereţi copiilor să identifice în reviste, ziare, pagini din diverse publicaţii şi să încercuiască/să coloreze litera cu care începe numele lor sau alte litere şi/sau cuvinte.
- (E) Scrieți literele alfabetului pe cartonașe, dopuri. Rugați copiii să-şi reconstituie numele sau cuvinte scrise sub imagini.
- (E) Oferiţi materiale mărunte (beţişoare, nasturi etc.) pentru a construi litere.
- (E) Oferiţi tuturor copiilor ocazii să personalizeze litere folosind tehnici diferite.

D.2. Subdomeniul: Premisele citirii și scrierii

D.2.3. Aspect specific: Conștientizarea mesajului scris/vorbit

Reper 10: Copilul ar trebui să fie capabil să aprecieze și să folosească limbajul scris și tipăritura în fiecare zi.

naștere-18 luni

Indicatori

516. Manipulează cărțile specifice vârstei (din material textil, carton tare sau plastic) și învață să le poziționeze corect.
517. Învață să întoarcă paginile cărții cu asistență.
518. Se concentrează pe imagini sau pe sunetele emise de carte.

Practici de sprijin

- (P,E) Adultul reprezintă un model pentru copil în modul în care poziționează cartea, întoarce paginile, întreține, păstrează, respectă cartea.
- (P,E) În timp ce citiți copilului, exersați susținerea, poziționarea corectă și întoarcerea paginilor cărții.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului diferite tipuri de cărți: tridimensionale, care emit sunete, care conțin texturi diferite – pe care le puteți explora și denumi împreună.

19-36 de luni

Indicatori

519. Învață să întoarcă paginile cărții una câte una.
520. Poziționează corect cărțile când le explorează independent.

Practici de sprijin

- (P,E) Puneți la dispoziția copilului cărți de diferite mărimi și materiale tipărite și încurajați-l să le utilizeze în activitatea sa zilnică. Lăsați-l să țină cartea, să întoarcă paginile. Apreciați copilul în încercarea sa de a păstra cartea și tipăriturile fără să le îndoaie/rupă.
- (P,E) Ajutați copilul să corecteze poziția în care susține cartea. Introduceți conceptele de titlu, copertă.

37-60 de luni

Indicatori

521. Înțelege faptul că limbajul scris ia forme diferite (semne, litere, ziare, reviste, cărți, meniuri, mesaje digitale).
522. Recunoaște coperta, prima și ultima pagină a unei cărți.
523. Identifică mesaje scrise sub formă de semne sau simboluri în mediul familiei sau în sala de grupă (simboluri precum *Stop*).
524. Începe să conștientizeze faptul că literele compun cuvinte.
525. Folosește mâna în funcție de dominanta de dezvoltare (lateralitate).

Practici de sprijin

- (P) Identificați/discutați cu copilul semnele de circulație, dar și alte semne întâlnite în plimbările dvs. (de ex. *M – metrou, H – spital*).
- (P,E) Realizați împreună mesaje pentru ceilalți membri ai familiei. Folosiți mesaje de întâmpinare a colegilor în colectivitate (de ex. după o perioadă de absență).
- (P,E) În toate contextele de joc și activitate încurajați copilul să folosească mâna dreaptă sau stângă (ori ambele) în funcție de propria lateralitate.
- (E) Încurajați fiecare copil să-și realizeze propriile cărți pe teme interesante pe care să le ilustreze; asistați-l când scrie autorul, titlul cărții.
- (E) Jucați jocuri cu câteva litere cunoscute, fie că sunt din jetoane, fie magnetice; încurajați copiii să le aranjeze, rearanjeze; citiți-le împreună (de ex. *CAR/ARC/RAC*).

61-84 de luni

Indicatori

526. Identifică litere din numele propriu și alte nume/denumiri familiare.
527. Recunoaște literele mici și mari și cifrele în contexte diferite și face diferența între ele.
528. Citește numele propriu în diferite contexte și pe cele ale câtorva colegi.
529. Citește cuvinte asociate unor imagini sau obiecte.
530. Conștientizează faptul că un mesaj se scrie/citește de la stânga spre dreapta, de sus în jos.
531. Conștientizează faptul că limbajul rostit poate fi scris și apoi tipărit.
532. Recunoaște titlul unei cărți, autorul, ilustratorul, modul în care se numerotează paginile.

Practici de sprijin

- (P) Povestiți-i copilului despre primul său pas sau primul cuvânt rostit; scrieți povestea și invitați copilul să o ilustreze; citiți-o apoi împreună.
- (P) Când sunteți la plimbare sau într-un magazin cu copilul, încercați să discutați semnele/simbolurile pe care le întâlniți, să recunoașteți litere.
- (P,E) Atunci când citiți copilului povești, indicați titlul cărții, autorul și ilustratorul.
- (P,E) Indicați copilului textul citit, urmărind cuvintele de la stânga la dreapta. Uneori puteți arăta copilului semnele de punctuație de bază (punctul, semnul întrebării).
- (P,E) Scrieți împreună cu copiii scurte mesaje legate de viața curentă (de ex. numere de înmatriculare, agenda de telefon, adrese, felicitări, firme, meniuri, rețete).
- (E) Realizați cărți de mici dimensiuni în care implicați toți copiii, în funcție de abilitățile și interesele lor, să ilustreze paginile, să scrie titlul și autorul, iar dacă este posibil, să numeroteze paginile.
- (E) Încurajați copiii să-și eticheteze lucrările, produsele activității lor; apreciați încercările fiecăruia.
- (E) Îndemnați copiii să vă prezinte lucrările proprii și pe cele ale colegilor din sala de grupă sau de la avizier; apreciați și susțineți continuarea acasă a unor lucrări realizate în sala de grupă.
- (E) Încurajați fiecare copil să realizeze, cu ajutor, cărți de diferite dimensiuni și forme, în care să scrie texte scurte (proză sau poezii), ghicitori, curiozități, proverbe, ilustrând corespunzător paginile în funcție de conținutul prezentat (proiectele pot fi realizate împreună cu familia).
- (E) Identificați genul de lectură agreat de fiecare copil și oferiți posibilitatea fiecăruia de a-și prezenta cartea preferată și argumentele pentru care o recomandă colegilor, în cadrul proiectelor derulate la nivelul grupei/clasei.
- (E) Implementați proiecte de tipul: *Maratonul cititorilor, Fraza zilei, 5 minute de lectură*, fiecare copil selectând, descriind imagini sau citind cuvinte/un enunț din cartea preferată sau din alte materiale (povești, poezii, enciclopedii, albume, atlase, reclame, articole din revistele pentru copii, afișe).

D.2. Subdomeniul: Premisele citirii și scrierii

D.2.3. Aspect specific: Conștientizarea mesajului scris/vorbit

Reper 11: Copilul ar trebui să fie capabil să folosească mesajele scrise/vorbite pentru scopuri variate.

naștere-18 luni

Indicatori

533. Se amuză când răsfoiește cărți tridimensionale sau care emit sunete.
534. Răsfoiește cu plăcere cărți cu o formă de prezentare atractivă (de ex. despre rutine zilnice precum luarea mesei, spălatul).

Practici de sprijin

- (P,E) Citiți copilului cu entuziasm, râdeți împreună, învățați-l că lectura produce bucurie, amuzament.
- (P,E) Citiți copilului cărți diferite. Faceți legătura cu experiența lui de viață.

19-36 de luni

Indicatori

535. Utilizează imagini pentru a descrie anumite acțiuni (la vederea imaginii unui alergător, copilul spune *Aleargă*).
536. Continuă și completează o poveste cunoscută privind imaginile acesteia.

Practici de sprijin

- (P,E) Priviți împreună fotografii, imagini și descrieți copilului ce reprezintă. Solicitați copilului să vă vorbească despre ceea ce vede.
- (P,E) Răsfoiți împreună cărți cu text și imagini; susțineți copilul să le repovestească.
- (E) Utilizați în jocurile de grup jetoane cu imagini și cuvântul corespunzător.

37-60 de luni

Indicatori

537. Identifică și folosește o varietate de materiale tipărite (de ex. cărți, reviste, ziare, rețete, prospecte, cutii de jucării, cutii de alimente).
538. Înțelege rolul tipăriturii și al tehnologiei în transmiterea unui mesaj.
539. Recunoaște semne/simboluri din mediul ambiant.

Practici de sprijin

- (P) Arătați copilului și discutați despre resursele diverse care transmit informații (de ex. internet, manuale de funcționare a obiectelor casnice, pliante, bilete de teatru, chitanțe de cumpărături, afișe și diverse inscripții).
- (P) Asamblați împreună o jucărie urmând instrucțiunile de pe pachet/cutie.
- (P) Permiteți copilului să apese butonul unui lift, să folosească telecomanda televizorului sau să acceseze diferite programe și aplicații adecvate vârstei pe telefon, calculator, tabletă.
- (P) Pe stradă, arătați copilului inscripțiile/firmele luminoase ale magazinelor, alte afișaje (anunțuri diferite, afișul unui spectacol, orarul de funcționare a unei instituții).
- (E) Familiarizați copiii cu indicatoarele din grădiniță (de ex. colectare selectivă).
- (E) Completați împreună cu toți copiii *Calendarul naturii*, *Jurnalul grupei*, realizând desene, semne, simboluri.

61-84 de luni

Indicatori

540. Identifică mesaje scrise în mediul familiei sau în sala de grupă/clasă.
541. Utilizează imagini ca surse de informație (utilizează semne pentru completarea calendarului naturii).
542. Recunoaște diverse etichete în mediul exterior care facilitează înțelegerea acestuia (semnalizarea stației de metrou, recunoașterea unui taxi) sau reclame.
543. Utilizează o carte de bucate în imagini pentru a realiza o rețetă sau studiază o hartă pentru copii.

Practici de sprijin

- (P) Încurajați copilul să transmită mesaje membrilor familiei, atât pe suport tipărit, cât și electronic (folosind tableta, telefonul). Asistați copilul în folosirea dispozitivelor electronice.
- (P) Realizați un calendar pentru a ajuta copilul să își reamintească ce a lucrat sau evenimente speciale ale familiei.
- (P) Discutați cu copilul despre cum ar trebui să ne îmbrăcăm, urmărind starea vremii la TV sau diverse aplicații de pe internet.
- (P) Concepeți împreună o carte de bucate cu felurile de mâncare favorite ale familiei; numerotați rețetele.
- (P,E) Citiți materiale diferite în prezența copilului, de la pliante de la grădina zoologică, muzee sau parcuri de distracție, la reviste auto, harta metroului sau a orașului, reviste de modă sau o carte de bucate.
- (E) Încurajați copiii să scrie diferite cuvinte sau mesaje (de ex. felicitări), copiind textul la masa luminoasă sau de pe suport de hârtie pe suport electronic.
- (E) Concepeți împreună bilete pentru intrare la spectacolul preferat, îmbinând desenul cu scrierea și utilizarea cifrelor.
- (E) Încurajați toți copiii să creeze desene, colaje etc., ca răspuns la întrebări despre un text informativ sau ca rezultat al înțelegerii unui text.

D.2. Subdomeniul: Premisele citirii și scrierii

D.2.4. Aspect specific: Însușirea deprinderilor de scris; folosirea scrisului pentru transmiterea unui mesaj

Reper 12: Copilul ar trebui să fie capabil să utilizeze diferite modalități de comunicare grafică.

naștere-18 luni

Indicatori

544. Lasă urme prin apăsare în plastilină, lut, cocă de modelat; lasă amprente colorate cu ajutorul degetelor pe coli de hârtie.
545. Apucă și ține în mână diferite instrumente de scris: creioane cerate, markere, creioane colorate mai groase.
546. Mâzgălește spontan (face un ghem pe hârtie).
547. Imită mișcarea verticală pentru a trasa linii pe hârtie.

Practici de sprijin

- (P,E) Puneți la dispoziția copilului materiale care să permită exersarea musculaturii fine.
- (P,E) Încurajați copilul mic să mănânce folosind mâna.
- (P,E) Asigurați copilului un spațiu cu instrumente pentru scris și foi mari. Încurajați copilul atunci când dorește să utilizeze instrumente de scris.
- (P,E) Jucați-vă cu copilul și trasați linii verticale pe suprafețe diverse, atât plane, cât și verticale (de ex. pe șevalet sau pe coli mari de hârtie prinse pe perete, pe tablă autocolantă, la o înălțime convenabilă pentru copil).

19-36 de luni

Indicatori

548. Mâzgălește și lasă urme pe hârtie cu un anumit scop.
549. Descrie ceea ce a desenat/scris sau ce a reprezentat.
550. Folosește corect instrumente de scris diferite: creioane, creioane cerate, pensulă, cretă, trafalet, burete.
551. Trasează linia orizontală. Face puncte. Desenează cercul.
552. Colorează nerespectând conturul.
553. Desenează conturul mâinii cu ajutor.

Practici de sprijin

- (P,E) Dați copilului posibilitatea de a desena pe suprafețe mari.
- (P,E) Scrieți pe lucrarea copilului comentariile și descrierea pe care o face acesta.
- (P,E) Desenați împreună, astfel încât copilul să poată observa poziția instrumentelor de scris, modul de apucare a acestora și poziția corpului.
- (P,E) Asigurați copilului suprafețe diferite pentru exersarea desenului și scrisului (de ex. la masă, pe șevalet, pe plăci de faianță cu acuarele, pe un perete acoperit, pe pavimentul interior și pe cel exterior, cu apă în zilele călduroase de vară).
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului pentru scris foi A3 sau suprafețe mari și instrumente precum: cretă, burete, pensule groase, trafalet, creioane cerate, fără a insista asupra respectării coloratului în contur în această etapă de dezvoltare.

37-60 de luni

Indicatori

554. Își corectează poziția corpului la scris; ajustează poziția foii, hârtiei folosite.
555. Desenează schița corpului uman.
556. Începe să respecte conturul imaginilor și să coloreze în interior.
557. Lipește fragmente de hârtie și resturi vegetale pentru a crea o imagine.
558. Începe să reprezinte povești și experiențe personale prin desene, jocuri, sau dictând adulților ce ar dori să exprime.
559. Experimentează scrisul cu degetul și cu o varietate de instrumente (creioane, cretă, pensule, folosind tastatura computerului, a tabletei, a telefonului), pe diferite suprafețe (pământ, nisip, făină, griș etc.).
560. Copiază sau își scrie numele cu ajutor.

Practici de sprijin

- (P) Realizați împreună o carte despre trei lucruri pe care copilul le face înainte de a merge la culcare: adăugați imagini pentru a ilustra fiecare secvență; adăugați cuvinte; alegeți un titlu; desenați o imagine pe copertă; citiți cartea împreună cu membrii familiei.
- (P,E) Ajutați-l să își corecteze independent poziția corpului prin stabilirea unor referințe; faceți legătura cu cărțile citite/răsfoite despre corpul omenesc.
- (P,E) Ajutați copilul să deseneze, pornind de la conturul mâinii, degete care au figuri cu diferite expresii (de ex. bucurie, tristețe).
- (P,E) Apreciați efortul copilului de a colora în contur; folosiți imagini pe foi A4.
- (P,E) Cereți copilului să descrie lucrarea realizată; notați descrierea sa pentru a o citi altă dată; cereți copilului să semneze, iar dacă este posibil, să dateze lucrarea.
- (P,E) Încurajați realizarea de felicitări, invitații, afișe, postere din materiale cât mai neconvenționale.
- (P,E) Scrieți numele copilului cu litere suficient de mari și ușor de citit; numărați împreună literele care compun numele; ajutați copilul să rostească fiecare sunet; scrieți numele dvs. sub cel al copilului; discutați prin ce se aseamănă/deosebesc.
- (P,E) Organizați jocuri de scriere a unor litere sau cuvinte din hârtie și materiale neconvenționale, de ex. resturi vegetale, semințe, pietre, mărgele, pentru a crea un mesaj sau o imagine.
- (E) Propuneți copiilor scrierea unor litere, silabe sau cuvinte la masa luminoasă/în cutii cu mălai/nisip/sare/făină sau alte suprafețe pe care copilul poate utiliza diferite instrumente de scris și materiale.
- (E) Propuneți copiilor să exerseze desenul corpului omenesc folosind oglinzi mari, atât pentru observarea corpului omenesc, cât și pentru pictarea pe oglindă a conturului unei păpuși sau al unui coleg.
- (E) Puneți la dispoziția copiilor, dacă este posibil, un laptop sau o tastatură pentru exersarea scrisului.

61-84 de luni

Indicatori

561. Desenează literele de tipar.
562. Folosește/scrie cuvinte familiare (numele, mama...).
563. Copiază cuvinte familiare sau data.
564. Folosește instrumente de scris foarte variate (creion, pix, culori, computer, tabletă).
565. Își ajustează poziția la scris, modul de apucare a instrumentului de scris și poziția foii.
566. Înțelege conceptul de scriere pentru comunicarea unei informații sau a unui mesaj (etichetează lucrările, scrie scurte mesaje de felicitare, realizează grafice, schițe, hărți).
567. Utilizează, cu ajutor, jocuri de masă cu litere (scrabble, cuvinte încrucișate, rebus).

Practici de sprijin

- (P,E) Amenajați un spațiu destinat scrierii acasă și în sala de grupă/clasă, atât pentru lucru individual, cât și în grup.
- (P,E) Explicați cu ajutorul copilului importanța poziției corecte la scris pentru asigurarea dezvoltării corecte a corpului.
- (P,E) Ajutați copilul să aleagă o persoană specială și discutați cu acesta mesajul pe care dorește să i-l transmită; încurajați copilul să ilustreze mesajul și să adauge cuvinte dacă este posibil, independent sau cu ajutor.
- (P,E) Propuneți jocuri cu litere din diferite materiale. Încurajați copilul să copieze conturul literei și să o descrie.
- (E) Oferiți contexte diferite pentru exersarea elementelor grafice care intră în componența literelor de mână: linii, puncte, bastonașe, zale, bucle, semiovale, ovale, nodulețe.
- (E) Implicați copiii în dezvoltarea de proiecte colective care implică scrisul (de ex. realizarea unui jurnal, a unei reviste pentru copii, a unor benzi desenate).
- (E) Responsabilizați fiecare copil în legătură cu propriul portofoliu. Explicați importanța datării și etichetării lucrărilor.
- (E) Sprijiniți copiii să realizeze harta unei povești, utilizând simboluri, litere, cifre, decupaje, desene, colaje, șabloane etc.
- (E) Oferiți-le copiilor posibilitatea de a rupe/decupa litere/cuvinte pentru a le aplica pe pliante/cărți sau pentru a eticheta obiecte ori pentru delimitarea unor spații.
- (E) Încurajați toți copiii să reproducă prin desen principalele evenimente dintr-o poveste citită sau o întâmplare personală.
- (E) Realizați cu copiii cărți în format electronic, în aplicații online cunoscute (de ex. *Storyjumper*), care să cuprindă titlul cărții, numele autorului, desene, fotografii realiza- te de acesta, urmând a fi tipărite ulterior.

Observație generală: ***În procesul dobândirii cititului și scrisului sunt propuse proiecte care se pot desfășura cu ajutor din partea adulților (profesori sau membrii familiei) și a colegilor/fraților mai mari, în funcție de abilitățile individuale ale fiecărui copil.***

Notițe

E

DEZVOLTAREA COGNITIVĂ ȘI CUNOAȘTEREA LUMII

SUMAR

E. DEZVOLTAREA COGNITIVĂ ȘI CUNOAȘTEREA LUMII

E.1. Subdomeniul: Dezvoltarea gândirii logice și rezolvarea de probleme

- Reper 1: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze conștientizarea relației cauză-efect 116
- Reper 2: Copilul ar trebui să fie capabil să observe și să compare obiecte, experiențe, acțiuni, evenimente 120
- Reper 3: Copilul ar trebui să fie capabil să utilizeze experiențele trecute pentru a construi noi experiențe 124
- Reper 4: Copilul ar trebui să fie capabil să găsească multiple răspunsuri/soluții la întrebări, situații, probleme și provocări 126

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi matematice elementare, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.1. Aspect specific: Reprezentări matematice elementare (numere, reprezentări numerice, operații, concepte de spațiu, forme geometrice, înțelegerea modelelor, măsurare)

- Reper 5: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze cunoașterea numerelor și a numerației 128
- Reper 6: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze cunoștințe și abilități de operare cu mărimi, forme, greutăți, înălțimi, lungimi, volume, timp, bani 132
- Reper 7: Copilul ar trebui să fie capabil să identifice și să numească forme ale obiectelor 136
- Reper 8: Copilul ar trebui să fie capabil să realizeze operații de seriere, grupare, clasificare, măsurare a obiectelor 138

E.2.2. Aspect specific: Cunoașterea și înțelegerea lumii (lumea vie, fenomene ale naturii, Pământul, spațiul, metode științifice)

- Reper 9: Copilul ar trebui să dobândească informații despre mediul înconjurător și lumea vie prin observare, manipulare de obiecte și investigarea mediului 142
- Reper 10: Copilul ar trebui să fie capabil să folosească instrumente și metode specifice pentru investigarea mediului 144
- Reper 11: Copilul ar trebui să fie capabil să observe și să descrie caracteristici ale lumii vii 146
- Reper 12: Copilul ar trebui să fie capabil să observe și să descrie caracteristici ale Pământului și spațiului 150
- Reper 13: Copilul ar trebui să fie capabil să descopere omul ca parte a lumii vii și ființă socială 154
- Reper 14: Copilul ar trebui să fie capabil să identifice modalități prin care să protejeze mediul 156

E.2.3. Aspect specific: Utilizarea curiozității naturale pentru a descoperi lumea prin intermediul tehnologiei

- Reper 15: Copilul ar trebui să fie capabil să identifice diverse echipamente din sfera tehnologiei, utilizate acasă și în sala de grupă 160
- Reper 16: Copilul ar trebui să fie capabil să utilizeze diferite echipamente din sfera tehnologiei, prin imitație, în joc 162
- Reper 17: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze utilizarea corectă a unor anumite componente/echipamente electronice (mouse, microfon, ecran sensibil la atingere/inteligent) 164
- Reper 18: Copilul ar trebui să fie capabil să selecteze și să utilizeze (cu sprijinul adultului) diferite programe/aplicații cu un scop precis 166
- Reper 19: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze folosirea responsabilă a tehnologiei și echipamentelor 168
- Reper 20: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze înțelegerea utilizării tehnologiei în diferite profesii/locuri de muncă 170

Perioada primilor ani este crucială pentru dezvoltarea abilităților vizate de acest domeniu, mai ales datorită disponibilității și plasticității creierului.

Dezvoltarea cognitivă și cunoașterea lumii se referă la capacitățile copilului de a gândi, a asimila noi informații și a utiliza ceea ce știe, de a descoperi și a-și construi înțelegerea prin interacțiunea cu cei din mediul social apropiat și cu mediul fizic în care trăiește.

Abilitățile din acest domeniu cuprind un anumit set de cunoștințe (culori, forme, numere, cifre etc.); o gamă mult mai largă și foarte importantă de capacități precum gândirea, explorarea mediului pentru a-l cunoaște, pentru a stabili relații, conexiuni între caracteristicile obiectelor sau ale ființelor, între fenomene, evenimente și situații, rezolvarea de situații problematice, toate acestea însemnând să-l învățăm pe copil să gândească, să-și construiască cunoașterea, pe lângă a-i oferi un set cât mai divers de cunoștințe despre lumea înconjurătoare.

Dezvoltarea gândirii logice și rezolvarea de probleme, ca prim subdomeniu, vizează capacitățile copilului de a analiza și identifica relațiile ce se pot stabili între obiecte, evenimente, persoane, situații. Relația de cauzalitate, gândirea critică și analitică, rezolvarea de situații problematice reprezintă aspecte-cheie ale acestui subdomeniu, ce stau la baza dezvoltării cognitive de mai târziu. Copilul încă de când se naște manifestă o mare disponibilitate de a recepta informații din mediul înconjurător, de a explora mișcări și acțiuni, însă rolul adultului este crucial în a-l ajuta și stimula în acest parcurs. Copilul trebuie ajutat să înțeleagă de ce, cum, când, în ce condiții se întâmplă anumite lucruri, pentru a putea realiza conexiuni logice între acțiunile și cunoștințele dobândite. El trebuie să fie actorul principal în descoperirea lor cu sprijinul adultului.

Subdomeniul Cunoștințe și deprinderi matematice elementare, cunoașterea și înțelegerea lumii cuprinde mai multe tipuri de cunoștințe ce privesc atât lumea numerelor, culorilor, formelor, unităților de măsură, cât și lumea vie și nevie, a Pământului și spațiului. Pe lângă aceste cunoștințe generale, acest subdomeniu cuprinde și multe abilități ce se dezvoltă prin punerea în relație a acestor cunoștințe: grupare, seriere, comparare, ordonare, măsurare, asociere fie a obiectelor, fie a caracteristicilor, fie a ființelor vii sau nevii, fie a fenomenelor, fie a evenimentelor. Toate aceste abilități necesită suport concret (materiale, obiecte, imagini), contexte de învățare cât mai variate pentru ca înțelegerea lor să fie completă, stimulare și atenție susținută din partea adulților.

Acest subdomeniu atrage atenția și asupra altui aspect: pentru a crește copii care să înțeleagă locul și rolul omului în interacțiunea sa cu mediul, mai ales în contextul amenințărilor climatice pe care le trăim, nu va fi suficient să știe să numere, să cunoască culorile, să facă operații matematice simple sau să cunoască grupe de obiecte sau ființe. Este important să dezvoltăm comportamente ecologice, de dezvoltare durabilă, care nu sunt altceva decât explicații ale relațiilor de cauzalitate ce se stabilesc între acțiunea omului și mediul fizic și ale modului în care lumea vie și cea nevie se află într-o continuă interacțiune. Aceste comportamente se dezvoltă încă de la naștere.

De asemenea, acest subdomeniu a fost completat cu un aspect specific privind modul în care copiii descoperă lumea prin intermediul tehnologiei, folosită atât pentru explorarea și înțelegerea mediului, cât și pentru comunicarea cu ceilalți. Prin intermediul reperelor introduse sunt evidențiate cunoștințe care privesc sfera tehnologiei, dar mai ales abilități precum utilizarea adecvată a unor componente sau selectarea și utilizarea unor programe/aplicații. Acest aspect specific recunoaște impactul tehnologiei în viața copiilor în același timp cu responsabilitatea adulților de a oferi un mediu sănătos și adecvat dezvoltării lor, ceea ce implică o atitudine echilibrată față de utilizarea tehnologiei.

E.1. Subdomeniul: Dezvoltarea gândirii logice și rezolvarea de probleme

Reper 1: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze conștientizarea relației cauză-efect.

naștere-18 luni

Indicatori

566. Urmărește un obiect care a căzut.

567. Utilizează mișcări, sunete, gesturi pentru a observa impactul lor asupra interacțiunilor și mediului.
568. Acționează asupra obiectelor pentru a obține un sunet, o mișcare care îi face plăcere.
569. Repetă anumite mișcări pentru a cauza aceleași efecte.

Practici de sprijin

- (P) Demonstrați și explicați copilului relațiile dintre obiecte și fenomene, de ex. ce se întâmplă dacă aruncă jucăria din pătuț.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului jucării care emit sunete când sunt strânse, împinse, lovite. Atenționați copilul despre efectele acțiunilor sale.
- (P,E) Răspundeți la acțiunile copilului, stimulându-l și încurajându-l să interacționeze cu obiectele.
- (P,E) Oferiți copilului experiențe care pun în valoare relația cauză-efect, de ex.: *Dacă lovesc cu mingea un obiect, se răstoarnă, Dacă apăs pe întrerupător, se aprinde lumina* etc.
- (P,E) Oferiți copilului obiecte/jucării ce pot fi împinse/trase și pun în mișcare diferite mecanisme.

19-36 de luni

Indicatori

570. Experimentează pentru a observa efectele propriilor acțiuni asupra obiectelor și asupra celorlalți.
571. Observă acțiunile celorlalți pentru a remarca efectul acțiunii lor asupra obiectelor și persoanelor.
572. Demonstrează că începe să înțeleagă relația cauză-efect: *Dacă stingi lumina, se face întuneric*.

Practici de sprijin

- (P) Jucați-vă cu copilul cu baloane de săpun pentru a observa cauza şi efectul, de ex.: *Când ating balonul de săpun, se sparge*.
- (P,E) Oferiți copilului materiale diverse, sigure și adecvate vârstei sale, pentru a le putea manipula și acționa asupra lor.
- (P,E) Oferiți permanent explicații ale relației cauză-efect, ce se întâmplă când acționăm asupra unor obiecte. Creați condiții astfel încât copilul să experimenteze sub supravegherea adulților.
- (E) Demonstrați-le copiilor diverse experimente ce exemplifică relația cauză-efect. Însoțiți acțiunile dumneavoastră de explicații pe înțelesul copiilor. Repetați-le. Asigurați-vă că vă urmăresc explicațiile și că le înțeleg.
- (E) Modelați limbajul de tip raționament. Modelați raționamentul, gândind cu voce tare.

37-60 de luni

Indicatori

573. Identifică obiecte care au efect asupra altor obiecte: *Dacă pun zahăr în apă, se dizolvă*.
574. Adresează întrebarea *De ce?* indicând interes pentru stabilirea relației de cauzalitate.
575. Explică efectele unor acțiuni simple asupra unor obiecte: *Dacă mototolesc o foaie, nu mai este netedă ca să pot desena pe ea*.
576. Recunoaște în relații simple care elemente ale unui obiect cauzează anumite efecte: *Dacă miști o cutie cu pietricele, se aud zgomote*.
577. Încearcă să explice pe bază de cauzalitate anumite fenomene: *Dacă e înnorat, atunci s-ar putea să plouă*.
578. Oferă explicații ale producerii anumitor evenimente: *Mihai a lipsit ieri pentru că a fost bolnav*.

Practici de sprijin

- (P) Valorificați orice situație cotidiană pentru a surprinde relațiile de cauzalitate, de ex.: *De ce am pus mai puține farfurii la masă? De ce trebuie să ne spălăm pe mâini?*
- (P,E) Oferiți copilului posibilitatea de a experimenta, ghidat de adult, pentru a înțelege efectele acțiunii sale asupra obiectelor: să amestece făină cu apă, zahăr cu apă, să planteze semințe, să ude florile etc.
- (P,E) Însoțiți permanent experimentele de explicații.
- (P,E) Adresați întrebări copilului în timp ce realizează un experiment: *Ce s-a întâmplat cu zahărul din apă? Unde a dispărut?* sau *De unde a apărut acest firicel de plantă? Cum ai făcut?*
- (P,E) Solicitați permanent copilului explicații în relații simple de cauzalitate: *De ce s-a uscat așa de tare pământul florii în ghiveci?* sau *De ce este așa de întuneric în clasă/casă?*
- (P,E) Valorificați momentele discuțiilor despre vremea de afară, despre îmbrăcămintea adecvată, ca de ex.: *Dacă e foarte cald, trebuie să ne îmbrăcăm cu haine subțiri și să ne protejăm de soare; dacă nu ne protejăm de soare, ne dăunează pielii* etc.

continuare în pagina următoare

61-84 de luni

Indicatori

579. Realizează experimente pentru a descoperi relația cauză-efect prin acțiunea unor factori asupra obiectelor (*pune apă în două recipiente, unul la soare, altul în congelator, și constată efectele temperaturii asupra apei*).

Practici de sprijin

- (P,E) Realizați împreună cu copiii experimente pentru a surprinde relația cauză-efect privind: procesul de germinare, îngheț/dezgheț, scufundarea și plutirea, evaporarea apei.
- (P,E) Încurajați copiii să experimenteze în condiții de siguranță; de ex. în cazul procesului de fierbere, evaporare sau în utilizarea anumitor produse/substanțe care pot fi toxice: *Dacă punem o plantă în apă cu detergent, aceasta se ofilește*.
- (P,E) Încurajați realizarea transferului de informații prin exemplificarea rezultatului experimentului în viața cotidiană, de ex.: *De ce se topesc ghețarii?, De ce plutesc vapoarele?*
- (P,E) Jucați jocul *Lanțul efectelor* sau *De ce...? Fiindcă*, de ex.: *Pantalonii s-au murdărit. Care este cauza? Am căzut într-o baltă. Care este cauza? Plouase și am alunecat.*
- (E) Organizați exerciții de tipul *Ce s-ar întâmpla dacă...?* în diverse contexte și la diferite discipline, de ex.: *Ce s-ar întâmpla dacă planta nu mai primește apă? Ce s-ar fi întâmplat dacă piticii nu ar fi ajutat-o pe Albă ca Zăpada?*
- (E) Puneți în evidență diferite sunete și propagarea lor prin diverse materiale. Explicați de ce unele sunete se aud mai tare, iar altele mai încet ori deloc.
- (E) Utilizați exemple concrete pentru a analiza diverse relații cauză-efect, de ex. alunecarea mașinilor de mărimi diferite pe o rampă și compararea distanțelor parcurse de acestea, răsturnarea unui rând de piese de domino, spargerea unui balon.

continuare în pagina următoare

37-60 de luni (continuare)

Practici de sprijin

- (E) Oferiţi copiilor o varietate de materiale interesante, inclusiv naturale şi *loose parts*, să le exploreze, să le descopere proprietățile şi să observe dacă acestea suferă anumite schimbări, de ex. frunzele se usucă la căldură, hârtia se umezeşte când punem acuarele în exces.
- (E) Folosiți imagini cu ajutorul cărora copiii pot să descopere cauza și efectul în diverse situaţii, de ex. aranjarea imaginilor în perechi cauză-efect, organizarea imaginilor în ordinea cronologică a desfășurării evenimentelor.
- (E) Solicitaţi copiilor să descrie evenimentele în ordine sau să indice pașii pe care i-au făcut (ori urmează să-i facă) într-o activitate.
- (E) Provocaţi copiii să realizeze experimente simple, cum ar fi să umfle foarte tare un balon sau să amestece două culori. Lucrați împreună pentru a formula o ipoteză simplă, folosind cuvinte care să evidențieze legătura cauză-efect, de ex.: *Planta va crește **pentru că** am udat-o constant, **Dacă** amestecăm culorile galben și albastru, **atunci** vom obține culoarea verde.* Ajutați copiii să înţeleagă că ceea ce se întâmplă în timpul experimentului reprezintă cauza, iar rezultatul a ceea ce se întâmplă este efectul.
- (E) Încurajați fiecare copil să realizeze predicții cu privire la rezultatele unui experiment, în urma analizării unor imagini sau vizionării unui film.

61-84 de luni (continuare)

Practici de sprijin

- (E) Discutați cu copiii exemple din viața reală şi întrebaţi-i ce s-ar întâmpla în continuare, apoi cereți-le să determine cauza, *dacă*, și efectul, *ce*, de ex.: *Dacă ai lăsa un cub de gheață pe trotuarul fierbinte în timpul verii, ce s-ar întâmpla?, Dacă nu te-ai spăla mai multe zile pe dinți, ce s-ar întâmpla?, Dacă un elefant ar sări într-o piscină mică, ce s-ar întâmpla?*
- (E) Repetaţi o activitate sau un experiment modificând anumite condiţii precum ordinea acţiunilor, cantităţile utilizate şi observaţi dacă se schimbă rezultatul. Ajutaţi copiii să înţeleagă legătura cauzală.
- (E) Utilizaţi organizatoare grafice, *diagrama Venn, graficul, harta mentală*, pentru a reprezenta vizual relaţia cauză-efect, de ex. aşezaţi în centru o imagine care să reprezinte cauza, iar copiii să completeze prin imagini sau desene efectele posibile.
- (E) Utilizaţi cuvinte care îi ajută pe copii să identifice relaţiile cauzale, *deoarece, datorită, dacă... atunci...*, sau succesiunea evenimentelor, *primul, următorul, apoi*.
- (E) Citiţi poveşti din care copiii să extragă anumite relaţii dintre acţiuni, *cauze – consecinţe*.
- (E) Susțineți inițierea proiectelor individuale sau în grup prin care copiii descoperă și explică relația cauză-efect, respectând normele de siguranță.

Notițe

E.1. Subdomeniul: Dezvoltarea gândirii logice și rezolvarea de probleme

Reper 2: Copilul ar trebui să fie capabil să observe și să compare obiecte, experiențe, acțiuni, evenimente.

naștere-18 luni

Indicatori

580. Urmărește acțiunile celorlalți.

581. Explorează în moduri diferite obiectele, ducându-le la gură, mișcându-le, zornăindu-le, aruncându-le.

582. Imită mișcările, gesturile altora imediat după ce le-a observat.

Practici de sprijin

- (P) Numiți obiectele pe care le arată copilul și pe cele indicate de adult.
- (P,E) Jucați-vă cu copilul, cântați, gesticulați, emiteți sunete.
- (P,E) Oferiți-i jucării și obiecte diferite ca formă, culoare, textură, sunete emise, pentru a le putea observa. Însoțiți jocul copilului de explicații.

19-36 de luni

Indicatori

583. Imită acțiuni văzute în alte momente și contexte.

584. Constată și descrie asemănarea sau deosebirea dintre două obiecte de același tip: *Mingea mea este mai mare decât a ta* etc.

Practici de sprijin

- (P,E) Apreciați eforturile copilului de a imita acțiuni noi, văzute în diverse contexte. Utilizați jocurile de rol pentru a mima, gesticula acțiuni familiare, specifice unor roluri.
- (E) Demonstrați, explicați și implicați toți copiii în activități de comparare a obiectelor după un criteriu (culoare, mărime, formă).
- (E) Valorificați orice moment al zilei pentru a surprinde comparații între acțiuni și obiecte: *Azi ai strâns toate jucăriile de pe covor, coșul de jucării este plin.*
- (E) Puneţi la dispoziţia tuturor copiilor jocuri cu forme încastrate, puzzle-uri cu forme de încastrat.

37-60 de luni

Indicatori

585. Demonstrează înțelegerea conceptelor *la fel* și *diferit*.
586. Recunoaște și numește caracteristica unui eveniment: *lung, amuzant, gălăgios* etc.
587. Compară evenimente cu ajutorul adultului.
588. Identifică unele caracteristici în funcție de care se pot face comparații: *mărime, culoare, formă* etc.
589. Grupează obiecte care întrunesc două criterii concomitent.
590. Utilizează cuvinte care indică o comparație: *mai... decât...*

Practici de sprijin

- (P,E) Solicitați copilului să vă povestească evenimente din viața lui și întrebați-l cum s-au petrecut acestea.
- (P,E) Participați cu copiii la spectacole, vizionări și comentați-le împreună. Folosiți astfel de prilejuri pentru a realiza comparații între obiecte, fenomene, întâmplări.
- (P,E) Solicitați copiilor să vă aducă obiecte prin formularea unei comparații: *Aș avea nevoie de un creion mai gros* sau *Unde găsesc un cub mai mare?* sau *Ce obiect se află mai aproape de fereastră?*
- (E) Utilizați jocuri pentru a stabili asemănări și deosebiri între obiecte, lucruri sau ființe. Folosiți jetoane, imagini, jucării, cărți, resurse digitale etc.
- (E) Puneți la îndemâna tuturor copiilor diferite materiale pe care le pot compara și din care pot alege în funcție de necesități, de ex.: *Aleg o coală mică pentru un colaj și folosesc materiale de mici dimensiuni pentru a se încadra în spațiul de lucru*.
- (E) Implicați toți copiii în ordonarea obiectelor din clasă. Cereți să grupeze anumite obiecte pe baza unui criteriu: *Toate cuburile mari într-o cutie, mașinile mici pe un anumit raft*. Introduceți în exercițiile ulterioare de grupare a obiectelor două criterii concomitent: *Obiectele care sunt roșii și din plastic* etc.
- (E) Folosiţi comparația ca parte a rutinei zilnice: *În această după-amiază sunt mai puțini copii prezenți decât dimineață*.
- (E) Implicaţi toți copiii în colectarea de materiale din natură, materiale reciclabile pe care să le organizeze în colecţii după diverse criterii.
- (E) Puneţi la dispoziţia tuturor copiilor materiale pe care să le sorteze, clasifice, ordoneze, de ex. nasturi, mărgele, seminţe, şi să le utilizeze pentru realizarea unor modele, mandale, covoare senzoriale.
- (E) Desfăşuraţi jocuri bazate pe asemănări sau diferenţe, cum ar fi: *Aşază-mă la căsuţa mea, Mama şi puiul*.
- (E) Folosiți cuvinte care exprimă comparații, de ex.: *Muzica aceasta este mai rapidă. Supa este mai caldă decât sucul.*
- (E) Citiţi cu copiii cărți cu limbaj repetitiv care le permit să anticipeze ce urmează, de ex. *Ursule brun, ursule brun, tu ce vezi?, Ridichea uriașă.*

61-84 de luni

Indicatori

591. Compară evenimente, comportamente din viața reală sau/și din povești.
592. Descrie evenimente utilizând cuvinte ce indică o comparație, de ex.: *Azi m-am jucat afară mai mult decât ieri.*
593. Își argumentează propriile decizii.

Practici de sprijin

- (P) Discutați și comparați evenimente din viața familiei.
- (P) Discutați cu copilul despre ceea ce a realizat la grădiniță/la clasa pregătitoare, solicitând comparații cu zilele anterioare.
- (P,E) Încurajaţi copilul să folosească cuvinte descriptive. Jucaţi jocuri de cuvinte care descriu atribute, de ex. *Cum este, cum nu este...*, *Cuvinte opuse*.
- (P,E) Citiți povești și discutați despre personajele preferate ale copilului. Puneți întrebări de tipul: *Cu cine se aseamănă...? În ce poveste s-a mai întâmplat...?*
- (P,E) Utilizaţi împreună cu copiii jocuri digitale adecvate dezvoltării lor, care le permit să recunoască și să-și creeze propriile modele.
- (E) Inițiați convorbiri în care copiii să folosească argumente pro sau contra, de ex.: *Se scufundă pentru că..., Nu se scufundă pentru că...*
- (E) Propuneți copiilor diferite provocări, de ex. să construiască în clasă un parc de distracții folosind doar deșeuri de carton: *Cum credeți că ar fi bine să procedăm?* Solicitați argumente pentru deciziile pe care le iau. Raportați soluțiile găsite la situații anterioare în care au acționat diferit.
- (E) Utilizaţi tabele sau diagrame pentru a compara acţiuni, obiecte, personaje din poveşti etc.
- (E) Ajutaţi copiii să compare evenimentele trăite și să le plaseze într-o zi, săptămână, lună sau anotimp.
- (E) Utilizaţi serii de fotografii sau imagini pentru a raporta o situație trăită sau o poveste auzită, prin marcarea exactă a succesiunii și simultaneității.
- (E) Folosiți în povești, descrieri sau explicații cuvinte care să marcheze corespunzător timpul: *atunci, în timpul, înainte, după...*
- (E) Încurajaţi copiii să ordoneze evenimente, secvenţe din poveşti sau experienţe personale în succesiune logică utilizând imagini sau numere, de ex. paşii unei reţete, mişcările unui dans.

□ continuare în pagina următoare

61-84 de luni (continuare)

Practici de sprijin

- (E) Încurajaţi copilul să folosească vocabularul care arată succesiunea evenimentelor, de ex. *întâi, apoi, după, următorul, ultimul*.
- (E) Utilizați limbajul de zi cu zi pentru a exprima opinii cu privire la posibilitatea ca un eveniment să se întâmple, de ex. *s-ar putea întâmpla, nu se va întâmpla, se va întâmpla*.
- (E) Utilizați, în povești, descrieri sau explicații, cuvinte care denumesc poziţii spaţiale: *în față, în spate, la dreapta, la stânga, deasupra, dedesubt*.
- (E) Încurajați toți copiii să creeze colecții de *curiozităţi*, să observe detaliile, să compare pentru a descoperi asemănările și diferențele dintre obiecte; copiii pot realiza diverse colecții din natură, de ex. din pietre, pene, scoici, conuri de pin, frunze, ghinde, semințe de flori.
- (E) Puneţi la dispoziţie jocuri care încurajează observarea şi compararea imaginilor, de ex. *Jocul umbrelor, Găseşte perechea, Din jumătăţi, un întreg*.
- (E) Încurajaţi copiii să compare obiectele şi jucăriile pe care le utilizează, de ex. piesele de la jocul de construcţii.
- (E) Puneţi la dispoziţie instrumente cu ajutorul cărora să compare cantităţi, dimensiuni, de ex. un cântar, un metru de croitorie. Folosiţi termeni precum: *mai mult/ mai puțin, mai mare/mai mic, mai greu/mai uşor, mai lung/mai scurt, mai înalt/maiscund*.
- (E) Desfăşuraţi plimbări în care copiii să identifice elemente din natură, modele de pe liste de control sau imagini din enciclopedii.
- (E) Utilizaţi diagrama Venn şi tabele pentru a înregistra comparaţii între obiecte, animale, oameni, locuri, personaje etc.
- (E) Utilizaţi imagini care prezintă obiecte, fiinţe, acţiuni, peisaje în diferite contexte pentru a stimula copiii să realizeze comparaţii şi să descopere asemănări şi deosebiri, de ex. observarea unui copac în anotimpuri diferite.

Notițe

E.1. Subdomeniul: Dezvoltarea gândirii logice și rezolvarea de probleme

Reper 3: Copilul ar trebui să fie capabil să utilizeze experiențele trecute pentru a construi noi experiențe.

naștere-18 luni

Indicatori

594. Încearcă să utilizeze un obiect sau o jucărie după ce a văzut cum poate fi utilizat/ă.
595. Conștientizează permanența obiectului, realizează că persoanele și obiectele există și când nu se mai văd.

Practici de sprijin

- (P) Oferiți copilului jucării diverse, obiecte familiare pe care a văzut cum le-ați utilizat, de ex. o pălărie pe care și-o poate pune pe cap, o cană din care să bea, obiecte de uz casnic.
- (P,E) Jucați jocuri care sprijină înțelegerea permanenței obiectelor, ascunderea și reapariția lor, ca de ex. *Cucu-bau!*

19-36 de luni

Indicatori

596. Generalizează idei pornind de la experiențe anterioare, de ex. observă cum adultul mulțumește, apoi mulțumește și el.
597. Realizează conexiuni între obiecte (mătura este pentru a mătura, folosim umbrela când plouă etc.).

Practici de sprijin

- (P) Explicați acțiunile dumneavoastră pentru a fi înțelese de către copil și a le utiliza în contexte similare. Implicați-l în activități rutiniere.
- (P) Numiți frecvent obiectele pe care le folosiți și pentru ce le folosiți.
- (E) Realizați jocuri de rol în care copiii să poată utiliza diverse obiecte pentru acțiunile pentru care sunt destinate, apelând la experiența lor anterioară.

37-60 de luni

Indicatori

598. Utilizează noile informații și cuvinte achiziționate în activități.
599. Utilizează informația dobândită pe o anumită cale pentru a o aplica într-un alt context, într-un alt mod (de ex. construiește din cuburi un castel, așa cum l-a văzut într-o carte cu povești).

Practici de sprijin

- (P,E) Confecționați împreună haine pentru păpuși, pentru diverse anotimpuri, din materiale refolosibile și utilizând tehnicile de lucru învățate.
- (E) Oferiți copiilor zilnic posibilitatea de a desfășura jocuri simbolice. Introduceți materiale noi în centrul de joc de rol pentru a stimula utilizarea de noi informații și cuvinte.
- (E) Creați postere/afișe care cuprind cuvinte/concepte noi, în imagini. Stimulați copiii să le utilizeze în contexte cotidiene.
- (E) Organizați activități în grupuri mici și propuneți sarcini care necesită transferul de informație și experiență, de ex.: *Să construim o grădină zoologică/botanică în care se află animale/plante de la noi din țară*.

61-84 de luni

Indicatori

600. Explică o nouă situație sau o problemă pornind de la experiențele sale anterioare.
601. Explică faptul că o persoană este aceeași chiar dacă este costumată, poartă mască sau este machiată.

Practici de sprijin

- (P,E) Discutați probleme noi care necesită soluții ce se bazează pe experiența anterioară a copilului. Solicitați explicații sau argumente pentru soluțiile propuse, de ex.: *Dorim să mergem în vizită la bunici, dar autoturismul familiei este defect. Cum ajungem la bunici?*
- (E) Implicați copiii în jocuri simbolice, jocuri de rol și dramatizări, punându-le la dispoziție recuzită variată, măști, costume, accesorii. Încurajați-i să joace roluri diferite.
- (E) Ghidați experiențele pe care le desfășurați cu copiii urmărind succesiunea: *Ce facem? Cum facem? De ce facem? Unde facem? Când facem? Care este rezultatul?*, pentru a asigura logica desfășurării.
- (E) Concepeți hărți mentale simple cu copiii când planificați un eveniment.
- (E) Oferiţi materiale pe care copiii să le folosească în alte contexte decât cele curente, de ex. ustensile de bucătărie în activităţi de pictură sau jocuri de construcţii.
- (E) Prezentaţi copiilor o situaţie de viaţă, o imagine, un personaj, o secvenţă dintr-o poveste şi cereţi-le să creeze sau să continue povestea.
- (E) Introduceţi în clasă obiecte şi instrumente noi, apoi lăsaţi copiii să le descopere utilitatea şi să le folosească.
- (E) Solicitaţi copiilor să descrie acţiunile pe care le fac anumite persoane, de ex. medicul când consultă un pacient, zidarul când construieşte o clădire.
- (E) Afișați o varietate de materiale și cereți copiilor să completeze o sarcină, permițându-le să aleagă materialele care se potrivesc cel mai bine în activitate.

E.1. Subdomeniul: Dezvoltarea gândirii logice și rezolvarea de probleme

Reper 4: Copilul ar trebui să fie capabil să găsească multiple răspunsuri/soluții la întrebări, situații, probleme și provocări.

naștere-18 luni

Indicatori

602. Ajunge la o jucărie sau la un obiect care s-a îndepărtat.
603. Caută în adult o soluție pentru rezolvarea unei probleme, atrăgându-i atenția prin sunete, gesturi, expresia feței.
604. Folosește obiectele ca mijloc pentru atingerea unui scop: utilizează un camion ca să transporte cuburi, lingura ca să ajungă la mâncare etc.

Practici de sprijin

- (P,E) Puneți la dispoziția copilului obiecte securizate adecvate vârstei lui pe care să le poată manipula. Așezați-le în apropierea lui pentru a se îndrepta către ele.
- (P,E) Reacționați întotdeauna la semnalele copilului prin care vă atenționează că are nevoie de ajutor pentru a rezolva o problemă.
- (P,E) Jucați-vă împreună cu copilul încercând să puneți forme mari în forme mici, să încărcați/să umpleți diverse recipiente și să le goliți. Construiți din forme geometrice utilizând diferite strategii.
- (P,E) Apreciați acțiunile noi pe care copilul le întreprinde independent pentru a atinge un scop.
- (E) Puneți la dispoziția copilului jucării a căror utilizare îi permite atingerea unui scop, de ex. căruț pentru păpuși, camioane cu remorcă etc.
- (E) Creați oportunități pentru a explora sau organizați un spațiu care incită copiii la explorare.

19-36 de luni

Indicatori

605. Utilizează explorarea prin încercare și eroare pentru a rezolva probleme.
606. Încearcă modalități diverse pentru soluționarea unei probleme înainte de a cere sprijin.

Practici de sprijin

- (P,E) Încurajați copilul să rezolve probleme fără să-l ajutați, de ex. să își scoată jucăria preferată de sub alte jucării.
- (P,E) Vorbiți cu copilul sau demonstrați, după multiple încercări, diferite soluții posibile.
- (P,E) Jucați-vă împreună jocuri care au mai multe soluții, de ex. construirea unui castel pentru un personaj preferat.

37-60 de luni

Indicatori

607. Explorează mai multe căi de soluționare a unei probleme și alege una dintre ele.
608. Caută sprijin la alți copii sau adulți pentru rezolvarea de probleme.
609. Se reorientează în soluționarea unei probleme când intervine un element nou.

Practici de sprijin

- (P) Fiți împreună cu copilul când încearcă să găsească soluția unei probleme. Provocați-l cu întrebări: *Ce s-a întâmplat?, Cum ai reușit?* Puneți accent pe descrierea fenomenului/procesului.
- (P,E) Oferiți copilului timp pentru explorare și pentru a formula răspunsuri, a veni cu soluții: *Cum a reușit?, Cum ar fi fost dacă...?*
- (P,E) Propuneți sarcini individuale pentru rezolvarea de probleme. Întrebați copilul de ce anume are nevoie pentru a găsi soluții la sarcinile de lucru. Valorizați-l când adoptă un demers de investigație.
- (E) Introduceți elemente noi în situațiile problematice: un nou personaj, un nou obiect, un nou eveniment etc.
- (E) Adresați întrebări care încurajează copiii să vorbească despre modul în care au gândit, folosind resursele existente: *Mă întreb cum putem descoperi ce fel de vreme a predominat săptămâna aceasta?* Puteți utiliza, de ex., calendarul naturii sau graficele de temperatură.
- (E) Încurajați copiii să-și aleagă coechipieri cu care să colaboreze în găsirea soluțiilor.
- (E) Puneţi la dispoziţie materiale pentru jocuri senzoriale care stimulează explorarea și elementele de bază ale științei și investigației.
- (E) Încurajați copiii să folosească materiale diverse pentru a rezolva o problemă sau a finaliza o sarcină, de ex.: *Mă întreb cum ai putea prinde balonul de săpun fără să-l spargi.*
- (E) Implicați toți copiii în interacțiuni care să utilizeze strategii cunoscute în situații noi.
- (E) Creați și oferiți copiilor oportunități de a se implica în activități de rezolvare a problemelor, de ex. în jocuri de rol.
- (E) Oferiţi contexte de exersare a abilităților învățate în cadrul activităţilor de grup mare, în activităţile desfăşurate în centre.
- (E) Aplicați o abilitate în mai multe tipuri de activităţi, de ex. folosiți pahare pentru măsurare în activități de știință, matematică și gătit.
- (E) Observați modul în care fiecare copil rezolvă problemele din clasă și oferiţi sprijin individualizat.

61-84 de luni

Indicatori

610. Lucrează în grup pentru soluționarea unei probleme, utilizând strategiile dezvoltate de grup.
611. Discută când și de ce o situație este problematică, provocatoare.

Practici de sprijin

- (P,E) Sprijiniți copilul în căutarea răspunsului potrivit. Analizați împreună când soluția aleasă este greșită, fără a-l descuraja.
- (P,E) Utilizaţi jocuri pe calculator în care copilul să rezolve diverse probleme, fără să depășească o oră pe zi de expunere la ecrane.
- (E) Propuneți sarcini care să necesite rezolvarea de probleme împreună cu un grup de copii. Interveniți ca moderator pentru a ajuta procesul de soluționare a problemei.
- (E) Exersați cu copiii metode de învățare în colaborare precum *brainstormingul*.
- (E) Puneți întrebări pentru a ghida procesul de gândire al copiilor și oferiți soluții alternative, de ex.: *Cum ați putea...? Ce se întâmplă dacă...? Ce altceva ați putea folosi?*
- (E) Puneţi la dispoziţia copiilor puzzle-uri și jocuri de gândire, cum ar fi labirinturi, jocuri de potrivire, care exersează memoria de lucru și flexibilitatea cognitivă.
- (E) Puneţi la dispoziţia copiilor jocuri pe care să le joace în perechi sau în echipă, cum ar fi: jocuri cu zaruri, șah, jocuri cu modele/patternuri etc.
- (E) Puneţi întrebări despre situaţiile-problemă din poveștile citite și cereţi copiilor să găsească noi soluții.
- (E) Afișaţi imagini sau schiţe cu poduri, clădiri, diverse construcţii care să inspire copiii să realizeze construcţii rezolvând probleme legate de mărimi, poziţii, echilibru.
- (E) Introduceţi elemente noi în timpul jocului, de ex. o piesă diferită, un instrument, o regulă nouă, care să îi determine pe copii să găsească o altă cale de rezolvare.
- (E) Provocaţi copiii să realizeze construcţii din materiale neconvenţionale, de ex. spaghete, chibrituri, cutii, dopuri, PET-uri, crengi, frunze, pietre.
- (E) Provocaţi toți copiii să facă predicţii și să găsească soluţii în timpul experimentelor ştiinţifice.
- (E) Oferiți timp pentru jocul liber, pe parcursul căruia fiecare copil face alegeri cu privire la modul de a răspunde sau de a acționa și de a reacționa în diferite situații.

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi matematice elementare, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.1. Aspect specific: Reprezentări matematice elementare (numere, reprezentări numerice, operații, concepte de spațiu, forme geometrice, înțelegerea modelelor, măsurare)

Reper 5: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze cunoașterea numerelor și a numerației.

naștere-18 luni

Indicatori

612. Înțelege semnificația expresiei *mai mult* în privința mâncării, a jocului.
613. Utilizează gesturi pentru a cere *mai mult*.

614. Imită cuvinte ce desemnează numere.

Practici de sprijin

- (P,E) Vorbiți cu copilul utilizând termenii *mai mult, mai puțin*, numărând cu voce tare obiectele.
- (P,E) Cântați împreună cântece care utilizează numerele și numerația.
- (E) Puneți la dispoziția copiilor materiale cu cifre și numiți-le frecvent.

19-36 de luni

Indicatori

615. Numără până la 5.
616. Imită cântece și rime cu numere.

617. Recunoaște unele cantități ale unor obiecte (*două cărți, trei cutii*).
618. Identifică și compară cantități utilizând termenii: mai mare/mai mic, mai mult/mai puțin.

Practici de sprijin

- (P) Realizați activități de gospodărie și gătit în care utilizați mai multe fructe sau legume și utilizați termeni precum: *mai multe/mai puține, mai mari/mai mici*.
- (P,E) Numiți permanent cantitatea obiectelor pe care le utilizați: *două cărți, patru creioane, trei păpuși* etc. Rugați copilul să vă aducă *două..., trei...*
- (P,E) Stimulaţi încercările copilului de a număra lucrurile din jurul lui.
- (E) Utilizați în activitățile cotidiene tot timpul numerația și numerele, de ex.: *Mai trebuie încă două, Acum suntem numai patru în sală* etc.
- (E) Cântați cu copiii cântece sau intonați recitative care utilizează numerele.
- (E) Angajaţi copiii în jocuri simple de numărare, utilizând degetele.
- (E) Expuneţi copiii la numere și cifre folosind imagini, cărți și cântece.
- (E) Cereţi tuturor copiilor să se implice în activităţi prin care să exerseze relația de corespondență, de ex. să împartă șervețele la ora gustării, câte unul pentru fiecare copil.

37-60 de luni

Indicatori

619. Numește unele numere (0-100).
620. Înțelege corespondența *unu la unu*.
621. Utilizează numerele și număratul în activități cotidiene (numără câți copii sunt în grup, câte farfurii sunt pe masă etc.).
622. Recunoaște, numește și scrie unele cifre.
623. Numără până la 10.
624. Numără 10 obiecte prin corespondența *unu la unu*.
625. Poate face estimări ale cantității utilizând numerele.
626. Face comparații, înțelegând semnificația cuvintelor: *toate, unele, niciuna, mai multe, mai puține, la fel de..., tot atâtea...*
627. Cunoaște ordinea numerelor în șirul numeric 1-10.

Practici de sprijin

- (P,E) Oferiți copilului oportunitatea de a număra în activitățile cotidiene obiecte, persoane, simboluri, forme etc.
- (P,E) Exersați numerația în toate activitățile desfășurate zilnic. Valorificați existența numerelor în spațiul cotidian: *numere de înmatriculare, de telefon, adrese, bancnote*.
- (P,E) Implicați copiii în pregătirea gustării sau a mesei de prânz. Utilizați numerele și numerația, de ex. *Câți copii sunt prezenți, Câte scaune, Câte farfurii, Câte coșuri cu pâine* etc.
- (P,E) Propuneți-le copiilor să realizeze cărți, felicitări în care să utilizeze numere pentru vârsta sărbătoritului, a personajelor, câți prieteni au. Încurajați-i să scrie vârsta lor, vârsta membrilor familiei, numărul străzii pe care locuiesc, al casei/apartamentului/etajului etc.
- (P,E) Implicați copiii în jocuri simbolice care necesită estimări de cantități: *De-a bucătarul, De-a vânzătorul*.
- (P,E) Oferiți oportunitatea de a-și alege un obiect dintr-un șir de obiecte, numindu-i ordinea: *al treilea*.
- (E) Organizați copiii în grupuri mici și solicitați să vă spună câți copii sunt în grup. Propuneți copiilor să grupeze jucăriile câte două sau câte trei pentru un anumit joc.
- (E) Încurajați utilizarea de numere în jocurile simbolice, de ex. *La magazin*, pentru inventarul produselor, numărul produselor din coșul de cumpărături, prețul acestora.
- (E) Propuneți-le copiilor activități în cadrul cărora să grupeze obiecte după diverse criterii și să descrie categoriile identificate: *mai multe, mai puține, tot atâtea*.

continuare în pagina următoare

61-84 de luni

Indicatori

628. Numără cu ușurință până la 20-30 și din 10 în 10 până la 100.
629. Utilizează jucării manipulative matematice, obiecte cu cifre, jocuri cu cifre și monede în activitățile zilnice.
630. Scrie cifrele.
631. Utilizează numere și operații simple de adunare și scădere.
632. Cunoaște ordinea numerelor până la 20-30.

Practici de sprijin

- (P) Implicați copilul în activitățile din gospodărie care presupun utilizarea numerelor și a numerației: gătit, liste de cumpărături, plata cu card, efectuarea plății direct la casa de marcat tip *self-checkout*, la magazin.
- (P,E) Utilizați situații cotidiene pentru a stimula copilul să realizeze operații de adunare și scădere: *Doi copii sunt la locul de joacă și mai vine unul... Avem trei... Avem trei biciclete, dar una este stricată...*
- (E) Solicitați frecvent copiilor să numere câți copii sunt prezenți în grupă/în clasă, câți copii lucrează la masă etc.
- (E) Puneți la dispoziția copiilor materiale manipulative cât mai diverse, care utilizează cifrele.
- (E) Implicați toți copiii, în timpul activităţilor liber alese, în activităţi informale de numărare, comparare, unirea sau separarea unor cantități mici de obiecte concrete.
- (E) Includeți mai multe oportunități de numărare și comparare a cantităților în rutina zilnică, de ex. *numărarea grupelor de copii, compararea grămezilor de pietre găsite la locul de joacă, raportarea numărului de copii prezenţi la numărul de farfurii necesare pentru prânz*.
- (E) Furnizați materiale și implicați toți copiii să creeze și să rezolve probleme de adunare și scădere.
- (E) Modelați limbajul matematic folosind termeni precum: *mai mult/mai puțin, mai mare/mai mic*; estimați și comparați atunci când descrieți situații care apar în timpul zilei.

continuare în pagina următoare

37-60 de luni (continuare)

Practici de sprijin

- (E) Utilizați calendarul în activitatea zilnică pentru a denumi ziua și a preciza a câta zi din săptămână este, a câta lună din an, anotimpul, anul.
- (E) Realizați calendarul zilelor de naștere ale copiilor și stabiliți în fiecare lună în ce ordine vor fi sărbătoriți. Corelați calendarul sărbătorilor cu calendarul zilnic.
- (E) Propuneți jocuri cu text și cânt, poezii care utilizează numerele și numerația: *Hai să zicem unu, să se facă doi, Chipul meu: Am un nas pe obraz 1…, Unu-i soarele pe cer, Numărătoarea: Unu, doi, stai cu noi…, O alună, două, trei…, Chipul cifrelor*.
- (E) Folosiți povești care includ numerația, de ex. *Punguța cu doi bani, Cele 12 lebede, Cele patru anotimpuri*.
- (E) Oferiți activități artistice, distractive, în care toți copiii să exerseze scrierea şi recunoaşterea cifrelor, prin desen la masa luminoasă, pictură, desen în făină etc.
- (E) Obişnuiţi copiii cu modul de reprezentare și descriere a datelor obţinute prin numărare, de ex. afişaţi prezenţa zilnică pe un grafic și discutaţi *câţi, mai mulţi, mai puțini, egal cu*.
- (E) Implicați toți copiii în colectarea materialelor naturale sau artificiale, care pot fi numărate, sortate, grupate, cântărite, măsurate sau manipulate.
- (E) Dezvoltaţi diferite strategii pentru a ajuta copiii să țină evidența a ceea ce numără.

61-84 de luni (continuare)

Practici de sprijin

- (E) Creați contexte de joc în care toți copiii să utilizeze bancnote și monede, de ex. în jocul de rol *De-a banca*.
- (E) Propuneți jocuri în care fiecare copil să identifice ordinea numerelor, vecinii unui număr: *Cine lipsește din șir?*
- (E) Valorificați existența numerelor și a numerației în tipărituri, de ex. numerotarea paginilor unei cărți, a capitolelor, citirea prețurilor din pliantele publicitare.
- (E) Puneţi la dispoziţia copiilor jetoane cu cifre pe care să le poată utiliza în jocuri, de ex. la construcţii, pentru numerotarea etajelor sau a clădirilor construite.
- (E) Organizați vizite de studiu în comunitate: *La supermarket, La librărie*.
- (E) Includeți literatura și activitățile de mișcare prin care se exersează numărarea sau alte concepte matematice prin ilustrații, povești, rime, cântece cu numărători.
- (E) Lucraţi cu copiii în grupuri mici pentru a-i ajuta să organizeze/clasifice obiecte, să le descrie și să reprezinte rezultatele, de ex. utilizând grafice simple.
- (E) Puneţi la dispoziţia tuturor copiilor materiale și cărți care promovează explorarea cantităților şi numărarea, de ex. colecții de obiecte mici, case de marcat cu bani, puzzle-uri cu numere, cărți pentru numerație și jocuri în format tipărit și digital.
- (E) Realizaţi cărţi cu numere pe diverse teme, de ex. *Cartea cu animale, Cartea cu flori şi numere*.
- (E) Integraţi număratul şi cifrele în alte tipuri de activităţi: desen, pictură, lipire, ştiinţă etc.
- (E) Desfăşuraţi jocuri de mişcare în care copiii să numere sau să execute mişcări în funcţie de numere, de ex. *Şotron, Aruncă la ţintă*.
- (E) Creaţi jocuri în care copiii să exerseze număratul şi operaţiile numerice, de ex. puzzle-uri cu numere, carduri cu numere, zaruri, tabele de găsire a modelelor matematice.

Notițe

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi matematice elementare, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.1. Aspect specific: Reprezentări matematice elementare (numere, reprezentări numerice, operații, concepte de spațiu, forme geometrice, înțelegerea modelelor, măsurare)

Reper 6: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze cunoștințe și abilități de operare cu mărimi, forme, greutăți, înălțimi, lungimi, volume, timp, bani.

naștere-18 luni

Indicatori

633. Se joacă cu jucării de diverse mărimi și forme.
634. Identifică la cerere obiecte mari și obiecte mici de același tip.

Practici de sprijin

- (P,E) Descrieți copilului obiecte sau persoane, cu referire la mărime, greutate, lungime.
- (P,E) Inițiați jocuri cu piese de construcție de forme diferite, păpuși de dimensiuni diferite de tipul *Păpușa rusească*, incastre.

19-36 de luni

Indicatori

635. Ordonează cu sprijin câteva obiecte după mărime.
636. Utilizează corect cuvinte precum *mare, mic, multe, puține*.
637. Compară mărimea unor obiecte familiare de același fel (pantofi, genți).
638. Identifică prin comparare care obiect este mai mare dintre două obiecte de același tip.
639. Explorează utilizarea unor obiecte de măsurat (cântarul, diferite recipiente pentru volum etc.).

Practici de sprijin

- (P,E) Puneți la dispoziția copilului obiecte care au mărimi și greutăți diferite.
- (P,E) Observați când copilul se angajează în activități de măsurare și descrieți ce face.
- (E) Implicați copiii în activități de organizare a cuburilor pe rafturi și solicitați gruparea lor după anumite criterii.
- (E) Jucați-vă jocuri care implică o comparare a obiectelor în funcție de mărime, greutate, volum.
- (E) Implicați toți copiii în activități în centrul de nisip și apă pentru a experimenta volumele: să umple recipiente cu apă, cu nisip, să le compare.
- (E) Puneți la dispoziția copiilor instrumente de măsurare și jucați jocuri de tipul *La piață*, *La alimentara* etc.

37-60 de luni

Indicatori

640. Realizează activități ce dezvoltă vocabularul referitor la lungime, înălțime, greutate, volum și bani.
641. Utilizează instrumente de măsurare standardizate (metrul, cântarul, vase gradate etc.) sau nestandardizate (bețișoare, sfori, vase, balanțe confecționate, talpa picio- rului, pasul etc.) în jocuri, în diverse activități, pentru a măsura lungimea, greutatea, înălțimea, volumul.
642. Estimează mărimi, lungimi, greutăți (*este la fel de înaltă ca...*).

Practici de sprijin

- (P) Mergeți împreună cu copilul la cumpărături, scrieți liste de cumpărături, stabiliți un buget. Implicați-l în procesul de alegere și cumpărare.
- (P,E) Adresați întrebări despre măsurare: *Câți pași ai făcut până la ușă?, Cât de înalt e turnul construit?*
- (E) Implicați copiii în activități de măsurare a înălțimii, lungimii, greutății obiectelor de acasă/din sala de clasă. Realizați împreună grafice. Utilizați comparații între măsurători: *la fel de înalt, mai greu decât* etc.
- (E) Creați contexte de joc de rol, *De-a spectacolul, De-a călătoria*, în care se exersează utilizarea instrumentelor de măsură.
- (E) Valorificați spațiile din natură pentru activități care presupun măsurare, de ex. estimarea greutății a două pietre, a două bucăți de lemn, măsurarea distanței dintre două aparate de joacă cu ajutorul pașilor.
- (E) Desfăşuraţi activităţi de identificare a diferitelor forme în natură.
- (E) Oferiţi tuturor copiilor oportunităţi să examineze, să manipuleze și să identifice monede şi bancnote, apoi să le utilizeze în joc.
- (E) Desfăşuraţi cu copiii jocuri de rol prin care să înțeleagă funcțiile banilor; creați condiții pentru cumpărarea articolelor cu bani pentru joc într-un magazin alimentar, bilete pentru teatru, copiii jucând, pe rând, rolul casierului și al cumpărătorului.
- (E) Exersați măsurarea utilizând instrumente neconvenționale: o bucată de sfoară pentru a măsura lungimea unei mese, un pumn pentru a măsura orezul dintr-o cutie etc. Consemnați datele măsurătorilor în caietele personale/jurnale/fișe de observații, prin desene, grafice.

61-84 de luni

Indicatori

643. Măsoară cantități în stare lichidă sau solidă utilizând diferite recipiente.
644. Măsoară, cu ajutor, ingredientele pentru realizarea unei rețete.
645. Estimează de câți pași are nevoie pentru a parcurge o distanță.
646. Se angajează în activități care includ măsurare, numărarea banilor, reprezentare, organizarea și înțelegerea datelor.

Practici de sprijin

- (P) Învățați copilul să economisească. Discutați despre buget atunci când mergeți împreună la cumpărături, la plimbare.
- (P) Gătiți împreună cu copilul, utilizând diferite recipiente și instrumente: balanța, cana gradată, linguriţe gradate, cântarul de bucătărie.
- (P,E) Utilizați unitățile de măsură în vorbirea curentă.
- (P,E) Familiarizați copiii cu simbolurile unităților de măsură: metru – m, litru – l, kilogram – kg.
- (P,E) Puneți la dispoziția copiilor instrumente de măsurat (metru de croitorie, ruletă, cântar, pahare gradate, clepsidre, ceasuri) pentru a fi utilizate de copii în joc.
- (P,E) Implicați copiii în activități în care să utilizeze materiale convenționale și neconvenționale pentru a măsura corpuri solide și lichide. Solicitați estimări ale copiilor: *Care este mai greu/grea?* sau *Care este mai lung(ă)?*
- (P,E) Folosiți liste de verificare, grafice de frecvență, scrieți rețete, liste de prețuri. Realizați schițe ale spațiilor, planuri ale construcțiilor create în sala de grupă/clasă.
- (P,E) Mergeți în vizită la Muzeul Ceasurilor.
- (E) Încurajați copiii să facă estimări cu privire la greutate, înălțime, lungime, valoare etc. Propuneți copiilor să facă predicții, să înregistreze datele și să le verifice cântărind, făcând măsurători, experimentând: *Câte pipete de apă sunt necesare pentru a umple un pahar?*
- (E) Estimați valoarea obiectelor și comparați-o cu prețul acestora. Implicați copiii în schimbul de produse/troc utilizând jucării, jocuri, cărți.
- (E) Creați contexte de joc simbolic, de ex. *De-a laboratorul, De-a cosmosul.*
- (E) Încurajați copiii să realizeze liste de inventar.
- (E) Stimulați copiii să reprezinte grafic unități de măsură.
- (E) Încurajați toți copiii să se joace cu nisip şi apă, să umple și să golească diferite recipiente, să discute despre formele recipientelor și cantitățile lor; încurajați folosirea termenilor *mai greu* sau *mai ușor*.

□ continuare în pagina următoare

61-84 de luni (continuare)

Practici de sprijin

- (E) Stimulaţi copiii să identifice asemănările și diferențele dintre diverse forme sau linii (drepte, curbe, frânte) și să identifice forme asemănătoare în diferite contexte (cerc: coșul de baschet, cartea cu forme, baza paharului de lapte).
- (E) Furnizați modele vizuale pentru a ajuta fiecare copil să observe şi să înțeleagă diferențe. Încurajați copiii să folosească diferite obiecte pentru a construi reprezentări ale formelor observate în clasă şi în natură.
- (E) Cereţi copiilor să compare diverse obiecte, de ex. *cuburi, frunze, flori*, cu forme bidimensionale sau tridimensionale identificate anterior, în funcție de atribute – numărul de laturi, unghiuri/colțuri, lungime, formă etc.
- (E) Folosiți materiale cu texturi, dimensiuni, mirosuri sau sunete diferite pentru a identifica modele și relații dintre obiecte.
- (E) Citiţi copiilor poveşti ştiinţifice care să introducă unele concepte matematice, de ex., pentru forme, *Povestea pătratului*, pentru măsurare, *Inch by Inch* de Leo Lionni.
- (E) Faceți referiri la ceas pe parcursul zilei, la modul în care se învârt indicii orari, minutarele.

Notițe

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi matematice elementare, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.1. Aspect specific: Reprezentări matematice elementare (numere, reprezentări numerice, operații, concepte de spațiu, forme geometrice, înțelegerea modelelor, măsurare)

Reper 7: Copilul ar trebui să fie capabil să identifice și să numească forme ale obiectelor.

naștere-18 luni

Indicatori

647. Se joacă cu jucării de forme diferite, chiar dacă nu reușește să potrivească întotdeauna formele: *pătratul în spațiul de forma pătratului, rotundul în spațiul de forma rotundului* etc.

Practici de sprijin

- (P,E) Puneți la dispoziția copilului jucării de diferite forme. Identificați și numiți în mediul copilului diferite forme.
- (E) Cântați împreună cântece sau citiți cărți în care sunt prezente diferite forme: *rotund, pătrat, stea*.

19-36 de luni

Indicatori

648. Potrivește forme simple în puzzle-uri cu forme sau tăblițe cu forme.
649. Identifică forma rotundă/cercul.
650. Creează și copiază forme simple după modelul realizat de alții.

Practici de sprijin

- (P) Utilizați cuvinte care desemnează forme în activitatea cotidiană. Numiți forme ale obiectelor cu care copilul se joacă.
- (P,E) Căutați împreună cu copilul forme geometrice în mediul lui înconjurător: *Unde mai vezi un rotund?* Explorați elemente decorative.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului piese și puzzle-uri cu forme geometrice.
- (E) Încurajați toți copiii să copieze formele pentru a realiza anumite compoziții artistice.

37-60 de luni

Indicatori

651. Identifică și numește: cercul, pătratul, triunghiul.
652. Recunoaște forme în obiectele din mediul înconjurător.
653. Compară mărimea și forma obiectelor.
654. Creează, copiază și construiește forme.
655. Ordonează formele de același fel, de la mici la mari.

Practici de sprijin

- (P,E) Valorificați obiectele de utilitate cotidiană pentru identificarea și compararea formelor.
- (P,E) Jucați cu copiii jocuri de identificare a formelor din aceeași categorie, dar care nu sunt identice – culoare diferită, dimensiune diferită, orientare diferită, de ex. *bingo cu forme*.
- (E) Organizați jocuri în care copiii pot să identifice forme în mediul înconjurător.
- (E) Utilizați un limbaj matematic adecvat când redați numele diferitelor forme.
- (E) Consolidați denumirile formelor geometrice prin recunoașterea acestora în contexte reale: *Cu ce formă se aseamănă o roată? Dar acoperișul caselor? Găsești undeva în jurul nostru un obiect de formă pătrată?*
- (E) Propuneți sarcini în care copiii să utilizeze formele pentru a realiza construcții, modele artistice și patternuri, serieri.
- (E) Realizați cu copiii obiecte diferite, de ex. trenulețe, șiraguri, piese ornamentale, utilizând forme, ordonându-le de la mic la mare sau de la mare la mic.
- (E) Inițiați jocuri de potrivire a obiectelor în spații de formă corespunzătoare, *pătrat la pătrat* etc.
- (E) Puneți la dispoziția copiilor planșete cu proeminențe pentru reprezentarea diferitelor forme (*geoboard*), piese de construcție magnetice.
- (E) Puneţi la dispoziţia copiilor cuburi sau alte materiale cu forme plane şi tridimensionale şi stimulaţi-i să le compare: pătrate și cuburi; cercuri și sfere, în timp ce construiesc cu ele.

61-84 de luni

Indicatori

656. Combină forme geometrice pentru a realiza alte forme geometrice: *două triunghiuri pentru a realiza un pătrat, un dreptunghi*.
657. Compară un cerc cu o sferă, un pătrat cu un cub.

Practici de sprijin

- (P) Propuneți copilului să găsească în casă exemple de forme tridimensionale, de ex. recipiente cilindrice cu sare, fulgi de ovăz sau cafea; conuri de înghețată; sortați-le și clasificați-le împreună pentru a crea un *Muzeu al formelor*.
- (P,E) Utilizați diverse contexte în care copilul să redea grafic combinații de forme geometrice, să realizeze desene din forme geometrice, cu diverse instrumente, de ex. markere, cretă, sfoară, materiale din natură etc.
- (P,E) Încurajați copiii să identifice și să compare figurile geometrice bidimensionale cu cele tridimensionale, utilizând obiecte din mediul apropiat și imagini.
- (E) Realizați cu copiii postere, afișe pentru a sărbători un eveniment sau pentru a finaliza o activitate tematică, utilizând diferite forme geometrice. Încurajați copiii să creeze noi forme, de ex. construcția unui tren din pătrate și cercuri.
- (E) Puneți la dispoziția fiecărui copil jocuri ce încurajează combinarea, compunerea, descompunerea formelor geometrice: cuburi de lemn, mozaic, tangram.
- (E) Folosiți povești științifice pentru consolidarea denumirii și descrierea caracteristicilor formelor respective.
- (E) Utilizați tangram sau cuburi pentru a umple siluete sau contururi în mai multe moduri; cereți copiilor să arate cât mai multe moduri de a realiza figuri geometrice mari din piese mici.
- (E) Oferiți provocări deschise pe care copiii să le rezolve în timp ce folosesc diverse forme: *Ce ați putea face cu...? Cum ați putea face un...?*

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi matematice elementare, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.1. Aspect specific: Reprezentări matematice elementare (numere, reprezentări numerice, operații, concepte de spațiu, forme geometrice, înțelegerea modelelor, măsurare)

Reper 8: Copilul ar trebui să fie capabil să realizeze operații de seriere, grupare, clasificare, măsurare a obiectelor.

naștere-18 luni

Indicatori

658. Grupează, cu ajutorul adultului, obiecte după o singură culoare.

Practici de sprijin

- (P,E) Utilizați cărți cu imagini pentru a numi formele, culorile, mărimea. Cântați cântece despre forme și asociați-le cu imaginea acestora.
- (P,E) Cereți copilului să adune laolaltă jetoane pe care sunt reprezentate animale, obiecte care au culoarea roșie sau care sunt rotunde etc.

19-36 de luni

Indicatori

659. Realizează serii de obiecte de același fel într-un șir (un șir de cuburi).
660. Grupează obiectele după un criteriu.
661. Identifică, cu sprijin, categorii de obiecte, ființe (pisica, vulpea, câinele sunt animale).

Practici de sprijin

- (P,E) Realizați cu copilul obiecte diverse precum trenuri, șerpi din diferite materiale.
- (P,E) Citiți cu copilul cărți cu imagini care denumesc aceleași categorii de obiecte sau ființe.
- (E) Oferiți copiilor obiecte de forme și culori diferite și inițiați jocuri care presupun sortarea obiectelor după o anumită culoare sau formă.
- (E) Jucați jocuri de potrivire a obiectelor la categoriile corespunzătoare.

37-60 de luni

Indicatori

662. Grupează obiecte cotidiene care se potrivesc ca utilizare.
663. Ordonează obiectele în funcție de o caracteristică, utilizând încercarea și eroarea (de la mic la mare, de la gros la subțire).

Practici de sprijin

- (P) Decupaţi forme din diverse alimente: pâine, fructe, aluat, apoi oferiți-le copilului pentru a le gusta, folosind numele formelor.
- (P,E) Desenaţi pe podea/masă diagrame în care copilul să aşeze jucării şi alte obiecte sortate după formă.
- (P,E) Jucați-vă cu copilul jocuri care să necesite așezarea obiectelor în ordine crescătoare în funcție de un criteriu, de ex.: *așază oale și capace în funcție de mărime; ajută la aranjarea mesei în familie; așază, prin corespondență, tot atâtea tacâmuri pentru fiecare membru al familiei.*
- (P,E) Jucați jocuri de punere în corespondență a obiectelor care pot fi asociate: pantoful cu șoseta, ghiveciul cu floarea etc.
- (P,E) Folosiți indicații verbale: *Să punem toate creioanele verzi în cutie*.
- (P,E) Cântați, recitați poezii însoțite de jocuri cu degetele și citiți cărți care explorează diferite categorii: animale, culori, forme.
- (P,E) Desfăşuraţi jocuri senzoriale de identificare a formelor, apelând la simţul tactil.
- (E) Etichetați materialele din sala de grupă cu etichete în imagini pentru a încuraja sortarea, gruparea și clasificarea.
- (E) Utilizaţi piese de construcție de forme diferite pe post de ştampilă pentru a realiza lucrări artistice precum şiruri de aceeaşi formă.
- (E) Desfăşuraţi în sala de grupă sau în natură jocuri de identificare a formelor, ca de ex. *Vânătoare de forme, Găsiţi forme în natură*, folosind fişe de control.
- (E) Provocaţi toți copiii să aşeze autocolante, piese mărunte, materiale din natură pe conturul formelor geometrice pentru a fixa mai uşor detaliile specifice fiecărei forme: unghiuri, laturi etc.
- (E) Propuneți copiilor să identifice forme de bază în imagini, reviste sau cărți ilustrate.

61-84 de luni

Indicatori

664. Sortează obiectele în categorii, clasificându-le și comparându-le în funcție de minimum două criterii (formă, mărime, culoare).
665. Creează și descrie un pattern (model).
666. Descrie și explică de ce anumite obiecte sunt ordonate sau grupate într-un anumit fel.

Practici de sprijin

- (P,E) Oferiți copilului posibilitatea de a lucra cu forme din mediul înconjurător și de a le utiliza pentru a crea noi forme și modele.
- (P,E) Creați cu copilul motive ornamentale pentru diverse obiecte: haine, vase, felicitări etc. Folosiți-le în diverse patternuri.
- (E) Oferiți copiilor criterii diferite de grupare a obiectelor. Invitați-i să propună criterii diferite.
- (E) Etichetați materialele din sala de grupă/clasă cu etichete vizuale, imagine și cuvinte, pentru a încuraja sortarea, gruparea și clasificarea.
- (E) Fiți un exemplu în folosirea limbajului matematic corespunzător, de ex. aparține mulțimii/grupei, mai mult, mai puțin, egal.
- (E) Puneţi la dispoziţia tuturor copiilor diverse materiale cu ajutorul cărora să realizeze forme, utilizând tehnici diferite, de ex. desen după contur la masa luminoasă, desen în făină sau nisip, construirea unor forme din beţişoare, chibrituri, materiale din natură, mozaic, geoboard etc.
- (E) Desenaţi/lipiţi pe raftul pieselor de construcție conturul formelor, astfel încât copiii să le sorteze şi să le aranjeze corect. Subliniați că silueta este bidimensională, iar blocul este tridimensional. Notă: *Formele tridimensionale nu au laturi, au fețe. Liniile unde se întâlnesc fețele se numesc muchii.*
- (E) Propuneți copiilor să creeze tablouri utilizând forme geometrice plane: mozaic, forme decupate şi/sau forme 3D: role de hârtie, bile etc.
- (E) Realizaţi împreună cu fiecare copil cărţi despre forme prin desen, lipire, colaj.
- (E) Lansaţi provocări STEAM/ȘTIAM, de ex. să construiască forme geometrice sau diferite structuri din scobitori şi plastilină, din spaghete, din piese de construcție, să utilizeze forme geometrice de dimensiuni mici pentru compunerea unor forme mai mari; să realizeze lucrări plastice utilizând o singură formă sau combinaţii de forme geometrice (*Ce poţi desena dintr-un cerc/triunghi*).
- (E) Cereţi copiilor să modeleze sau să picteze combinând diverse forme pentru a reprezenta sau decora obiecte din mediu.

□ continuare în pagina următoare

61-84 de luni (continuare)

Practici de sprijin

- (E) Jucaţi jocuri în aer liber în care copiii să exerseze formele geometrice, de ex. să sară pe un labirint de forme geometrice, să arunce la ţintă în diverse forme, să culeagă şi să aşeze după formă sau mărime pietre şi alte obiecte din natură.
- (E) Reprezentați numerele cu ajutorul obiectelor manipulative: riglete, piese de construcție, zale etc.
- (E) Exersați operațiile învățate (adunări, scăderi în concentrul 0-31) cu ajutorul grupelor de obiecte, cu axa numerelor prin numărare înainte/înapoi, cu numărători, riglete.
- (E) Creați împreună cu fiecare copil *povești matematice* (probleme simple de adunare/scădere) utilizând informații culese din mediul studiat.

Notițe

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi matematice elementare, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.2. Aspect specific: Cunoașterea și înțelegerea lumii (lumea vie, fenomene ale naturii, Pământul, spațiul, metode științifice)

Reper 9: Copilul ar trebui să fie capabil să dobândească informații despre mediul înconjurător și lumea vie prin observare, manipulare de obiecte și investigarea mediului.

naștere-18 luni

Indicatori

667. Întoarce capul și privește spre locul de unde vin diverse surse de stimulare: *sunete, voci, miros, lumină puternică.*
668. Folosește mai multe simțuri atunci când explorează un obiect (o jucărie este privită, ținută în mână și pipăită, gustată).
669. Urmărește cu privirea obiecte din mediul înconjurător pentru perioade scurte.
670. Atenționat de adult, observă fenomene ale naturii cu ajutorul simțurilor (ploaie, ninsoare, vânt).

Practici de sprijin

- (P) Plimbați-vă în aer liber cu copilul. Experimentați împreună picăturile de ploaie, fulgii de zăpadă; verbalizați ce ați simțit: *ud, rece...* Descrieți evenimentele, fenomenele trăite.
- (P,E) Asigurați copilului un mediu care să conțină suficiente obiecte/jucării și surse de stimulare vizuală, auditivă, tactilă.
- (P,E) Așezați la dispoziția copilului jucării și obiecte și ajutați-l să le exploreze prin toate simțurile, în siguranță, stimulându-l cu întrebări, explicații.
- (P,E) Denumiți obiectele din mediu, caracteristicile și utilitatea lor și stimulați copilul să repete denumirile, să indice obiectele întâlnite.

19-36 de luni

Indicatori

671. Sesizează detalii (asperități, colțuri...) atunci când examinează jucăriile și obiectele de interes.
672. Observă și manipulează obiecte pentru a identifica asemănări și diferențe.
673. Observă și examinează fenomene ale naturii prin simțuri (ceață, tunet) sau diferite ființe (insecte, animale de companie).
674. Sesizează diferențele dintre vară și iarnă (de ex. vara ne îmbrăcăm cu haine subțiri, iarna cu haine groase, iarna este zăpadă, vara mergem la plajă).

Practici de sprijin

- (P) Înlesniți prezența copilului în natură; examinați în siguranță ființele întâlnite, de ex. animale, insecte.
- (E) Încurajați explorarea diferitelor obiecte și descrieți similarități și diferențe între acestea; încurajați copilul să adreseze întrebări și răspundeți la acestea.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului obiecte și stimulați-l prin întrebări să identifice și să descrie caracteristici: *mărime, culoare, formă, suprafață*, să conștientizeze aspectele periculoase.
- (P,E) Încurajați copilul să sesizeze relațiile între caracteristici ale anotimpurilor și efectele asupra vieții, de ex. cum ne îmbrăcăm iarna, cum ne protejăm vara de soare; valorificați contextele reale, experiențele anterioare ale copilului.

37-60 de luni

Indicatori

675. Își extinde informațiile despre mediul înconjurător și manifestă un respect sporit față de ființe și mediu.
676. Recunoaște schimbările în mediul înconjurător și începe să înțeleagă relația cauză-efect.

Practici de sprijin

- (P) Implicați-vă, alături de copil, în activități în care observă natura *în diferite momente ale anului, nivelul râurilor/lacurilor din vecinătate, efectele secetei/inundațiilor.*
- (P,E) Organizați plimbări, excursii.
- (P,E) Facilitați accesul copilului în natură; discutați despre schimbări în mediu ca efect al unor fenomene naturale întâlnite: cutremure, inundații, eroziuni și despre importanța acțiunilor omului asupra mediului, de ex. *De ce nu mai trăiesc pești în lac? – Din cauza poluării, De ce în unele păduri sunt mai puține animale? – Din cauza tăierii pădurilor*.
- (E) Utilizați în procesul de observare în natură liste de verificare, fișe de observație.
- (E) Încurajați copiii să găsească și să aducă în grupă obiecte care prezintă interes pentru ei, *să le pipăie, să le studieze*. Creați în sala de grupă colecții sau miniexpoziții/ minimuzee.
- (E) Fotografiați colecțiile de obiecte ale tuturor copiilor. Organizați diferite expoziții sau albume tipărite sau digitale pe care copiii să le utilizeze ulterior în sala de grupă.
- (E) Vizitaţi zone din localitate şi împrejurimi, adresați întrebări despre ce e specific în mediu, de ex. *De ce este umed? Ce trăiește acolo?*
- (E) Oferiţi copiilor oportunități de a observa un timp mai îndelungat organismele în mediul lor natural.

61-84 de luni

Indicatori

677. Caută informații despre mediu prin utilizarea simțurilor sau prin observare; se documentează din diferite surse, inclusiv cele digitale.
678. Descrie și discută în urma unui proces de observare a lumii vii, a ființelor sau fenomenelor din natură.

Practici de sprijin

- (P,E) Creați posibilitatea de a crește o plantă și de a o îngriji. Încurajați copilul să observe etapele de creștere și să înregistreze informațiile într-un jurnal care să cuprindă desene, fotografii, imagini și text.
- (E) Puneți la dispoziția copilului imagini cu fenomene naturale, enciclopedii pentru copii, atlase, resurse digitale, diferite instrumente și inițiați discuții despre obiecte și fenomene în urma observării lor.
- (E) Valorificați evenimente și contexte reale care permit explorarea mediului, *excursii, plimbări, vizite, vacanțe*. Reprezentați grafic experiențele trăite în jurnalul grupei sau într-un jurnal de călătorie. Realizați scurte filme documentare.
- (E) Observați, explorați și comparați habitatele oamenilor, animalelor domestice, animalelor sălbatice și insectelor. Clasificați animalele, insectele în funcție de habitatele lor.
- (E) Provocaţi copiii să deseneze, să proiecteze case pentru oameni și animale. Discutaţi despre modul în care diferitele tipuri de medii oferă locuințe pentru diferite tipuri de viețuitoare.
- (E) Oferiţi obiecte şi materiale variate pentru a le observa, atinge, manipula, a le descrie și compara proprietățile și caracteristicile, de ex. culori, texturi, și utilizați un vocabular descriptiv precum: dur, moale, neted, aspru, ondulat, ascuțit; de ex. descrieți modul în care se simte lutul față de aluat.
- (E) Puneţi la dispoziţia copiilor diverse materiale pe care să le compare și să le grupeze după starea lor: solide, lichide sau gazoase. Ghidați procesul de observare al copiilor astfel încât să descopere că unele materiale își schimbă starea atunci când sunt încălzite sau răcite. Măsurați împreună sau cercetați temperatura la care se întâmplă acest lucru, în grade Celsius (°C); desfăşuraţi experimente prin care copiii să identifice rolul pe care îl joacă evaporarea şi condensarea în ciclul apei.
- (E) Provocaţi copiii să cerceteze şi să discute despre teme mai complexe, de ex. despre resursele naturale şi cum pot fi ele transformate de om în diverse produse, despre modul în care plantele, animalele și oamenii pot schimba mediul etc.
- (E) Încurajați toți copiii să exploreze independent și să formuleze concluzii legate de cele observate.

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi matematice elementare, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.2. Aspect specific: Cunoașterea și înțelegerea lumii (lumea vie, fenomene ale naturii, Pământul, spațiul, metode științifice)

Reper 10: Copilul ar trebui să fie capabil să folosească instrumente și metode specifice pentru investigarea mediului.

naștere-18 luni

Indicatori

679. Investighează fenomene simple ale naturii în compania unui adult (atinge picături de ploaie, zăpada, nisipul încălzit, pământul dezghețat).

Practici de sprijin

- (P,E) Permiteți copilului să exploreze în siguranță mediul înconjurător.
- (P,E) Descrieți ce simțiți, de ex. *cald-rece, aspru-catifelat* etc.

19-36 de luni

Indicatori

680. Formulează întrebări simple despre lumea vie (*Unde sunt furnicile?*).
681. Folosește instrumente nestandardizate pentru explorarea mediului în cadrul jocurilor (de ex. binoclul în jocul *De-a astronomii*).

Practici de sprijin

- (P,E) Inițiați jocuri senzoriale.
- (P,E) Desfășurați experimente simple cu instrumente nestandardizate pentru a explica diferite fenomene, de ex. în loc de lupă folosiți o picătură de apă pe o folie de plastic.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului obiecte cu ajutorul cărora să poată explora mediul înconjurător: bețe pentru a scormoni pământul, unelte de grădinărit etc.
- (P,E) Răspundeți curiozității naturale a copilului prin consultarea unor surse de informare diverse: cărți, filme științifice, desfășurarea de experimente simple, vizite și observări în natură, vizionarea unor filme documentare pentru copii.

37-60 de luni

Indicatori

682. Folosește simțuri și instrumente standard pentru a investiga mediul, a dobândi informații și a observa procese, relații (lupă, magneți).
683. Observă și discută despre proprietăți comune, diferențe, comparații între obiecte, materiale, fenomene.

Practici de sprijin

- (P,E) Sugerați copilului să realizeze colecții de obiecte diferite; inițiați în sala de grupă și/sau acasă un spațiu pentru păstrarea colecțiilor de conuri, scoici, pietre de râu, frunze sau dopuri de plută, diferite capace etc.
- (E) Creați copiilor condiții pentru a investiga anumite aspecte ale mediului înconjurător cu ajutorul celor cinci simţuri – văz, auz, miros, gust şi simțul tactil. Încurajați-i să spună ce au constatat, să exprime opinii, să facă predicții.
- (E) Explicați și utilizați împreună cu copiii instrumente standard. Puneți la dispoziția copiilor instrumente pe care să le poată folosi mai întâi cu sprijinul adulților, iar mai târziu independent: magneți, lupe, termometru, microscop digital, aparat de fotografiat, cu scopul de a studia materiale din natură (frunze, pietre, nisip, scoarță de copac etc.) și materiale confecționate (textile, hârtie etc.).
- (E) Oferiți tuturor copiilor instrumente de bază cu care să cerceteze şi să descopere caracteristici ale lucrurilor din mediul în care trăiesc, de ex. lupă, magnet, cântar, bandă de măsurare și alte tipuri de jucării de investigație.
- (E) Încurajați observarea diferitelor obiecte la microscop sau cu o lupă, de ex. un fir de păr, o frunză, o foaie de ceapă, o bucată de șervețel.
- (E) Utilizați colecțiile în activități de observare, investigare, precum și în expoziții la grădiniță.
- (E) Diversificați natura materialelor puse la dispoziția copiilor pentru a fi investigate: materiale naturale, insectar, ierbar, terariu, acvariu etc.

61-84 de luni

Indicatori

684. Folosește simțurile și o varietate de instrumente și aparate simple de investigație (lupă, vase gradate, microscop).
685. Participă la desfășurarea unor experimente simple, discută și formulează concluzii, generalizări.
686. Colectează informații și le înregistrează prin mijloace variate (desene, grafice, fotografii, înregistrări audio-video).

Practici de sprijin

- (P,E) Colecţionaţi cu copiii materiale naturale din mediul înconjurător, de ex. scoici, pănuși de porumb, ghinde, pietre, frunze, conuri de pin etc., pe care să le examineze și să le compare utilizând diverse instrumente (lupe, microscop) şi apoi să le supună unor experimente, de ex.: *Ce se întâmplă dacă sunt ţinute în apă un anumit timp?*
- (E) Puneți la dispoziția copiilor diferite instrumente și posibilitatea de a le utiliza independent, de ex. cântar, microfon, reportofon; cereți copiilor să organizeze informațiile obținute prin desene, grafice, tabele.
- (E) Cultivați plante în interior şi în aer liber și încurajați copiii să le observe sistematic, să le măsoare și să le documenteze creșterea; îngrijiți-le împreună astfel încât copiii să descopere de ce au nevoie plantele pentru a trăi; amenajați o miniseră.
- (E) Creați condiții pentru efectuarea de măsurători, folosind o gamă largă de echipamente științifice, de ex. măsurarea temperaturii cu termometre, măsurarea volumului utilizând vase gradate etc. Încurajați copiii să înregistreze datele şi rezultatele în diagrame, tabele, grafice, folosind simboluri.
- (E) Stimulați copiii să facă predicții înainte de derularea unui experiment, să estimeze rezultatele, pe care să le poată compara ulterior cu cele obținute în urma experimentului.
- (E) Încurajați copiii să înregistreze informațiile obținute în urma observării sau experimentelor; propuneți un jurnal al experimentelor grupei/clasei: notați experimentele, estimările, predicțiile și rezultatele obținute.

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi matematice elementare, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.2. Aspect specific: Cunoașterea și înțelegerea lumii (lumea vie, fenomene ale naturii, Pământul, spațiul, metode științifice)

Reper 11: Copilul ar trebui să fie capabil să observe și să descrie caracteristici ale lumii vii.

naștere-18 luni

Indicatori

687. Sesizează existența în mediu a plantelor, animalelor și a oamenilor, asistat de adulți.
688. Denumește prin cuvinte sau onomatopee plante, animale, oameni din mediu.
689. Interacționează cu insecte (observă furnici), cu animale (privește, arată animale de companie sau de curte), cu plante (rupe flori, adună frunze, conuri sau crengi).

Practici de sprijin

- (P) Facilitați observarea de către copil a diferitelor plante, animale, ca și interacțiunea cu oameni – alții decât familia.
- (P,E) Stimulați copilul să identifice și să denumească obiectele și ființele întâlnite; jucați jocuri cu onomatopee pentru identificarea anumitor animale.
- (P,E) Facilitați interacțiunea copilului cu plante, animale, insecte din mediul înconjurător; exersați practici de igienă în scopul păstrării sănătății.

19-36 de luni

Indicatori

690. Sesizează existența ființelor vii și nevii din mediu.
691. Identifică clase mari de ființe vii din mediu.
692. Observă și înțelege că ființele vii au nevoie de apă, hrană pentru a crește și a se dezvolta.

Practici de sprijin

- (P,E) Extindeți progresiv vocabularul și noțiunile cunoscute de copil din mediul apropiat cu cele din diferite cărți, imagini, enciclopedii. Încurajați și sprijiniți utilizarea noilor termeni.
- (P,E) Jucați cu copilul jocuri de sortare și clasificare după diferite criterii, de ex. după mediul de viață (animale sălbatice/domestice, păsări de curte/sălbatice).
- (E) Oferiți copiilor șansa de a observa plante în diferite momente ale anului, de ex. înflorind, având fructe, sau animale care sunt hrănite, adăpate.

37-60 de luni

Indicatori

693. Observă faptul că plantele cresc, înfloresc, își schimbă aspectul.
694. Sortează ființele vii și plantele după mediul de viață sau caracteristicile lor (ființe terestre/marine sau legume/fructe/flori).
695. Clasifică și denumește clasele de obiecte (de ex. mijloacele de locomoție: terestre, maritime, aeriene).
696. Descrie asemănări și diferențe între clase de obiecte sau în interiorul fiecărei clase.
697. Folosește un vocabular care include denumirea unor principii științifice care explică procesele din lumea vie (scufundare, plutire, dizolvare, topire).
698. Adresează întrebări și oferă explicații despre modul în care interacționează, cresc și se dezvoltă ființele vii.

Practici de sprijin

- (P,E) Organizați cu copiii excursii/vizite tematice pentru a observa ființele vii la zoo, ferme de animale, ferme de păsări, acvariu, crescătorii de viermi de mătase, cabinetul unui medic veterinar, și plantele, într-o livadă, grădină de legume, solar cu răsaduri, ciupercării etc.
- (P,E) Facilitați reluarea independentă de către fiecare copil a experimentelor simple și descrierea lor în fața unui auditoriu, de ex. membrii familiei, alți copii; apreciați folosirea unor termeni nou însușiți și a limbajului științific de către copii.
- (E) Realizați experimente simple prin intermediul cărora copiii să sesizeze relații cauzale, de ex. plante udate/neudate, plante ținute la lumină/întuneric.
- (E) Propuneți jocuri de sortare, clasificare a obiectelor și viețuitoarelor din mediu pe clase de obiecte: *Meseria și uneltele potrivite, Ființe marine/terestre*.
- (E) Extindeți sursele de informare ale copiilor; folosiți de câte ori este posibil persoane-resursă pentru subiectul respectiv.
- (E) Folosiți cântece și mișcări pentru a ajuta toți copiii să învețe denumirile părților corpului omenesc și al animalelor, precum și funcțiile lor.
- (E) Oferiți copiilor oportunități de a observa, de a discuta și de a demonstra cum să aibă grijă de oameni, animale și plante, de ex.: *Reprezentați prin desen ce și cât mănâncă un animal de companie în fiecare zi; amenajați un cabinet al medicului/veterinarului unde să examineze și să diagnosticheze nevoile copiilor/animalelor*.
- (E) Ajutați copiii să facă liste cu asemănări și diferențe ale caracteristicilor fizice ale plantelor, animalelor, oamenilor.
- (E) Puneți la dispoziția copiilor imagini ale animalelor și ale puilor ca să le grupeze, să le compare și să descrie în ce fel se aseamănă.
- (E) Discutați și comparați funcțiile diferitelor părți ale corpului oamenilor și animalelor, de ex. păsările folosesc aripi pentru a se deplasa; ciocul unor păsări poate deschide semințe și nuci, în timp ce un om folosește un spărgător de nuci.

61-84 de luni

Indicatori

699. Descrie și compară nevoile de bază ale ființelor vii.
700. Înțelege și exprimă interacțiunile dintre animale, plante și mediul de viață (*Rechinii trăiesc în ape și se hrănesc cu diferite specii de pești*).
701. Folosește un vocabular care include denumirea unor principii științifice care explică procesele din lumea vie (magnetism, forța de gravitație).
702. Are responsabilitatea îngrijirii unei plante sau a unui animal în familie sau în cadrul grupei/clasei.

Practici de sprijin

- (P) Dați copilului posibilitatea de a avea grijă de o plantă sau de a participa la îngrijirea unui animal de companie ori din gospodărie.
- (P,E) Provocați copilul cu întrebări de tipul: *Ce ar fi dacă...?, Ce s-ar fi întâmplat dacă...?*
- (P,E) Vizitați muzee, expoziții, ferme unde copiii să vadă viețuitoarele în habitatul lor natural.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului filme scurte sau secvențe din filme de animație, resurse educaționale deschise, cărți cu imagini despre modul de viață al diferitelor specii.
- (E) Explicați conceptele nou întâlnite; apreciați folosirea de către fiecare copil a unor concepte științifice în vorbirea curentă. Realizați experimente simple care să pună în evidență principiile științifice și încurajați copiii să le reproducă în fața părinților, bunicilor, pentru a-și exersa capacitatea de descriere a acestora.
- (E) Oferiți posibilitatea de a descrie asemănările și deosebirile constatate; încurajați formularea întrebărilor și răspunsurilor variate.
- (E) Oferiți imagini cu animale și plante în diferite etape/secvențe ale vieții, iar apoi discutați și comparați modul de creștere și schimbările ce au loc în timp.
- (E) Îndrumați copiii să observe, să descrie, să înregistreze schimbările sezoniere ale animalelor și plantelor, de ex. referitoare la hibernare, culoare, comportament, hrănire. Le pot compara ulterior cu schimbările sezoniere pe care le fac oamenii, de ex. îmbrăcăminte, activități.
- (E) Observați, discutați și colectați informații, prin desen, numărare, realizarea de diagrame, imagini decupate, fotografii realizate în timpul observării, despre creaturi vii, de ex. furnici, păianjeni, viermi, broaște, păsări.

□ continuare în pagina următoare

61-84 de luni (continuare)

Practici de sprijin

- (E) Oferiți oportunități de a urma același traseu în natură în diferite anotimpuri și stimulați toți copiii să colecționeze dovezi sau să fotografieze impactul schimbărilor sezoniere sau al vremii asupra frunzelor, florilor, ierbii, copacilor, de ex. zăpadă, ploaie, vânt, gheață, soare, asupra plantelor și/sau asupra comportamentului animalelor.
- (E) Citiți copiilor cărți despre vreme și anotimpuri și efectele acestora asupra viețuitoarelor.
- (E) Creați condiții pentru observarea animalelor în mediul lor natural, de ex. la zoo sau la fermă, în videoclipuri, filme, reportaje, apoi organizați cu copiii informațiile obținute folosind grafice, desene, jurnale sau cărţi cu imagini; discutați despre comportamentele care demonstrează modul în care animalele își folosesc simțurile pentru a trăi în mediul lor, de ex. *Cum îşi folosesc animalele de pradă mirosul?*
- (E) Discutați cu copiii despre animalele de companie și nevoile acestora, despre cum se pot implica ei în creșterea și îngrijirea lor.
- (E) Afișați imagini care ilustrează ciclurile de viață, de ex. *ouăle care sunt clocite de pasăre; pisoi şi pisică; mormoloc şi broască; sămânță şi plantă*. Introduceţi și consolidaţi vocabularul despre etapele diferitelor cicluri de viață.
- (E) Înregistrați, implicând toți copiii, observațiile utilizând desene, imagini, măsurători informale și tehnologii digitale.
- (E) Utilizați diagrama Venn, tabele şi grafice pentru a sprijini copiii să realizeze comparaţii între cicluri de viață, condiţii de viață a două plante sau animale diferite.
- (E) Citiți copiilor cărți despre habitatele animalelor și ale oamenilor din întreaga lume. Discutaţi despre ecosisteme.
- (E) Oferiţi tuturor copiilor oportunităţi de a prezenta colegilor informaţii şi curiozităţi pe care le-au aflat din diverse surse.
- (E) Folosiţi cărți, enciclopedii, căutări online, imagini și postere, precum şi persoane-resursă: părinți, alte persoane din comunitate, cum ar fi veterinari sau zoologi.

Notițe

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi matematice elementare, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.2. Aspect specific: Cunoașterea și înțelegerea lumii (lumea vie, fenomene ale naturii, Pământul, spațiul, metode științifice)

Reper 12: Copilul ar trebui să fie capabil să observe și să descrie caracteristici ale Pământului și spațiului.

naștere-18 luni

Indicatori

703. Observă cu ajutor și independent corpuri cerești (soare, lună, stele).
704. Observă cu ajutor sau independent nori, mișcarea produsă de vânt, schimbări în starea vremii.
705. Sesizează diferite suprafețe ale pământului (iarbă, nisip, noroi, asfalt, apă).
706. Sesizează diferența zi/noapte.

Practici de sprijin

- (P) Asistați copilul și explicați-i corpurile cerești în plimbările în aer liber; ajutați-l să le identifice și să le denumească.
- (P,E) Discutați cu copilul schimbările pe care le observați în decursul unei zile, de ex. *Dimineața e soare, după-amiaza apar norii, e posibil să plouă...* Observați împreună cum mișcă vântul iarba și frunzele.
- (P,E) Permiteți copilului să se joace pe diferite suprafețe în condiții de siguranță; denumiți suprafețele și ajutați-l să exprime senzațiile pe care le trăiește, de ex. *Îți place iarba?, Cum miroase?*
- (P,E) Povestiți copilului despre activități specifice zilei și nopții.

19-36 de luni

Indicatori

707. Exprimă starea vremii prin relație cu fenomenele cunoscute (*soare, ninge, plouă, vânt*).
708. Își extinde vocabularul privind materialele investigate (pietre, stânci).
709. Adresează întrebări despre fenomenele și obiectele observate în mediu: *Unde sunt stelele?*

Practici de sprijin

- (P) Priviți cerul împreună cu copiii și descrieți cum arată acesta ziua, pe înserat, respectiv noaptea.
- (P,E) Cereți copilului să denumească fenomenele meteo întâlnite și discutați despre efectele lor asupra activităților zilei.
- (E) Diversificați experiențele de cunoaștere ale copiilor în funcție de contextul local.
- (E) Răspundeți întotdeauna întrebărilor fiecărui copil. Discutați temele interesante pentru copii urmărind schema: *Ce știu?, Ce vreau să știu?, Ce am aflat?*

37-60 de luni

Indicatori

710. Adresează întrebări despre elementele vieții (pământ, apă, aer, foc).
711. Poate descrie caracteristicile materialelor și elementelor mediului (apa, pietrele...).
712. Descrie importanța apei, aerului pentru viață și a modalităților de protecție pentru a evita poluarea lor.
713. Numește și face diferența dintre sursele de căldură și poate exprima beneficiile și pericolele lor.
714. Observă și exprimă mișcarea corpurilor cerești (soare, lună).
715. Cunoaște și folosește corect ca unități de timp momentele zilei, zilele săptămânii, anotimpul.
716. Poate descrie caracteristicile anotimpurilor.
717. Sesizează diferențe între forme de relief sau medii de viață pe bază de imagini, proiecții, minidocumentare sau în urma unei experiențe directe.

Practici de sprijin

- (P) Observați împreună corpurile cerești și schimbările în apariția acestora, de ex. lună plină, semilună.
- (P) Organizați vizite ale copilului la observatorul astronomic, grădina botanică, muzee.
- (P,E) Discutați despre elementele fundamentale ale vieții și explicați copiilor importanța fiecăruia dintre ele.
- (P,E) Discutați despre măsuri de protecție împotriva incendiilor. Introduceți în discuție concepte precum *materiale ignifuge, extinctor*. Încurajați jocul de rol al copilului cu recuzită specifică pompierilor, pentru consolidarea conceptelor însușite.
- (P,E) Provocați copiii la discuții despre caracteristicile anotimpurilor în relație cu activitățile lor fundamentale sau evenimente semnificative.
- (E) Încurajați copiii să folosească adjective pentru a descrie materialele întâlnite în mediu. Oferiți copiilor informații despre rezistența materialelor prin experimente simple, de ex. forța apei în erodarea pietrelor, a malurilor unui râu.
- (E) Discutați cu copiii și urmăriți pe cărți, în resurse digitale sau în realitate, atunci când este posibil, fenomene precum eclipse de soare/lună.
- (E) Creați planșe simple cu decupaje/fotografii ale activității fundamentale a copilului într-o zi, scurte fișiere PPT și asamblați-le cu ajutorul său. Discutați despre activități și succesiunea lor.

continuare în pagina următoare

61-84 de luni

Indicatori

718. Identifică și face diferența între forme de relief (câmpie/munte/deal), tipuri de ape (izvor/râu/lac/mare).
719. Numește anotimpurile în succesiune (iarnă, primăvară, vară, toamnă).
720. Descrie timpul probabil și ilustrează o anumită stare a vremii (utilizează semne convenționale pentru ape, ploaie...).
721. Cunoaște și folosește corect zilele săptămânii în succesiune, știe lunile anului.

Practici de sprijin

- (P) Folosiți un calendar care să amintească evenimentele semnificative ale vieții copilului și ale familiei.
- (P) Realizați un calendar al săptămânii și un program zilnic în care utilizați simboluri alături de cuvinte și cifre.
- (P,E) Jucați jocuri cu jetoane de tipul *Spune unde se potrivește*.
- (P,E) Confecționați împreună machete ale sistemului solar, folosind diverse resurse aflate la dispoziție, de ex. mingi, cartofi etc.
- (P,E) Ajutați copiii să observe locația soarelui în relație cu rutinele din viața lor, de ex. *Unde este soarele pe cer când te trezești dimineața? Unde este când ajungi acasă de la grădiniță/școală?* Stimulați copiii să observe și să descrie intensitatea luminii solare care intră în sala de clasă în diferite momente ale zilei.
- (E) Încurajați copiii să conceapă calendare, cărți despre anotimpuri în care să îmbine desenul cu colaje de imagini și text.
- (E) Jucați jocuri de rol în care fiecare copil prezintă prognoza meteo cu simboluri concepute anterior.
- (E) Creați un grafic cu diferite elemente ale vremii (precipitații, acoperire cu nori, temperatură etc.). Analizați datele colectate folosind un limbaj cantitativ, de ex. *mai mult, mai puțin, la fel*, și scrieți sau reprezentați observațiile copiilor.
- (E) Urmăriți previziunile meteo în ziare, online sau la televizor, apoi comparați previziunile cu ceea ce s-a întâmplat.

continuare în pagina următoare

37-60 de luni (continuare)

Practici de sprijin

- (E) Puneți la dispoziția copiilor imagini cu forme de relief și fenomene naturale greu accesibile: *cascade, peșteri, vulcani, mări, oceane* și extindeți experiența de cunoaștere a copiilor, atunci când este posibil, cu vizite, excursii în medii necunoscute.
- (E) Însoțiți copiii în aer liber în diferite momente ale zilei pentru a observa poziția soarelui pe cer și încurajați-i să reprezinte ce au observat prin desen.
- (E) Stimulați copiii să observe umbrele copacilor sau ale altor obiecte staționare dimineața și să le contureze cu creta de trotuar; reveniți după-amiaza pentru a vedea dacă umbrele s-au modificat în vreun fel.

61-84 de luni (continuare)

Practici de sprijin

- (E) Realizați împreună experimente prin care să demonstrați anumite fenomene, procese, de ex. mișcarea de rotație a Pământului, formarea zilei și a nopții, erupția unui vulcan, formarea unui tsunami etc.
- (E) Încurajați copiii să emită ipoteze înainte de experimente și să înregistreze într-un jurnal cele observate. Vizionați împreună documentare, filme educative ce surprind aceste fenomene.
- (E) Ieșiți în aer liber pentru a observa luna când aceasta este vizibilă pe cer împreună cu soarele.
- (E) Afișați imagini ale spațiului cu soarele, luna și stelele și ilustrații cu fazele lunii. Încurajați copiii să reprezinte prin desen, picturi, colaj, observațiile asupra lunii și modul în care își modifică forma: *cerc complet, semicerc și semilună*.
- (E) Susțineți fiecare copil să observe și să identifice diferențele dintre noapte și zi pe baza a ceea ce observă pe cer.
- (E) Încurajați copiii să traseze conturul umbrelor în diferite momente ale zilei și apoi discutați despre schimbările produse și de ce cred copiii că au avut loc acele schimbări. Încurajați copiii să încerce să explice de ce se mișcă umbra obiectelor fixe.
- (E) Realizați în clasă jocuri și experimente cu lumini și umbre utilizând lanterne, masa luminoasă, retroproiectorul și videoproiectorul, de ex. *teatru de umbre, dansul umbrelor*.
- (E) Folosiți rime și cântece pentru fixarea zilelor săptămânii și a lunilor anului.
- (E) Utilizați în vorbirea curentă concepte/repere temporale precum: *azi*, *ieri* și *mâine*.

Notițe

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi matematice elementare, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.2. Aspect specific: Cunoașterea și înțelegerea lumii (lumea vie, fenomene ale naturii, Pământul, spațiul, metode științifice)

Reper 13: Copilul ar trebui să fie capabil să descopere omul ca parte a lumii vii și ființă socială.

naștere-18 luni

Indicatori

722. La cerere, poate indica părți ale corpului.

Practici de sprijin

- (P,E) Puneți la dispoziția copilului cărți cu imagini despre corpul omenesc.
- (P,E) Când vă aflați cu copilul în fața oglinzii, cereți-i să vă arate nasul pe reflexia lui din oglindă, apoi pe propria lui față.
- (E) Denumiți fiecare element din schema corporală cu prilejul activităților de rutină (îmbrăcat, spălat): *o mână și a doua; spălăm ochii, în picior punem ciorapul, cu șervețelul ștergem nasul...*

19-36 de luni

Indicatori

723. Identifică și numește câteva părți ale corpului și câteva organe de simț.
724. Întreține (ordonează) mediul apropiat asistat de un adult.

Practici de sprijin

- (P,E) Încurajați copilul să vă ajute în întreținerea unui mediu ordonat.
- (P,E) Cântați împreună cântece despre corpul omenesc și asociați mișcări ce indică aceste părți.
- (E) Jucați jocuri de identificare a părților corpului; asociați cu numere: 1 – *gura*, *nasul*; 2 – *ochii...*

37-60 de luni

Indicatori

725. Participă la întreținerea și îngrijirea mediului fizic apropiat (sala de grupă, camera sa).
726. Cunoaște caracteristicile omului ca ființă vie.
727. Descrie câteva organe interne și funcțiile lor.

Practici de sprijin

- (P,E) Promovați responsabilizarea copilului în gospodărie și în sala de grupă.
- (P,E) Inițiați jocuri simple de recunoaștere/denumire a părților corpului omenesc și de explicare a utilității fiecăreia, de ex. *Cu nasul respirăm*.
- (E) Discutați despre abilitățile/talentele individuale ale copiilor/adulților.
- (E) Puneți la dispoziția copiilor cărți, resurse digitale, machete, mulaje despre corpul omenesc, organele interne și funcționarea lor. Folosiți în astfel de discuții persoane-resursă: medici, sportivi.
- (E) Provocaţi copiii să realizeze desene, colaje, construcţii ale corpului omenesc. Utilizaţi puzzle-uri, jetoane, fişe suport pentru recunoaşterea părţilor corpului şi a organelor interne.
- (E) Utilizaţi oglinzi în sala de grupă pentru observarea şi conştientizarea schemei corporale.
- (E) Discutați soluții pentru situații-problemă și provocări din viața proprie și a celor din mediul apropiat pentru cunoașterea poziției omului în univers.

61-84 de luni

Indicatori

728. Demonstrează conștientizarea schimbărilor care se produc în sine și în mediu (copilul crește, plantele au un ciclu de viață).
729. Cunoaște condițiile specifice ale vieții umane și semnificația lor.
730. Este interesat de fenomene naturale excepționale (calamități naturale) și înțelege pagubele ce pot fi provocate.
731. Identifică modalități prin care poate participa la asigurarea unui mediu mai sănătos.

Practici de sprijin

- (P,E) Discutați despre resursele energetice și concepeți împreună un plan de acțiune cu activități adecvate vârstei copilului prin care să economisim energia electrică, de ex.: *Stingem lumina când nu ne este necesară. Închidem apa atunci când nu o folosim. Scoatem echipamentele din priză când plecăm de acasă. Pentru drumuri scurte mergem pe jos sau folosim bicicleta* etc.
- (P,E) Discutați cu copilul teme precum *Fumatul activ/pasiv și impactul lui negativ pentru individ și mediu/comunitate*.
- (E) Creați oportunități pentru copii de a discuta despre ciclul de viață al plantelor, animalelor, despre viața oamenilor. Creați un grafic individual cu caracteristicile copiilor din grupă/clasă: *înălțime, greutate, preferințe*, la începutul/sfârșitul fiecărui an școlar, pentru a sesiza evoluția.
- (E) Puneți la dispoziţia copiilor materiale pentru realizarea de cărţi, pliante, puzzle-uri, postere despre ciclurile de viaţă ale plantelor, animalelor, oamenilor.
- (E) Desfăşuraţi activităţi de grădinărit prin care copiii să înţeleagă modul de îngrijire a plantelor, etapele lor de creştere şi cum poţi să-ţi cultivi hrana.
- (E) Oferiţi exemple de interdependență din mediu și discutați despre modurile în care viața și sănătatea viețuitoarelor sunt interconectate.
- (E) Stimulați fiecare copil să exploreze, să deducă și să formuleze ipoteze pentru a dezvolta o înțelegere sporită a interdependenței dintre pământ, oameni, plante și animale.
- (E) Discutați cu copiii pe bază de imagini, filme, despre condițiile de viață ale oamenilor din diverse regiuni geografice sau spații culturale.
- (E) Citiți copiilor povești și cărţi despre viaţa oamenilor pe diferite continente şi din diverse medii. Discutaţi despre particularităţile vieţii în anumite zone de pe glob sau medii de viaţă: *locuinţe, îmbrăcăminte, activităţi, hrană*.

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi matematice elementare, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.2. Aspect specific: Cunoașterea și înțelegerea lumii (lumea vie, fenomene ale naturii, Pământul, spațiul, metode științifice)

Reper 14: Copilul ar trebui să fie capabil să identifice modalități prin care să protejeze mediul.

naștere-18 luni

Indicatori

732. Identifică recipientul specific pentru gunoi.
733. Imită depunerea gunoiului în recipientul specific (de ex. șervețelul folosit).

Practici de sprijin

- (P) Verbalizați acțiunile pe care le faceți în prezența copilului, atât despre igiena personală, cât și despre curățenia mediului.

19-36 de luni

Indicatori

734. Diferențiază gunoiul de obiectele utile.
735. Aruncă la coșul de gunoi șervețele utilizate, resturi alimentare.
736. Strânge și ordonează jucăriile după ce se joacă.

Practici de sprijin

- (P,E) Implicați copilul în activitățile de igienizare și curățenie a spațiului.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului cutii cu utilizare specifică pentru fiecare categorie de jucării.
- (P,E) Permiteți-le copiilor să utilizeze întrerupătorul, robinetul.

37-60 de luni

Indicatori

737. Identifică modalități prin care gunoiul poate avea un impact negativ asupra mediului.
738. Identifică acțiuni și situații prin care omul poluează mediul.
739. Identifică în cartier (sau în alte locuri) zone poluate sau comportamente care dăunează mediului.
740. Demonstrează înțelegerea necesității economisirii resurselor naturale.

Practici de sprijin

- (P,E) Modelați și încurajați păstrarea curățeniei în mediul apropiat.
- (P,E) Amenajați și întrețineți împreună cu copiii spații verzi, atât în interior, cât și în exterior.
- (P,E) Implicați-vă împreună cu copiii în activități ecologice simple (plantat, ecologizarea unui spațiu).
- (P,E) Mergeți împreună în punctele de colectare selectivă.
- (P,E) Implicați copiii în evenimente precum: *Ziua Mondială a Curățeniei, Ziua Parcurilor, Ziua Apelor, Ziua Păsărilor* etc.
- (P,E) Confecționați împreună din materiale reciclate jucării pentru acasă sau pentru sala de grupă.
- (P,E) Discutați despre reducerea consumului de resurse și încurajați-i pe copii în acest demers.
- (P,E) Creați situații în care copiii să conceapă mesaje de conștientizare a importanței protecției mediului.
- (E) Inițiați activități de explicare a noțiunii de poluare și discutați despre aceasta.
- (E) Creați experimente despre impactul deșeurilor asupra mediului.
- (E) Prezentați resurse digitale și fotografii despre impactul poluării asupra mediului.
- (E) Propuneți ieșiri împreună cu familia în diverse ecosisteme neafectate și afectate de poluare pentru a observa diferența dintre ele.

61-84 de luni

Indicatori

741. Identifică în cartier sau în alte zone poluate comportamente care dăunează mediului.
742. Descrie modalități prin care gunoiul poate avea un impact negativ asupra mediului.
743. Identifică modalități prin care gunoiul poate fi reciclat.
744. Practică reciclarea ca parte a rutinei casei/grădiniței/școlii.
745. Diferențiază materialele poluante reciclabile de cele poluante ce nu pot fi reciclate.

Practici de sprijin

- (P,E) Organizați ieșiri în aer liber în vederea observării mediului natural și a efectelor poluării. Discutați despre cum influențează poluarea viața omului.
- (P,E) Participați împreună cu copilul la evenimente care se concentrează pe conștientizarea importanței protecției mediului: *Ziua Pământului*, *Ziua Mediului*.
- (P,E) Amenajați în grupă/clasă/acasă spații destinate colectării selective, unde copilul poate exersa sortarea materialelor pentru reciclat.
- (P,E) Puneți la dispoziție recipiente specifice pentru reciclarea hârtiei, plasticului, sticlei și urmăriți colectarea selectivă permanent.
- (P,E) Încurajați reducerea consumului de resurse, reutilizarea și reciclarea materialelor.
- (P,E) Stabiliți împreună cu copiii reguli de economisire a resurselor.
- (E) Organizați vizite la stații de sortare a reziduurilor sau la fabrici de hârtie/plastic.
- (E) Reciclați hârtia colectată în grupă/clasă și utilizați noul produs la realizarea unor lucrări de artă.
- (E) Implicați toți copiii în acțiuni de conștientizare a importanței reciclării: realizare de afișe, pliante, vizite de informare în comunitate.
- (E) Desfăşuraţi activităţi practice în care fiecare copil să utilizeze materiale reciclabile, să creeze diverse obiecte sau să le dea o altă utilitate.
- (E) Prezentați filme în care sunt explicate efectele poluării mediului.
- (E) Desfăşuraţi activităţi de îngrijire şi de ecologizare a mediului apropiat.
- (E) Realizați cu ajutorul copiilor și al familiilor grădini suspendate în interiorul și în curtea grădiniței/școlii din materiale reciclate și extindeți soluțiile descoperite în comunitatea locală.
- (E) Inițiați acțiuni de reciclare în parteneriat cu familia.
- (E) Redactați împreună cu copiii reguli de protejare a mediului.

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi matematice elementare, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.3. Aspect specific: Utilizarea curiozității naturale pentru a descoperi lumea prin intermediul tehnologiei

Note: Tehnologia are un impact semnificativ asupra vieții de fiecare zi și poate fi utilizată ca un instrument pentru explorarea și înțelegerea lumii și pentru comunicarea cu ceilalți.

Se recomandă o atitudine echilibrată în ceea ce privește accesul copiilor la ecrane. Este de reținut faptul că expunerea prelungită la ecrane creează o atitudine mentală pasivă a copilului, inhibă imaginația și nu contribuie la dezvoltarea gândirii logice, la exersarea construirii frazelor, deci la dezvoltarea limbajului. Promovând echilibrul și o informare corectă, toți adulții din viața copilului trebuie să știe că privitul la televizor şi accesul la telefon, tabletă, laptop nu sunt nocive atâta timp cât nu sunt folosite în exces şi nu suplinesc prezenţa părintelui/adultului de referință lângă copil.

Documentul de față se raliază opiniei exprimate de Academia Americană de Pediatrie, care recomandă ca, în afară de utilizarea camerei video pentru a vorbi cu cei dragi (bunici, mătuși), **copiii mai mici de 18-24 de luni nu ar trebui să aibă acces la telefoane, tablete și implicit la jocuri**. Pentru copiii între 2 şi 5 ani, se recomandă maximum o oră de expunere la ecrane, împreună cu părintele sau educatorul, pentru a discuta despre ceea ce au văzut, dar și pentru a explora personajele preferate în alte jocuri, desene sau activități. De asemenea, sunt recomandate pauze de 15-20 de minute între reprizele de privit la televizor/alte ecrane.

Tehnologia poate fi folosită în această perioadă și pentru a împărtăși lucrurile pe care copilul le face cu prietenii, familia sau cu educatoarele, încurajând în felul acesta și pe alții să facă același lucru. Copilul se va bucura să vadă produsele activității lui (desene, construcții sau modelaje) pe ecran, așa cum se va bucura să vadă și ceea ce au realizat colegii săi.

Notițe

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi matematice elementare, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.3. Aspect specific: Utilizarea curiozității naturale pentru a descoperi lumea prin intermediul tehnologiei

Reper 15: Copilul ar trebui să fie capabil să identifice diverse echipamente din sfera tehnologiei, utilizate acasă și în sala de grupă.

naștere-18 luni	19-36 de luni
	Indicatori
	746. Identifică și denumește echipamentele folosind un vocabular adecvat atunci când le vede: *telefon, televizor*.
NU SE APLICĂ	**Practici de sprijin** ■ (P,E) Folosiți terminologia adecvată în denumirea echipamentelor electronice. ■ (P,E) Stabiliți reguli clare privind accesul la ecrane, chiar dacă este vorba despre ecranele la care copilul este privitor pasiv: *televizor* și dispozitivele electronice cu ecran: *tabletă, telefon*. ■ (P,E) Utilizați tehnologia pentru exemplificarea interacțiunii cu dispozitivele electronice în scopuri definite și conștientizate, de ex. comunicarea cu membrii familiei aflați în altă localitate (*video call*), fotografierea unor lucruri interesante, despre care se poate discuta, filmarea unor scene importante din viață în vederea revederii lor ulterioare etc. ■ (P,E) Ajutaţi copilul să înțeleagă diferențele și conexiunile dintre lumea reală și cea digitală.

37-60 de luni

Indicatori

747. Denumește echipamentele folosind un vocabular adecvat atunci când le utilizează, de ex. *radio, telefon, tabletă, cameră foto, laptop*.
748. Recunoaște utilitatea echipamentelor.

Practici de sprijin

- (P,E) Faceți fotografii și filme în vizite, excursii, activități și discutați-le cu copiii.
- (P,E) Explicați cum se utilizează fiecare echipament electronic. Prezentați regulile de ergonomie în utilizarea componentelor electronice, folosind un limbaj corect științific, și explicați utilitatea lor.
- (P,E) Puneți la dispoziție echipamente care pot fi utilizate de copil acompaniat de un adult: *radio, cameră foto, tabletă, laptop* și *accesoriile acestora: imprimantă, căști, mouse, difuzoare*.
- (E) Prezentați materiale, echipamente în fața copiilor, folosind un limbaj corect științific, și explicați utilitatea lor.

61-84 de luni

Indicatori

749. Identifică și denumește componentele unui computer: *mouse, tastatură, ecran*.
750. Denumește echipamentele folosind un vocabular adecvat atunci când le utilizează: *tablă interactivă, videoproiector*.
751. Discută experiențele personale dobândite prin utilizarea tehnologiei.

Practici de sprijin

- (E,P) Utilizați un vocabular adecvat în denumirea componentelor unui computer.
- (E,P) Puneți la dispoziție echipamente care pot fi utilizate independent de către fiecare copil, atunci când are de realizat o sarcină.
- (E,P) Alternați perioadele de utilizare cu perioadele de pauză, exerciții fizice, jocuri de mișcare pentru a exemplifica conceptele de ergonomie în utilizarea calculatorului.
- (E,P) Înainte de utilizarea echipamentelor, verificați împreună dacă sunt satisfăcute elementele de ergonomie pentru utilizarea echipamentelor electronice.
- (E) Utilizați computerul în cadrul activităților de învățare, prezentați componentele acestuia și explicați într-un limbaj accesibil avantajele/dezavantajele utilizării lui.

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi matematice elementare, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.3. Aspect specific: Utilizarea curiozității naturale pentru a descoperi lumea prin intermediul tehnologiei

Reper 16: Copilul ar trebui să fie capabil să utilizeze diferite echipamente din sfera tehnologiei, prin imitație, în joc.

naștere-18 luni

Indicatori

752. Observă folosirea de către adult a unor dispozitive electrocasnice (aspirator, uscător de păr) sau de comunicare (telefon, tabletă).

Practici de sprijin

- (P,E) Numiți dispozitivele folosite în gospodărie și rolul lor.

19-36 de luni

Indicatori

753. Folosește în jocuri de rol recuzită din diverse echipamente (telefoane vechi, aparat de fotografiat de jucărie sau real, tastaturi de computer).

Practici de sprijin

- (P,E) Arătați copilului cum se folosește tehnologia.
- (P,E) Puneți la dispoziția copilului, în jocuri, resurse/recuzită din sfera tehnologiei.

37-60 de luni

Indicatori

754. Observă cum sunt folosite diverse echipamente digitale/electronice (telefon, computer, tabletă).
755. Utilizează recuzită în joc (se joacă cu echipamente de jucărie și/sau reale: stetoscop, aparat de tensiune).
756. Folosește un vocabular adecvat când observă sau utilizează echipamente.

Practici de sprijin

- (P,E) Arătați imagini care reflectă utilizarea tehnologiei.
- (E) Puneți la dispoziție echipament tehnologic, atunci când este adecvat, în scop de învățare, pe care copilul îl poate folosi acompaniat de adult, de ex. folosirea computerului pentru simularea unor excursii, vizitarea unui muzeu.

61-84 de luni

Indicatori

757. Discută despre experiențele personale dobândite prin utilizarea tehnologiei, asistat de un adult.

Practici de sprijin

- (P,E) Folosiți în mod adecvat terminologia.
- (P,E) Discutați despre modul în care pot fi utilizate tehnologia digitală și echipamentele electronice.
- (E,P) Propuneți jocuri educative, inclusiv în format digital, adecvate vârstei, pe care copiii le pot accesa.

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi matematice elementare, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.3. Aspect specific: Utilizarea curiozității naturale pentru a descoperi lumea prin intermediul tehnologiei

Reper 17: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze utilizarea corectă a unor anumite componente/echipamente electronice (mouse, microfon, ecran sensibil la atingere/inteligent).

naștere-18 luni	19-36 de luni
NU SE APLICĂ	NU SE APLICĂ

37-60 de luni

Indicatori

758. Îndeplinește sarcini simple utilizând componente/echipamente electronice: mouse, microfon, ecran sensibil la atingere.
759. Folosește componentele electronice cu un scop, asistat de adult.
760. Respectă, ajutat de adult, regulile stabilite pentru utilizarea corectă a unor componente electronice.

Practici de sprijin

- (P,E) Explicați clar utilizarea echipamentelor electronice.
- (P,E) Furnizați componentele electronice pe care copiii le pot utiliza independent sau acompaniați de adult.
- (P,E) Folosiți indicii/repere vizuale, de ex. puneți un semn colorat pe butonul pe care copilul trebuie să apese pentru a deschide/închide computerul/tableta.
- (P,E) Ajutați copilul să folosească dispozitive pentru a înregistra un mesaj/a filma.

61-84 de luni

Indicatori

761. Îndeplinește sarcini utilizând componentele/echipamentele electronice: mouse, microfon, ecran sensibil la atingere.
762. Folosește componentele electronice cu un scop pe care îl poate comenta, explica.
763. Respectă regulile stabilite pentru utilizarea corectă a unor componente electronice.

Practici de sprijin

- (P,E) Explicați clar utilizarea echipamentelor electronice.
- (P,E) Furnizați componentele electronice pe care copiii le pot utiliza independent sau supravegheați de adult.
- (P,E) Ajutați copilul să folosească dispozitive pentru a se înregistra/filma.
- (E) Folosiți indicii/repere vizuale, de ex. puneți un semn colorat pe butonul pe care copilul trebuie să apese pentru a deschide/închide computerul/tableta.

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi matematice elementare, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.3. Aspect specific: Utilizarea curiozității naturale pentru a descoperi lumea prin intermediul tehnologiei

Reper 18: Copilul ar trebui să fie capabil să selecteze și să utilizeze (cu sprijinul adultului) diferite programe/aplicații cu un scop precis.

naștere-18 luni	19-36 de luni
NU SE APLICĂ	NU SE APLICĂ

37-60 de luni

Indicatori

764. Deschide/închide diferite aplicații/jocuri, identificând un simbol.

Practici de sprijin

- (P,E) Utilizați platforme de comunicare în care susțineți copiii în utilizarea diferitelor funcții: cameră, microfon.
- (P,E) Jucați împreună cu copiii jocuri interactive, folosind diferite platforme.

61-84 de luni

Indicatori

765. Alege softul, aplicația din cele puse la dispoziție de către cadrul didactic sau părinți.
766. Descrie scopul pentru care a utilizat o aplicație/un program.

Practici de sprijin

- (P,E) Căutați și puneți la dispoziția copilului softuri adecvate în scopul extinderii contextelor de învățare.
- (P,E) Monitorizați modul în care sunt utilizate programele, aplicațiile, softurile de către copil.
- (E) Utilizaţi în timpul activităţilor jocuri şi aplicaţii prin care copiii să exerseze abilităţi din diverse domenii, de ex. *Paint, Wordwall* etc.
- (E) Utilizaţi tastatura, calculatorul pentru dezvoltarea abilităţilor de scriere şi citire, de ex. scrierea unor litere sau cuvinte după model.
- (E) Explicați și exemplificați copiilor modalitatea de utilizare a softurilor.

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi matematice elementare, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.3. Aspect specific: Utilizarea curiozității naturale pentru a descoperi lumea prin intermediul tehnologiei

Reper 19: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze folosirea responsabilă a tehnologiei și echipamentelor.

naștere-18 luni	19-36 de luni
NU SE APLICĂ	NU SE APLICĂ

37-60 de luni

Indicatori

767. Respectă indicații simple când utilizează echipamentul electronic: pornește computerul, face poze cu o cameră digitală, apasă butonul *play* la video/CD-player, pornește televizorul, selectează postul.
768. Face legătura dintre dispozitiv și pericolul de electrocutare.

Practici de sprijin

- (P,E) Vorbiți cu copilul despre scopul tehnologiei și al echipamentelor electronice.
- (P,E) Furnizați echipamente electronice pe care copiii le pot utiliza independent sau cu ajutorul unui adult.
- (P,E) Stabiliți reguli pentru utilizarea echipamentelor de către copii. Fiți consecvenți în respectarea regulilor (manipularea cu atenție a echipamentelor, respectarea limitei de timp stabilite, respectarea unei poziții corecte a corpului).

61-84 de luni

Indicatori

769. Folosește tehnologia și aparatele electronice cu un scop clar.
770. Respectă reguli stabilite anterior: limita de timp, manevrarea responsabilă/cu atenție.
771. Alege echipamente adecvate unei anumite sarcini.
772. Folosește în mod adecvat echipamentele (nu conectează componentele cu forța, nu scoate taste, piese).

Practici de sprijin

- (P) Încurajați folosirea de către copil a unor echipamente casnice în scop personal (uscător de păr) sau în activitățile gospodărești (mixer).
- (P,E) Utilizați echipamente electronice aflate la dispoziție pentru a încuraja colaborarea și interacțiunea dintre copil și adulți sau colegi.
- (E) Identificați și folosiți echipamente electronice, softuri, aplicații care îi ajută pe copii să învețe.

E.2. Subdomeniul: Cunoștințe și deprinderi matematice elementare, cunoașterea și înțelegerea lumii

E.2.3. Aspect specific: Utilizarea curiozității naturale pentru a descoperi lumea prin intermediul tehnologiei

Reper 20: Copilul ar trebui să fie capabil să demonstreze înțelegerea utilizării tehnologiei în diferite profesii/locuri de muncă.

naștere-18 luni

Indicatori

Practici de sprijin

- (P,E) Vorbiți cu copilul și descrieți obiectele, uneltele, instrumentele electrocasnice pe care le folosiți sau le utilizează cei din preajma lui.

19-36 de luni

Indicatori

773. Explorează obiecte care reprezintă echipamente și tehnologii în câteva profesii (echipamente medicale, truse de bucătar).
774. Imită adultul în utilizarea echipamentelor tehnologice.
775. Folosește obiecte pentru un scop clar (ține stetoscopul la inima ursulețului).

Practici de sprijin

- (P,E) Puneți la dispoziția copilului recuzită pentru a iniția jocuri în care se imită utilizarea unor echipamente, instrumente și unelte variate.
- (P,E) Încurajați copilul să sorteze și să clasifice echipamente și unelte în funcție de meserii.

37-60 de luni

Indicatori

776. Explorează imagini și obiecte care reprezintă echipamente și tehnologii în diverse profesii.
777. Pune în corespondență echipamente/unelte/tehnologii cu diferite domenii profesionale (construcții, jurnalism/televiziune, bucătărie).
778. Explorează diferite vehicule pentru transport (autospeciala pentru pompieri, ambarcațiuni, avioane).
779. Adresează întrebări despre tehnologie.

Practici de sprijin

- (P) Implicați copilul în activitățile din gospodărie, folosind diverse echipamente de tip robot.
- (P,E) Creați condiții pentru desfășurarea unor jocuri de rol inspirate din viața profesioniștilor care utilizează tehnologia.
- (E) Furnizați imagini, filme și obiecte cu o varietate de tehnologii din diverse profesii: echipament medical, de construcții, din sfera IT, roboți de uz casnic, bucătărie, magazine/case de marcat/self checkout.
- (E) Citiți cărți despre diferite profesii și echipamentele folosite sau vizionați împreună minidocumentare și prezentări de tip *Power Point*.
- (E) Folosiți un vocabular adecvat și discutați despre diferite profesii. Sprijiniți toți copiii să-și extindă vocabularul cu termeni noi.

61-84 de luni

Indicatori

780. Explorează diverse profesii în contexte reale.
781. Explorează construcții simple, vehicule diverse.
782. Identifică și denumește unelte și materiale utilizate în construcții sau în alte domenii.
783. Folosește corect obiecte pentru activități specifice unor domenii profesionale (de ex. ca jurnalist, ține corect telefonul pentru a înregistra/face poze).
784. Răspunde la întrebări despre tehnologie.

Practici de sprijin

- (P,E) Vizitați expoziții care implică tehnologie, invenții.
- (E) Discutați cu copiii despre evoluția tehnologică a omenirii prin prezentarea unor invenții realizate de-a lungul timpului.
- (E) Încorporați cărți, imagini, resurse video, afișe pentru a discuta despre echipamente în diverse locuri de muncă. Includeți hărți, schițe, modele în centrul de construcții.
- (E) Aduceți persoane-resursă pentru a discuta cu copiii și a împărtăși informații despre diferite profesii.
- (E) Organizați excursii pentru a observa diferite tehnologii sau unelte la locul de muncă, de ex. pe un șantier, și modul în care este respectată natura.
- (E) Puneți la dispoziția copiilor în centrul de materiale de construcții ciocan și cuie, șuruburi, șurubelnițe.

Notițe

ANEXĂ

Concepții despre copil/copilărie. O scurtă perspectivă istorică

În secolul XXI, copilul este perceput ca individualitate, are un anumit statut distinct și drepturi universal recunoscute. Cu toate acestea, în Europa mult timp copilul a fost perceput ca un adult în miniatură și abia din secolul al XVII-lea i s-a acordat un statut distinct. Putem identifica diverse concepții referitoare la copil și copilărie, multe intersectate unele cu altele, cu accente diferite, dar toate cu implicații în domeniul teoretic și practic al dezvoltării copilului. O perspectivă de analiză a acestor concepții se referă la natura copilăriei și la modul în care copilul trebuie crescut. În perioada medievală, copilul era asociat cu păcatul originar, iar scopul creșterii și educației era acela de a-l salva, de a-l elibera de păcat. La sfârșitul secolului al XVII-lea este influent modelul „tabula rasa" propus de John Locke. Acesta promovează ideea că experiențele trăite în perioada copilăriei sunt importante în conturarea caracteristicilor viitorului adult, motiv pentru care îi încurajează pe părinți să petreacă timpul cu copiii pentru a-i ajuta să se maturizeze și să contribuie în viitor ca membri ai societății. Acest model a fost dezvoltat ulterior de teoriile behavioriste (Skinner, Bandura). Modelul bunătății naturale – promovat de Rousseau – domină secolul al XIX-lea. Pentru că sunt născuți buni, copiilor trebuie să li se permită să crească natural, cu puțină supraveghere și constrângere din partea adulților. Acest model a fost ulterior dezvoltat de teoriile ereditariste (Gessel, Chomsky).

Dintr-o altă perspectivă de analiză, de un secol și jumătate, copilăria nu mai este privită ca o perioadă de așteptare, pe care copilul o are de traversat înainte de a fi adult. Copilăria este recunoscută și valorizată ca o perioadă unică, distinctă de alte etape de dezvoltare. Mai mult, copilăria este perioada cea mai bogată în experiențe de învățare, pe care se clădește ulterioara evoluție ca adult. Teoriile psihanalitice pun accent pe caracterul distinct al copilăriei ca stadiu de dezvoltare și pe importanța acestei perioade în înțelegerea ființei biologice, sociale, emoționale și raționale (Freud, Erickson). Teoriile interacționiste (Piaget, Vîgotsky) susțin că jocul este modul fundamental de dezvoltare a gândirii, rolul educatorului fiind acela de a încuraja și valorifica interacțiunile fizice și sociale zilnice, ca oportunități de stimulare a dezvoltării copiilor. Copilul este un individ unic care crește și se dezvoltă în ritmuri diferite și interacțiunile sociale îi conturează dezvoltarea emoțională și cognitivă. Teoriile constructiviste continuă aceste direcții teoretice. Copiii își construiesc propria modalitate de înțelegere a lumii. Ei învață interacționând cu adulții, cu alți copii și cu mediul înconjurător, corelând noile experiențe cu ceea ce deja au înțeles. Adulții trebuie să ofere materiale, sprijin, ghidarea copilului, pentru a asigura valorificarea oportunităților de învățare.

Din perspectiva dihotomiei clasice natură-cultură, remarcăm o altă clasificare posibilă. Conform teoriilor dominante ale dezvoltării, identificăm polarizarea dintre teoriile ereditariste (inspirate de Rousseau) și cele inspirate de Locke, potrivit cărora ființa umană este pasivă și receptivă. Dialogul dintre cele două orientări a condus la o a treia orientare teoretică, ce susține rolul interacțiunii dintre ereditate și mediu (care include educația) în dezvoltarea umană. Piaget și Dewey reclamau faptul că adevărul decurge dintr-un proces al dezvoltării care nu este nici o maturizare pur biologică, nici direct învățată, ci de preferat o reorganizare a structurilor psihice rezultate din interacțiunea organism-mediu. Experiența umană reprezintă construirea realității și determină dezvoltarea. Constructivismul susține că această realitate este influențată de condițiile culturale și sociale în care copilul crește și este educat.

O altă clasificare posibilă este cea a lui Kohlberg (2003), care identifică trei paradigme educaționale dominante în cultura occidentală, relevante pentru dezvoltare și învățare în copilărie. Romantismul, inspirat de Rousseau și susținut de Freud, Gessel sau Neill, susține că cel mai important aspect al dezvoltării vine din interior. Romanticii susțin metafora biologică a sănătății și creșterii, atât din punct de vedere corporal, cât și mental. Mediul pedagogic ar trebui să fie permisiv pentru ca „binele interior" al copilului să iasă la iveală și pentru ca „răul exterior" să poată fi controlat. Educația timpurie ar trebui să permită dezvoltarea emoțională și socială, prin interacțiuni cu alte persoane decât cele din familie și să asigure dezvoltarea intelectuală prin stimularea curiozității.

Transmiterea culturală este o altă paradigmă, centrată pe tradițiile academice clasice ale educației europene. Educația constă în transmiterea cunoștințelor, regulilor și valorilor construite în trecut. Educației îi revine rolul de a transmite această cultură, fie statică, fie dinamică. Spre deosebire de paradigma roman- tică, centrată pe copil, paradigma transmiterii culturale este centrată pe societate, definind finalitățile educației ca interiorizarea valorilor și cunoștințelor relevante pentru o cultură. Dacă romantismul valorizează libertatea copilului, cea de-a doua paradigmă se centrează pe învățarea disciplinei și a ordinii sociale; în vreme ce romantismul valorizează unicul, noul și caracterul personal, paradigma transmiterii culturale gravitează în jurul a ceea ce este stabil și comun.

Paradigma progresivismului, inspirată de Dewey și dezvoltată ca parte a filosofiilor pragmatice funcționalist-genetice (de la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului XX), promovează ideea că educația trebuie să hrănească interacțiunea naturală a copilului cu societatea și mediul care sunt în dezvoltare. Spre deosebire de romantici, progresiviștii nu susțin că dezvoltarea este dezvăluirea unui pattern natural sau că scopul educației este să creeze un mediu neconflictual capabil să găzduiască o dezvoltare sănătoasă, ci concep dezvoltarea ca o progresie prin ordinea unor stadii secvențiale. Scopul educației este eventuala

atingere a unui stadiu mai înalt al dezvoltării la vârsta adultă, nu doar funcționarea sănătoasă a copilului la nivelul actual. O asemenea țintă presupune din partea educatorilor să incite conflicte cognitive și sociale autentice și dezbateri cu privire la situații problematice. Prin experiențele educative pe care le trăiește, copilul își organizează atât cogniția, cât și dezvoltarea emoțională. Dacă romanticii folosesc pentru copil metafora plantei, iar susținătorii transmiterii culturale analogia unei mașini, progresiviștii consideră copilul un filosof sau poet.

Concepția despre educație, copil și copilărie în România – perspectivă istorică până în 1989

În România, copilul și copilăria au parcurs istoricește tendințele europene, cu o defazare a ritmului determinată de circulația informației în secolul al XIX-lea, dar mai ales de izolarea intelectuală, culturală și socială la care a fost expusă familia din România în anii comunismului.

Aflată în plin proces de modernizare a învățământului în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în România s-a manifestat un interes crescut pentru Herbart și herbartianism, în urma constatării ineficienței sistemului monitorial practicat în școli, dar și prin influența exercitată de profesorii de pedagogie sau pedagogii sași care au studiat în Germania și Austria. Pentru Herbart – reprezentant al rigorismului pedagogic –, educația reprezintă un proces de formare a individului. El introduce noțiunea fundamentală de guvernare având în vedere prezentul, ca precedând instrucția și fiind necesară pentru a contracara „zburdălnicia sălbatică a copilului". Herbart impune un rol activ al educatorului, care avea sarcina de a supraveghea acțiunile copilului, de a emite interdicții, ordine și de a-l pedepsi. Herbart îl conduce în felul acesta pe copil la formarea capacității de ascultare prin constrângere. Pe termen scurt, scopul educației la Herbart era dobândirea cunoștințelor (oferind posibilitatea pregătirii corpului de funcționari publici necesari), iar pe termen lung asimilarea noțiunilor morale și formarea caracterului. Aceste finalități, susținerea autorității educatorului în învățământ, dar mai ales teoria lecției și a treptelor formale au făcut ca sistemul herbartian să se extindă până către sfârșitul secolului al XIX-lea, când criticile devin tot mai virulente. Concomitent cu herbartianismul, au circulat în epocă și ideile altor pedagogi, care concepeau diferit copilul și primii ani de viață. Astfel, Diesterweg concepe educația ca un proces de stimulare și susține natura activă a copilului, respectiv folosirea conversației euristice ca mijloc de educare. Diesterweg lansează și ideea educației ca dezvoltare a potențelor umane potrivit naturii fiecăruia la maximum posibil, idee care se menține actuală peste timp, deși la vremea aceea a rămas departe de lumea reală a școlilor. Importanța primilor ani pentru formarea individului își găsește adeptul și în Froebel, care în 1837 înființează prima grădiniță de copii la Blankenburg, promovată și în România prin „Legea pentru școlile mici" (abia în 1909) funcționând după metoda sa, în timpul unui mandat al lui Spiru Haret. În concepția lui Froebel, lumea este creația lui Dumnezeu, spiritul uman este de esență divină, iar dacă omul este privit ca o ființă creatoare și activă, și percepția asupra copilului este una de ființă activă. Jocul la vârstele mici (de la 3 la 9 ani), promovat de către Froebel ca mijloc de dezvoltare a forțelor interne ale copilului, precum și ca modalitate de realizare a intuiției, este o idee care a pătruns și în România începutului de secol XX, dar progresul a fost extrem de lent.

Pedagogia secolului al XIX-lea urmărește problema educației școlare cu accent pe relevarea scopului educației și a mijloacelor corespunzătoare realizării sale. Practica a pus în evidență necesitatea cunoașterii copilului ca o condiție a educării lui. Astfel, practica educativă și interesul crescut pentru educația din școlile noi impun nevoia de cunoaștere a „materiei prime"; apar preocupări pentru cunoașterea copilului ca reacție față de școala și pedagogia tradițională axată pe educator.

Anul 1898 este un an de referință pentru schimbarea plasării centrului de greutate de la magistru către copil/elev, prin apariția lucrării „Paidologie – Schiță pentru o știință a copilului" aparținând lui Oscar Chrisman și „care reprezintă mai mult un manifest decât o contribuție pozitivă la studiul copilului" (Stanciu, 1995), dar care anunță importanța psihologiei copilului și conceperea teoriei educației derivate din aceasta. Dacă în plan european pledoaria pentru schimbarea atitudinii față de copil a debutat prin lucrarea suedezei Ellen Key, „Secolul copilului", construirea unui sistem de educație care să plaseze în centrul preocupărilor sale copilul, cu particularitățile propriei copilării, mai întârzie pe teritoriul românesc.

Începutul secolului XX în învățământul din România cunoaște o focalizare asupra școlii din mediul rural, atât prin realizarea infrastructurii, cât și prin cuprinderea în învățământul primar a unui număr cât mai mare de copii. Astfel, dacă la 1899, cifrele epocii vorbesc despre 84% din populația rurală ca analfabetă, în numai 10 ani, prin aceste preocupări procentul scade la 65%. Extinderea numărului de școli primare, dar și modul în care s-au dezvoltat instituțiile pentru copiii sub vârsta școlarității în perioada următoare sunt relevante pentru a înțelege prioritățile momentului: alfabetizarea populației[1].

Perioada de început a secolului XX cunoaște aceleași frământări și preocupări ca și în celelalte țări europene, anume de a înlocui rigiditatea școlilor tradiționale

[1] *Dacă în 1909 erau în România 5073 de școli primare, din care 4696 erau școli rurale, în anul 1938 putem vorbi de 1577 de grădinițe și 13 654 de școli primare și gimnazii (Stanciu, 1995, p.163).*

în care intelectualismul de tip herbartian și autoritarismul magistrului predomină și de a organiza un învățământ mai apropiat de trebuințele societății și care să țină seama de particularitățile copilului. Concepțiile promovate de reprezentanții educației noi (John Dewey, Maria Montessori, Édouard Claparède, Ovide Decroly) ajung în România prin diferite căi, dar și idei proprii educației noi se nasc în același timp în țara noastră:

- În 1911 are loc primul Congres Internațional de Pedagogie de la Bru- xelles, prezidat de Decroly, având ca participanți și pedagogi români;
- Ion Găvănescu promovează ideea pregătirii pentru o profesie în cadrul procesului de învățământ;
- Grigore Tăbăcaru atrage atenția ca „...învățătorul să nu scape din vedere faptul că elevul este centrul acțiunii pedagogice, el este axa principală în jurul căreia se mișcă tot învățământul" (Stanciu, 1995).

Perioada dintre cele două războaie mondiale este marcată de dificultăți: organizarea unitară a școlilor de pe întreg teritoriul românesc în urma Marii Uniri, unitatea și stabilitatea legislației. Deși regăsim interesul pentru dezvoltarea grădinițelor și a căminelor de copii prin Legea pentru învățământul primar al statului și învățământul primar normal (1924), care prevedea integrarea „școlilor pentru copii mici" în învățământul primar, problemele stringente ale învățământului rămân obligativitatea și gratuitatea învățământului primar și prelungirea duratei învățământului obligatoriu. Și anii următori au adus în atenție preocupări pentru această vârstă, atât prin măsuri legislative, cât și prin crearea de asociații pedagogice, prin extinderea metodei montessoriene sau a publicațiilor destinate copiilor mici.

În perioada 1944-1989 filosofia materialist-dialectică și istorică devine doctrina oficială, iar sistemul de învățământ românesc este puternic influențat de sistemul de învățământ sovietic. Școala este instrumentul edificării noii orânduiri sociale, iar copilul era perceput ca aparținând societății; în această perioadă putem vorbi despre eforturile de a rupe copilul de familie pentru o mai eficientă îndoctrinare cu ideologia comunistă.

După 1989 putem vorbi despre importante schimbări în atitudinea față de copil atât în familie, cât și în mediul instituțional, precum și de schimbări semnificative pe care le-a experimentat sau le experimentează instituțiile de educație timpurie din România.

Bibliografie

- **Anghelescu, C.**, *Bebelușul este o persoană* (2020), București, Editura Centrul Step by Step
- **Botiș, A., L. Mihalca (2007)**, *Despre dezvoltarea abilităților emoționale și sociale ale copiilor, fete și băieți, cu vârsta până în 7 ani – Ghid pentru cadreledidactice din învățământul preșcolar*. București, UNICEF, Centrul Parteneriat pentru Egalitate;
- **Cunha, F. & J.J. Heckman & S. Navarro (2005)**, *Separating Uncertainty from Heterogeneity in Life Cycle Earnings, NBER Working Papers* 11024. National Bureau of Economic Research, Inc;
- **Evans, J. L., Myers, R.G. and Ilfeld, E. M. (2000)**, *Early Childhood Counts*. Washington D.C.: World Bank Institute;
- **Kagan, S.L. et alii (2005),** *Early Learning and Development Benchmarks: A Guide to Young Children's Learning and Development*. Washington US Department of Education;
- **Kohlberg, L & R. Mayer (2003)**, *Development as the Aim of Education* în *Educating children for Democracy, nr. 5, ISSA Summer/Fall 2003*;
- **Landers, C. (2002)**, *Milestones in early child development*, Developmental Pediatrics;
- **Miclea, M. (2006)** *Reforma educației timpurii – Raport de sinteză (manuscris)*;
- **Moss, P., Petrie, P. (2002)**, *From Children's Services to Children's Spaces: Public Policy, Children and Childhood*. London: Routledge Falmer;
- **Păun E., Potolea D. (2002)**, *Pedagogie – fundamentări teoretice și demersuri aplicative*, Iași, Editura Polirom;
- **Penn, H. (2002)**, *The World Bank's View of Early Childhood*, în *Childhood*, 9(1), pp. 118-132;
- **Squibb, B., Deitz, J.S.**, *Activități de învățare pentru copiii foarte mici (de la naștere la trei ani)*, București, Editura Centrul Step by Step
- **Stanciu, I. Gh. (1995)**, *Școala și doctrinele pedagogice în secolul XX*, ediția a doua, revizuită. București, Editura Didactică și Pedagogică, R.A;
- **Tomșa, Gh., Oprescu, N. (2007)**, *Bazele teoretice ale psihopedagogiei preșcolare*, București, Editura V&I Integral;
- **Woodhead, M. (2006)**, *Changing Perspectives in Early Childhood Theory, Research and Policy în EFA Global Monitoring Report 2007*, Paris, UNESCO;
- *** *Illinois Early Learning Standards (2002)*, Illinois State Board of Education, Division of Early Childhood Education;
- *** *Early Childhood Resource Pack – Young Child Survival, Growth and Development (2004)*, New York, UNICEF Headquarters;
- *** *Missouri Early Learning and Development Standards (2005)*, Missouri Department of Elementary and Secondary Education, Early Childhood Section;
- *** *Strong Foundations. Early Childhood Care and Education*, Education for All Global Monitoring Report (2006), Paris, UNESCO;
- *** *Starting Strong II. Early Childhood Education and Care (2006)*, OECD.
- *** *Early Learning and Development Standards for Children from 0 to 6 Years Old (2009)*, Ministry of Labour and Social Policy, Macedonia;
- *** *Massachusetts Early Learning Guidelines for Infants and Toddlers* (2011), Massachusetts Department of Early Education and Care;
- *** *Starting Strong III – A Quality Toolbox for Early Childhood Education and Care* (2012), OECD;
- *** *Pennsylvania Learning Standards for Early Childhood Infants-Toddlers* (2014), Pennsylvania Department of Human Services and Department of Education;
- *** *Starting Strong IV – Monitoring Quality for Early Childhood Education and Care* (2015), OECD;
- *** *Pennsylvania Standards for Kindergarten* (2016), Pennsylvania Departmentof Education and Department of Public Welfare;
- *** *Starting Strong – Key OECD Indicators on Early Childhood Education and Care* (2017), OECD
- *** *Wisconsin Model Early Learning Standards* (2017), Wisconsin Early Childhood Collaborating Partners (WECCP);
- *** *Early childhood education: Equity, quality an transitions. Report for the G20 education working group* (2020), OECD
- *Document-Cadru pentru asigurarea practicilor educaționale de calitate în serviciile pentru copiii sub trei ani* (2020), București, Editura Centrul Step by Step

- *** *Strategia UE privind drepturile copilului și Garanția europeană pentru copii* (2021) Comisia Europeană;
- *** *Toolkit for inclusive early childhood education and care. Providing high quality education and care to all young children* (2021), European Commission;
- *** *Global Partnership Strategy for early childhood, 2021-2030* (2022), UNESCO
- *** *Monitorul educației și formării* (2022), Comisia Europeană;
- *** *Starting Strong Empowering Young Children in the Digital Age* (2023), OECD

Resurse UNICEF

- *Care for Child Development* (2012), UNICEF
- *Early Moments Matter for Every Child* (2017), UNICEF
- *UNICEF Programme GUIDANCE FOR EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT* (2017), UNICEF
- *Caring for the Caregiver* (2019), UNICEF
- *Global Resource Guide on Public Finance for Children in Early Childhood Development* (2019), UNICEF
- *Vision for Elevating Parenting* (2020), UNICEF
- *Early Childhood Development – UNICEF Vision for Every Child* (2023), UNICEF
- *Early Childhood Development Index*, ECDI2030 (2023), UNICEF
- https://www.unicef.org/parenting/, UNICEF Parenting
- https://www.unicef.org/early-childhood-development/family-friendly-policies, Redesigning the workplace to be family-friendly: What governments and businesses can do
- https://data.unicef.org/topic/early-childhood-development/overview/, Early childhood development
- https://nurturing-care.org/, Nurturing Care Framework for Early Childhood Development, a partnership between WHO, UNICEF, World Bank Advancing Early Childhood Development: from Science to Scale (2016), The Lancet
- https://developingchild.harvard.edu/, Center on the Developing Child at Harvard University
- https://www.worldbank.org/en/search?q=ECD

Notițe